

ÚRSKURÐUR
ÓBYGGÐANEFNDAR

mál nr. 1/2004

Grindavík og Vatnsleysuströnd

31. maí 2006

1.	ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD	3
2.	MÁLSMEDFERÐ	4
2.1.	Hlutverk og skipan óbyggðanefndar	4
2.2.	Sveitarfélög í Gullbringu- og Kjósarsýslum og sunnanverðri Árnassýslu tekin til meðferðar... 4	4
2.3.	Lýstar kröfur og kynning	5
2.4.	Mál nr. 1/2004, Grindavík og Vatnsleysuströnd	6
3.	KRÖFUGERÐ	8
3.1.	Kröfur íslenska ríkisins	8
3.2.	Kröfur Eggerts Kristmundssonar o.fl. vegna jarða í Brunnastaðahverfi (Austurkots, Efri- Brunnastaða, Halakots, Naustakots, Neðri-Brunnastaða, Skjaldarkots, Suðurkots I-II og Traðarkots).....	8
3.3.	Kröfur eigenda jarða í Hlöðuneshverfi (Halldórsstaða, Hlöðuness og Narfakots).....	9
3.4.	Kröfur Helga Davíðssonar o.fl. vegna jarða í Ásláksstaðahverfi (Ásláksstaða og Sjónarhóls) 10	10
3.5.	Kröfur Birgis Þórarinssonar o.fl. vegna jarðarinnar Knarrarness (Minni-Knarrarness og Stóra- Knarrarness I og II).....	10
3.6.	Kröfur Hitaveitu Suðurnesja vegna jarðarinnar Breiðagerðis	11
3.7.	Kröfur eigenda jarða innan Auðnahverfis (Auðna, Bergskots og Höfða).....	12
3.8.	Kröfur Margrétar Guðnadóttur vegna jarðarinnar Landakots	13
3.9.	Kröfur Hitaveitu Suðurnesja vegna jarðarinnar Þórustaða.....	14
3.10.	Kröfur Hitaveitu Suðurnesja vegna jarðarinnar Kálfatjarnar	14
3.11.	Kröfur Sæmundar Þórðarsonar o.fl. vegna jarðanna Stóru- og Minni-Vatnsleysu	15
3.12.	Kröfur Sauðafells sf. vegna jarðanna Hvassahrauns I og II	16
3.13.	Kröfur Hitaveitu Suðurnesja vegna spillu úr landi Hvassahrauns.....	17
3.14.	Kröfur Sigurðar Guðjóns Gíslasonar o.fl. vegna jarðarinnar Hrauns.....	17
3.15.	Kröfur Héraðsnefndar Suðurnesja vegna jarðarinnar Krýsuvíkur.....	18
4.	GÖGN OG GAGNAÖFLUN	21
4.1.	Inngangur	21
4.2.	Rannsóknarskylda óbyggðanefndar	21
4.3.	Vettvangsferð.....	22
4.4.	Skýrslutökur	23
5.	SAGA JARÐA OG AFRÉTTARNOTA	23
5.1.	Inngangur	23
5.2.	Landnám á Reykjanesskaga	24
5.3.	Grindavíkurhreppur.....	25
5.3.1.	<i>Lýsing Grindavíkursóknar</i>	25
5.3.2.	<i>Hraun</i>	26
5.3.3.	<i>Krýsuvík</i>	34
5.4.	Vatnsleysustrandahreppur.....	56
5.4.1.	<i>Brunnastaðahverfi</i>	56
5.4.2.	<i>Hlöðuneshverfi</i>	58
5.4.3.	<i>Ásláksstaðahverfi</i>	61
5.4.4.	<i>Knarrarnes</i>	63
5.4.5.	<i>Breiðagerði</i>	67
5.4.6.	<i>Auðnahverfi</i>	69
5.4.7.	<i>Landakot</i>	73
5.4.8.	<i>Þórustaðir</i>	75
5.4.9.	<i>Kálfatjörn</i>	77
5.4.10.	<i>Flekkuvík</i>	85
5.4.11.	<i>Stóra – og Minni – Vatnsleysa</i>	87
5.4.12.	<i>Hvassahraun</i>	91
5.5.	Seljabúskapur á Suðurnesjum	94
5.6.	Afréttarnot í Grindavík og Vatnsleysustrandahreppi	98
5.7.	Almenningar á Suðurnesjum.....	104
6.	NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR	111
6.1.	Inngangur	111

6.2.	Landnám	113
6.3.	Hraun	114
6.4.	Krýsuvík.....	119
6.5.	Brunnastaðarhverfi.....	127
6.6.	Hlöðuneshverfi.....	131
6.7.	Ásláksstaðarhverfi.....	135
6.8.	Knarrarnes.....	140
6.9.	Breiðagerði.....	144
6.10.	Auðnahverfi	148
6.11.	Landakot	153
6.12.	Pórustaðir	157
6.13.	Kálfatjörn.....	161
6.14.	Vatnsleysa.....	166
6.15.	Hvassahraun.....	171
6.16.	Réttarstaða ætlaðra almenninga í Grindavík og Vatnsleysu.....	175
6.17.	Um málskostnað.....	179
7.	ÚRSKURÐARORÐ	181

VIÐAUKI

Almennar niðurstöður óbyggðanefndar

FYLGISKJÖL

I. Kort

II. Aðila- og eigendaskrá

III. Skjalaskrá

1. ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD

Ár 2006, miðvikudaginn 31. maí, er í óbyggðanefnd, sem starfar samkvæmt lögum um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998, sbr. lög nr. 65/2000 og 7/2006, tekið fyrir málið

**nr. 1/2004, Grindavík og Vatnsleysuströnd,
hvort og þá hvaða land teljist til þjóðlendna,
hver séu mörk þjóðlendu við eignarland,
hvaða hluti þjóðlendu sé nýttur sem afréttur
og hver séu eignarréttindi innan þjóðlendu,**

og í því kveðinn upp svohljóðandi

ÚRSKURÐUR

Úrskurð þennan kveða upp Kristján Torfason, formaður óbyggðanefndar, og nefndarmennirnir Allan Vagn Magnússon og Ragnheiður Bragadóttir.

Aðilar málsins eru:¹

Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins vegna þjóðlendna.

(Ólafur Sigurgeirsson hrl. og Skarphéðinn Þórisson hrl.)

Eggert Kristmundsson o.fl. vegna jarða í Brunnastaðahverfi (Austurkots, Efri-Brunnastaða, Halakots, Naustakots, Neðri-Brunnastaða, Skjaldarkots, Suðurkots I-II og Traðarkots).

Nesbúegg ehf. o.fl. vegna jarða í Hlöðuneshverfi (Halldórsstaða, Hlöðuness og Narfakots).

Helgi Davíðsson o.fl. vegna jarða í Ásláksstaðahverfi (Ásláksstaða og Sjónarhóls).

Birgir Þórarinsson o.fl. vegna jarðarinnar Knarrarness (Minna-Knarrarness og Stóra-Knarrarness I og II).

Hitaveita Suðurnesja vegna jarðanna Breiðagerðis, Þórustaða, Kálfatjarnar og spildu úr landi Hvassahrauns.

Jakob Árnason o.fl. vegna jarða í Auðnahverfi (Auðna, Bergskots og Höfða).

Margrét Guðnadóttir vegna jarðarinnar Landakots.

Sæmundur Þórðarson o.fl. vegna jarðanna Stóru- og Minni-Vatnsleysu.

¹ Sjá nánar í fylgiskjali nr. II (aðilaskrá).

Sauðafell sf. vegna jarðanna Hvassahrauns I-II.

(Ólafur Björnsson hrl.)

Sigurður Guðjón Gíslason o.fl. vegna jarðarinnar Hrauns.

Héraðsnefnd Suðurnesja vegna jarðarinnar Krýsuvíkur.

(Ragnar Aðalsteinsson hrl.)

2. MÁLSMEÐFERÐ

2.1. Hlutverk og skipan óbyggðanefndar

Þann 1. júlí 1998 tóku gildi lög um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998, sbr. einnig lög um breytingar á þeim, nr. 65/2000 og 7/2005. Lögin kveða á um að starfa skuli óbyggðanefnd sem hafi með höndum eftirfarandi hlutverk, skv. 7. gr.:

- a) Að kanna og skera úr um hvaða land telst til þjóðlendna og hver séu mörk þeirra og eignarlanda.
- b) Að skera úr um mörk þess hluta þjóðlendu sem nýttur er sem afréttur.
- c) Að úrskurða um eignarréttindi innan þjóðlendna.

Af ákvæði 7. gr. leiðir að gildistaka þjóðlendulaga, nr. 58/1998, og úrskurðir óbyggðanefndar, fela ekki í sér afstöðu til réttinda einstakra aðila yfir eignarlandi eða hver séu mörk milli eignarlanda og leiða ekki til neinna breytinga þar á.

Þann 2. september 1998 skipaði forsætisráðherra Kristján Torfason dómstjóra, formann óbyggðanefndar, og aðra nefndarmenn Karl Axelsson hæstaréttarlögmann, varaformann, og Allan V. Magnússon héraðsdómara. Varamenn voru skipuð Halldór Jónsson héraðsdómslögmaður, Ragnheiður Bragadóttir héraðsdómari og Þorgeir Örlygsson prófessor. Þorgeiri Örlygssyni var veitt lausn að eigin ósk frá og með 1. janúar 2003 og Benedikt Bogason héraðsdómari þá skipaður varamaður í hans stað.

2.2. Sveitarfélög í Gullbringu- og Kjósarsýslum og sunnanverðri Árnassýslu tekin til meðferðar

Með bréfi, dagsettu 27. október 2003, tilkynnti óbyggðanefnd fjármálaráðherra þá ákvörðun sína að taka til meðferðar landsvæði sem tekur yfir sveitarfélög í Gullbringu- og Kjósarsýslum, auk þess hluta Árnassýslu sem óbyggðanefnd hefur ekki þegar tekið afstöðu til, sbr. 8. gr. og 1. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Svæði þetta, sem er hið fjórða sem kemur til umfjöllunar hjá óbyggðanefnd, var nánar tiltekið afmarkað til norðurs af mörkum Kjósarhrepps og Hvalfjarðarstrandarhrepps, sem fylgja suðurmörkum jarðarinnar Stóra-Botns í Hvalfjarðarstrandarhreppi, en þau byrja við Botnsvog og enda í Háu-Súlu, og þegar austar dregur af suðurmörkum þeirra jarða sem óbyggðanefnd tók afstöðu til í málum á svæði 1 (nr. 1-7/2000, varðandi uppsveitir Árnassýslu). Að austan afmarkast svæðið af Þjórsá, en að sunnan og vestan

af hafi, allt norður að fyrrgreindum suðurmörkum Stóra-Botns í Hvalfjarðarstrandarhreppi.² Fjármálaráðherra var veittur frestur til 28. janúar 2004 til að lýsa kröfum um þjóðlendur á þessu svæði, sbr. 1. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998, væri um slíkar kröfur að ræða.

Sýslumönnum og fyrirsvarsmönnum sveitarfélaga á svæðinu, þ.e. Reykjanesbæjar, Grindavíkurbæjar, Sandgerðisbæjar, Gerðahrepps, Vatnsleysustrandarhrepps, Hafnarfjarðarkaupstaðar, Garðabæjar, Bessastaðahrepps, Kópavogsbæjar, Reykjavíkurborgar, Seltjarnarneskaupstaðar, Mosfellsbæjar, Kjósahrepps, Grímsnes- og Grafningshrepps, Ölfuss, Hveragerðisbæjar, Bláskógabyggðar, Hrunamannahrepps, Skeiða- og Gnúpverjahrepps, Villingaholtshrepps, Hraungerðishrepps, Gaulverjabæjarhrepps og Árborgar, auk Bændasamtaka Íslands, Sambands sveitarfélaga á Suðurnesjum, Samtaka sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu og Samtaka sunnlenskra sveitarfélaga, var tilkynnt um ákvörðun óbyggðanefndar og gerð grein fyrir framhaldinu. Frestur fjármálaráðherra var síðar framlengdur til 20. febrúar 2004, og með því orðið við rökstuddri beiðni ráðuneytisins.

2.3. Lýstar kröfur og kynning

Kröfulýsingar fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins um þjóðlendur á Suðvesturlandi bárust 20. febrúar 2004. Óbyggðanefnd birti tilkynningu um meðferð á framangreindu svæði og útdrátt úr kröfum ríkisins, ásamt uppdrætti, í Lögbirtingablaðinu 3. mars 2004, Fréttablaðinu 4. mars og Morgunblaðinu 7. mars, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Skorað var á þá sem teldu til eignarréttinda á því landsvæði sem félli innan kröfusvæðis ríkisins að lýsa kröfum sínum fyrir óbyggðanefnd í síðasta lagi 3. júní 2004. Þá var tekið fram að málsmeðferð óbyggðanefndar einskorðaðist ekki við kröfur aðila heldur bæri nefndin einnig sjálfstæða rannsóknarskyldu. Til þess gæti því komið að tekin yrðu til athugunar svæði utan við kröfulýsingu fjármálaráðherra.

Óbyggðanefnd lét þinglýsa yfirlýsingu um málsmeðferð nefndarinnar og kröfugerð fjármálaráðherra á þær fasteignir sem kröfugerðin snertir og sem skráðar eru í þinglýsingabókum sýslumanna í Keflavík, Hafnarfirði, Kópavogi, Reykjavík og á Selfossi, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Kröfur fjármálaráðherra voru gerðar aðgengilegar almenningi á skrifstofum sýslumanna í Keflavík, Hafnarfirði, Kópavogi, Reykjavík og á Selfossi, auk sveitarfélaga á kröfusvæðum og heimasíðu óbyggðanefndar. Þá var málið kynnt fyrirsvarsmönnum aðliggjandi sveitarfélaga og sýslumönnum í þeim umdæmum, auk fjölmiðla.

² Sjá einnig fylgiskjal nr. I (kort).

Frestur annarra til að lýsa kröfum á kröfusvæði ríkisins var framlengdur lítillega í þeim tilvikum að leitað var eftir slíku með rökstuddum hætti og bárust síðustu kröfulýsingar í lok júní 2004.

Gefið var út yfirlit yfir allar lýstar kröfur og þær færðar inn á uppdrátt. Lögboðin kynning fór fram með því að yfirlit og uppdráttur lágu frammi á skrifstofum sýslumanna í Keflavík, Hafnarfirði, Kópavogi, Reykjavík og á Selfossi, frá 1. júlí til 3. ágúst 2004, sbr. 12. gr. laga nr. 58/1998. Athugasemdafrestur var til 10. ágúst 2004. Framangreind kynningargögn voru jafnframt aðgengileg á skrifstofum viðkomandi sveitarfélaga, skrifstofu óbyggðanefndar og heimasíðu óbyggðanefndar. Vakin var athygli á kynningunni í fjölmiðlum.

Engar athugasemdir bárust fyrir lok athugasemdafrests en eftir þann tíma hafa aðilar gert nokkrar breytingar á kröfum sínum og jafnframt hafa komið fram nýjar kröfur. Óbyggðanefnd hefur vakið athygli málsaðila á augljósu misræmi eða villum í málalítilbúnaði og haft frumkvæði að því að kanna hvort aðilar sem kunna að telja til eignarréttinda á kröfusvæði íslenska ríkisins vilji lýsa kröfum sínum, sbr. 2. mgr. 13. gr. laga nr. 58/1998.

Fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins lagði fram kröfulýsingar um þjóðlendur á svæðinu í 7 hlutum og 4 kröfulýsingar vegna jarðeigna ríkisins. Á móti barst 61 kröfulýsing ýmissa aðila, auk krafna Landsvirkjunar. Kröfulýsingar þessar taka til 122 tilgreindra jarða, jarðahluta eða annarra landsvæða á Suðvesturlandi, stundum sameiginlega.

2.4. Mál nr. 1/2004, Grindavík og Vatsleysuströnd

Í ágúst 2004 var lögmönnum aðila tilkynnt að óbyggðanefnd hefði ákveðið að skipta þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins niður í sex mál, þ.e. mál nr. 1/2004 Grindavík og Vatsleysuströnd, mál nr. 2/2004 Stór-Reykjavíkursvæðið, mál nr. 3/2004 Kjalarnes, mál nr. 4/2004 Kjós, mál nr. 5/2004 Grafningur og mál nr. 6/2004 Ölfus.

Mál nr. 1/2004, Grindavík og Vatsleysuströnd, sem fjallar um landsvæði í sveitarfélaginu Vogum og Grindavík., var fyrst tekið fyrir á fundi óbyggðanefndar og forsvarsmanna málsaðila 24. ágúst 2004. Gerð var grein fyrir skipan óbyggðanefndar í málinu og færi gefið á athugasemdum. Engar slíkar komu fram. Lögð voru fram skjöl málsins ásamt skjalaskrá og upplýst um ýmis atriði varðandi gagnaöflun nefndarinnar. Skorað var á lögmenn að fara yfir umrædd atriði af sinni hálfu og gera hið fyrsta athugasemdir ef þeir teldu ástæðu til. Þá var athygli vakin á þinglýsingu athugasemdar um þjóðlendumál á jarðir á ágreiningssvæði, skv. 2. mgr. 10. gr. þjóðlendulaga, og óskað eftir að lögmenn gerðu umbjóðendum sínum grein fyrir þessu. Jafnframt var óskað eftir því að lögmenn skiluðu umboðum hið fyrsta og gerð grein fyrir mikilvægi þess að lögmenn og óbyggðanefnd ynnu saman að því að þeir sem hagsmuna ættu að gæta gerðust aðilar að málinu. Enn fremur var sérstaklega vakin athygli á ákvæði 17. gr. þjóðlendulaga um samnýtingu á sérfræðiaðstoð o.fl. Þá var því beint til lögmanna

að kanna hvort ljúka mætti málinu að einhverju eða öllu leyti með sátt, sbr. 15. gr. þjóðlendlaga. Þá var eftirfarandi fært til bókar: „Með bréfi, dags. 10.3.2004, gerði Vatnsleysustrandarhreppur athugasemd við þau hreppamörk sem stuðst var við í kröfugerð íslenska ríkisins þar sem ekki var gert ráð fyrir óvissu um mörk Grindavíkur og Vatnsleysustrandarhrepps. Af því tilefni ritaði óbyggðanefnd Vatnsleysustrandarhreppi bréf þar sem útskýrt var að íslenska ríkið hefði dregið kröfur sínar inn á kortagrunn Landmælinga Íslands og að í þessum gögnum fælist ekki afstaða óbyggðanefndar til sveitarfélagamarka.“ Jafnframt segir svo: „Að gefnu tilefni vill óbyggðanefnd láta færa það til bókar að í skiptingu svæðisins í mál felist á engan hátt afstaða nefndarinnar til sveitarfélagamarka á svæðinu. Sé ágreiningur um sveitafélagamörk þarfnast það sérstakrar athugunar og hugsanlega málsmeðferðar fyrir óbyggðanefnd, sbr. bráðabirgðaákvæði sveitastjórnarlaga.“ Loks var íslenska ríkinu veittur fjögurra vikna frestur til að skila greinargerð.

Við aðra fyrirtöku málsins, 21. september 2004, var lögð fram greinargerð af hálfu íslenska ríkisins. Við sama tækifæri var öðrum málsaðilum veittur fjögurra vikna frestur til skila á greinargerðum. Við þriðju fyrirtöku málsins, 19. október sama ár, var lögð fram ein slík greinargerð og önnur við fjórðu fyrirtöku, 17. febrúar 2005. Við þessi tækifæri voru einnig lögð fram frekari gögn og leitast við að upplýsa málið að öðru leyti. Þá var farið yfir dagskrá aðalmeðferðar sem og fyrirkomulag vettvangsferðar.

Aðalmeðferð fór fram dagana 21., 22. og 24. febrúar 2005 og skiptist í forflutning, vettvangsferð, skýrslutökur og munnlegan málflutning. Fram kom að lögmenn hefðu ekki talið sáttagrundvöll í málinu, sbr. 1. mgr. 15. gr. þjóðlendlaga nr. 58/1998. Að lokinni aðalmeðferð var málið tekið til úrskurðar. Fundað var í Eldborg, Grindavíkurkaupstað. Um vettvangsferð og skýrslutökur er fjallað nánar í köflum 4.3.-4.4. og vísast þangað.

Þann 11. maí 2006 var málið endurupptekið og lögð fram ný gögn. Þau höfðu áður verið kynnt lögmönnum og tækifæri gefið til athugasemda. Engar athugasemdir komu fram. Var málið síðan tekið til úrskurðar að nýju.

3. KRÖFUGERÐ

3.1. Kröfur íslenska ríkisins

Af hálfu fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins er gerð sú krafa að eftirfarandi lína verði viðurkennd sem þjóðlendumörk í Grindavík og Vatnsleysuströnd:

„Fyrsti punktur á þessu kröfusvæði gagnvart Grindavík er í Fagradalsvatnsfelli (A) þaðan í Hraunsselsvatnsfell (B) og síðan til austurs í Selsvallafjall (C) rétt norðan við Þrengslin. Frá punktinum í Selsvallarfjalli skal draga línu í Trölladyngju (D) og þaðan skal draga línuna yfir punkt n. v. við Fjallið Eina (E), þaðan í Vatnsskarð (F) og svo austur í syðra horn á Fagradalsbrún (G), síðan eftir línu, sem dregin er milli Lyngskjaldar og Breiðadals suður í Lyngskjöld (H). Frá Lyngskildi skal draga línu í skurðpunkt á sýslumörkum (I), þar sem lína úr Kistufelli sjónhendingu í Kálfahvamm vestan í Geitafelli sker sýslumörkin.

Fyrsti punktur í norðurlínu kröfugerðar um þjóðlendumörk gagnvart Vatnsleysustrandarhreppi er sá sami og upphafspunktur á suðurlínu gagnvart Grindavík, eða Fagradalsvatnsfell (A). Þaðan er dregin lína beint í Keili (B) og þaðan í hornpunkt á mörkum (C) Almennings milli Geldingahrauns og Afstapahrauns á vestari merkjalínu, sem liggur til norðurs á vesturhlið Hvassahraunlands. Þaðan er fylgt teiknuðum jaðri Almenninga inn fyrir mörk Hafnarfjarðar á mörkum jarðanna Lónskots, Óttarstaða, Þorbjarnarstaða (D).“

3.2. Kröfur Eggerts Kristmundssonar o.fl. vegna jarða í Brunnastaðahverfi (Austurkots, Efri-Brunnastaða, Halakots, Naustakots, Neðri-Brunnastaða, Skjaldarkots, Suðurkots I-II og Traðarkots)

Af hálfu Eggerts Kristmundssonar o.fl. vegna jarða í Brunnastaðahverfi (Austurkots, Efri-Brunnastaða, Halakots, Naustakots, Neðri-Brunnastaða, Skjaldarkots, Suðurkots I-II og Traðarkots) er þess krafist að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur „hafi beinan eignarrétt að öllu landi jarðanna, sem verndaður er með 72. gr. stjórnarskrár lýðveldisins Íslands nr. 33/1944, sbr. 10. gr. stjórnskipunarlaga nr. 97/1995 og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 Mannréttindasáttmála Evrópu sem lögfestur hefur verið með l. nr. 62/1994, og að viðurkennt verði að heildarlandamerki hverfisins séu þessi:

Landamerkjalyking Brunnastaðahverfis er frá 20. maí 1890. Undir það er ritað vegna Hlöðuneshverfis og fyrir Norður-Suður Voga:

1. Landamerki milli Hlöðuness og Brunnastaðahverfis eru úr Markakletti (p. 1)... þaðan beina línu norðanhalt við Brunnastaðasel (p. 2) og svo þaðan beina línu til fjalls, svo langt sem Vatnsleysustrandarhrepps er talið (p. 3).

2. Landamerki milli Brunnastaðahverfis, Norður og Suðurvoganna eru: Úr dýpsta ós (p. 4) sem til sjávar fellur í Djúpavogi, upp í vörðu sem stendur fyrir framan presthóla, þaðan í vörðu á Hrafnagjárbarmi "Leif-Þórð" (p. 5) ..., þaðan í markhól (p.

6) og þaðan beina línu upp í fjall, svo langt sem Vatnsleysustrandarhreppsland er talið (p. 7).“

„Litið er svo á að í kröfugerð felist jafnframt krafa um afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum að fornu og nýju, komi til þess að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er sérstaklega mótmælt kröfugerð ríkisins, sbr. greinargerð ríkisins, dags. 17. september 2004, og þess krafist að kröfu ríkisins um þjóðlendumörk verði hafnað.“

Loks er krafist málskostnaðar að skaðlausu samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.3. Kröfur eigenda jarða í Hlöðuneshverfi (Halldórsstaða, Hlöðuness og Narfakots)

Af hálfu Nesbúeggja o.fl. vegna jarða í Hlöðuneshverfi (Halldórsstaða, Hlöðuness og Narfakots) er þess krafist að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur „hafi beinan eignarrétt að öllu landi jarðanna, sem verndaður er með 72. gr. stjórnarskrár lýðveldisins Íslands nr. 33/1944, sbr. 10. gr. stjórnskipunarlaga nr. 97/1995 og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 Mannréttindasáttmála Evrópu sem lögfestur hefur verið með l. nr. 62/1994, og að viðurkennt verði að heildarlandamerki hverfisins séu þessi:

Landamerkjabréf Hlöðuneshverfis er ritað 22. maí 1890 og samþykkt vegna Brunnastaðahverfa, Hlöðuneshverfis og Ásláksstaðahverfis. Það lýsir merkjum þannig:

Milli Hlöðunes og Brunnastaðahverfa: Frá svonefndum markakletti (p. 1). þaðan beina línu norðanvert við Brunnastaðasel (p. 2) til fjalls svo langt sem land Vatnsleysustrandarhrepps nær (p. 3).

Milli Hlöðunes og Ásláksstaðahverfa: Frá ós þeim sem lengst skerst uppá land inn úr svokölluðu Álfasundi (p. 8) ... og þaðan beina línu sunnan til við gamla Hlöðunessel (p. 10) til fjalls svo langt sem land Vatnsleysustrandarhrepps nær (p. 11).“

„Litið er svo á að í kröfugerð felist jafnframt krafa um afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum að fornu og nýju, komi til þess að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er sérstaklega mótmælt kröfugerð ríkisins, sbr. greinargerð ríkisins, dags. 17. september 2004, og þess krafist að kröfu ríkisins um þjóðlendumörk verði hafnað.“

Loks er krafist málskostnaðar að skaðlausu samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.4. Kröfur Helga Davíðssonar o.fl. vegna jarða í Ásláksstaðahverfi (Ásláksstaða og Sjónarhóls)

Af hálfu Helga Davíðssonar o.fl. vegna jarða í Ásláksstaðahverfi (Ásláksstaða og Sjónarhóls) er þess krafist að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur „hafi beinan eignarrétt að öllu landi jarðanna, sem verndaður er með 72. gr. stjórnarskrár Lýðveldisins Íslands nr. 33/1944, sbr. 10. gr. stjórnskipunarlaganna nr. 97/1995 og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 Mannréttindasáttmála Evrópu sem lögfestur hefur verið með l. nr. 62/1994, og að viðurkennt verði að heildarlandamerki hverfisins séu þessi:

Landamerkjalyýsing jarðarinnar er rituð 31. desember 1921 og samþykkt frá Sjónarhól, Innri-Ásláksstöðum, Hallandanum, Miðbæjarbúð, Ytri Ásláksstöðum, Móakoti, Knarrarnesi.

Merkjalyýsingin hefst á þessum orðum: „Ásláksstaða-hverfi tilheyrir land allt, girt og ógirt á milli Hlöðuness-hverfis að sunnan og Knarrarness að innan, svo langt til heiðar eða fjalls, sem land Vatnsleysustrandarhrepps nær.“

1. Að sunnan milli Hlöðunes-hverfis annars vegar og Ásláksstaðahverfis hins vegar (að innan) eru þessi landamerki: ... í Álfshól (p. 9) beina stefnu í hól, sem stendur fyrir sunnan Arnarbæli sunnan til við Ásláksstaðaholt í Hrafnshóla sunnan til við gamla Hlöðunes (p. 10) til fjalls (p. 11).

2. Að innan milli (Sjónarhóls) Ásláksstaðahverfis að sunnan og Knarrarness að innan, eru þessi landa- og fjöruamerki: ... beint í Knarrarnesholt (p. 14), þaðan í Eldborgargreni (p. 15), þaðan beint í Krísuvíkurland (p. 16).“

„Litið er svo á að í kröfugerð felist jafnframt krafa um afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum að fornu og nýju, komi til þess að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er sérstaklega mótmælt kröfugerð ríkisins, sbr. greinargerð ríkisins, dags. 17. september 2004, og þess krafist að kröfu ríkisins um þjóðlendumörk verði hafnað.“

Loks er krafist málskostnaðar að skaðlausu samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.5. Kröfur Birgis Þórarinssonar o.fl. vegna jarðarinnar Knarrarness (Minna-Knarrarness og Stóra-Knarrarness I og II)

Af hálfu Birgis Þórarinssonar o.fl. vegna jarðarinnar Knarrarness (Minna-Knarrarness og Stóra-Knarrarness I og II) er þess krafist að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur „hafi beinan eignarrétt að öllu landi jarðanna, sem verndaður er með 72. gr. stjórnarskrár Lýðveldisins Íslands nr. 33/1944, sbr. 10. gr. stjórnskipunarlaganna nr. 97/1995 og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 Mannréttindasáttmála Evrópu sem lögfestur hefur verið með l. nr. 62/1994, og að viðurkennt verði að heildarlandamerki jarðanna séu þessi:

Landamerkjabréf jarðarinnar er ritað 11. júní 1886 og lýsingin felur í sér merki jarðanna Stóra-Knarranesi og Minna-Knarranesi og eru mörkin þessi:

1. Að austanverðu milli Stóra-Knarraness að vestan og Breiðagerðis að austan: ... þaðan í neðri enda svonefnds Merkgarðs (p. 18), er liggur fyrir austurenda Stóra-Knarrarnestúns, og er garður þessi í mörkum það sem hann nær, upp að túngarði, þaðan í nyrðri (eystri) Geldingarhól (p. 19), þaðan um nyrðri Keilisbróðir (p. 20) beint að landi Krísuvíkur (p. 21). Einungis frá þeim enda Merkjagarðs, er til heiðar snýr, er heiðin óskipt land, er eigendur Knarrarnesja eiga saman eftir jarðarhundraða tiltölu.

2. Að vestanverðu milli Knarrarness og Ásláksstaða: ... þaðan sunnan til við svonefnda Digruvörðu (p. 13) fyrir sunnan Hellur (bæinn) beint í Knarrarnesholt sunnanhalt (p. 14), þaðan í Eldborgargren (p. 15), þaðan beint í Krísuvíkurland (p. 16). Hversu sunnanhöll við markalínuna að Digravarða og Knarrarnesholti eru, sést þegar bein lína er dregin frá Klöppinni í Eldborgargren.“

Við aðalmeðferð málsins, 24. febrúar 2005, var bókað að gerð væri sú breyting á kröfulinum á korti vegna Knarrarness að þær skyldu ná alla leið að Krísuvíkurlandi.

„Litið er svo á að í kröfugerð felist jafnframt krafa um afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum að fornu og nýju, komi til þess að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er sérstaklega mótmælt kröfugerð ríkisins, sbr. greinargerð ríkisins, dags. 17. september 2004, og þess krafist að kröfu ríkisins um þjóðlendumörk verði hafnað.“

Loks er krafist málskostnaðar að skaðlausu samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.6. Kröfur Hitaveitu Suðurnesja vegna jarðarinnar Breiðagerðis

Af hálfu Hitaveitu Suðurnesja vegna jarðarinnar Breiðagerðis, ofan Vatnsleysustrandarvegar, er þess krafist að viðurkennt verði að þinglýstur eigandi „hafi beinan eignarétt að öllu landi jarðarinnar, sem verndaður er með 72. gr. stjórnarskrár lýðveldisins Íslands nr. 33/1944, sbr. 10. gr. stjórnskipunarlaga nr. 97/1995 og 1. gr. sammingsviðauka nr. 1 Mannréttindasáttmála Evrópu sem lögfestur hefur verið með l. nr. 62/1994, og að viðurkennt verði að heildarlandamerki jarðarinnar séu þessi:

Landamerkjalyýsing Breiðagerðis er rituð 11. júní 1886. Undir það er ritað samþykki fyrir Knarrarnes, Hrólfskála, Bergskots og Auðnahverfi, auk Höfða.

Lýsingin byrjar þannig, að jörðinni tilheyri land allt með gögnum og gæðum til lands og sjávar milli Bergskots, Höfða og Auðna að norðanverðu og Stóra-Knarrarness að sunnanverðu. Síðan er nánar farið í merki:

1. Milli Bergskots, Höfða og Auðna að norðanverðu og Breiðagerðis að sunnanverðu: ... Frá flæðarmáli til heiðar liggja mörkin eftir beinni stefnu úr Blákletti (p. 22), norðanvert við efri Sundvörðuna um Þúfuhól þann, er hún stendur á, skammt

fyrir austan tómhúsið Hól; þaðan eftir vörðum upp heiðina, milli Auðna, Klofinga og Breiðagerðis-Skjólgarðs (p. 23), spölkorn fyrir norðan nyrðri Keilisbróðir (p. 24), að Hraunsels-Vatnsfelli (p. 25) allt af landi Krísuvíkur í Grindavíkurhreppi við Framfell (p. 26)

2. Milli Stóra-Knarrarness að sunnanverðu og Breiðagerðis að norðanverðu eru þessi landamerki: ... frá efri enda merkjagarðs (p. 18) liggja mörkin í nyrðri Geldingarhól (p. 19); þaðan í nyrðri Keilisbróðir (p. 20) og eftir þeirri stefnu alla leið að landi Krísuvíkur í Grindavíkurhreppi.“(p. 21)

Við aðalmeðferð málsins, 24. febrúar 2005, var bókað að gerð væri sú breyting á kröfulínum á korti vegna Breiðagerðis að þær skyldu ná alla leið að Krísuvíkurlandi.

„Litið er svo á að í kröfugerð felist jafnframt krafa um afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum að fornu og nýju, komi til þess að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er sérstaklega mótmælt kröfugerð ríkisins, sbr. greinargerð ríkisins, dags. 17. september 2004, og þess krafist að kröfu ríkisins um þjóðlendumörk verði hafnað.“

Loks er krafist málskostnaðar að skaðlausu samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.7. Kröfur eigenda jarða innan Auðnahverfis (Auðna, Bergskots og Höfða)

Af hálfu Jakobs Árnasonar o.fl. vegna jarða í Auðnahverfi (Auðna, Bergskots og Höfða) er þess krafist að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur „hafi beinan eignarétt að öllu landi jarðanna, sem verndaður er með 72. gr. stjórnarskrár lýðveldisins Íslands nr. 33/1944, sbr. 10. gr. stjórnskipunarlaganna nr. 97/1995 og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 Mannréttindasáttmála Evrópu sem lögfestur hefur verið með l. nr. 62/1994, og að viðurkennt verði að heildarlandamerki jarðanna séu þessi:

Landamerkjabréf hverfisins er ritað 12. júní 1886. Það er samþykkt frá vissum hlutum Auðnahverfis, frá Landakoti og Bergskoti.

1. Milli Auðnahverfis og Landakots er lýst merkjum: ...þaðan er Klofa (p. 30/31) og eftir þeirri stefnu spölkorn fyrir sunnan Keili allt að landi Krísuvíkur í Grindavíkurhreppi (p. 32 /33)

2. Milli Auðnahverfis og Breiðagerðis er lýst merkjum: ... Úr Þúfuhól þessum liggja mörkin beint eftir vörðum upp á heiðina milli Auðna, Klofninga og Breiðagerðis-Skjólgarðs (p. 23) spölkorn fyrir norðan nyrðri Keilisbróðir (Litlahrút) (p. 24) alla leið að landi Krísuvíkur í Grindavíkurhreppi. (p.26)

Innbyrðis ágreiningur er milli Landakots og Auðnahverfis um punktinn Klofa. [...]. Ágreiningur þessi á ekki undir óbyggðanefnd.“

Við aðalmeðferð málsins, 24. febrúar 2005, var bókað að gerð væri sú breyting á kröfulínum á korti vegna Auðnahverfis að þær skyldu ná alla leið að Krísuvíkurlandi.

„Litið er svo á að í kröfugerð felist jafnframt krafa um afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum að fornu og nýju, komi til þess að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.“

Þá er sérstaklega mótmælt kröfugerð ríkisins, sbr. greinargerð ríkisins, dags. 17. september 2004, og þess krafist að kröfu ríkisins um þjóðlendumörk verði hafnað.“

Loks er krafist málskostnaðar að skaðlausu samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.8. Kröfur Margrétar Guðnadóttur vegna jarðarinnar Landakots

Af hálfu Margrétar Guðnadóttur vegna jarðarinnar Landakots er þess krafist að viðurkennt verði að þinglýstur eigandi „hafi beinan eignarrétt að öllu landi jarðarinnar, sem verndaður er með 72. gr. stjórnarskrár lýðveldisins Íslands nr. 33/1944, sbr. 10. gr. stjórnskipunarlaganna nr. 97/1995 og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 Mannréttindasáttmála Evrópu sem lögfestur hefur verið með l. nr. 62/1994, og að viðurkennt verði að heildarlandamerki jarðarinnar séu þessi:

Landamerkjabréf jarðarinnar er ritað 12. júní 1886. Það er undirritað um samþykki frá Landakoti, hálfum Þórustöðum og nokkrum hluta Auðnahverfis.

Segir í upphafi bréfsins að Landakoti á Vatnsleysuströnd tilheyri land allt með gögnum og gæðum milli Þórustaða að norðanverðu og Auðnahverfis-jarðanna, Auðna, Höfða, Bergskots að sunnanverðu.

1. Milli Þórustaða og Landakots: ... allt upp að túngarði, þaðan beina stefnu eftir vörðum upp eftir heiðinni sunnanvert í rætur Keilis (p. 37) alla leið að landi Krísuvíkur í Grindavíkurhreppi:

2. Milli Landakots og Auðnahverfis ... þaðan í Klofa (p. 30/31) og eftir þeirri stefnu spölkorn fyrir sunnan Keili, allt að landi Krísuvíkur í Grindavíkurhreppi (p. 32).

Innbyrðis ágreiningur er milli Landakots og Auðnahverfis um punktinn Klofa. [...]. Ágreiningur þessi á ekki undir óbyggðanefnd.“

„Litið er svo á að í kröfugerð felist jafnframt krafa um afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum að fornu og nýju, komi til þess að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.“

Þá er sérstaklega mótmælt kröfugerð ríkisins, sbr. greinargerð ríkisins, dags. 17. september 2004, og þess krafist að kröfu ríkisins um þjóðlendumörk verði hafnað.“

Loks er krafist málskostnaðar að skaðlausu samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.9. Kröfur Hitaveitu Suðurnesja vegna jarðarinnar Þórustaða

Af hálfu Hitaveitu Suðurnesja vegna jarðarinnar Þórustaða, ofan Vatnsleysustrandarvegar, er þess krafist að viðurkennt verði að þinglýstur eigandi „hafi beinan eignarrétt að öllu landi jarðarinnar, sem verndaður er með 72. gr. stjórnarskrár Lýðveldisins Íslands nr. 33/1944, sbr. 10. gr. stjórnskipunarlaganna nr. 97/1995 og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 Mannréttindasáttmála Evrópu sem lögfestur hefur verið með l. nr. 62/1994, og að viðurkennt verði að heildarlandamerki jarðarinnar séu þessi:

Landamerkjabréf Þórustaða er ritað 27. maí 1886 og samþykkt frá Þórustöðum, Landakoti og Kálfatjarnarkirkju.

Samkvæmt bréfinu tilheyrir jörðinni land allt með gögnum og gæðum til lands og sjávar milli Kálfatjarnar-kirkjueignar að norðanverðu og Landakots að sunnanverðu. Lýst er merkjum milli Kálfatjarnar að norðan og Þórustaðar að sunnan og eru byggðamörk glögg, en er fjær liggur byggð er þessi lýsing: ... þaðan í Sýrholt (p. 42), þaðan í Hrafnafell (p. 43), sem er lítið fell fyrir norðan Keili, þaðan beina stefnu alla leið að landi Krísuvíkur í Grindavíkurhreppi (p. 44), eftir sjónhendingu úr Hrafnafelli í hæsta hnjúkinn á Grænavatnsengjum.

Milli Landakots að sunnanverðu og Þórustaða að norðanverðu er þessi lýsing er fjær dregur byggð ... þaðan beina stefnu eftir vörðum upp eftir heiðinni sunnanvert við rætur Keilis (p. 37) alla leið að landi Krísuvíkur í Grindavíkurhreppi (p. 38).“

„Lítið er svo á að í kröfugerð felist jafnframt krafa um afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum að fornu og nýju, komi til þess að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er sérstaklega mótmælt kröfugerð ríkisins, sbr. greinargerð ríkisins, dags. 17. september 2004, og þess krafist að kröfu ríkisins um þjóðlendumörk verði hafnað.“

Loks er krafist málskostnaðar að skaðlausu samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.10. Kröfur Hitaveitu Suðurnesja vegna jarðarinnar Kálfatjarnar

Af hálfu Hitaveitu Suðurnesja vegna jarðarinnar Kálfatjarnar, ofan Vatnsleysustrandarvegar, er þess krafist að viðurkennt verði að þinglýstur eigandi „hafi beinan eignarrétt að öllu landi jarðarinnar, sem verndaður er með 72. gr. stjórnarskrár Lýðveldisins Íslands nr. 33/1944, sbr. 10. gr. stjórnskipunarlaganna nr. 97/1995 og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 Mannréttindasáttmála Evrópu sem lögfestur hefur verið með l. nr. 62/1994, og að viðurkennt verði að heildarlandamerki jarðarinnar séu þessi:

Landamerkjalyýsing fyrir Kálfatjarnarhverfi er rituð 30. desember 1921. Það er samþykkt fyrir Flekkuvík, Norðurkot, Litlabæ og Bakka. Í þessu merkjabréfi er vísað til ákveðinnar línu, sem liggur í Einiberjahól (p. 49), en þar taki við merkjalína sú á

milli Kálfatjarnar og Vatnsleysu, sem lýst sé í bréfinu 1884. Þar er að finna þessa lýsingu: ... Liggur fyrir túni Kálfatjarnarhjáleigunnar Goðhóla og hins vegar fyrir túni Norðurkots, þaðan í Þórustaðaborg (p. 40), þaðan í Lynghól (p. 41), þaðan að landi Krísuvíkur í Grindavíkurhreppi beina stefnu um Sýrholt (p. 42). Segir svo síðar í bréfinu að jörðin eigi selstöðu í Sogaseli.

Landamerkjum við Þórustaði er lýst í landamerkjabréfi Þórustaða sem er ritað 27. maí 1886 og samþykkt frá Þórustöðum, Landakoti og Kálfatjarnarkirkju. Lýst er merkjum milli Kálfatjarnar að norðan og Þórustaðar að sunnan og eru byggðamörk glögg, en er fjær liggur byggð er þessi lýsing: ... þaðan í Sýrholt (p. 42), þaðan í Hrafnafell (p. 43), sem er lítið fell fyrir norðan Keili, þaðan beina stefnu alla leið að landi Krísuvíkur í Grindavíkurhreppi (p. 44), eftir sjónhendingu úr Hrafnafelli í hæsta hnjúkinn á Grænavatnsengjum .“

„Lítið er svo á að í kröfugerð felist jafnframt krafa um afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum að fornu og nýju, komi til þess að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er sérstaklega mótmælt kröfugerð ríkisins, sbr. greinargerð ríkisins, dags. 17. september 2004, og þess krafist að kröfu ríkisins um þjóðlendumörk verði hafnað.“

Loks er krafist málskostnaðar að skaðlausu samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.11. Kröfur Sæmundar Þórðarsonar o.fl. vegna jarðanna Stóru- og Minni-Vatnsleysu

Af hálfu Sæmundar Þórðarsonar o.fl. vegna jarðanna Stóru- og Minni-Vatnsleysu er þess krafist að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur „hafi beinan eignarétt að öllu landi jarðanna, sem verndaður er með 72. gr. stjórnarskrár lýðveldisins Íslands nr. 33/1944, sbr. 10. gr. stjórnskipunarlaganna nr. 97/1995 og 1. gr. sammingsviðauka nr. 1 Mannréttindasáttmála Evrópu sem lögfestur hefur verið með l. nr. 62/1994, og að viðurkennt verði að heildarlandamerki jarðanna séu þessi:

Milli Stóru- og Minni-Vatnsleysu og Hvassahrauns: Úr innra hraunshorninu í Fögruvík (p. 52) og þaðan í afstapaþúfu (p. 53), og þaðan beina stefnu í Snókafell (p. 54), og úr Snókafelli beina stefnu í Krísuvíkurland (p. 55).

Milli Kálfatjarnarhverfis og Stóru- og Minni-Vatnsleysu: Í landamerkjabréfi frá 1921 er vísað til ákveðinnar línu, sem liggur í Einiberjahól (p. 49), en þar taki við merkjalína sú á milli Kálfatjarnar og Vatnsleysu, sem lýst sé í landamerkjabréfi dags. 9.6.1884, þinglýst 15.6.1885, þar sem segir: þaðan í Einiberjahól (p. 49), þaðan um Kolhól (p. 50) beina stefnu að Krísuvíkurlandi.(p. 51)“

„Lítið er svo á að í kröfugerð felist jafnframt krafa um afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum að fornu og nýju, komi til þess að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Pá er sérstaklega mótmælt kröfugerð ríkisins, sbr. greinargerð ríkisins, dags. 17. september 2004, og þess krafist að kröfu ríkisins um þjóðlendumörk verði hafnað.“

Loks er krafist málskostnaðar að skaðlausu samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.12. Kröfur Sauðafells sf. vegna jarðanna Hvassahrauns I og II

Af hálfu Sauðafells sf. vegna jarðanna Hvassahrauns I og II, ofan Vatnsleysustrandarveggar, er þess krafist að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur „hafi beinan eignarrétt að öllu landi jarðarinnar, sem verndaður er með 72. gr. stjórnarskrár lýðveldisins Íslands nr. 33/1944, sbr. 10. gr. stjórnskipunarlaga nr. 97/1995 og 1. gr. sammingsviðauka nr. 1 Mannréttindasáttmála Evrópu sem lögfestur hefur verið með l. nr. 62/1994, og að viðurkennt verði að heildarlandamerki jarðanna séu þessi:

Landamerkjabréf milli Hvassahrauns og Lónakots er ritað 7. júní 1890 og undirritað af tveimur aðilum. Lýsingin er þessi: Merkin byrja í svonefndum Markakletti við sjóinn, austanvert við Hraunsnes, úr þeim kletti í Skógarhól, úr honum í Stóragrænahól, úr honum í Hólbrunnsvörðu, úr henni í Skorásvörðu, úr henni í Miðkrossstapa, sem er hornmark í Lónakotslandi.

Landamerkjabréf milli Óttarsstaða og Hvassahrauns er ritað 26. maí 1890 og undirritað vegna Óttarsstaða, Hvassahrauns og Krísuvíkur. Lýsing merkja er svona: Landamerki milli Óttarsstaða og Hvassahrauns byrja í Mið Krossstapa (p. 60), frá honum í Klofningsklett (p. 61), sem er varða er hjá, sunnanvert við Einirhól. Frá Klofningskletti í Búðarvatnsstæði (p. 62), frá þeim stað í Markhelluhól (p. 63), sem er hornmark frá Óttarsstöðum, Hvassahrauni og Krísuvík; í hann er klappað: Ótta, Hvass., Krv.

Landamerkjabréf er til milli Hvassahrauns, Lónakots og Óttarsstaða, ritað 13. júní 1890, samþykkt frá öllum þremur jörðunum. Lýsing merkja er þessi: Merkin byrja í svonefndum Markaklett (p. 56) við sjóinn austanvert við Hraunsnes, úr Markakletti í Skógarhól (p. 57), úr Skógarhól í Stóragrænhól (p. 58), úr Stóragrænhól í Hólbrunnsvörðu (p. 59) úr henni í Skorásvörðu, úr henni í Miðkrossstapa, sem er hornmark á Lónakotslandi, svo heldur áfram sömu stefnu millum Hvassahrauns og Óttarsstaða úr Miðkrossstapa í Klofningsklett (p. 61) með vörðu sunnanvert við Einirhól, úr Klofningskletti í Búðarvatnsstæði (p. 62) úr Búðarvatnsstæði í Markhelluhól (p. 63), sem er hornmark frá Hvassahrauni, Óttarstöðum og Krísuvík.

Landamerkjabréf er til milli Hvassahrauns og sameignarjarðanna Stóru- og Minni-Vatnsleysu, ritað 15. júní 1889. Þar er merkjum svo lýst: Úr innra hraunshorninu í Fögruvík (p. 52) og þaðan í afstapaþúfu (p. 53), og þaðan beina stefnu í Snókafell (p. 54), og úr Snókafelli beina stefnu í Krísuvíkurland (p. 55).

Merki þessi eru samþykkt af öllum hlutaðeigandi.“

„Litið er svo á að í kröfugerð felist jafnframt krafa um afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum að fornu og nýju, komi til þess að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.“

Þá er sérstaklega mótmælt kröfugerð ríkisins, sbr. greinargerð ríkisins, dags. 17. september 2004, og þess krafist að kröfu ríkisins um þjóðlendumörk verði hafnað.“

Loks er krafist málskostnaðar að skaðlausu samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.13. Kröfur Hitaveitu Suðurnesja vegna spildu úr landi Hvassahrauns

Af hálfu Hitaveitu Suðurnesja vegna Hvassahraunsspildu nr. 179799 er þess krafist að viðurkennt verði að þinglýstur eigandi „ofangreindrar landareignar hafi beinan eignarrétt að henni, sem verndaður er með 72. gr. stjórnarskrár Lýðveldisins Íslands nr. 33/1944, sbr. 10. gr. stjórnskipunarlaganna nr. 97/1995 og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 Mannréttindasáttmála Evrópu sem lögfestur hefur verið með l. nr. 62/1994, og að viðurkennt verði að heildarlandamerki eignarinnar séu þessi:

Að vestan milli spildunnar Stóru- og Minni-Vatnsleysu eru merkin skv. gömlu landamerkjabréfi milli Hvassahrauns og sameignarjarðanna Stóru- og Minni Vatnsleysu, ritað 15. júní 1889: Úr innra hraunshorninu í Fögruvík (p. 52) og þaðan í afstapaþúfu (p. 53), og þaðan beina stefnu í Snókafell (p. 54), og úr Snókafelli beina stefnu í Krísuvíkurland (p. 55).

Að austan milli spildunnar og Hvassahraunslands skv. afsali 11. maí 1955: Frá vík í svonefndum Látrum, sem næst skerst veginum -Reykjanesbraut- þar sem víkin nær alveg upp að honum, jafnbreiðri frá fjöru til fjalls, eins langt og landareignin nær.“

„Litið er svo á að í kröfugerð felist jafnframt krafa um afnotarétt í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum að fornu og nýju, komi til þess að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.“

Þá er sérstaklega mótmælt kröfugerð ríkisins, sbr. greinargerð ríkisins, dags. 17. september 2004, og þess krafist að kröfu ríkisins um þjóðlendumörk verði hafnað.“

Loks er krafist málskostnaðar að skaðlausu samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.14. Kröfur Sigurðar Guðjóns Gíslasonar o.fl. vegna jarðarinnar Hrauns

Af hálfu Sigurðar Guðjóns Gíslasonar o.fl. vegna jarðarinnar Hrauns er þess krafist að „öllum kröfum íslenska ríkisins um viðurkenningu á þjóðlendu innan þinglýstra merkja jarðarinnar Hrauns verði hafnað.“

Merki jarðarinnar eru samkvæmt landamerkjabréfi, dagsettu 17. júní 1890 og þinglýstu hinn 20. júní 1890, sem hér segir: ... úr miðjum „markabás“ (p. 1) í fjöru er

mark á klöpp er aðskilur land jarðarinnar frá landi jarðarinnar Þórkötlustaðir, þaðan liggja mörkin til heiðar vestan til við Húsafell (p. 3) og yfir Vatnsheiðin (p. 4), þaðan sem sjónhending ræður að Vatnskötum (p. 5) fyrir norðan Fagradalsfjall, þaðan til austurs á Selvallafjall (p. 6) upp af Sogaselsdal, þá eftir Selsvallafjalli til suðurs samhliða landamerkjum jarðarinnar Krýsuvíkur þar til að mið suður-öxl á Borgarfjalli ber í merktan klett (p. 7) við götuna á Móklettum (p. 8). Skal sú sjónhending ráða merkjum frá landi jarðarinnar Ísólfsskála, þaðan til suðurs fram yfir festargnípu (p. 9) í fjöru ...

Punktur nr. 2 í kröfugerð á landakorti er ekki nefndur í landamerkjabréfinu 1890, en við hann hefur verið miðað svo lengi sem elstu menn muna og er hann í svokölluðum Leitishól, en merki milli Hrauns og Þórkötlustaða hafa svo lengi sem elstu menn muna og lengur verið miðuð við hól þennan. Um legu merkja jarðarinnar vísast að öðru leyti til framlagðs landakorts, sjá [skjal nr.] 20(1).

Eigendur Hrauns krefjast jafnframt viðurkenningar óbyggðanefndar á því að allt land innan þinglýstra merkja jarðarinnar teljist óskoruð eign þeirra með þeim takmörkunum sem leiða af samningum sem eigendur jarðarinnar hafa gert við þriðja aðila og þinglýst eru.“

[Eigendur Hrauns] „líta svo á, að í kröfugerð þeirra felist jafnframt – komi til þess að einhver hluti lands þeirra teljist vera í þjóðlendu – þá teljist það land afréttareign þeirra og þeirri eign fylgi öll þau not og allur sá nýtingarréttur, sem jörðinni Hrauni hafa fylgt að fornu og nýju.

Þess er krafist að óbyggðanefnd úrskurði um greiðslu kostnaðar eigenda Hrauns af hagsmunagæslu fyrir óbyggðanefnd vegna krafna íslenska ríkisins fyrir nefndinni til og greiðist kostnaðurinn úr ríkissjóði skv. 1. mgr. 17. gr. þjóðlendlaga.

Við ákvörðun kostnaðar er þess krafist að ekki verði gerður neinn frádráttur vegna þess að [eigendur Hrauns] hafa ekki sameinast um lögmenn með öðrum, enda eiga [þeir] ekki sameiginlegra hagsmuna að gæta með öðrum á svæðinu að undanskilinni e.t.v. héraðsnefnd sýslunnar sem eiganda Krýsuvíkur, en hún og eigendur Hrauns hafa sama lögmann í máli þessu. Miklu frekar er um hagsmunaárekstra að ræða við aðra á svæðinu.

Þess er krafist að kostnaður verði ákveðinn eigendum Hrauns að skaðlausu, enda hafa þeir ekki gefi neitt tilefni til málareksturs þessa, heldur verður hann einungis rakinn til óþarfa málsýfingar af hálfu ríkisvaldsins.“

3.15. Kröfur Héraðsnefndar Suðurnesja vegna jarðarinnar Krýsuvíkur

Af hálfu Héraðsnefndar Suðurnesja vegna jarðarinnar Krýsuvíkur, að undanskildu landi Hafnarfjarðarkaupstaðar, er þess krafist að „að öllum kröfum íslenska ríkisins um viðurkenningu á þjóðlendu innan þinglýstra merkja jarðarinnar Krýsuvíkur verði hafnað.

Merki jarðarinnar eru samkvæmt lögbundnum gerðardómi uppkveðnum 4. nóvember 1938 og afsali íslenska ríkisins á landi Krýsuvíkurtorfunnar til sýslunefndar Gullbringusýslu, dags. 29. september 1941 og þinglýstu 18. nóvember 1941, svo og samkvæmt dómi landamerkjadóms Gullbringu- og Kjósarsýslu og Hafnarfjarðar í málinu nr. 329/1964 uppkveðnum 14. desember 1971, sem hér segir: „Að vestan eru landamerkin sjónhending úr Dágon, (p. 1) sem er klettur við sjó á Selatöngum, og í rætur Trölladyngju (p. 2) að vestan og þaðan í Markhelluhól (p. 3) svonefndan við Búðarvatns stæði. Þaðan að norðan sjónhending norðanvert við Fjallið eina í Melrakkagil í Undirhlíðum (p. 4) og þaðan sjónhending að vesturmörkum Herdísarvíkur í punkt, sem ákveðinn er í dómi landamerkjadóms 14. desember 1971 (p. 5). En að austan vesturmörk Herdísarvíkur, og eru þau sjónhending úr Kóngsfelli í Seljabótarnef (p. 7), sem er klettur við í sjó fram. Að sunnan nær landið að sjó.” Í greinargerð eiganda Krýsuvíkur, dags. 25. október 2004, sagði að síðastnefnd lína væri „...nú á korti dregin frá punkti 5 í svonefndan Sýslustein (p. 6) og þaðan í Seljabótarnef (p. 7).“

Samkvæmt fyrrgreindu afsali er undanskilið land, sem íslenska ríkið afsalaði Hafnarfjarðarkaupstað með afsalsbréfi, dags. 20. febrúar 1941, og er þannig afmarkað: Að vestan, beina stefnu í norður úr Hælsvík (p. 8) í Borgarhól (p. 9), þar sem hann er hæstur, úr Borgarhóli eftir Sveifluhálsi í vestustu vík Kleifarvatns (p. 10), að bera í ysta odda Hvammholtstanga. Að norðan ræður Kleifarvatn, í syðsta odda víkur þeirrar, er gengur úr vatninu vestan við Geithöfða (p. 11) og að austan þaðan beina stefnu í réttvísandi suður til sjávar, í Keflavík (p. 12). Að sunnan ræður sjór þó þannig, að óhindraður umferðarréttur áskilst Gullbringusýslu fyrir búpening og til annarrar umferðar, um svæði upp frá sjó, er sé a.m.k. 60 metrar á breidd, enda séu engar girðingar eða umferðarhindranir á þeirri leið.

Landamerki þessi voru ákveðin af matsnefnd skv. lögum nr. 11/1936, sem skipuð var til að meta jarðirnar Krýsuvík og Nýjabæ. Ríkisstjórnin, sýslunefnd Gullbringusýslu og bæjarstjórnin í Hafnarfirði, óskuðu eftir því að nefndin ákvæði merki milli lands þess í Krýsuvík, sem féll til Hafnarfjarðar og þess sem féll til sýslunnar. Var það gert á fundi nefndarinnar 1. nóvember 1939. Merkjunum er lýst með orðum nákvæmlega eins og í fyrrgreindu afsali. Jafnframt afmarkaði nefndin merkin á kort, sem fylgir fundargerð fundarins. Eins og kort þetta ber með sér ber að draga beina línu úr Borgarhóli (p. 9) í vestustu vík Kleifarvatns (p. 10).

Í landamerkjaskrá fyrir Krýsuvík, dags. 14. maí 1890 [og] lesinni á manntalsþingi fyrir Grindavíkurbreytt að Járngerðarstöðum hinn 20. júní 1890, segir [svo]: „Landamerki Krýsuvíkur eru:

1. að vestan: sjónhending úr Dágon (Raufarkletti), sem er klettur við flæðarmál á Selatöngum, í Trölladyngjufjallsrætur að vestan, sem er útbrunnið eldfjall norðanvert í Vesturhálsi; þaðan bein stefna í Markhelluhól háan steindranga við Búðarvatnsstæði.

2) að norðan: Úr Markhelluhól sjónhending norðanvert við Fjallið Eina, í Melrakkagil (=Markrakkagil) í Undirhlíðum og þaðan sama sjónhending að vesturmörkum Herdísarvíkur, eða sýslumörkum Gullbringu- og Árnessýslu.

3) að austan: Samþykkt og þinglýst vesturmörk Herdísarvíkur: sjónhending úr Kóngsfelli sem er lág mosavaxin eldborg umhverfis djúpan gíg á hægri hönd við þjóðveginn úr Selvogi til Hafnarfjarðar, örskammt frá veginum, í Seljabótarnef, klett við sjó fram.

4) að sunnan nær landið allt að sjó.“

Eigandi Krýsuvíkur krefst jafnframt viðurkenningar óbyggðanefndar á því að allt land innan þinglýstra merkja jarðarinnar, að landi Hafnarfjarðar undanskildu, teljist óskoruð eign hans með þeim takmörkunum sem leiða af samningum sem eigendur jarðarinnar kunna að hafa gert hafa gert við þriðja aðila og þinglýst eru.

[Eigandi Krýsuvíkur] lítur svo á, að í kröfugerð hans felist jafnframt – komi til þess að einhver hluti lands hans teljist vera í þjóðlendu – þá teljist það land afréttareign hans og þeirri eign fylgi öll þau not og allur sá nýtingarréttur, sem jörðinni Krýsuvík hafa fylgt að fornu og nýju.

Þess er krafist að óbyggðanefnd úrskurði um greiðslu kostnaðar eiganda Krýsuvíkur af hagsmunagæslu fyrir óbyggðanefnd vegna krafna íslenska ríkisins fyrir nefndinni til og greiðist kostnaðurinn úr ríkissjóði skv. 1. mgr. 17. gr. þjóðlendlaga.

Við ákvörðun kostnaðar er þess krafist að ekki verði gerður neinn frádráttur vegna þess að [eigandi Krýsuvíkur] hafi ekki sameinast um lögmenn með öðrum, enda eiga [þeir] ekki sameiginlegra hagsmuna að gæta með öðrum á svæðinu að undanskildum e.t.v. eigendum Hrauns, en [eigandi Krýsuvíkur] og eigendur Hrauns hafa sama lögmenn í máli þessu. Miklu frekar er um hagsmunaárekstra að ræða við aðra á svæðinu.

Þess er krafist að kostnaður verði ákveðinn eiganda Krýsuvíkur að skaðlausu, enda [hefur hann] ekki gefið neitt tilefni til málareksturs þessa, heldur verður hann einungis rakinn til óþarfa málsýfingar af hálfu ríkisvaldsins.“

4. GÖGN OG GAGNAÖFLUN

4.1. Inngangur

Í málinu hafa verið lögð fram skjöl nr. 1-27 ásamt undirskjölum eða samtals 473 skjöl, auk 21 hliðsjónargagns. Sjá nánar í fylgiskjali nr. III (skjalaskrá).

Gagna var ýmist aflað af málsaðilum eða óbyggðanefnd, á grundvelli rannsóknarskyldu nefndarinnar. Gerð var leit að frumgögnum sem varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi á svæðinu, farið á vettvang og jafnframt teknar skýrslur af málsaðilum. Verður nú gerð nánari grein fyrir hverju þessara atriða.

4.2. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar

Óbyggðanefnd ber að hafa frumkvæði að því að afla heimilda og gagna um eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem til meðferðar er og framkvæma rannsóknir og athuganir um staðreyndir og lagaatriði sem þýðingu hafa fyrir niðurstöðu í einstökum málum, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðll., nr. 58/1998, sbr. 1. nr. 65/2000. Markmiðið er að tryggja sem best að rétt niðurstaða fáiast um einstök álitæfni.

Á vegum óbyggðanefndar fór fram kerfisbundin leit að frumgögnum, prentuðum sem óprentuðum, sem líkur voru taldar á að varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem hér er til meðferðar. Verkið var unnið á hlutlausan og fræðilegan hátt.

Könnun einstakra skjalaflokka skiptist á milli Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar. Jafnframt var haft samstarf við handritadeild Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns og fleiri aðila. Gagnaöflun óbyggðanefndar grundvallast á „Yfirliti um frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar“. Við samningu þess hefur óbyggðanefnd notið ráðgjafar Gunnars Friðriks Guðmundssonar sagnfræðings og starfsmanna Þjóðskjalasafns Íslands, Bjarkar Ingimundardóttur og Jóns Torfasonar. Yfirlit þetta hefur verið kynnt lögmonnum og engar athugasemdir komið fram.

Fyrirsvarsmönnum aðila í máli þessu var gerð grein fyrir því að þeir hefðu óskoraðan rétt til að fá upplýsingar um tilhögun gagnaöflunar á vegum óbyggðanefndar og afrit allra gagna. Jafnframt hafði óbyggðanefnd frumkvæði að því að upplýsa lögmennt um þessi atriði. Þeir gátu jafnframt bent starfsmönnum Þjóðskjalasafns eða óbyggðanefndar á gögn sem ástæða væri til að kanna. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar dregur hins vegar ekki úr skyldu málsaðila til að afla og leggja fram þær heimildir og gögn sem þeir byggja rétt sinn á, sbr. 4. mgr. 10. gr. þjóðll. Lögmonnum/málsaðilum ber þannig að leggja sjálfstætt mat á gögn og gagnaöflun.

Þau frumgögn sem í leitirnar komu og talið var að þýðingu hefðu voru lögð fram jafnóðum við fyrirtökur í málinu. Um nánari framkvæmd gagnaöflunar vísast til greinargerða Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar um þetta efni, skjöl nr. 2, 3

og 4. Um afraksturinn vísast til skjalaskrár, sjá fylgiskjal nr. III, þar sem skjöl Þjóðskjalasafns og óbyggðanefndar (þ.e. undir yfirnúmerum 2 og 4) eru flokkuð eftir efni og uppruna.

4.3. Vettvangsferð

Haldið var af stað frá skrifstofu óbyggðanefndar að Hverfisgötu 4a, Reykjavík, að morgni mánudagsins 21. febrúar 2005, í þokkalegu skyggni. Með í för auk óbyggðanefndar, fundarritara, starfsmanns nefndarinnar og lögmannna málsaðila voru Guðmundur Á. Gíslason og Guðmundur Ingimundarson (báðir vegna Hvassahrauns) og Margrét Guðnadóttir (vegna Landakots).

Haldið var út á Reykjanesbraut og við álverið í Straumsvík kom í bifreiðina Sesselja Guðlaug Guðmundsdóttir, landfræðingur (kvödd til af Ólafi Björnssyni hrl.). Staðnæmst var við mörk Hafnarfjarðar og Vatnsleysustrandarhrepps, þar sem einnig eru merki Hvassahrauns. Þar lýsti Guðmundur Ingimundarson merkjum.

Við Kúagerði var beygt inn á Höskuldavallaveg. Þar komu í bifreiðina eftirtaldir: Ólafur Guðbergsson (v/Stóra-Knarrarness), Sæmundur Þórðarson (v/Vatnsleysubæja), Jakob Árnason (v/Auðna), Sigurður Ólafsson (frá Hitaveitu Suðurnesja), Sigurður Valtýsson (frá Hitaveitu Suðurnesja), Sigurður Gíslason (v/Hrauns), Gísli Sigurðsson (v/Hrauns) og Hörður Sigurðsson (v/Hrauns). Sæmundur Þórðarson tók við leiðsögn ásamt Ólafi Björnssyni hdl. Þjóðlendukröfulína íslenska ríkisins sker Höskuldavallaveg norðaustur af Keili. Hjá Oddafelli komu í bifreiðina þeir Birgir Þórarinsson (v/Knarrarness og Vatnsleysustrandarhrepps) og Magnús Ágústsson (v/Brunnastaðahverfis).

Haldið var inn að Höskuldarvöllum og svipast þar um. Að svo búnu var haldið að Eldborg, þar sem verið hefur náma, og síðan til baka að Höskuldarvöllum og meðfram með þeim, þar til stöðvað var undir Trölladyngju. Haldið var áfram, að borholu Orkuveitu Suðurnesja undir Oddafelli. Gengið var upp að Sogaseli og nokkru lengra, allt þar til sást vel inn að Selvöllum. Síðan var haldið til baka sömu leið. Sæmundur Þórðarson og Ólafur Björnsson hdl. önnuðust leiðsögn. Skammt frá Oddafelli hætti Magnús Ágústsson þátttöku í vettvangsferð, við Reykjanesbraut þeir Ólafur Guðbergsson, Sæmundur Þórðarson, Jakob Árnason, Sigurður Ólafsson og Sigurður Valtýsson og við álverið í Straumsvík Sesselja Guðlaug Guðmundsdóttir.

Við álverið í Straumsvík var haldið af Reykjanesbraut og inn á Krísuvíkurveg. Þar tóku við leiðsögn þeir Sigurður Gíslason bóndi í Hrauni og Gísli Sigurðsson frá Hrauni. Vegna aurbleytu var ekki unnt að aka Vigdísarvallaleið. Þjóðlendukröfulína íslenska ríkisins sker Krísuvíkurveg við Vatnsskarð en Kleifarvatn er utan ágreiningssvæðis. Skyggni fór versnandi og var orðið mjög slæmt við Kleifarvatn. Ekið var framhjá bæjarhúsum að Hrauni og fyrirsvarsmenn jarðarinnar lýstu merkjum hennar. Af Krísuvíkurvegi var beygt vestur Ísólfskálaveg og ekið inn í Grindavík. Þar hættu þátttöku í vettvangsferð þeir Sigurður Gíslason, Gísli Sigurðsson og Hörður

Sigurðsson. Að svo búnu var haldið norður Grindavíkurveg, út á Reykjanesbraut og því næst Vatnsleysustrandarveg. Við Knarrarnes hætti Birgir Þórarinsson þátttöku í vettvangsferð. Haldið var út á Reykjanesbraut og til Reykjavíkur. Komið var til baka á skrifstofu óbyggðanefndar kl. 16:15 og lauk þar með vettvangsferð.

4.4. Skýrslutökur

Við aðalmeðferð málsins voru teknar skýrslur af eftirtöldum: 1. Sesselja Guðlaug Guðmundsdóttir, kt. 301147-4229, Urðarholti 5, Mosfellsbæ. Sesselja er landfræðingur að mennt. Hún hefur um árabil rannsakað örnefni á þessu svæði og ritað bók um það efni (gefin út af Lionsklúbbnum Keili 1995). 2. Guðmundur Ingimundarson, kt. 201143-4469, Grenigrund 14, Kópavogi. fyrirsvarsmaður félags eigenda jarða við Hvassahraun. 3. Sæmundur Ásgeir Þórðarson, kt. 270927-5139, bóndi í Stóru-Vatnsleysu, fæddur þar og upp alinn. 4. Margrét Guðnadóttir, kt. 070729-3779, eigandi Landakots, fædd þar og uppalin. 5. Steingrímur Magnús Ágústsson, kt. 250522-3209, Hafnargötu 9, Vogum. Á ½ hlut í Halakoti og 1/3 í Austurkoti í Vogum. Hreppsnefndarmaður í áratugi, oddviti og hreppstjóri. 6. Jakob Árnason, kt. 040726-4039. Eigandi Auðna á síðari tíma. 7. Birgir Þórarinsson, kt. 230665-5919. Eigandi Minna-Knarrarness og vel kunnugur þar frá barnæsku. Varaoddviti í Vatnsleysustrandarhreppi. 8. Sigurður Guðjón Gíslason, kt. 050523-4709, eigandi að ½ Hrauni og búsettur þar, fæddur og uppalinn. 9. Gísli Grétar Sigurðsson, kt. 131255-2849, frá Hrauni. 10. Hjörtur Sigurðsson, kt. 050267-5399, frá Hrauni og búsettur þar. Fjallkóngur frá 1998 og hefur tekið þátt í smölun í 20 ár.

Að einstökum efnisatriðum í skýrslum aðila er vikið í úrskurði þessum, eftir því sem tilefni er til, en uppskriftir á þeim eru meðal gagna málsins.

5. SAGA JARÐA OG AFRÉTTARNOTA

5.1. Inngangur

Hér verður í fyrstu greint frá elstu ritheimildum um landnám á svæði því sem til umfjöllunar er og síðan rakin í stórum dráttum saga jarða og landsvæða, sem ágreiningur er um í máli þessu, afmörkun þeirra, ráðstafanir á eignarrétti og nýting. Að lokum er gerð grein fyrir heimildum um seljabúskap og sögu afrétta frá öndverðu til þessa dags, fjallskilareglugerðum og umfjöllun um almenninga á Suðurnesjum.³

³ Þessi kafli er byggður á greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands, sbr. skjal nr. 24. Þó hefur verið felld út umfjöllun um þær jarðir sem liggja utan við ágreiningssvæði málsaðila. Einnig hefur verið felld út eða stytt umfjöllun um heimildir sem ekki þykja hafa þýðingu fyrir úrlausn málsins.

5.2. Landnám á Reykjanesskaga

Landnámabók getur ýmissa manna, sem námu land á þessu svæði. Fyrstur landnámsmanna var Ingólfur Arnarson:

En Ingólfr nam land milli Ölfusár ok Hvalfjarðar fyrir útan Brynjudalsá, milli ok Öxarár, ok öll nes út.⁴

Um landnám á því svæði, sem Grindavíkurreppur náði yfir, ber Landnámugerðum ekki saman að öllu leyti:

Þórir haustmyrkr nam Selvág ok Krýsuvík, en Heggr son hans bjó at Vági.⁵

En um várit eptir fóru þeir Molda-Gnúpr vestr í Grindavík ok staðfestisk þar; ...⁶

Björn [Molda-Gnúpsson] fór í Grindavík ok staðfestisk þar.⁷

Þórir haustmyrkrur nemur því austasta hlutann af því svæði sem hér er til umfjöllunar.

Molda-Gnúpr hafði numið Álftaver en hrakist þaðan undan jarðeldum vestur til Höfðabrekku og lent þar í ófriði og vígaferlum. Sturlubók segir Molda-Gnúp hafa flutt til Grindavíkur með sonum sínum, en samkvæmt Hauksbók féll Molda-Gnúpur ásamt sonum sínum tveimur, en Björn sonur hans hafi hefnt föður síns og bræðra og farið síðan í Grindavík

Mörk landnáma Þóris haustmyrkurs og Molda-Gnúpssona eru ekki nefnd í Landnámu. Því segir Haraldur Matthíasson, að um vesturmörk landnáms Þóris sé það eitt vitað að þau séu fyrir utan Krýsuvík.⁸ Á þessu svæði hafa orðið miklar landbreytingar vegna eldgosa og gróðureyðingar. Athugandi er að landamerki Krýsuvíkur og Ísólfsskála eru vestan við Ögmundarhraun, sem Jón Jónsson jarðfræðingur telur hafa runnið um 1040 en Haukur Jóhannesson jarðfræðingur telur frá árinu 1151.⁹

Landnám Molda-Gnúpssona er talið hafa náð til Reykjaness, en þar tók við landnám Herjólfis Báðarsonar frænda og fóstbróður Ingólfs Arnarsonar.¹⁰

Landnámabók getur tveggja manna sem námu Vatnsleysuströnd, Steinunnar gömlu, frændkonu Ingólfs Arnarsonar, og Eyvindar frænda og fóstura Steinunnar:

Steinuðr en gamla frændkona Ingólfs, fór til Íslands ok var með Ingólfi enn fyrsta vetr. Hann bauð at gefa henni Rosmhvalanes allt fyrir útan

⁴Skjal nr. 4(61). *Landnámabók*. Íslenzk fornrit, I. b. Jakob Benediktsson gaf út. Reykjavík. 1986. S. 45 (Sturlubók og Hauksbók).

⁵Skjal nr. 4(61). *Landnámabók* 1986, s. 392 (Sturlubók), 393 (Hauksbók).

⁶Skjal nr. 4(61). *Landnámabók* 1986, s. 330. (Sturlubók).

⁷Skjal nr. 4(61). *Landnámabók* 1986, s. 331 (Hauksbók).

⁸Haraldur Matthíasson. *Landið og Landnáma*, 2. b. Reykjavík. 1982. S. 507.

⁹Jón Þ. Þór. *Saga Grindavíkur. Frá landnámi til 1800*. Grindavíkurbær. 1994. S. 158.

¹⁰Skjal nr. 4(61). *Landnámabók* 1886, s. 132 (Sturlubók), s. 395 (Hauksbók). Haraldur Matthíasson 2 (1982), s. 509, 510.

Hvassahraun, en hon gaf fyrir heklu flekkóttu ok vildi kaup kalla; henni þótti þat óhættara við riptingum.¹¹

Steinunnr hin gamla, frændkona Ingólfs, fór til Íslands ok var með honum hinn fyrsta vetr. Hann bauð at gefa henni Rosmhvalanes allt fyrir útan Hvassahraun, en hon <gaf fyrir> heklu flekkóttu enska ok vildi kaup kalla; henni þótt þat óhættara við riptingum.¹²

Eyvindr hét maðr, frændi Steinunnar og fóstri; honum gaf hon land milli Kvíguvágabjarga og Hvassahrauns.¹³

Eyvindur var síðar neyddur til landaskipta við Hrolleif Einarsson, Ölvissonar barnakarls, en landnámsmörk virðast hafa haldist.¹⁴ Kvíguvágar nefnast nú Vogar og Kvíguvágabjörg Vogastapi. Landnám Eyvindar er talið ná inn til Hvassahrauns, en Hvassahraunsbærinn tilheyrir Vatnsleysustrandarhreppi, en næsta landnám er frá Hvassahrauni:

Ásbjörn Özurarson, bróðurson Ingólfs, nam land milli Hraunholtslækjar ok Hvassahrauns, Álptanes allt, ok bjó á Skúlastöðum.¹⁵

5.3. Grindavíkurreppur

5.3.1. Lýsing Grindavíkursóknar

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns er lýsing á landkostum í Grindavík:

Um alla þessa sveit er það að nótera að með því hjer er so víða neyðarlegur grasbrestur á túnnum og haga, þá fæðist hjer kvikfjenaður, bæði naut og sauðir, mikinn part á fjöru, sölvum og murukjarna. Þar með kappkostar fólk að draga til sín á haustin ofan úr heiðum hrís og lýng so mikið sem hvör megnar, og á þessu helst peningurinn við lífið og gjörir gagn, þó hebjörg sé lítil, og er ekki kvikfjenaðurinn á þenna framflutning settur í þessari jarðabók.¹⁶

Í „Lýsingu Grindavíkursóknar 1840 – 1841“ eftir Geir Bachmann, sem skráð er í verki *Landnám Ingólfs*, stendur eftirfarandi um sóknarmörkin:

Að norðanverðu við núnefnda markalínu (þ.e. úr Stapafelli í Fagradalshagafell), eiga Njarðvíkingar og Vogamenn land móts við Grindvíkinga að sunnan. Enn eru takmörk sóknarinnar sjónhending fjallasýn úr Fagradalshagafelli til austurs landsuðurs í enn eitt fell, Hraunsselsvatnsfell, aftur í sömu átt þaðan í Framfell, en á Vigdísarvöllum Vesturfell kallað, og er þá að norðan og landnorðanverðu Strandarmanna land og hinn svo nefndi

¹¹Skjal nr. 4(61). *Landnámabók* 1886, s. 392 (Sturlubók).

¹²Skjal nr. 4(61). *Landnámabók* 1886, s. 393 (Hauksbók).

¹³Skjal nr. 4(61). *Landnámabók* 1886, s. 394 (Sturlubók). Landnámsmörkunum er eins lýst í Hauksbók, *Landnámabók* 1886, s. 395.

¹⁴Skjal nr. 4(61). *Landnámabók* 1886, s. 389, 391 (Hauksbók).

¹⁵Skjal nr. 4(61). *Landnámabók* 1886, s. 394 (Sturlubók). Mörkin eru þau sömu í Hauksbók, *Landnámabók* 1886, s. 395.

¹⁶*Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*, 3. b. Kaupmannahöfn. 1923. S. 24.

Almenningur. Úr Vesturfelli beygjast mörk sóknarinnar til suðurs réttssuðurs, niður í Hamradal kallaðan, og þaðan beint í Núphlíð, hvaðan þau eru sjónhending yfir ófæruhraun á Selatanga. - Vegalengdin úr Vesturfelli suður á Selatanga er á að gizka 2 mílur, ef beint yrði farið. Á móts við Grindvíkinga að vestan eiga Krýsuvíkingar land að austanverðu við síðst nefnd mörk úr Framfelli. Á Selatöngum er drangi eða klettur í fjörunni, Dagon kallaður, og skilur hann bæði land og reka Krýsu- og Grindavíkur.¹⁷

5.3.2. Hraun

Hrauns er fyrst getið í rekaskrá Skálholtsstaðar frá því um 1270.¹⁸

Máldagi Viðeyjarklausturs frá því um 1284 sem greinir frá ítökum í annarra manna jarðir er varðveittur í þremur gerðum. Í b-gerðinni stendur:

Savda hofnn j hравnslandi j grindavik. j c. gielldings. hvsvrm fiarmanni vit þridia mann þott þurfi. kietil ok elldivid og blondv leigvlaust. ... Samvidvnnar skog j hравnm vt fra hvaleyri. jtem skogar topt j selvikar skogvm.

Í c-gerðinni segir:

Saudhøfnn j hrauns land j Grindavijk hundrad Gielldingz. hüsrüm farmonnum vid þridia mann þo þurfe. kietil ok eldevid og blöndv leigulaust. ... Samvidunar skog j hraunum ut fra Hvaleyri. jtem Skogartuþt j Selvikar skogie.¹⁹

Samkvæmt Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, sem gerð var árið 1703 fyrir Grindavíkurhrepp, má ætla að Hraun hafi átt selstöðu í eigin landi:

Selstaða langt í frá og þó sæmilega góð.²⁰

Í ritinu Jarðatal á Íslandi, eftir J. Johnsen, kemur fram að stólsjörðin Hraun hafi verið seld 8. ágúst 1787.²¹

Í kaflanum um Hraun í Jarðamati 1849-1850 stendur m.a.:

Landrymi mikið, en landið uppblásið. Sumarheit góð í seli upp til fjalla. Vetrarhagar langt frá og rírir...²²

Landamerkjabréf Hrauns var samið 12. október 1889 og þinglesið 20. júní 1890:

Í miðjum „marka-bás“ í fjöru er mark á klöpp, er aðskilur land jarðarinnar frá landi jarðarinnar Þorkötlustaða, þaðan liggja mörkin til heiðar vestan til við „Húsafell“ og yfir „Vatnsheiði“, þaðan sem sjónhending ræður að

¹⁷Landnám Ingólfs. 3. b. Sýslulýsingar og sóknalýsingar. Reykjavík. 1937-1939. S. 124-125.

¹⁸Skjal nr. 4 (23).

¹⁹Skjal nr. 4(27).

²⁰Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3. b. 1923. S. 11.

²¹Skjal nr. 4 (34).

²²Skjal nr. 2 (47) a-b.

Vatnskötlum, fyrir norðan Fagradals-fjall, þaðan til austurs á Selsvallafjall, uppaf „Sogasels-dal“, þá eptir Selsvalla-fjalli, til suðurs, samhliða landamerkjum jarðarinnar „Krisuvíkur“ þar til að mið suður-öxl á Borgarfjalli ber í merktan klett við götuna á „móklettum“, skal sú sjónhending ráða merkjum frá landi jarðarinnar „Ísólfskála“, þaðan til suðurs fram yfir festar-gnípu í fjöru.

Einkennismark marksteinanna er L.M. er þýðir landamerki.²³

Lýsing þessi var samþykkt af eigendum og umráðamönnum Ísólfskála, Klappar, hálfvæstarinnar og miðbæjarinnar á Þorkötlustöðum, Kálfatjarnarkirkjuleysu og óstaðsetts vesturbæjar [líklega er átt við vesturbæ á Þorkötlustöðum].

Fyrir neðan ofanefndar undirskriftir stendur eftirfarandi:

Hinsvegar tilgreind landamerki jarðarinnar Hrauns í Grindavík samþykkjast hjermeð að því leyti sem þau ekki koma í bága við landamerkjalytingu Krisuvíkur, sem naumast getur hugsast, þar sem allir þeir eigendur Hrauns hafa samþykkt og undirskrifað hana óbreytta.

Undir þennan texta skrifar Á. Gíslason, Krisuvík 17. júní 1890.

Á manntalsþingi fyrir Grindavíkurbæ sem haldið var 1. júní árið 1900 var þinglesið skjal frá eigendum og ábúendum jarðarinnar Hrauns. Í skjalinu kom fram að fyrrnefndir aðilar hefðu ákveðið að banna allskonar landrif í landareign jarðarinnar, að undanskildum mosa. Bannið skyldi taka gildi sama dag og skjalið var þinglesið þ.e. 1. júní.²⁴

Í greinargerð í fasteignamati Gullbringusýslu 1916 – 1918 er greint frá landamerkjum jarðarinnar Hrauns:

Landamerki að vestanverðu, svonefndur markabás á Slokatá þaðan beina línu vestan í vatnsheiði [fell yfirstrikað] í Kálffell, þaðan í vatns katla (steinker) fyrir norðan Fagradalsfjall, þaðan að Sogaseli fyrir norðan Selsvelli í Selsvalla fjalli, þaðan til suður eftir háfjallinu í göngumannaskarð á Núphlíð, þaðan í götuna hjá móklettum, þaðan yfir há – Festarfjall á sjó út.

Þar kemur einnig fram að útengi sé ekkert og að útbeit sé fjalllendi.²⁵

Í maí 1920 gáfu umráðamenn eftirtalinna jarða á Vatnsleysuströnd yfirlýsingu um afnot á landi ofan jarðanna:

Vjer undirritaðir eigendur og ábúendur jarðanna: Knarrarnes, Breiðagerði, Auðnar, Landakot, Þórustaðir og Kálfatjörn, allar í Vatnsleysustrandarhreppi í Gullbringusýslu, lýsum því yfir með skjali þessu að vjer í samráði við hreppsnefnd Vatnsleysustrandarhrepps, fyrirbjóðum innbyggendum

²³Skjal nr. 2 (22).

²⁴Skjal nr. 2 (89).

²⁵Skjal nr. 2 (42) a-b

Grindavíkurhrepps, innan Gullbringusýslu, öll afnot af landi því, er, samkvæmt landamerkjalyásing fyrir Knarranesi, þinglesin á manntalsþingi Vatnsleysustrandar- og Grindavíkurhrepps 1887, sem eru:

Þaðan sunnan til við svonefnda digrúvörðu fyrir sunnan Hellur (bæinn) beint í Knarrarnessholt sunnanhalt, þaðan í Eldborgargren, þaðan beint í Krísuvíkurland. Hversu sunnahöll við markalínuna að Digurvarða og Knarrarnessholt eru, sjest, þegar bein lína er dregin frá klöppinni (í fjörunni) í Eldborgargren....

Allt það land sem fyrir innan þessa línu er, eða er milli hennar og Krísuvíkurlands, teljum vjer eign áðurnefndra jarða sbr. landamerkjalyásingar fyrir öllum áðurnefndum jörðum, þinglesnar á báðum stöðunum 1886 og 1887 og undirskrifaðar af Árna sál. Gíslasyni í Krísuvík 1891.²⁶

Þann 31. maí 1920 var haldið manntalsþing í Grindavíkurhreppi. Á því þingi mótmælti Hafliði Magnússon, bóndi á Hrauni, landamerkjalyásingu fyrir Auðnahverfi í Vatnsleysustrandarhreppi, dagsettri 12. júní 1886, og yfirlýsingunni um landamerki fyrir jarðirnar Knarrarnes, Breiðagerði, Auðna, Landakot, Þórustaði og Kálfatjörn sem gefin var út í maí 1920, en þessi skjöl voru þinglesin á manntalsþinginu. Hafliði greindi einnig frá því hver hann teldi landamerki Hrauns og Þórkötlustaða þar sem þau liggja að landi Strandahrepps eiga að vera:

Lína tekin úr Sogaseldal beint vestur í Kálffell og þaðan beina línu í þúfuna á litla Skógfelli.

Fram kom í máli Hafliða að þessum landamerkjum hefði áður verið lýst á manntalsþingi í Grindavík hinn 12. október 1889.²⁷

Í þeim hluta fasteignamatsins 1932 sem fjallar um jörðina Hraun stendur m.a. að beutiland hennar sé víðlent og skjólsælt. Deilur séu um landamerki milli eiganda og Vatnsleysustrandarhrepps.²⁸

Í október 1992 sendi Sesselja Guðmundsdóttir, höfundur bókarinnar „*Örnefni og gönguleiðir í Vatnsleysustrandarhreppi*“,²⁹ hreppsnefnd Vatnsleysustrandarhrepps greinargerð sem hún hafði tekið saman um landamerki hreppsins. Í greinargerðinni kemur fram að hún er samin:

vegna áætlaðra girðingaf framkvæmda bænda í Grindavík á Selsvallasvæðinu sem mjög líklega tilheyrir Vatnsleysustr.hr.³⁰

Nokkrum mánuðum síðar, eða í mars 1993, sendi Sesselja frá sér aðra greinargerð, nú til fulltrúa hjá sýslumannsembættinu í Keflavík. Í þessari greinargerð er ítarlegri

²⁶Skjal nr. 2 (19) a-b.

²⁷Skjal nr. 2 (90).

²⁸Skjal nr. 4 (37).

²⁹Sesselja Guðmundsdóttir. *Örnefni og gönguleiðir í Vatnsleysustrandarhreppi* (ofan Gamla – Keflavíkurvegarins). Lionsklúbburinn Keilir. [Keflavík]. 1995

³⁰Skjal nr. 4 (53).

umfjöllun um þá þætti sem fjallað var um í hinni greinargerðinni auk þess sem þar er að finna umfjöllun um fleiri atriði sem snerta landamerki Vatnsleysustrandarhrepps. Þessi greinargerð hafði svipaðan tilgang og sú fyrri þ.e. að benda á að:

svo virðist sem Grindvíkingar hafi, í gegnum tíðina, verið að eigna sér hluta hreppslandsins³¹

Í greinargerðunum er að finna umfjöllun um svokallaðan Sogaselsdal en á hann er minnst í landamerkjabréfi Hrauns frá árinu 1890. Hér verður notast við efni úr síðari greinargerðinni, enda er hún ítarlegri, en þar sem það á við verður texta úr þeirri fyrri bætt inn í, innan hornklofa:

Nú er komið að mörkum Hrauns í Grindavík og Vatnsleysustrandarhrepps og hafa þar orðið einar og aðrar breytingar í tímanna rás og fáar Vatnsleysustrandarhreppi í hag. Lítum fyrst í landamerkjabréf Hrauns, I-257 dags. 17/6 1890, þinglýst 20/6 1890, „.... að Vatnskötlum fyrir norðan Fagradalsfjall, þaðan til austurs á Selsvallafjall, upp af Sogaselsdal“, þá eftir Selsvallafjalli til suðurs ...

Setningin „... upp af „Sogaselsdal““ er alfarið á skjön við næsta örnefni í undan, þ.e. Selsvallafjall, því fjallið er miklu sunnar og „dalurinn“ umræddi því alls ekki neðan fjallsins. Með því að nota „Sogaselsdal“ sem mark í lýsingunni færast stór þríhyrningur af Vatnsleysustrandarlendi inn í Hraunlandið og þar með ein fegursta náttúruperla Reykjanesskagans, Selsvellirnar.

[Setningin „upp af „Sogaselsdal““ er alfarið á skjön við örnefnin beggja megin við. Sóknarlýsingin 1840 [sóknarlýsing Grindavíkursóknar] segir línuna í Framfell en Hraunsbréfið segir í Selsvallafjall. Ekki er fullvíst hvar Framfell (Vesturfell) er en mjög líklega er það hæsta fjallið (359 m) á hálsinum milli Vigdísarvalla og Þrengsla. Með því að nota „Sogaselsdal.“ sem mark færast stór þríhyrningur af okkar landi inn í Hraunlandið (sjá kross á korti [sjá skjal nr. 4 (53)]) og þar með Selsvellirnir.³²]

Nú getur verið að Hraunsmenn hafi notað nafnið Selsvallafjall yfir allt fjallið sem nær frá Sogum og suður fyrir Selsvelli enda eiga Grindvíkingar greinilega fleiri örnefni á þessu svæði en Vatnsleysustrandarmenn enda með selstöðu á Selsvöllum í langan tíma. Dr. Bjarni Sæmundsson, sem var Grindvíkingur, lýsir umhverfi Selsvallanna í bók sinni Um láð og lög og nefnir aðeins Vesturhálsinn, ekki Selsvallafjall. Þorvaldur Thorodsen notar orðið Núphlíðarháls yfir allan hálsinn, allt að Dyngjum. Á korti Landmælinga Íslands frá 1910 er heitið Núphlíðarháls notað yfir hálsinn sunnan Selsvalla en Grænadyngja heitir þar sem nú eru Grænavatnseggjjar og þá Selsvallafjall samkvæmt Hraunsbréfinu. Í þeim tveimur örnefnalýsingum

³¹Skjal nr. 4 (52).

sem til eru frá sjónarhóli Grindvíkinga segir annarsvegjar: „... *Selsvellir ... Heitir fjallið þar upp af Selsvallafjall.*“ (Loftur Jónsson, Örnefnastofnun). Í hinni lýsingunni segir: „... *Selsvellir ... Sunnan við þá er Núphlíð, eftir henni eru mörk milli Krísuvíkur og Grindavíkur. Inn af Núphlíð* (þ.e. inn eftir, séð frá Grindavík. S.G.) *er Selsvallaháls*“ (Þorsteinn Bjarnason, Örnefnastofnun).

Undir Hraunsbréfið skrifaði aðeins einn hreppsúi og það sjálfur presturinn á Kálfatjörn, séra Árni Þorsteinsson, og er það í meira lagi undarlegt. Hraunsbréfinu var samið og þinglýst aðeins 4 árum eftir að flestum landamerkjabréfum bænda héðan var þinglýst og furðulegt að enginn Stranda-~~r~~bóndinn hafi séð ástæðu til þess að mótmæla þeim gjörningi.

Undir bréfið skrifar einnig Árni Gíslason í Krísuvík og segir:

„Hinsvegjar tilgreind landamerki jarðarinnar Hrauns í Grindavík samþykkjast hjermeð að því leyti sem þau ekki koma í bága við landamerkjalyýsingu Krísuvíkur, sem naumast getur getur hugsast, þar sem allir þrír eigendur Hrauns hafa samþykkt og undirritað hana óbreytta.“ Nú er augljóst að Hraunsbréfið „kemur í bága“ við Krísuvíkurbréfið eins og sést á eftirfarandi:

Ef Krísuvíkurbréfið (dags. 14/5 og þingl. 20/6 1890) er fullgilt sem líklegt má telja, þ.e. „... *sjónhending úr Dágon í Trölladyngjufjallsrætur að vestan*“ því allir aðilar skrifuðu undir það, einnig Hraunsmenn, þá fellur Hraunsbréfið (dags. 17/6 og þingl. 20/6 1890) um sjálft sig þar sem segir: „... *þaðan til austurs á Selsvallafjall, uppaf Sogaselsdal.*“ Því þegar lína er dregin um Trölladyngjufjallsrætur samkvæmt Krísuvíkurbréfinu og um ætlað „Selsvallafjall“ uppaf „Sogaselsdal“ samkvæmt Hraunsbréfinu þá skarast löndin um ca. 1 kílómetur og það Krísuvík í hag því Hraunsbréfið var samið rétt rúmum mánuði eftir að Krísuvíkurbréfið var gert og aðeins þremur dögum fyrir þinglýsingu beggja bréfanna. Árni Gíslason í Krísuvík hefur heldur betur skotið öllum hinum landeigendunum ref fyrir rass með Krísuvíkurbréfinu svo og kænskulegum athugasemdum og undirskriftum á öðrum bréfum.

Jarðabókin 1703 segir að Staður og Húsatóftir hafi selstöðu á Selsvöllum en um Hraun er sagt: „*Selstaða langt í frá en þó sámilega góð.*“

Sóknarlýsing Grindavíkursóknar frá 1840 segir að Selsvellir séu „... *Í Strandamannalandi eður fyrir norðan Grindavíkurlandamerki.*“ og einnig „*Litlu vestar en Selsvellir er selstaða frá Hrauni ... og eru landamörk á milli seljanna í svokölluðum Þrengslum ...*“ Nú gætu eflaust allir staðkunnugir bændur orðið sammála um það að selstaða á Selsvöllum er ólíkt betri en sú sem Hraun hafði í Þrengslunum og þá óskiljanlegt af hverju Hraun nýtti ekki eigið (beta) land fyrir eigið sel.

³²Skjal nr. 4 (53).

[Ef rétt er að elstu heimildir gildi í landamerkjadeilum er óbyggjandi að samkv. sóknarlýsingu Grindavíkursóknar frá 1840 eru Selsvellir “í Strandamannalandi eður fyrir norðan Grindavíkurlandamerki”... . Þar segir einnig að línan sé í Framfell (Vesturfell) en það er mjög líklega á Vesturhálsinum vestan Vigdísarvalla (sjá kort [sjá skjal nr. 4 (53).] óbrotin lína)...³³]

Í landamerkjabréfi Staðar í Grindavík frá júní, 1890, segir undir liðnum önnur eign og ítök Staðarkirkju. “3. *Selsvellir að selstöðu og hagagangi*.”³⁴

Árið 1920 var þinglýst á manntalsþingi Grindavíkur yfirlýsing frá 8 bændum hér í hreppnum þar sem ... [*Þessi yfirlýsing er skrifuð upp hér nokkru framar og því sleppt úr greinargerð Sesselju*]. Þarna er greinilega átt við Selsvallasvæðið og því enn frekari staðfesting á því að Grindavíkurbændur hafa verið að seilast inn á okkar land fyrir og eftir aldamótin síðustu.

Árni Gíslason í Krísuvík virðist þarna hafa viðurkennt og undirritað “rétt” mörk og það aðeins ári eftir að hann samþykkir „röng” mörk Hraunsbréfsins.

Landamerkjabréf Vatnsleysustrandarjarða eru ekki undirskrifuð af jarðeigendum þeirra jarða Grindavíkurhrepps sem eiga lönd að Vatnsleysustrandarhreppi, s.s. Þórkötlustaða- og Hraunseigendum, og Árni í Krísuvík virðist ekki hafa undirritað bréfin fyrr en 4 – 5 árum eftir þinglýsingu þeirra. Landeigendur hér hafa greinilega lagt allt kapp á að lýsa mörkum milli jarða innbyrðis og látið hreppamörkin liggja á milli hluta.

Einn slæmur galli er á landamerkjalyðingum héðan og hann er sá að yfirleitt eru engin örnefni tiltekin á markalínunni ofarlega í landinu. Aðeins í Þórustaðabréfinu er greint frá örnefni rétt við Krísuvíkurlínuna og er það Grænavatnseggjar, hin eru öll drjúgum neðar, s.s. Keilisbróðir, Klofi og Hrafnafell.

Í Knarrarnesbréfinu (vesturmörk) er fyrst farið að tala um „.. að landi Krýsivíkur” og er svo áfram inn úr en í lýsingum allra bæja sunnan Knarrarness segir. „... svo langt sem land Vatnsleysustrandarhrepps nær” eða „... upp í fjall.” og undirstrikar það ennfrekar að Knarrarnes er fyrsti bær á Ströndinni sem á land að Krísuvíkurlandi en ekki Hraunslandi.

Ef Hraunsbréfið lýsir „réttum” mörkum hvernig ætli standi þá á því að í öllum landamerkjabréfum, hér í hrepp, innan Ásláksstaða er sagt „...að landi Krýsuvíkur” en ekki Hrauns sem væri að sjálfsögðu eðlilegra....³⁵

³³Skjal nr. 4 (53).

³⁴[Í frumriti stendur: “og hagagöngu”].

³⁵Skjöl nr. 4 (52) og 4 (53).

Þá er upptalið allt það markverðasta sem Sesselja hafði að segja um Sogaseldal.

Hér að framan hefur verið minnst á greinargerðir Sesselju Guðmundsdóttur frá árunum 1992 og 1993. Meðal þess sem fjallað er um í þessum greinargerðum eru svokallaðir Vatnskatlar³⁶ sem minnst er á í landamerkjabréfum Hrauns, frá 1890, Þórkötlustaða, frá 1889, og Voga frá árinu 1890:

Næst skulum við athuga eitt örnefnið enn sem tengist mörkum Hrauns og Vatnsleysustrandarhrepps, og er tiltekið í Hraunsbréfinu, en það eru Vatnskatlarnir, norðaustan Fagradalsfjalls. Í sóknarlýsingu Geirs Bachmann frá 1840 eru Vatnskatlar ekki nefndir, heldur „... *sjónhending fjallasýn úr Fagradalshagafelli til austurs landsuður í enn eitt fell, Hraunsselsvatnsfell ...*” Tvö fell eru norðaustan Fagradalsfjalls, þ.e. Vatnsfell, eða Fagradalsvatnsfell, nær fjallinu, og svo Hagafell, eða Fagradalshagafell, sem er samtengt Vatnsfellinu til austurs.

Í sóknarlýsingu Kálfatjarnarsóknar frá 1840 eftir séra Pétur Jónsson eru talin upp: Fagradalsfjall, Hagafell, og loks Keilir, en hann minnst ekki einu orði á Vatnsfell né Vatnskatla frekar en Grindavíkurpresturinn.

Svo virðist sem nafnið Vatnskatlar (Vatnsfell) hafi tapast en fundist aftur og sett á bréfin frá um 1890 því í Þórkötlustaðarbréfinu segir: „... *þaðan að Kálffelli, þaðan að Vatnskötum (Vatnsfelli) fyrir norðan Fagradal, (samkvæmt landamerkjum frá 1270, endurnýjuðum 28. júní 1620³⁷), ...*”

Vatnskatlar eru 2 – 3 gamlir gígar norðantil í Vatnsfellinu og í einum þeirra er alltaf vatn þrátt fyrir þurrkatíð. Hér áður fyrr hefur líklega verið miklu meira vatn þarna en nú er.

Þá vaknar sú spurning hvort Vatnskatlarnir séu hinn rétti landamerkjapunktur eða Hagafellið sjálft sem liggur spöl norðaustar. Ef dregin er bein lína úr Kálffelli í Vesturfell (Framfell) á Núphlíðarhálsi falla Vatnskatlarnir, Hraunsselsvatnsfell og Þrengslin inn í línuna en allt eru þetta punktar sem nefndir eru í heimildum og tengjast landamörkum. Reglustríkunotkun hefur ekki tíðkast á tímum forfeðranna en vel má ætla að umrædd lína hafi einhverntímann verið fullgild sem hreppamörk.

Á kortum Landmælinga Íslands allt frá 1910 er línan alltaf sýnd norðan Vatnskatlana en þó mismunandi norðarlega. Ef kort frá 1910 og til dagsins í dag eru skoðuð hefur línan úr Kálffelli og að Búðarvatnsstaði verið á sífelldum flækingi enda mörkin alltaf sögð „óviss”.

³⁶Smá klausa úr fyrri greinargerðinni verður sett inn í þennan kafla, afmörkuð með hornklofum.

³⁷Tilvitnunin er röng. Rétt heimildin er rekaskrá Skálholtsstaðar frá því um 1270, í afskrift frá því um 1600. Sjá skjal nr.4(18).

Á kortinu frá 1910 er línan frá Kálffelli og beint í Keili, úr Keili í Sogin o.s.frv. Hvorki fyrr né síðar hefur Grindvíkingum verið „eignaður” svo stór hluti Vatnsleysustrandarhreppslands eins og á því korti. Það sama kemur fyrir á korti frá 1936. Lengi vel var línan um Litla Keili en á hann er aldrei minnst í landamerkjabréfum.

[Útgefin kort 1936 og 1940 sýna ... suðurlínuna [þ.e. Grindavíkurlínuna] enn um Keili. Á sérkortu frá 1986 er ... suðurlínan í Litla – Keili en á hann er aldrei minnst í landamerkjalyásingum.³⁸]

Nýjustu kortin (staðfræðikort 1989) sýna línuna nokkru norðar en Hraunsbréfið frá 1890 segir til um og veit ég að ef Landmælingamenn hefðu borið mörkin undir bændur hér í hrepp hefðu þeir seint sæst á legu línunnar eins og hún er í dag.

Þegar kort L.Í. eru athuguð sést vel að heimildarmenn örnefnanna í kring um hreppamörkin hafa verið Grindvíkingar því nokkrir staðir heita allt öðrum nöfnum hér í hrepp, t.d. voru Fagradalshagafell og Fagradalsvatnsfell aldrei kölluð hér annað en Hagafell og Vatnsfell. Það sama má segja um hnúkana sem nú heita á kortum Litli Keilir og Litli Hrútur en hér í hrepp hétu þeir Keilisbræður eða, á seinni tímum; Litli og Stóri Hrútur.

Árið 1887 lætur Jón, bóndi, Daníelsson í Stóru – Vogum þinglýsa landamörkum jarðar sinnar en undir hana skrifa þrír Vogamenn sem vottar að réttu lýsingu. Þessi landamerkjalyásing er skrifuð árið 1840 eða 47 árum áður en henni er þinglýst. Í lýsingunni er getið um að mörkin séu í Rauðgil (eyða í handriti) ... fyrir sunnan Dalsel. Þetta eru einu heimildirnar sem segja hreppamörkin svo sunnarlega og í Jarðabók 1703 segir um Stóru – Voga: „*Selstöðu vísa á jörðin eina nærri þar sem kallað er Vogaholt, aðra vill hún eigna sér þar sem heitir Fagridalur, en þar eru um misgreiningar því Járngerðastaðarmenn í Grindavík vilja eigna sér þessa selstöðu, þó segja menn að Fagridalur liggja fyrir norðan og vestan þann fjallahrygg, sem hæst liggur millum Grindavíkur og Vatnsleysustrandar.*”

Um Járngerðarstaði segir Jarðabókin: „*Selstaða á Baðsvöllum ... deilur við Vogamenn um selstöðu í Fagradal.*” Engar aðrar heimildir finnast sem staðfesta lýsingu Jóns Daníelssonar um landamörkin svo sunnarlega. ...³⁹

Hér lýkur útdrætti úr umfjöllun Sesselju um Vatnskatla.

Fyrsta dag ágústmánaðar 1996 fóru fulltrúar sýslumannsins í Keflavík, Stóru – Vatnsleysu og Hrauns í vettvangsgöngu til þess að skoða landamerki jarðanna Minni- og Stóru – Vatnsleysu, Hrauns og Krísuvíkur. Fulltrúi frá landbúnaðarráðuneytinu var einnig með í för vegna Krísuvíkur og Kálfatjarnar. Ekið var sem leið lá inn að

³⁸Skjal nr. 4 (53).

³⁹Skjal nr. 4 (52).

Spákonuvatni og litið eftir línu sem liggur frá Grænavatnseggjum um Kolhól að Einiberjahóli. Þá var ekið að Reykjanesbraut og litið eftir flöggum á Einiberjahóli og Kolhóli sem Sæmundur Þórðarson, bóndi á Stóru – Vatnsleysu, hafði sett upp. Sáust þau nokkuð vel í sjónauka þegar gengið hafði verið um 100 m í suður frá Reykjanesbraut. Sæmundur upplýsti að hann hefði farið ca. 1994 með Gunnari Erlendssyni, Kálfatjörn, Gylfa Má Guðbergssyni, prófessor og Sesselju Guðmundsdóttur, höfundu bókarinnar Örnefni og gönguleiðir í Vatnsleysustrandarhreppi og hefðu þau í þeirri ferð staðsett Kolhól. Sigurður Gíslason, bóndi á Hrauni, tjáði síðan göngumönnum að hann hefði séð Dágon. u.þ.b. 1934 - 35, ca. 13 - 14 ára. Um hafi verið að ræða klöpp sem hafi náð honum í hné u.þ.b. metri í þvermál. Faðir hans, Gísli Hafliðason, og Guðjón Guðmundsson (fæddur og uppalinn í Krísuvík og lengi búsettur að Hrauni) bentu Sigurði á þetta og kváðu vera Dágon. Dágon hafði verið „upp af vestri hleininni“, en sjáist nú ekki lengur, „það sé alveg öruggt“.

Eftir því er tekið við skoðun þessa máls að þrjár jarðir, Ísólfskáli, Hraun og Þórustaðir, teljast skv. landamerkjabréfum eiga mörk í Vesturhálsi, öðru nafni Selsvallahálsi. Sigurður segir hálsinn heita Selsvallaháls en Vesturháls sé nýsmíði.⁴⁰

Í þinglýsingarvottorðum frá 25. mars 2004 kemur fram að jörðin Hraun er í einkaeign,⁴¹ en úr því hafa verið seldar spildur sem ekki munu koma inn á kröfuvæði.

Í ódagsettu bréfi mótmæla Hraunsmenn málflutningi Sesselju Guðmundsdóttur varðandi örnefnin Framfell og Vesturfell og benda á ókunnugleika Geirs Bachmanns sem samdi sóknarlýsingu Staðarsóknar 1840-1841. [Geir kom í brauðið árið 1835]. Sömuleiðis segja þeir Selsvallafjall ná inn að Sogum en þar taki Grænadyngja við, Fíflavallafjall sé fyrir austan en Trölladyngja fyrir vestan.⁴²

5.3.3. Krísuvík

Í kirknaskrá frá árinu 1200 kemur fram að kirkja sé í Krísuvík.⁴³

Í máldaga Krísuvíkur frá því um 1275 segir að kirkjan eigi:

...heimaland alltt. Herdijarsvijk. ix. mæla land a þorkotlustöðum.⁴⁴

Í máldaga Krísuvíkur frá því um 1307 segir að kirkjan eigi:

...heimaland allt. Herdysarvijk. ix. mæla land aa þorkotlustöðum.⁴⁵

(Máldagi frá 1367 samhljóða, sbr. Íslenzkt fornbréfasafn, III. b. s. 222, einnig frá því um 1477, sbr. Íslenzkt fornbréfasafn, VI. b. s. 124, einnig frá 1553-54, sbr. Íslenzkt fornbréfasafn, XII. b. s. 662).

⁴⁰Skjal nr. 4 (50).

⁴¹Skjöl nr. 20 (2-3).

⁴²Skjal nr. 20 (21).

⁴³Skjal nr. 4 (33).

⁴⁴Íslenzkt fornbréfasafn, III. b. Kaupmannahöfn 1896. S. 3.

⁴⁵Skjal nr. 4(28).

Í máldaga Krísuvíkirkirkju frá 1375 kemur fram að henni hafi verið ánafnaður fjórðungspartur í jörðinni Vatnsleysu [ekki kemur fram við hvaða Vatnsleysu er átt en ljóst er af öðrum heimildum að það er sú á Vatnsleysuströnd].⁴⁶

Í visitasíu sem gerð var í Krísuvík árið 1395 stendur eftirfarandi:

... Reiknadist svo micid goss kirkiunnar j Krýsuvijk ad auk fornra maldaga vc.

portio vmm .ij. ár hálf .xiiij. alin⁴⁷

Þann 28. apríl 1479 vottuðu tveir aðilar skriflega að þeir, ásamt öðrum, hefðu heyrt eiginkonu fyrrum eiganda jarðarinnar Vatnsleysu lýsa því yfir að:

... kirkian kryssvvik ætti þar j xc ...⁴⁸

Árið 1525 ákvað Ögmundur Pálsson, biskup í Skálholti, að Krísuvíkirkirkja skyldi selja eignarhlut sinn í Vatnsleysulandi til Viðeyjarklausturs.⁴⁹

Þann 27. september 1563 á Bessastöðum var sóknarkirkja í Krísuvík lögð niður að beiðni Gísla biskups Jónssonar.⁵⁰

Í Gíslamáldögum frá 1570 og síðar segir að kirkjan í Krísuvík eigi:

„...heimaland alltt. Herdijsarvijk. ix mælaland ä Thorkøtlustöðum.“⁵¹

Í kjölfar þess að ágreiningur reis um landamerki Krísuvíkur í upphafi 17. aldar vitnuðu nokkrir aðilar um merkin síðla árs 1603 og snemma árs 1604.⁵²

Tvö vitni gáfu samhljóða lýsingu á landamerkjum Krísuvíkur sem byggð var á vitnisburði þriðja manns⁵³ 26. desember 1603. Lýsing vitnanna var svohljóðandi:

... Krísuvík ætti austur frá sér allt land að Skildi og þaðan sjónhending suður í sjó í þann stein sem stendur fyrir vestan þann hellir sem er framan í berginu við vatnsstæði eður leirtjörn, hvör leirtjörn þó uppþornar stundum, og aftur sjónhending úr Skildi í miðjan Breiðdal og vestur í Markrakkagil. Úr Markrakkagili og vestur yfir Sliturin fyrir norðan Fjallið eina. Þaðan sjónhending og í Dyngju, úr Dyngju og fram eftir miðjum Selsvallahálsi, úr hálsinum og suður í Raufarklett við Selatanga.

Tveir menn gáfu nánast samhljóða vitnisburð. Sá vitnisburður var efnislega á þessa leið:

Krísuvík á land allt að steini þeim sem stendur uppá fjallinu hjá Skildi og sjónhending þaðan suður í sjó. Síðan sjónhending úr Skildi og í miðjan Breiðdal, úr Breiðdal og vestur í Markrakkagil, úr Markrakkagili og vestur

⁴⁶Íslenzkt fornbréfasafn, III. b. 1896. S. 291.

⁴⁷Skjal nr. 4 (30).

⁴⁸Skjal nr. 4 (31).

⁴⁹Skjal nr. 4 (32).

⁵⁰Íslenzkt fornbréfasafn, XIV. b. Reykjavík 1944-1949. S. 158 - 159.

⁵¹Íslenzkt fornbréfasafn, XV. b. Reykjavík 1947-1950. S. 641.

⁵²Vitnisburðirnir eru teknir úr afriti sem var gert í Skálholti árið 1719.

⁵³[Sá maður var á áttæðisaldri og hafði ávallt átt heima í Grindavíkursveit og var uppallinn í Krísuvík.]

yfir Sliturin fyrir norðan Fjallið eina. Þaðan sjónhending og í Dyngju, úr Dyngju og fram eftir Selsvallarhálsi [annar aðilinn segir Selsvallarhálsi en hinn segir Selsvallakálfi] og suður í Raufarklett sem stendur við Seltanga.

Samkvæmt einu vitnanna:

á Krísuvík austur frá sér land allt að Skildi og þaðan sjónhending suður í sjó.

Sem staðfestingu á framburði sínum greindi vitnið frá því að það hefði eitt sitt heyrt menn segja að:

... Krísuvík ætti land allt austur yfir haan⁵⁴ hraun hvert hraun að liggur fyrir austan Geitahlíð.

Sjötta vitnið greindi frá því að það kannaðist ekki við annað en að:

Krísuvík ætti land allt austur á eystri hraunsbrún á hrauni því sem liggur fyrir austan Hlíðarhorn.

Til þess að styrkja frásögn sína greindi vitnið frá því að það hefði heyrt að á þeim tíma sem séra Guðmundur hélt Krísuvíkurstað hefði það verið almæli allra manna að hraunið væri Krísuvíkureign með réttu.⁵⁵

Að sögn sjöunda vitnisins átti Krísuvík:

... land allt að steini þeim sem stendur uppá fjallinu hjá Skildi og þaðan sjónhending suður í sjó.

Vitnið kvaðst einnig hafa heyrt að:

... Krísuvík ætti land allt að Skildi og sjónhending suður í sjó í þann stein sem stendur fyrir vestan þann hellir sem er framan í berginu við vatnsstæði, hvert vatnsstæði, eður leirtjörn þó upp þornar á sumarið, og ættu þessir sömu steinar að standast á.

Einnig hafði vitnið heyrt að :

... það hefði ætíð verið almæli allra manna, að selstaða ætti að leggjast frá Krísuvík til Herdísarvíkur en frá Herdísarvík skyldi koma skipstaða.⁵⁶

Í júní árið 1961 skrifaði Magnús Már Lárusson greinargerð um merki Krísuvíkurlands.⁵⁷ Meðal þess sem hann fjallaði um voru vitnisburðir frá árunum 1603 og 1604, sem áður hefur verið getið. Samdi Magnús eftirfarandi yfirlit um efni vitnisburðanna.

Vitnisburðirnir eru í tveim flokkum. Nr. 2, 5 og 6 greina öll merki, en nr. 3, 4 og 7 merkin að austan.

⁵⁴Verður helst lesið svo.

⁵⁵Prestatal og prófatasta getur ekki um neinn Guðmund prest í Krísuvík. E.t.v. er hér um að ræða Guðmund Þórðarson (1521 – um 1590), sem var prestur á Arnarbæli. Sjá; Páll Eggert Ólafsson. *Íslenskar æviskrár frá landnámstímanum til ársloka 1940*, II. b. Reykjavík. 1949. S. 188.

⁵⁶Skjal nr. 2 (38).

⁵⁷ Það kemur fram í greinargerðinni að Magnús Már telur að Kongsfell, sem nefnt er í landamerkjalykingum og sóknalykingum, sé Litla-Kongsfell.

Þeir eru mismunandi ýtarlegir, en þó enginn munur á frumstaðreyndum.

Nr. 3 segir, að Krýsuvík eigi land allt austur á eystri hraunsbrún á hrauni því, sem liggur fyrir austan Hlíðarhorn. (Hlíðarhorn á við Geitahlíð, sem endar í bröttu horni, er skagar fram til landsuðurs).

Nr. 4 segir, að Krýsuvík eigi austur frá sér land allt að Skildi; þaðan sjónhending suður í sjó. Enn fremur segir, að Krýsuvík eigi land allt austur yfir Háahraun, er liggur fyrir austan Geitahlíð.

Nr. 7 segir, að Krýsuvík eigi land allt að þeim steini, er stendur á Fjalli hjá Skildi; þaðan sjónhending suður í sjó í þann stein, sem stendur fyrir vestan þann helli, sem er framan í berginu við vatnsstæði, hvert vatnsstæði er leirtjörn, þó uppþornuð að sumrinu. Og ættu þessir sömu steinar að standast á.

Skjöldur er óefað stuttmynd fyrir Lyngskjöld, og Fjall fyrir Herdísarvíkurfjall. Í sóknarlýsingu sira Jóns Vestmanns segir, að Lyngskjöldur sé óbrunninn blettur yzt í Herdísarvíkurfjalli.

Nr. 2, 5 og 6 segja Krýsuvík eiga land allt að steininum hjá Skildi, þaðan sjónhending suður í sjó, og bætir nr. 5 þá við svo til sama vitnisburði um steininn fyrir vestan hellinn.

Hellir þessi er sennilegast sá, sem nefndur er Krýsuvíkurhellir í Örnefnaskrá Þjóðminjasafns.

Nr. 2, 3 og 6 eru sammála um að telja svo sjónhendingu í miðjan Breiðdal úr Skildi.

Þeir eru sammála um að telja svo úr Breiðdal vestur (þó sleppt í nr. 6) í Markkrakkagil⁵⁸ (!). Úr Markkrakkagili vestur yfir Sliturinn (!) fyrir norðan Fjallið eina. Þaðan í Dyngju. Úr Dyngju fram eftir Selsvallahálsi og suður í Raufarklett við Selatanga. Nr. 3 segir þó: frameftir miðjum Selsvallahálsi.

Slitur virðist vera týnt örnefni, en gæti verið réttnefni á hinu sprungna og úfna gjásvæði N og V við Fjallið eina. Selsvallaháls heitir nú Núpshlíðar og, eða, Vesturháls.

Merkjalýsingar þessar eru sá grundvöllur, sem stóllinn gat byggt á, ef merki Krýsuvíkur yrðu véfengd. Þó vantar punktinn, er komið var vestur yfir Sliturinn.⁵⁹

⁵⁸Magnús Már staðsetur Markrakka-/Markraka-/Melrakkagil (hornmark Garðakirkjulands, Hvaleyrarlands og punktur á norðurtakmörkum Krýsuvíkurlands), sem 3. gil í Undirhlíðum frá Vatnsskarði, sem sé annað gil en það sem nú er kallað Vatnsskarð. Magnús Már segir að til sé skjalfestur vitnisburður um merkigilið frá Kjartani Sveinssyni skjálaverði.

⁵⁹Skjal nr. 4 (60).

Árið 1629 er vottað, að árið 1621 hafi Skálholtsbiskupi verið afhentir vitnisburðir þriggja vitna. Eru þeir meðal kirkjuskjala Staðar í Grindavík og hljóða svo:

... að Krísivík ... ætti austur frá sér land allt að Skildi og þaðan sjónhending austur í sjó í þann stein sem stendur fyrir vestan þann hellir sem er framan í berginu við vatnsstæði eður leirtjörn, hvör leirtjörn þó uppþornar stundum. Og aftur sjónhending úr Skildi í miðjan Leirdal vestur í Markagil, úr Markagili vestur yfir Slitrin fyrir norðan Fjallið eina, þaðan sjónhending og í Dyngju, úr Dyngju þeirri og frameftir miðjum Selsvallahálsi, úr hálsinum og suður í Raufarklett við Selatanga.⁶⁰

Í tíð Brynjólfs Sveinssonar Skálholtsbiskups, nánar tiltekið árið 1642, var jörðin Krísuvík vísiteruð. Hluti skýrslunnar sem unnin var eftir vísitasíuna fer hér á eftir:

Mariukyrkia að Krýsivýk ä að mäldógum heimaland allt Herðisar vök 9 mæla land að Þorkótlustodum ...

För þetta alltt framm i Krýsivýk Anno 1642.

(Undir þetta rita Þorsteinn Erlingsson, Hallur Árnason, Pétur Gissursson og Stefán Ólafsson).⁶¹

Þrjátíu og sex árum eftir að Brynjólfur Sveinsson stóð fyrir vísitasíu í Krísuvík var kirkjan vísiteruð af nýjum biskupi. Þá var Þórður Þorláksson biskup í Skálholti. Í vísitasíunni, sem fór fram 28. ágúst 1678, kom eftirfarandi fram:

... Mariæ kkkia að Krysivýk hefur att að fomngilldu ... heima land allt Herðysarvök ...et, Enn er nu eigninn óll kominn undir Skalhollts domkkiu og henni til dæmd af hófudzmannj Pälj Stügssyni og hr. Gisla Jonssyni med tilftardömi, huad þessi kyrkia hefur framarr átt i rekum og i sókum utvysa maldagar sem eru i Skalholltj.

(Undir þetta rita Bjarni Jónsson, Eiríkur Magnússon, Bjarni Sigurðsson, Jón Jónsson og Árni Gíslason).⁶²

Jörðin Krísuvík var metin árið 1703. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns kemur fram að Krísuvík eigi hjáleigurnar Nýjabæ, Litla - Nýjabæ, Norðurhjáleigu, Suðurhjáleigu og Austurhús. Þar stendur einnig eftirfarandi:

Skógur lítill þó til kolagjörðar fyrir ábúendur og líka að nokkru leyti til eldiviðar.

Afrjett fyrir jaðarinnar pening nægileg, en er þó öngvum burtu ljeð.⁶³

⁶⁰Skjal nr. 2 (38).

⁶¹Skjal nr. 2 (60) a-b.

⁶²Skjal nr. 2 (61) a-b.

Í kaflanum um Austurhús kemur eftirfarandi fram:

Selstöður tvær á jörðin, aðra til fjalls en aðra nálægt sjó, báðar merkilega góðar. Og mega þær nýta hjáleigumenn og bóndi.⁶⁴

Í Jarðabók Árna og Páls stendur eftirfarandi um Þórkötlustaði:

Selstöðu brúkar jörðin og hefur lengi brúkað í Krýsivíkurlandi, þar sem heitir á Vigdísarvöllum, segja menn að selstaðan sje ljeð frá Krýsivík, en Krýsivík aftur ljeð skipstaða fyrir Þórkötlustaða landi. Er selstaðan að sönnu góð, en miklega langt og erfitt til að sækja.⁶⁵

Á tíma Jóns Vídalíns Skálholtsbiskups var Krísuvík vísiteruð á nýjan leik 18. ágúst 1703. Í vísitasubókinni er ekki að finna neinar gagnlegar upplýsingar.⁶⁶

Jón Árnason Skálholtsbiskup vísiteraði Krísuvík þann 8. maí 1723. Í vísitasíunni er staðfest það sem fram kom í vísitasíunni árið 1642 um jarðeignir Krísuvíkur:

Anno ut supra þann 8. Maji var visiterud kirkiann ad Krysuvik. Hún ä epter visitatiu herra Gisla Jónssonar heimaland allt, Herdysarvik, ix mäla land ä Þorkötlustódum ...

(Undir þetta rita Halldór Einarsson, Arngrímur Bjarnason, Jón Magnússon, Ólafur Gissursson og Jón Bjarnason).⁶⁷

Rúmum 28 árum síðar, nánar tiltekið þann 10. júní árið 1751, var Krísuvík vísiteruð af Ólafi Gíslasyni biskupi í Skálholti. Í vísitazíunni er minnst á jarðeignir sem voru einnig í eigu Krísuvíkur er vísitasíur voru gerðar þar árin 1642 og 1723 þ.e.:

... heimaland allt, Herdysarvök, 9 mäla land ad Þorkötlustodum ...

(Undir þetta rita Ólafur Gíslason, Sigurður Sigurðsson, Sigurður Ólafsson, Magnús Jónsson, Jón Sigmundsson).⁶⁸

Þann 28. maí 1758 var Krísuvík vísiteruð af .Finni Jónssyni Skálholtsbiskupi Í vísitasubókinni stendur eftirfarandi:

„... visiterud kkian að Krysuvik Hun á efter þeim gomlu maldogium heimaland allt enn nu orden stols Jord. Efter Vilchins maldaga a hun, alla Herdysarvyk, ix mäla lands a Þorkotlustódum ... Enn efter maldaga Gísla bps. á hun Herdysarvyk og ix mäla land á Þorkotlustodum ...”

(Undir þetta rita Finnur Jónsson, Jón Magnússon, Jón Sigmundsson og Sigurður Sæmundsson).⁶⁹

⁶³Í Jarðabókinni er einnig minnst á jörðina Gestsstaði sem hafði lengi legið í eyði og heyrði undir Krísuvík.

⁶⁴Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3 b. 1923. s. 4 - 7.

⁶⁵Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3. b. 1923. s. 14.

⁶⁶Skjal nr. 2 (62) a-b.

⁶⁷Skjal nr. 2 (63) a-b.

J. Johnsen minnst á það í bók sinni, Jarðatal á Íslandi, að stólsjörðin Krísuvík hafi verið seld þann 8. ágúst 1787.⁷⁰ Þann 26. júní 1790 er gefinn vitnisburður um landamerki Krísuvíkur. Þar greinir sá sem skrifar undir lýsinguna frá því að hann hafi:

... heyrt af vissum mönnum, sem hér í Krísivík hafa verið, um landamerki þau, sem heyrt hafa henni, Krísivík, til, eru svoleiðis: Úr Raufarklett á Selatöngum og í Trölladyngju, úr Trölladyngju og í Gráhellu, úr Gráhellu og í Markkrakkagil, úr Markkrakkagili og Mígandagröf á fjalli, úr Mígandagröf á fjalli og í stein á Herdísarvíkurfjalli, úr þeim steini og á Seljabótarnef við sjó.⁷¹

Landamerkjalýsing þessi er staðfest af tveimur mönnum.

Um mitt ár 1800, en þá var Geir Vídalín biskup, var Krísuvík vísiteruð. Í greinargerðinni sem samín var vegna þessarar eftirlitsferðar kemur eftirfarandi fram:

Anno 1800 þann 1sta Julii, visiteradi Biskupinn Geir Vidalin Kirkiuna ad Krysevík; hun hefur ad fornu átt heimaland allt, síðann var hun i meir enn 200 ár, Skálhollts Biskupsstolls, égn, og er nu loks, asamt öðrum Biskupstólsins fastégnum, ásamt jördinni, af Kongl. Hátign burtuseld, svo hun er nu bónda egn - hún á alla Herdisarvik, ix Mælira lands á Þorkötlustodum ...

(Undir skrifa: Arne Nathanaelss., Geir Vidalin, B. Sveinson, Gudmundur Þorsteinsson).⁷²

Í kaflanum um Krísuvík með hjáleigunum Suðurkoti, Norðurkoti, Stóra – Nýjabæ og Litla – Nýjabæ í jarðamati 1804 stendur að:

Jorden har god Udegang for Faar og Heste, af de sidste indtages nogle fra Fremmede mod Betaling 1 rdlr. aarlig. Tillige ejer den Sætter til Fiælds, hvoraf for nærværende, ogsaa 2 andre Jorde betjene sig, mod Betaling 20 al. aarlig af hver. Endelig findes her en god Svovelmine som dog ej benyttes, da urensset Svovel ikke finder Afsætning, og kan dette derfor ikke evalueres.

Í athugasemdum um Krísuvík segir, sem gilda mun um sýsluna í heild:

Paa Grund af at Udegang for Beder i Almindelighed her i Sysselet saa god, at disse Kreature, de fleste Vintere (undertiden endog Faar og Lam) blot eller da for det meste leve ved at gaee ude, haves desuden de færreste Stæder i nogen betydelig Mængde, uden hvor Udegangen er fortrinlig god, saa formeenes Nedsættelse af denne Herlighed ikke fornöden, uden i Følge særdeles Omstændigheder, der da paa vedkommende Stæder skal blive anmærket.⁷³

⁶⁸Skjal nr. 2 (64) a-b.

⁶⁹Skjal nr. 2 (65) a-b.

⁷⁰Skjal nr. 4 (34).

⁷¹Skjal nr. 2 (39).

⁷²Skjal nr. 2 (66) a-b.

⁷³Skjal nr. 2 (46).

Þann 12. ágúst 1838 seldi Erlendur Jónsson á Brunnastöðum P.C. Knudtson jörðina Krísuvík. Henni fylgdu hjáleigurnar Stóri – Nýibær, Litli – Nýibær, Norðurkot, Suðurkot, Austurhús og Vesturhús og tvær nýlendur; Vigdísarvellir og Garðshorn.⁷⁴

Árið 1839 settist Einar Þórðarson að á nýbýlinu Bala sem var nálægt bænum Vigdísarvöllum en þar bjó bóndinn Jón Þorsteinsson. Hann var ósáttur við veru Einars á Bala og þann 20. maí 1840 samdist þeim Einari um að sá síðarnefndi myndi flytja frá Bala á næstu fardögum.⁷⁵

Bali er þó talinn meðal hjáleigna Krísuvíkur í Jarðatali Johnsens og Nýrri jarðabók eins og síðar verður nefnt en ekki hefur verið kannað í sóknarmannatölum hvernig búsetu var háttáð þar.

Í sýslu- og sóknarlýsingum Árnæssýslu er að finna lýsingu Páls Melsted, frá árinu 1842, á mörkum Árnæssýslu annarsvegar og Gullbringu- og Kjósasýslu hinsvegar:

Sá syðsti punktur takmarkanna millum Árnæss- og Gullbringusýslu eru þeir svonefndu Sýsl[u]steinar undir Geitahlíð millum bæjanna Herdísarvíkur, sem heyrir til Árnæssýslu og Krýsivíkur, sem tilheyrir Gullbringusýslu. Frá Sýslusteinum ganga sýslutakmörkin beina stefnu yfir fjallið nálægt Vífilfelli til ens stóra steins austan undir Lyklafelli, sem nefnist Sýslusteinn; þaðan beina stefnu í Borgarhóla á Mosfellsheiði; þaðan í Syðri – Moldbrekkur; þaðan í Rjúpnagil millum bæjanna Stardals í Kjósar- og Stíflisdals í Árnæssýslu; þaðan í vörðu, sem hlaðin er á Stóra – Sauðafelli; þaðan í Sýsluhólma í Stóru – Laxá; þaðan í Steinkirkju; þaðan í Súlu.⁷⁶ ATH!!

Í lýsingu Garðaprestakalls í ritinu Landnám Ingólfs. Sýslulýsingar og sóknalýsingar stendur eftirfarandi:

Hverjir bæir eiga selstöður etc? Svar: Ég veit ekki nema það, að Garðar eiga selstöðu í því svokallaða Kirkjulandi, sem liggur fyrir ofan byggðina, frá Elliðavatns- og Vatnsendalandi, suður að Krísuvíkurlandi og upp undir fjöllin. Hitt veit ég og, að nú brúkar enginn hér selstöður og séu Garðar undanteknir, sem höfðu pening í seli til 1832, hafa ei selstöður héðan verið brúkaðar í næstliðin 50 a 60 ár.⁷⁷

Samkvæmt bókinni Jarðatal á Íslandi, sem gefin var út 1847, fylgja Krísuvík sjö hjáleigur Suðurkot, Norðurkot, Stóri - og Litli - Nýibær, Vigdísarvellir, Bali og Lækur.⁷⁸

⁷⁴Skjal nr. 2 (33).

⁷⁵Skjal nr. 2 (59) a-b.

⁷⁶Árnæssýsla. Sýslu- og sóknarlýsingar Hins íslenska bókmenntafélags, 1979 Reykjavík. S. 18.

⁷⁷Árni Helgason. "Lýsing Garðaprestakalls, 1842" í Landnám Ingólfs, III. 3. Reykjavík. 1939. S. 209.

⁷⁸Skjal nr. 4 (34)

Í Jarðamati 1849–1850 er kafli um Krísuvík og hjáleigurnar, Suðurkot, Norðurkot, Stóra – Nýjabæ, Litla – Nýjabæ, Vigdísarvelli, Bala, Læk og Fitjar. Þar stendur m.a.:

Landrymi mjög mikið. ... Skógarló. Talsverður brennusteinn. ... Jörðin að flestum ínytjum mjög örðug og fólksfrek, þar þær liggja langt frá og eru sumar sameinaðar lífshættu.⁷⁹

Í afsals- og veðmálabók Gullbringu- og Kjósarsýslu frá árunum 1848 - 1862 kemur fram að eigandi hálftrar Krísuvíkur hafi leigt Jóni Hjaltalín námarétt og gefið byggingarleyfi þann 13. september 1851. Þar kemur einnig fram að þann 30. september 1858 selja eigendur Krísuvíkur Joseph William Busby esq. brennisteinsnámur í landi Krísuvíkurtorfu og Herdísarvíkur og að eigandi hálftrar Krísuvíkur og Herdísarvíkur hafi heitið því þann 4. september 1858 að selja Jóni Hjaltalín námuréttindi.⁸⁰

Manntalsþing var haldið í Innri - Njarðvík þann 20. júní árið 1859. Þar var auglýst samningi sem Sverrir Eiríksson í Krísuvík hafði gert við dr. Jón Hjaltalín þann 4. september 1858 um að Sverrir seldi Jóni sinn helming úr Krísuvíkurtorfunni ef leyfi fengist ekki til þess að selja sérstaklega undan jörðinni brennisteinsnámur þær sem þar voru.

Á manntalsþinginu var einnig þinglýst afsalsbréfum sem eigendur Krísuvíkur, S. Sivertsen og Sverrir Eiríksson, gáfu út síðla árs 1858.⁸¹ Í þeim kemur fram að þeir selji Joseph William Busby Esq. allar námur í Krísuvíkurlandi.⁸²

Í bókinni „Ný jarðabók fyrir Ísland“ frá árinu 1861 kemur fram að Krísuvík fylgi átta hjáleigur; Suðurkot, Norðurkot, Stóri- og Litli - Nýibær, Vigdísarvellir, Bali, Lækur og Fitjar.⁸³

Í byrjun janúar 1870 sendi sýslumaðurinn í Gullbringu- og Kjósarsýslu hreppstjóra Vatnsleysustrandarhrepps fyrirspurn um það hvort að tiltekin maður, sem sýslumaðurinn taldi búsettan á Vigdísarvöllum, væri heimilisfastur í Vatnsleysustrandarhreppi. Ástæða fyrirspurnarinnar var sú að téður maður hafði neitað að greiða tíund í Grindavík á þeirri forsendu að hann hefði greitt hana í Vatnsleysustrandarhreppi. Í svarbréfi til sýslumannsins greindi hreppstjórinn frá því að hann teldi manninn heimilisfastan á Vatnsleysuströnd, þó hann flytti sig og fé sitt um sumartímamann á Vigdísarvelli, líkt og þegar Grindavíkurmenn hefðu í seli á Selsvöllum.⁸⁴

Í byrjun 8. áratugar 19. aldar reis upp ágreiningur milli Þorkels Bjarnasonar á Mosfelli, vegna Mosfellskirkju, og Ófeigs Vigfússonar á Nesjum í Grafningi um

⁷⁹Skjal nr. 2 (47) a-b.

⁸⁰Skjal nr. 2 (30), 2 (31) og 2 (32).

⁸¹Annað bréfið var dagsett 30. september en hitt 4. október.

⁸²Skjal nr. 2(88)

⁸³Skjal nr. 4 (35)

landamerki þessara tveggja jarða á Mosfellsheiðinni. Málið fór fyrir dóm og voru þar lögð fram margvísleg gögn. Þann 22. september 1873 var vitnisburður Árna Björnssonar, frá 9. september 1869, um sýslumörk milli Gullbringu- og Kjósarsýslu samhliða Borgarfjarðarsýslu annars vegar og Árnessýslu hins vegar lagður fram:

Sýslusteinn í Krísuvíkurbergi. Þaðan fjöll norður í hæst Vífilfell, þá yfir Liklafell, Borgarhóla og í Rjúpnagil, ...⁸⁵

Þá voru einnig lagðir fram vitnisburðir Ingimundar Gíslasonar, frá 29. júlí 1869, og Guðmundar Jakobssonar, frá 26. apríl 1871, um mörk Árnes- og Gullbringusýslu (og Kjósarsýslu).

Í vitnisburði Ingimundar stóð eftirfarandi:

Sýslusteinn í Krísuvíkurbergi. Þaðan fjöll norður í Kóngs fell. Þá yfir Likla fell, (hvar stór steinn stendur norðanvert við fellid sem þeir kölluðu alt til sýslustein.) ...⁸⁶

Í vitnisburði Guðmundar kom eftirfarandi fram:

... endamork, að sunnan, væri i svo kallaðan sislú stein, undir geitahlið, og beina stefnu eftir há fiöllum til Norðurs, sem þá væri um hæst Vífil fell ...⁸⁷

Samningur milli eigenda Krísuvíkur og Herdísarvíkur og Patersons um námur frá 2. desember 1871 var þinglesinn þann 20. júní 1877.⁸⁸

Þann 20. nóvember 1886 var skrifað undir landamerkjalyýsingu jarðarinnar Herdísarvíkur. Lýsingunni var þinglýst 3. júní 1889:

Maríu kirkja í Krísuvík á í Arnessýslu samkvæmt máldögum jörðina Herdísarvík.

Landamerki Herdísarvíkur eru þau er nú skal greina:

...

að vestanverðu, milli Herdísarvíkur og Krísuvíkur ræður mörkum stefnulína frá áður nefndu Kongsfelli í Seljabótarnef lágan hraunhnúk, vestast í Seljabót, við sjó fram. –

Kirkjan á ... sömuleiðis allar landsnyttjar innan hjer taldra ummerkja, með þeim takmörkunum, er síðar greinir (sbr. No 2). ...⁸⁹

Landamerkjabréf Krísuvíkur var undirritað 14. maí 1890 og þinglesið 20. júní s.á.:

...

1. að vestan: sjónhending úr Dagon (= Raufarkletti), sem er klettur við

⁸⁴Skjal nr. 2 (98).

⁸⁵Skjal nr. 2 (43), (Stór- Reykjavíkursvæðið).

⁸⁶Skjal nr. 2 (42), (Stór- Reykjavíkursvæðið).

⁸⁷Skjal nr. 2 (35), (Stór- Reykjavíkursvæðið).

⁸⁸A.6.63 a - b.

flæðarmál á Selatöngum í Trölladyngjufjallsrætur að vestan, sem er útbrunnið eldfjall norðanvert í Vesturhálsi; þaðan bein stefna í Markhelluhól háan steindranga við Búðarvatnsstæði.

2. að norðan: úr Markhelluhól sjónhending, norðanvert við Fjallið Eina, í Melrakkagil (= Markrakkagil) í Undirhlíðum og þaðan sama sjónhending að vesturmörkum Herdísarvíkur, eða sýslumörkum Gullbringu- og Árnassýslu.
3. að austan: samþykkt og þinglýst vesturmörk Herdísarvíkur, s: [þ.e.] sjónhending úr Kongsfelli sem er lág mosavaxin eldborg umhverfis djúpan gíg, á hægri hönd við þjóðveginn úr Selvogi til Hafnarfjarðar, örskammt frá veginum, í Seljabótarnef, klett við sjó fram.
4. að sunnan nær landið allt að sjó.

Í landamerkjabréfinu kemur einnig fram hver hafi verið ítök kirkjunnar.

Einnig er greint frá því í landamerkjabréfinu að Strandarkirkja og Kálfatjarnarkirkja eigi ítök í landi kirkjunnar, þar á meðal mánaðarselsátur í Sogum, sunnanvert við Trölladyngju, samkvæmt munnmælum og vitnisburði kunnugra manna, eign Kálfatjarnarkirkju, og að allar brennisteinsnámur á Krísuvíkur- og Herdísarvíkurlandi séu í eigu útlendinga. Þar stendur einnig:

Þess skal hjer getið, að ýmsir eigna kirkjunni talsvert meira land, sem jeg ekki finn ástæðu til að taka til greina, geti hlutaðeigendur orðið ásáttir um landamerki þau, sem hjer eru talin.

Landamerkjabréfið er samþykkt af eigendum Ísólfskála, Hrauns og Vatnsleysulands, eigendum og umboðsmönnum Knarrarnesja og Ásláksstaða, eigendum og umráðamönnum Brunnastaðatorfu, eiganda Þórustaða og Landakots og eiganda og umboðsmanni Auðnahverfis og 1/3 Breiðagerðis auk umboðsmanns skólasjóðsins. Það er einnig samþykkt af forráðamönnum Óttarsstaða og Strandarkirkju og umboðsmanni Hlöðunesstorfu svo og Garðapresti. Nokkrir þeirra sem skrifuðu undir gerðu athugasemdir við landamerkjabréfið. Umboðsmaður jarðanna Staðar og Húsatópta skrifaði:

Hinsvegar skráðum landamerkjum Krísuvíkur verð jeg að mótmæla hvað 1. tölulið snertir um sjónhending úr Dagon í Trölladyngju fjallsrætur að vestan þar jeg hefi aldrei annað heyrt frekar, en Krísuvík ætti land úr Dagon, eptir Núpshlíð og vesturfjallgarði áfram N – austur eptir, en að öðru leyti hefi jeg ekki að athuga nema óráðið mun um rjetta þekkingu á „Markhelli” að vestanverðu.

Eftirfarandi athugasemd kom frá eigendum og umboðsmönnum Hvassahrauns:

Sem eigendur og umboðsmenn Hvassahraunshverfis leyfum við oss að gjöra þá athugasemd við framanskráð landamerki að í staðinn fyrir „Markhelli” sje settur „Markhelluhól”. Að öðru leyti samþykkt.

⁸⁹Skjal nr. 4 (117) a-b. (Ölfus)

Fjárráðandi Kálfatjarnarkirkjulands lét líka skrá niður athugasemd:

Framanskráðu landamerkjaskjali er jeg samþykkur sem fjárráðandi Kálfatjarnarkirkjulands, að undanskildum tölulið 2. í ítökum Kirkjunnar þ.e. Krísuvíkurkirkju, þar eð Kálfatjarnarkirkju er í máldögum eignaður allur reki á Selatöngum; mótmæli eg þessvegna nefndum tölulið 2.

Í lok landamerkjabréfsins er eftirfarandi athugasemd:

„Af ókunnugleik mínum hef jeg látið sýna landamerkjalyýsingu þessa sumum, sem engan eignarrjett hafa yfir landi við landamerkin að vestan (jeg vildi vera viss um að engum yrði sleppt, sem land ætti að), t.d. Grindavíkurpresti, eigendum Brunnastaðatorfunnar o.fl., svo ekki verður af undirskriptunum einum ráðið, að hinir undirskrifaðir eigi allir land að landamerkjum Krísuvíkur, og verður það bezt sjeð á merkjalýsingum þeirra þegar þær koma í ljós, svo hinar óþörfu undirskriptir þurfa engan vafa eða misskilning að gjöra. Á. Gíslason.⁹⁰

Landamerkjabréf fyrir Garða var undirritað 7. júní 1890 og þinglýst tveimur dögum síðar. Í því kemur eftirfarandi fram:

þaðan til austurs landsuðurs í miðt Húsfell, úr miðju Húsfelli beint til suðurs í efri Strandartorfu, þaðan beint í (suður) Markraka í Dauðadölum, þaðan til vesturs í Melrakkaskarð (Vatnsskarð, Markrakagil) í Undirhlíðum, sem er norðanvert við Fjallið Eina, þaðan til norðurs ofanvert við Hvaleyrar- og Áslönd í Steinhús⁹¹

Á hreppsnefndarfundi Grindavíkurhrepps, sem haldinn var 9. mars 1895, var ákveðið að hafna kröfu eiganda og ábúanda Krísuvíkur um að hrossa- og sauðfjáreigendur í Grindavík greiddu sér hagatoll fyrir sumarreit í Krísuvíkurlandareign. Rökin fyrir þessari ákvörðun voru þau að sárafátt fé Grindvíkinga hefði beit í Krísuvíkurlandi enda hefðu þeir nóg upprekstarland.⁹²

Árið 1911 sendu ábúendur Krísuvíkur hreppsnefnd Grindavíkur bréf þar sem þeir kröfðust greiðslu fyrir sumarreit í Krísuvíkurlandi. Þann 25. júní 1911 tók hreppsnefnd Grindavíkur þetta bréf fyrir. Á fundinum kom fram óánægja með kröfunna því að Grindvíkingar hefðu í mörg ár hjálpað Krísuvíkingum við smölun vor og haust og sú aðstoð hlyti að teljast nægileg greiðsla fyrir sumarreitina. Eftir að hafa rætt málið komust nefndarmenn að þeirri niðurstöðu að þeir væru tilbúnir að greiða fyrir reitina en þá myndi hreppurinn líka draga úr þjónustu sinni. Hreppsnefndarmenn voru tilbúnir að greiða ábúendum Krísuvíkur 50 kr, en þá myndi falla niður hjálp við haustsmölun, eða 30 kr auk aðstoðar við smölun á Vigdísarvöllum.⁹³

⁹⁰Skjal nr. 2 (25) a-b.

⁹¹Skjal nr. Skjal 2(107).

⁹²Skjal nr. 2 (91).

⁹³ Skjal nr. 2(92).

Í fylgiskjali nr. 8. b. með hreppsreikningi 1910 – 1911 kemur fram greiðsla fyrir sumarþeiti í Krísuvík, 50 kr.⁹⁴

Í þeim hluta fasteignamats Gullbringu- og Kjósarsýslu 1916 – 1918 sem fjallar um jörðina Krísuvík kemur fram að útþeiti sé heiðarland og hraun og að jörðinni fylgi hjáleigan Stóri – Nýibær.⁹⁵

Fasteignabók 1921 minnst ekki á að Krísuvík fylgi nein hjáleiga þótt enn hafi verið búið í Stóra-Nýjabæ.⁹⁶

Í kaflanum um Krísuvík í fasteignamati árið 1932 kemur m.a. fram að þar sé ekkert beitarland nema heimaland jarðarinnar. Þar segir einnig að á jörðinni sé góð mótekja og að þar séu hverir og jarðhiti. Einnig kemur þar fram að landamerki séu ágreiningslaus.

Í fasteignamati 1932 er sérkafla um jörðina Stóra – Nýjabæ sem er hjáleiga frá Krísuvík. Meðal þess sem þar er greint frá er að býlið hafi ekkert upprekstrarland enda hafi jörðin næg beitiöld. Þar kemur einnig fram að býlið hafi mótak og að hverir séu í landi jarðarinnar. Síðan segir að býlið hafi eggjatekju og fuglaveiði á litlum parti í Krísuvíkurbjargi. Í kaflanum er einnig greint frá því að býlið hafi óskipt beitiöld við Krísuvík og að merki séu glögg á engjum og túnum. Stóri – Nýibær hefur engin ítök og landamerki býlisins eru óumdeild.⁹⁷

Íslenska ríkinu var heimilað með lögum nr. 11 1936 að taka jarðirnar Krísuvík og Stóra-Nýjabæ eignarnámi. Var skipuð sérstök matsnefnd til þess að ákvarða bætur. Skilaði nefndin matsgerð dagsettri 4. nóvember 1936. Í matsgerðinni er litið til landamerkjaskrár 14. maí 1890 og segir nefndin landamerkin virðast ágreiningslaus. Um jörðina segir nefndin:

„Jörðinni Krísuvík hafa fyrrum fylgt 7 hjáleigur (sbr. Jarðatal Johnsens bls. 84), en allar hafa þær verið lagðar undir aðaljörðina, nema Stóri-Nýjabær, sem verið hefur í sjálfstæðri byggingu fram á síðustu ár, en er nú í eyði, eins og segja má, að sjálft aðalbólið, Krísuvík, sé líka.

Um óræktanlegt land Krísuvíkur segir:

Það er, sem fyrr er sagt, að miklu leyti fjöll, hraun og sandar. [Áður sagt í matsgerðinni að það yrði aðeins notað sem afréttarland]. En það er þó víða dágott sauðland, enda hafa ábuendur á jörðum þessum verið sauðmargir löngum, miðað við það, sem hér á landi hefur tíðkæpt. En auk fjár ábuenda Krísuvíkurtorfunnar hafa víst ýms eða flest byggðarlög þar syðra haft not landsins til sumarhaga fyrir sauðfé sitt, enda er svo látið um mælt í 1. málsg. 2. gr. laga nr. 11/1936, að afhenda skuli Gullbringusýslu lítt ræktanlegt beitiöld jarðanna sem afréttarland fyrir sauðfé, þegar ríkið hafi tekið lönd

⁹⁴Skjal nr. 2 (92).

⁹⁵Skjal nr. 2 (42) a-b.

⁹⁶Skjal nr. 4 (36)

⁹⁷Skjal nr. 4 (37).

Þessi eignarnámi. Óræktanlega eða lítt ræktanlega land jarðanna er því vitanlega nokkurs virði. Það, sem næst Krýsuvík og Stóra-Nýjabæ liggur, en það virðist vera gott sauðland víða, mundi að sjálfsögðu verða notað til vetrar- vor- og hausthaga fé því, er nytjendur þeirrar byggðar, sem þar mundi rísa upp, kynnu að hafa. En það af landi þessu, sem fjær liggur, til upprekstrarlands fyrir sauðfé ýmsra hreppa Gullbringusýslu. Það er um þenna hluta lands Krýsuvíkurtorfunnar sem önnur gögn hennar, að erfitt er að ákveða verð þess. En kunnugt er það, að upprekstrarlönd hafa verið seld hér á landi fyrir meðaljarðir eftir því, sem þá tíðkaðist, og þekkir einn okkar undirritaðra slíkt dæmi. Þess skal getið, að Vigdísarvellir eru hér með taldir. Er þar að vísu gamalt túnstæði, talið 5 ha., en annars er þar ekki eða lítt ræktunarhæft land. Óræktanlega eða lítt ræktanlega landið þykir mega áætla 5000,00 -fimm þúsund- króna virði.⁹⁸

Matsnefndin ákvað landamerki land þess, sem selja skyldi Hafnarfjarðarbæjar, á fundi 1. maí 1939⁹⁹ og var það selt samkvæmt þeim mörkum árið 1941.

Þann 15. maí árið 1939 hafnaði sýslunefnd Gullbringusýslu beiðni Ingólfs Sigurjónssonar á Jófríðarstöðum um að fá að leigja land á gamla túninu á Vigdísarvöllum undir nýbýli. Rök sýslunefndarinnar voru þau að ekki væri hægt að minnka landið sem sýslunni væri ætlað til sauðfjárbæjar úr Krýsuvíkur- og Nýjabæjarlandi.¹⁰⁰

Þann 20. febrúar 1941 seldi ríkissjóður Hafnarfjarðarkaupstað hluta af landi jarðarinnar Krýsuvíkur og Stóra – Nýjabæjar (Krýsuvíkurtorfunni). Hið selda land afmarkaðist af eftirfarandi landamerkjum:

Að vestan, beina stefnu í norður úr Hælsvík í Borgarhól, þar sem hann er hæstur, úr Borgarhóli eftir Sveifluhálsi í vestustu vík Kleifarvatns, að ber í ysta odda Hvammholtstanga. Að norðan ræður Kleifarvatn, í syðsta odda víkur þeirrar, er gengur úr vatninu vestan við Geithöfða og að austan þaðan beina stefnu í rjettvísandi suður til sjávar, í Keflavík. Að sunnan ræður sjór þó þannig, að óhindraður umferðarréttur áskilst Gullbringusýslu fyrir búpening og til annarar umferðar, um svæði upp frá sjó, er sé a.m.k. 60 metrar á breidd, enda séu engar girðingar eða umferðarhindranir á þeirri leið.

Hafnarfjarðarkaupstaður fékk einnig eignarráð yfir hitaveituréttindum í allri Krýsuvíkurtorfunni og aðstöðu til að notfæra sér þau, líka afnot af Kleifarvatni, svo og allan veiðirétt í vatninu. Hann mátti þó ekki setja girðingar meðfram vatninu nema fyrir sínu landi.

Einnig fékk Hafnarfjörður í hendur þau réttindi og skyldur sem fylgdu ítökum Krýsuvíkurtorfunnar í annarra manna löndum og ítökum annarra í löndum Krýsuvíkurtorfunnar. Þessu ákvæði fylgdi sú undantekning að eigandi námuréttinda á

⁹⁸Skjal nr. 21 (2).

⁹⁹Skjal nr. 21 (4).

¹⁰⁰Skjal nr. 2 (93).

landssvæðinu hélt sinni eign og átti hann samkvæmt afsalsbréfinu að hafa óhindraðan umferðar- og afnotarétt af hinu afmarkaða svæði Hafnarfjarðarkaupstaðar.

Í afsalsbréfinu kemur einnig fram að ríkissjóður skyldi hafa rétt til að kaupa síðar þau hitaréttindi, sem hann kynni að þurfa í sambandi við námurekstur eða annað, og Hafnarfjarðarkaupstaður þyrfti ekki á að halda til sinna þarfa.¹⁰¹

Landbúnaðarráðherra skrifaði þann 29. september 1941 undir afsalsbréf þar sem hann, fyrir hönd ríkisins, seldi sýslusjóði Gullbringusýslu allt lítt ræktanlegt beitiland jarðanna Krísvíkur og Stóra – Nýjabæjar (Krísvíkurtorfan) til sumararbeitar fyrir sauðfé. Undanskilið sölunni var land það sem ríkið hafi selt Hafnarfjarðarkaupstað þann 20. febrúar sama ár.

Kaupunum fylgdu heldur ekki önnur afnot af svæðinu, ítök og hlunnindi. Þeir sem áttu þau gæði höfðu samkvæmt afsalsbréfinu rétt á óhindruðum umferðarétti á svæðinu og aðstöðu til að notfæra sér þau.¹⁰²

Í Fasteignabók 1942-1943 er Krísvík með Stóra-Nýjabæ sögð í eign og ábúð eign Hafnarfjarðarbæjar, en beitilandið eign sýslunnar [þ. e. Gullbringusýslu].¹⁰³

Í lögum nr. 31 1959 um breytingu á lögum nr. 33 1929 um bæjarstjórn í Hafnarfirði. Í 1. grein er lýst takmörkum kaupstaðarsvæðisins:

... 10. Þá lína í markapúfu við gömlu sandgryfjurnar. 11. Þaðan í Lækjarbotna. 12. Þá í Gráhellu. 13. Þaðan í miðjan Ketshelli. 14. Eftir Selvogsmanna- eða Grindaskarðavegi í Kaplatór (Strandartorfur). 15. Þaðan bein lína í Markraka. 16. Þaðan bein lína um Melrakkagil (Markrakagil) að Krísvíkurvegi. 17. Meðfram Krísvíkurvegi, þar til kemur að norðurbrún Kapelluhrauns. ...¹⁰⁴

Á sjöunda áratug síðustu aldar reis upp ágreiningur um norðurmörk Krísvíkurlands og suðurmörk Hafnarfjarðarbæjar. Í þessu máli tókust á annars vegar Jarðeignadeild ríkisins og Gullbringusýsla og hins vegar Hafnarfjarðarbær. Deila þessi fór fyrir landamerkjadóm Gullbringu- og Kjósarsýslu sem kvað upp dóm sinn 14. desember 1971. Niðurstaða dómsins var eftirfarandi:

Norðurmörk jarðarinnar Krísvíkur í Grindavíkurhreppi skulu vera þessi: Bein lína frá vörðu á Markhelluhól um punktinn M á uppdrætti af landinu, sem fylgir dómnum [fylgir ekki með], ... að vesturmörkum Herdísarvíkur eða sýslumörkum Gullbringu- og Árnessýslu.

Suðurmörk lands Hafnarfjarðarkaupstaðar skulu vera þessi: Bein lína frá punkti D á meðfylgjandi uppdrætti af landinu [fylgir ekki með], ... í punktinn M ... og fylgja mörkin þaðan markalínu Krísvíkur að Krísvíkurvegi. ..."¹⁰⁵

¹⁰¹Skjal nr. 2 (53).

¹⁰²Skjal nr. 2 (54).

¹⁰³Skjal nr. 4 (38).

¹⁰⁴Stjt. 1959 A, bls. 132.

¹⁰⁵Hliðsjónargagn í málinu.

Í greinargerð sem samin var af sýslumanninum í Keflavík þann 25. júní 1979 kemur fram að svokallað Seljabótarnef á sunnanverðu Reykjanesinu er ekki þar sem menn höfðu talið. Þessi uppgötvun gerir það að verkum að fjörumörk Gullbringu- og Árnessýslu og jarðanna Krísuvíkur og Herdísarvíkur færast til en þau voru bæði miðuð við Seljabótarnefið í landamerkjalytingum.

Í greinargerðinni kom einnig fram að árið 1832 ákváðu sýslumenn Árnes- og Gullbringusýslna að svokallaður Sýslusteinn væri merki milli sýslanna tveggja.¹⁰⁶

Þann 25. janúar 1980 var útbúið landamerkjabréf þar sem skráð voru mörk Árnessýslu og Grindavíkur. Mörk jarðanna Krísuvík og Herdísarvík falla saman við þessi mörk. Samkvæmt bréfinu eru landamerkin eftirfarandi:

Mörk milli Árnessýslu og lögsagnarumdæmis Grindavíkurkaupstaðar eru bein lína úr hápunkti Litla Kóngsfells sunnan við Grindaskörð í Sýslusteini undir Geitahlíðum og önnur bein lína úr Sýslusteini til sjávar um hraunstrýtu á Seljabótarnefi.

Merkjalínur þessar eru sýndar á meðfylgjandi uppdrætti [fylgir ekki með] gerðum af Landmælingum Íslands.

Samkvæmt áritun á uppdráttinn eru punktar þeir, sem marka Seljabótarnef og Sýslusteinn, innmældir og reiknaðir af Landmælingum Íslands sumarið 1979, en Litla Kóngsfell ákveðið af Forverki h.f., sbr. landamerkjadóm uppkveðinn 14. des. 1971 í aukadómþingi Gullbringu- og Kjósarsýslu í málinu nr. 329/1964: Jarðeignadeild ríkisins og sýslusjóður Gullbringusýslu gegn Hafnarfjarðarkaupstað.

Stefnur eru reiknaðar hjá Landmælingum Íslands.

Staðsetning (hnit) samkvæmt mælikerfi Landmælinga Íslands er þessi:

Litla – Kóngsfell:	X-682760,0,	Y-390000.0.
Sýslusteinn:	X-692533,8,	Y378925,4.
Seljabótarnef:	X-692603,2	Y-376523,0.

...

Lýsing þessi var samþykkt af sýslumanni í Árnessýslu fyrir hönd sýslunnar, oddvita Selvogshrepps fyrir hönd hreppsins, háskólarektor fyrir hönd H.Í. og bæjarstjóranum í Grindavík fyrir hönd bæjarfélagsins. Einnig skrifaði oddviti sýslunefndar Gullbringusýslu undir fyrir hönd sýslufélagsins og landbúnaðarráðherra fyrir hönd ráðuneytisins.¹⁰⁷

Í bréfi, sem embætti sýslumannsins í Keflavík sendi Landmælingum Íslands þann 1. september 1992, var kvartað yfir því hvernig norður- og austurmörk

¹⁰⁶Skjal nr. 4 (56).

¹⁰⁷Skjal nr. 4 (55).

Krísuvíkur voru merkt inná kort sem Landmælingar gáfu út 1989. Það sem embættinu þótti ámælisvert var að stofnunin byggði þessi mörk á óundirritaðri og ódagsettri greinargerð frá Garðabæ en í henni er dómur frá 14. desember 1971 um norðurmörk jarðarinnar Krísuvík véfengdur nokkuð sem sýslumannsembættið taldi að væri vanhugsað.

Með bréfinu fylgdi greinargerð Garðabæjar. Í henni voru dregnar eftirfarandi ályktanir:

...

1. Að sýslumörk Árnessýslu liggja eftir vatnaskilum um háhrygg Bláfjalla og af syðstu öxl Bláfjalla í Kistufell og þaðan um Lyngskjöld og Sýslustein í Seljabótarnef.
2. Að norðurmörk Krísuvíkur samkvæmt dómi hinn 14. des. 1971 fái ekki staðist og kemur þar þrennt til:
3. Lína sú, sem þar er ákveðin frá Markhelluhól um punktinn M í Undirhlíðum liggur langt norðan nyrstu marka Herdísarvíkur sem eru í Kóngsfell, og þessi lína sker ekki sýslumörk Árnessýslu fyrr en í Bláfjöllum í námd við Hákolll. Ekki fær staðist, að Krísuvík hafi átt land þangað austur.
4. Lýsing almenningsskóga Álftaneshrepps telur suðurmörk þess lands vera af syðstu öxl Bláfjalla í Kistufell og þaðan niður í syðra horn á Fagradalsbrún og þaðan í Markkrakagil. Línan af Fagradalsbrún í Markkrakagil liggur um Breiðdal. Samkvæmt þessari lýsingu gæti Krísuvík ekki átt land nema að línunni Kistufell – Fagradalsbrún.
5. Samkvæmt vitnisburðum Árna Björnssonar o. fl. frá 1603 þá eru austurmörk Krísuvíkur af Lyngskildi í miðjum Breiðdal og þaðan í Markkrakagil. Sú lína liggur einmitt um suðurbrún Fagradals og kemur þessi vitnisburður þar með heim og saman við lýsingu almenningsskóga Álftaneshrepps nær 250 árum síðar. Sú þríhyrnda landsspilda, sem hefur hornpunkta í Lyngskildi, suðurbrún Fagradals og Kistufelli hefur því sennilega verið almenningur.

Í greinargerðinni stóð einnig:

Hafa ber í huga í þessu sambandi, að markalýsingar eiga að öllu jöfnu við heimalönd jarðanna en almenningum er miður eða ekki lýst. Undantekning er þó hin ítarlega lýsing á almenningsskógi Álftaneshrepps. Við afmörkum hreppamarka inn á kort á síðari árum hefur þessi almenningur Álftanesinga gleymst, að því er virðist. Suðurmörk Garðakirkjulands virðast jafnframt talin norðurmörk Krísuvíkur og eru framlengd allt austur í Stóra – Kóngsfell. Þetta er augljóslega rangt. Með vísan til framanritaðs eru suðurmörk almenningsskógar Álftaneshrepps nú talin mörk Garðabæjar, með þeirri breytingu, að línan Bláfjöll – Kistufell er sveigð til norðurs um Kóngsfell til samræmis við markalýsingu Herdísarvíkur.

Samkvæmt greinargerðinni eru fyrrnefndar ályktanir byggðar á eftirfarandi gögnum:

...

1. Vitnisburðum Árna Björnssonar o.fl. frá því snemma á 17. öld.
2. Lýsingu Almenningssskógar Álftaneshrepps frá 21. júní 1849.
3. Lýsingu P. Melsted frá 1842 á mörkum Árnessýslu annars vegar og Gullbringu- og Kjósarsýslu hins vegar.
4. Vitnisburðum Á[rna] Björnssonar og Guðmundar Jakobssonar sem lagðir voru fram í aukarétti Árnessýslu 22. september 1873.
5. Merkjalýsingu Krísuvíkurlands sem gerð var í Krísuvík hinn 14. maí 1890.
6. Þinglýstum mörkum Herdísarvíkur sem dagsett eru 20. nóvember 1886.
7. Merkjalýsingu Garðakirkjulands samkvæmt landamerkjabréfi sem var undirritað 7. júní 1890.
8. Landamerkjadómi varðandi landamerki Krísuvíkur og Hafnarfjarðar sem kveðinn var upp 14. desember 1971.
9. Lögum nr. 34, 12. maí 1978 um breytingu á lögum nr. 46, 16. apríl 1971 um lögsagnarumdæmi Hafnarfjarðar.
10. Lögum nr. 22, frá 20. maí 1985 um breytingu á mörkum Garðabæjar og Kópavogs.

Fjallað er um síðustu ályktarnirnar þrjár, þ.e. þær sem snúa að dómnum frá 1971, í bréfi sýslumannsembættisins. Þar segir:

Fyrsta röksemd er að Krísuvík hafi ekki átt land til Bláfjalla og að Herdísarvík eigi einungis land að Kistufelli. Dómlínan nær einungis rétt norður fyrir Litla – Kóngsfell, en ekki til Bláfjalla eins og segir í greinargerðinni.

Önnur röksemd er að suðurmörk almenningssskóga Álftanesshrepps séu frá syðstu öxl Álftanesshrepps í Kistufell og þaðan í syðra horn á Fagradalsbrún og þaðan í Markrakaagil. Krísuvík geti því ekki hafa átt þetta land. Í eignarrétti eru almenningar talin þau landsvæði sem enginn á tilkall til. Ef nokkur eignarréttur hefur stofnast Álftanesshreppi til handa, er þar í mesta lagi um skógarítak að ræða, en ekki beinan eignarrétt. Dæmi um slíkt ítak er að finna víða hér á landi, en fátítt er að menn byggi beinan eignarrétt sinn á landi á ítaki.

Þriðja röksemdin er vitnisburður Árna Björnssonar o.fl. frá 1603 um landamerki Krísuvíkur. Undirritaður hefur því miður ekki komist í þennan vitnisburð og getur því ekki tjáð sig um hann. Hugsanlegt er þó að landamerki geti hafa breyst með samningum, hefð eða dómum frá 1603 til

1971 en ekkert verður fullýrt um það. Það breytir hins vegar engu um það að dómar skulu standa og einnig dómurinn frá 14. desember 1971. ...¹⁰⁸

Áður hefur verið vitnað í greinargerðir Sesselju Guðmundsdóttur um landamerki Vatnsleysustrandarhrepps frá því í október 1992 og mars 1993. Hér á eftir fara nokkur atriði úr þeim greinargerðum.

Í seinni greinargerð Sesselju er að finna athugasemd um svokallaða Markhelli/Markhelluhól sem minnst er á í landamerkjabréfum Krísuvíkur, Hvassahrauns og Óttarsstaða frá árinu 1890:

en að öðru leyti hefi jeg ekki að athuga [við landamerkjabréf Krísuvíkur] nema óráðið mun um rjetta þekkingu á „Markhelli” að vestanverðu. Undir þetta skrifar Oddur V. Gíslason prestur á Stað í Grindavík ...

Önnur athugasemd var gerð við bréfið og var hún svohljóðandi:

Sem eigendur og umboðsmenn Hvassahraunshverfisins leyfum við oss að gjöra þá athugasemd við framanskráð landamerki að í staðinn fyrir „Markhelli” sjé settur Markhelluhóll. Að öðru leyti samþykkt. Þetta undirskrifa Einar Þorláksson og Sigurmundur Sigurðsson.

Athugasemdin um Markhelluhól hefur verið tekin til greina því skjalinu er þinglýst með því nafni.

Setninguna „... Markhelluhól, háan steindranga við Búðarvatnsstaði.”¹⁰⁹ er vert að athuga nánar. Ca km fyrir ofan vatnsstaðið er trúlega hinn eini sanni Markhelluhóll og á landakortum síðustu ára eru mörkin um hann. Á hólnum er varða og stendur hann rétt ofan við djúpa en þrönga gjá og eru stafirnir sem getið er um í landamerkjabréfi Óttastaða – Hvassahrauns meitlaðir stórum stöfum á hólklöppina sem snýr til norðausturs. Það er merkilegt hvað stafirnir eru greinilegir ennþá og vel getur verið að þeir hafi verið skýrðir upp einhverntíman á þessari öld.

Steindranginn sem nefndur er í lýsingunni er til þarna í nágrenninu og er hann spöl neðan og vestan við hólinn út í illfæru og grófu apalhrauni. Rétt við steindranginn er gömul mosagróin varða, há og mikil um sig, hlaðin úr stórum hraunhellum. Í lýsingunni hefur því verið blandað saman í eitt mark, hólnum og drangnum og eins gæti hugsast, að mörkin hafi einhverntímann legið neðar, þ.e.a.s um drangann en ekki hólinn. Hvassahraunsbændur gerðu sér grein fyrir því, við undirskrift bréfsins) að hægt var að ruglast á þessu tvennu og lögðu áheyrslu á örnefnið Markhelluhól sem er drjúgum ofar....¹¹⁰

Meðal þess sem fjallað er um í greinargerðum Sesselju eru svokallaðar Trölladyngjufjallsrætur en á þær er minnst í landamerkjabréfi Krísuvíkur frá árinu

¹⁰⁸Skjal nr. 4 (58).

¹⁰⁹[Er í landamerkjabréfi Krísuvíkur.]

1890. Hér verður notað efni úr síðari greinrgerðinni, enda er hún ítarlegri, en þar sem það á við verður texta úr þeirri fyrri bætt inn í, innan hornklofa:

Hinsvegar skráðum landamerkjum Krísuvíkur verð jeg að mótmæla hvað 1. tölulið snertir um sjónhending úr Dagon í Trölladyngjufjallsrætur að vestan þar jeg hefi aldrei annað heyrt frekar, en Krísuvík ætti land úr Dagon, eptir Núpshlíð og vesturfjallgarði áfram N – austur eptir, en að öðru leyti hefi jeg ekki að athuga nema óráðið mun um rjetta þekkingu á „Markhellu” að vestanverðu.

Undir þetta skrifar Oddur V. Gíslason prestur á Stað í Grindavík og er þarna líklega að reyna að vernda selstöðu Grindvíkinga á Selsvöllum. ...

Lítum nú á Krísuvíkurbréfið, þ.e. athugasemd séra Odds á Stað:

“ ... um sjónhending úr Dagon í Trölladyngjufjallsrætur að vestan ...” Mörg rök má færa fyrir því að mörkin hafi legið á Vesturhálsinum sjálfum eins og séra Oddur heldur fram en ekki neðan hans eins og segir í Krísuvíkurbrefinu og má finna þau í eldri heimildum.

Í jarðabók 1703 segir um Kálfatjörn: “Selstöðu á staðurinn þar sem kallað er Sogasel og er í Stóru – Vatnsleysulandi ...” Þessi skrif eru í andstöðu við Krísuvíkurbréfið því samkvæmt því ætti Sogasel að vera í Krísuvíkurlandi ef mörkin eru um Trölladyngjufjallsrætur.

Í lýsingu Grindavíkursóknar frá 1840 eftir séra Geir Bachmann segir:

„ ... Enn eru takmörk sóknarinnar sjónhending fjallasýn úr Fagradalshagafelli til austurs landsuðurs í enn eitt fell, Hraunselsvatnsfell, aftur í sömu átt þaðan í Framfell, en á Vigdísarvöllum Vesturfell kallað, og er þá að norðan og landnorðanverðu Strandamanna land “ Í þessari lýsingu mætast línur Grindavíkursóknar og Krísuvíkursóknar á miðjum hálsi (í Framfelli) en ekki neðan hans.

Lítum svo í lýsingu Selvogsþinga eftir séra Jón Vestmann frá sama tíma: „ ... Hennar (Krísuvíkursóknar. S.G.) takmark að norðan: ... í Kleifar, norðan til við Kleifarvatn. Þaðan til útsuðurs (suðvesturs. S.G.) fram eftir Vigdísarhálsi fram á Núpshlíð”. Hér segir einnig eftir hálsinum en ekki neðan hans. Þarna er hálsinn reyndar kallaður Vigdísarháls og ekki ljóst hvort átt er við hálsinn sem nú er nefndur Bæjarháls, þ.e. lága hálsinn fyrir ofan bæjarrústirnar og sunnan við Krókamýrina, eða Vesturhálsinn sjálfan. Mjög líklega er átt við Vesturhálsinn því „sýnin” (lýsingin) er úr Selvogi til vesturs en þeim megin hálsins eru Vigdísarvellir. Líka er getið um Núpshlíð í beinu framhaldi en svo heitir syðsti endi Vesturhálsins. Alla vega er ljóst af báðum fyrrnefndum lýsingum að mörkin voru ekki vestan hálsins.

¹¹⁰Skjal nr. 4 (52).

Í landamerkjalyýsingu Þórustaða í Vatnsleysustrandarhreppi frá 1886 segir „ ... úr Hrafnafelli í hæsta hnjúkinn á Grænavatnseggjum ...”. Þarna er enn eitt örnefnið á hálsinum sjálfum sem styður það sem á undan er sagt.

Nú er staðreyndin sú að allir Strandarbændur, svo og Hraunsmenn, samþykktu Krísuvíkurbréfið með undirskrift sinni, og þar með mörkin í Trölladyngjufjallsrætur. Ef dregin er bein lína frá Dágon í Trölladyngjufjallsrætur klýfur markalínan Selsvellina sem í elstu heimildum eru sagðir „ ... í Strandamannalandi.” og verður þá efri hluti vallanna í Krísuvíkurlandi. Líklega hafa Strandarbændur skrifað undir lýsinguna í fullvissu um að „ ... sjónhending úr Dágon ...” í Trölladyngjufjallsrætur væri um Vesturhálsinn sjálfan (sem var þá í samræmi við 40 árum eldri lýsingu) en ekki sléttlendið vestan hans. Hitt er illskiljanlegra af hverju Hraunsmenn gáfu eftir af „sínu” landi og það hálfa Selsvellina svo og „Selsvallafjallið” allt til Soga en sömdu svo landamerkjabréf fyrir eigin jörð rúmum mánuði seinna þar sem mörkin eru sögð. „á Selsvallafjall, upp af „Sogaselsdal”. Allt bendir þetta til þess að Hraunsmenn hafi túlkað „sjónhending úr Dágon” á nákvæmlega sama hátt og Vatnsleysustrandarbændur, þ.e. línuna eftir hálsinum sjálfum....”

[Í landamerkjabréfi Krísuvíkur frá 1890 segir að mörk jarðarinnar séu „sjónhending úr Dágon (Raufarkletti) ... í Trölladyngjufjallsrætur að vestan.” Með því að draga beint strik milli punktanna (sjá meðf. kort. brotin lína [kort 2.A.1.30.g]) lendir markalínan um miðja Selsvelli og þá ætti Krísuvík en ekki Hraun að eiga hlutann næst fjallinu.

...

Ef athuguð eru kort frá Landmælingum Íslands sést að línan hefur lengi verið á flækingi og skráð sem óviss mörk. Kort frá 1910, mælt 1908, sýnir Krísuvíkurlínuna (austurlínuna) um efstu brúnir Grænudyngju Útgefin kort 1936 og 1940 sýna austurlínuna í dalnum milli Dyngnanna ... Á sérkorti frá 1986 er austurlína komin í Trölladyngjufjallsrætur, vestanverðar¹¹¹¹¹²

Hér lýkur útdrættinum úr umfjöllun Sesselju um Trölladyngjufjallsrætur.

Fyrsta dag ágústmánaðar 1996 fóru fulltrúar sýslumannsins í Keflavík, Stóru – Vatnsleysu og Hrauns í vettvangsgöngu til þess að skoða landamerki jarðanna Minni – og Stóru – Vatnsleysu, Hrauns og Krísuvíkur. Frá þessari göngu er greint í kafla 5.3.2 um Hraun.¹¹³

Framar var greint frá því að þann 21. febrúar 1941 hefði ríkið selt Hafnarfjarðarkaupstað hluta af landi jarðanna Krísuvíkur og Stóra – Nýjabæjar. Árið 1998 fór þetta mál fyrir dómstóla en þá krafðist Hafnarfjarðarbær þess fyrir Héraðsdómi Reykjavíkur að ríkinu yrði gert að gefa út og afhenda Hafnarfirði afsal fyrir öllu landi og hlunnindum ofanefndra jarða með eftirfarandi takmörkunum:

¹¹¹Skjal nr. 4 (53).

¹¹²Skjal nr. 4 (52).

1. Undanskilið skyldi vera það land sem þegar hafði verið afsalað með afsalsbréfi til stefnanda af stefnda og var útféið 21. febrúar 1941. Landamerkja þess svæðis var getið ofar í þessum kafla.
2. Undan skyldi skilið sem áhvílandi kvöð á landinu sumarreitarréttur fyrir sauðfé sem réttargæslustefndi¹¹⁴ nyti og er nánar tiltekið á lítt eða óræktuðu afmörkuðu landssvæði og er á því landi Krísuvíkurtorfunnar sem liggur utan við þau landamörk sem fjallað er um í lið 1.
3. Undan skildu skilin námuréttindi brennisteins-, leir- og koparmarnáma, en ekki malar- og hrauntökuréttindi.
4. Landinu skyldi afsalað með þeim kvöðum, að stefnanda yrði óheimilt að selja landið og að hafi yrði að hafa samráð við Bændasamtök Íslands um ræktun þess. Þá skyldi stefndi hafa rétt til að kaupa síðar þau hitaréttindi, sem hann kynni að þurfa í sambandi við námurekstur eða annað og stefnandi þyrfti ekki á að halda til sinna þarfa.

Ríkið krafðist þess á móti að það væri sýknað af öllum kröfum stefnanda.

Þann 30. desember 1998 kvað héraðsdómur upp þann úrskurð að ríkið skyldi sýknað af öllum kröfum stefnandans. Úrskurður dómsins byggðist á eftirfarandi forsendum:

1. Hann túlkaði lög nr. 101/1940, sem fjalla um sölu ríkisins á landi til Hafnarfjarðarkaupstaðar og Gullbringusýslu, ríkinu í vil.
2. Dómurinn leit til þess að svo virtist sem allir hlutaðeigandi, bæði fulltrúar ríkisvaldsins og fyrirvarmenn stefnanda, hafi á þeim tíma álitnið, að stefnandinn hafi með afsalinu frá 20. febrúar 1941 fengið það sem löggin frá 1940 mæltu fyrir um.
3. Að mati dómsins styrktu lög nr. 40/1946 og nr. 46/1964 málflutning ríkisvaldsins.
4. Í landamerkjamáli nr. 329/1964, en í því er fjallað um ágreining um norðurmörk Krísuvíkurlands og suðurmörk Hafnarfjarðarbæjar, er hvergi minnst á að stefnandi kunni að eiga grunneignarrétt að þeim hluta Krísuvíkurlands, sem hann gerði nú kröfu til.
5. Hann leit til áratuga aðgerðarleysis og tómlætis stefnanda.

¹¹³Skjal nr. 4 (50).

¹¹⁴Hér er átt við héraðsnefnd Suðurnesja en hún gætti þeirra hagsmuna sem sýslunefnd Gullbringusýslu samdi um við ríkið þann 29. september 1941. Um þann samning er fjallað hér að framan.

Þann 2. febrúar 1999 áfrýjaði Hafnarfjarðarbær dómnum til Hæstaréttar. Í dómi Hæstaréttar, sem var kveðinn upp 18. júní 1999, var niðurstaða héraðsdóms staðfest.¹¹⁵

5.4. Vatnsleysustrandarhreppur

5.4.1. Brunnastaðahverfi

Í skrá um kvikfé og leigumála á jörðum Viðeyjarklausturs frá árinu 1395 kemur fram að klaustrið á jörð sem kallast Brunnastaðir.¹¹⁶

Samkvæmt fógetareikningum frá 1547 – 1548 voru Brunnastaðir í eigu Viðeyjarklausturs.¹¹⁷

Samkvæmt Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns árið 1703 fylgdu Brunnastöðum hjáleigurnar Halakot, Brunnastaðakot, Stöðlakot, Tangabúð, Skjaldarkot, Traðarkot (Fjósahjáleiga), Vesturhús (Stephanarkot), Naustakot, Austurhús og Suðurhús. Fimm síðustu hjáleigurnar voru í eyði þegar Árni og Páll sömdu skýrslu sína. Í greinargerð þeirra stendur eftirfarandi:

Selstöðu hefur jörðin við fjallgarð, eru þar hagar litlir, en vatnsskortur að miklu meini, þegar þessar gánga. ...

Skóg til kolgjörðar brúkar jörðin í almenningum. ...

Lýngrif og hríssrif lítið langt til að sækja hefur jörðin, og þó ekki fyrir utan stóran ágreining við Vogamenn.¹¹⁸

Árið 1755 létu opinberir aðilar meta jarðir í Vatnsleysustrandarhreppi. Í skýrslu þeirri sem var unnin um Brunnastaði stóð meðal annars.:

... Jorden følger Selstade til Malke Qvæget, som Aarligen kand forbruges, mens underrettes at dend er Bleven meget slet, udeen Vand og neppelig Værd med Umage at forbruges. Anden Græsgang eller Fædrift følger Jorden noget liden, Nemlig i mellem Brynnestad og Woge hvor Torvskiæren haver været hidintil forbrugt,

(Með Brunnastöðum eru þá taldar hjáleigurnar Brunnastaðakot, Naustakot, Skjaldakot, Austurkot, Tangabúð og Halakot og 2 – 3 hjáleigur í eyði).¹¹⁹

Þann 17. maí 1786 hvarf jörðin Brunnastaðir úr eigu konungs.¹²⁰

Í kaflanum um Brunnastaði í jarðamati 1804 kemur fram að fylgja hjáleigurnar Halakot, Suðurkot, Austurkot, Naustakot og Skjaldarkot.¹²¹

¹¹⁵ Hliðsjónargagn, hrd 1999/2777.

¹¹⁶ Skjal nr. 4 (7).

¹¹⁷ Skjal nr. 4(15).

¹¹⁸ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3. b. 1923. S. 123 - 127.

¹¹⁹ Skjal nr. 2 (52) a-b.

¹²⁰ Skjal nr. 4 (34).

¹²¹ Skjal nr. 2 (49).

Í kaflanum um Brunnastaði og hjáleigurnar: Halakot, Suðurkot, Austurkot, Naustakot, Skjaldarkot og Traðarkot í Jarðamati 1849 - 1850 kemur fram að landrými jarðarinnar sé talsvert.¹²²

Landamerkjabréf Brunnastaðahverfis gagnvart Hlöðunesi og Vogum var undirritað 22. maí 1890. Bréfið var þinglesið 16. júní 1890:

Landamerki milli Hlöðunes og Brunnastaðahverfisins eru úr Markakletti sem stendur ofarlega í fjöru fyrir innan Skjaldakot, uppá uppmjóa þúfu sem stendur á klöpp að innanverðu við túngarðinn í Skjaldakoti, þaðan beina línu í aðra þúfu líka hinni í laginu sem stendur nokkru ofar, þaðan beina línu norðanhallt við Brunnastaðasel og svo þaðan beina línu til fjalls, svo langt sem Vatnsleysustrandarhrepps er talið. Landamerki milli Brunnastaðahverfisins, Norður- og Suðurvoganna eru: Úr dýpsta ós sem til sjáfar fellur í djúpavogi, uppí vörðu sem stendur fyrir sunnan presthóla, þaðan beina línu í vörðu sem stendur á Hrafnagjá og kölluð er leifur Þórður, þaðan í markhól og þaðan beina línu uppí fjall, svo langt sem Vatnsleysustrandarhreppsland er talið.¹²³

Undir landamerkjabréfið skrifa Teitur Þórðarson og Björn Einarsson fyrir Hlöðuneshverfi og Klemens Egilsson og Guðm. J. Waage fyrir Norður og Suður – Voga.

Í köflum þeim sem fjalla um Brunnastaðahverfið¹²⁴ í fasteignamati 1916 – 1918 stendur að tún og garðar séu úrskift, en að heiðarland og hagbeit séu í sameign Brunnastaðahverfisjarðanna.¹²⁵

Annað landamerkjabréf er samið fyrir Brunnastaðahverfi árið 1921. Það er undirritað 20. desember það ár og fært í landamerkjabók 7. mars 1922. Þetta landamerkjabréf er aðeins um landið næst bæjunum en ekki heiðarlandið sem er í óskiptri sameign. Í því kemur fram að:

enginn ágreiningur á milli jarða, hvorki með tún- nje fjörumörk. En landamerkji milli „hverfa” vísast til sýslubókanna frá 16. júní 1890; þá gjörð landamerkji milli Voga, Brunnastaða- og Hlöðuneshverfis, eftir samkomulagi þáverandi hlutaðeigenda.¹²⁶

Landamerkjabréfið er vottað af: Ágústi Guðmundssyni, Halakoti, Símoni Símonarsyni, Skólanum, Gísla Eiríkssyni, Naustakoti, Helga Jónssyni og Guðjóni Péturssyni, Brunnastöðum Gunnari Gíslasyni, Skjaldarkoti, Kristjáni Hannessyni, Grund, Þórdísi Guðmundsdóttur, Traðarkoti og Bjargmundi Hannessyni, Suðurkoti.

¹²²Skjal nr. 2 (50).

¹²³Skjal nr. 2 (7) a-b.

¹²⁴Jarðir Brunnastaðahverfisins eru: Neðri – og Efri Brunnastaðir, Brunnastaðir (annað býli), erfðafestulandið Hvammur og hjáleigurnar; Halakot, Suðurkot, Austurkot, Naustakot, Skjaldarkot og Traðarkot. Skjal nr. 2 (42) a-b.

¹²⁵Skjal nr. 2 (41) a-b.

¹²⁶Skjal nr. 2 (8) a-b.

Í fasteignamati 1932 er að finna lýsingar ábúenda eftirfarandi jarða í Brunnastaðahverfi: Skjaldarkot, Traðarkot, Austurkot, Neðri – Brunnastaðir, Efri – Brunnastaðir, Suðurkot I og II, Naustakot og Halakot.

Í kaflanum um Skjaldarkot segir að landamerkjalýsing sé til og enginn ágreiningur sé um hana.

Samkvæmt skýrslunni um Traðarkot hefur jörðin ekki afréttarland. Hvað landamerki varðar er vísað til þeirrar landamerkjalýsingar sem hefur verið gerð fyrir hverfið í heild sinni.

Í kaflanum um Austurkot kemur fram að beutiland jarðarinnar sé í meðallagi víðlent. Jörðin á sameiginleg landamerki [með öðrum jörðum Brunnastaðahverfisins] og eru þau ágreiningslaus.

Samkvæmt jarðalýsingu Neðri – Brunnastaða er enginn ágreiningur er um landamerki jarðarinnar.

Efri – Brunnastaðir hafa í meðallagi víðlent beutiland. Enginn ágreiningur er um landamerki jarðarinnar.

Í skýrslunni um Suðurkot kemur fram að jörðin eigi rétt til upprekstar á landi sem sé í eigu jarðanna í Brunnastaðahverfinu. Enginn ágreiningur er um landamerkin.

Að sögn ábúanda á Suðurkoti II er enginn ágreiningur um landamerki jarðarinnar.

Á meðal þess sem kemur fram í kaflanum um Naustakot er að heiðarland sé í sameign við aðrar jarðir í hreppnum og að landamerki séu ágreiningslaus.¹²⁷

Í þinglýsingarvottorðum sem gefin voru út í júní 2004 kemur fram að í Brunnastaðahverfinu séu: Skjaldarkot, Traðarkot, Austurkot, Neðri-Brunnastaðir, Efri-Brunnastaðir, Suðurkot, Naustakot og Halakot. Margir eignaraðilar eru að sumum jörðum.¹²⁸

5.4.2. Hlöðuneshverfi

Þann 9. september 1447 seldi Viðeyjarklaustur fjórar jarðir. Kaupandinn greiddi fyrir þær með fjórum jörðum er voru í hans eigu. Ein þeirra jarða sem klaustrið eignaðist í þessum viðskiptum var Hlöðunes.¹²⁹

Samkvæmt fógætareikningum frá 1547 – 1548 var Hlöðunes í eigu Viðeyjarklausturs.¹³⁰

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns árið 1703 segir eftirfarandi um Hlöðunes.i:

¹²⁷Skjal nr. 2 (51).

¹²⁸Skjal nr. 9 (13-19).

¹²⁹Skjal nr. 4 (8).

¹³⁰Skjal nr. 4(15).

Selstöðu á jörðin þar sem heitir Hlöðunesskinn, og eru þar hagar bjarglegir en vatnsból í lakasta máta, so orðið hefur fyrir vatnsskort að flytja heim úr selinu.

Hlöðunesi fylgdi hjáleigan Hlöðuneskot.¹³¹

Árið 1755 fór fram mat á jörðum í Vatnsleysustrandarhreppi. Í greinargerðinni sem var skrifuð um jörðina Hlöðunes stóð m.a.:

Selstade op til Fields følger með Jorden som Aarligen kand Forbruges, Mens Fædrivt og Græsgang for Heste og Studer meget lidt, undtagen hvis som kand erholdes udi Bermelte Selstade, og ude een Moe Sydvest fra Tunet ...¹³²

J. Johnsen minnst á það í bók sinni, Jarðatal á Íslandi, að konungsjörðin Hlöðunes hafi verið seld þann 19. apríl 1837.¹³³

Eigandi hálf austurhluta Hlöðuness seldi eign sína þann 17. júní 1839. Samkvæmt afsalsbréfinu þá var hér um að ræða bæ, útmælt tún og túngarð. Í skjalinu kemur einnig fram að eignir og ítök til lands og vatns, sem eru tún og úthagar til fjalls og fjöru, og veiða- og rekahlunnindi hafi fylgt með í sölunni.¹³⁴

Í Jarðamati 1849 - 1850 stendur eftirfarandi um jörðina Hlöðunes og býlin Hlöðuneskot og Vesturkot:

Sumar- og vetrararbeit allgóð í óskiptu landi utangarða.¹³⁵

Þann 25. nóvember 1869 seldi eigandi Hlöðuneskots bóndanum á Minni – Vatnsleysu jörðina. Í afsalsbréfinu kemur fram að jörðin er seld með:

öllum þeim húsum og byggingum, eignum og ítökum, til sjós og lands, er ... fylgt hefur og fylgja ber til ystu ummerkja, að afsöluðum öllum óðals og innlausnartjétti frá minni og erfingja minna hálfu ...¹³⁶

Landamerkjabréf Hlöðunesshverfis gagnvart Brunnastöðum og Ásláksstöðum var undirritað 22. maí 1890. Bréfið var þinglesið 16. júní 1890:

Milli Hlöðunes og Brunnastaðahverfa: frá svokölluðum markakletti, sem stendur ofarlega í fjöru skammt fyrir innan Skjaldakot beina línu uppí uppí uppmjóa þúfu er stendur á klöpp innan vert við túngarðinn í Skjaldakoti, þaðan beina línu í aðra þúfu líka hinni síðastnefndu í laginu, sem er nokkrum föðmum ofar og þaðan beina línu norðanvert við Brunnastaðasel til fjalls svo langt, sem land Vatnsleysustrandarhrepps nær. Milli Hlöðunes og Ásláksstaðahverfis frá ós þeim sem lengst skerst uppí land innúr svokölluðu Álfasundi, þaðan beina línu í svokallaðan Álfhól, þaðan beina línu í hól sem stendur fyrir sunnan Arnarbæli, þaðan beina línu sunnan til við

¹³¹Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3.b. 1923. S. 127 - 129.

¹³²Skjal nr. 2 (52).

¹³³Skjal nr. 4 (34).

¹³⁴Skjal nr. 2 (35).

¹³⁵Skjal nr. 2 (50).

¹³⁶Skjal nr. 2 (35).

Ásláksstaðaholt uppí Hrafnshóla og þaðan beina línu sunnan til við gamla Hlöðunes til fjalls svo langt sem land Vatnsleysustrandarhrepps nær.¹³⁷

Þetta landamerkjabréf var samþykkt af eigendum og ábúendum Brunnastaðahverfis og Ásláksstaðahverfis.

Í þeim hluta fasteignamats Gullbringu- og Kjósarsýslu 1916 – 1918 sem fjallar um jörðina Hlöðuness er að finna landamerkjalyýsingu fyrir hverfið. Hún er samhljóða þeim hluta landamerkjabréfsins frá 22. maí 1890 sem fjallar um landamerki milli Hlöðuness og Brunnastaðahverfa.

Í köflunum um Hlöðunes og býlin Halldórsstaði og Narfakot í sama riti kemur fram að tún og matjurtagarðar séu úrskift en heiðarland og hagbeit í félagi.¹³⁸

Í upphafi þriðja áratugar síðustu aldar var samið annað landamerkjabréf fyrir Hlöðuneshverfi sem nær til túna og fjöru. Það var undirritað 27. desember 1921 og innritað í landamerkjabók 12. janúar 1922. Þar kemur m.a. fram að:

Landamerkjalyýsing þessi innibindur Hlöðuneshverfi í Vatnsleysustrandarhreppi; Hlöðunes, Halldórsstaði, Narfakot og Miðhús, sem takmarkast af Brunnastaðahverfi að sunnan og Ásláksstaðahverfi að norðan (innan) samkvæmt landamerkjalyýsing útgefin og þinglesinni 1890 og athugasemdarlaust undirskrifaðri af öllum hlutaðeigendum, bæði hvað fjöru og heiðarmörk snertir en áður nefnd merkjalýsing, tekur ekki neitt til um túnmörk innan hverfis, en þau eru sem hjer segir: ...¹³⁹

Eigendur Halldórsstaða og Miðhúsa auk eiganda Hlöðuness og umboðsmanns eiganda Narfakots skrifuðu undir landamerkjabréfið.

Í Fasteignamati 1932 er að finna lýsingar á jörðum í Hlöðunesshverfi: Halldórsstöðum, Narfakotiog Hlöðunesi.

Í skýrslunni um Halldórsstaði segir að heiðarland sé óskipt og að landamerki jarðarinnar séu ágreiningslaus og þinglesin.

Í kaflanum um Narfakot kemur fram að jörðin hafi víðlent beutiland og að henni fylgi sameiginlegt upprekstrarland. Túnið er girt með girðingu og landamerki eru ágreiningslaus samkvæmt landamerkjabréfi frá 1921.

Samkvæmt ábúanda á Hlöðunesi er beitarland jarðarinnar víðlent. Hann greinir líka frá því að jörðin eigi land til upprekstrar með öðrum jörðum í hreppnum. Þetta upprekstrarland hafa jarðir í öðrum sveitum einnig getað nýtt gegn greiðslu. Í skýrslunni kemur líka fram að landamerki eru ágreiningslaus samkvæmt landamerkjabréfi frá 1921.¹⁴⁰

Í þinglýsingarvottorðum sem gefin voru út 15. júní 2004 kemur fram að Hlöðuneshverfinu tilheyri býlin: Hlöðunes, Halldórsstaðir og Narfakot. Hluti

¹³⁷Skjal nr. 2 (9) a-b.

¹³⁸Skjal nr. 2 (41) a-b.

¹³⁹Skjal nr. 2 (10) a-b.

¹⁴⁰Skjal nr. 2 (51).

Narfakots í óskiptu landi ofan Vatnsleysustrandarveggar hefur verið seldur Hitaveitu Suðurnesja með kaupsamningi 1. september 2000, en samningurinn fylgir ekki.¹⁴¹

5.4.3. Ásláksstaðahverfi

Þann 9. september 1447 seldi Viðeyjarklaustur fjórar jarðir. Kaupandinn greiddi fyrir þær með fjórum jörðum er voru í hans eigu. Ein þeirra jarða sem klaustrið eignaðist í þessum viðskiptum var Ásláksstaðir.¹⁴²

Samkvæmt fógetareikningum frá 1547 – 1548 voru Stóru – og Minni – Ásláksstaðir í eigu Viðeyjarklausturs.¹⁴³

Ásláksstaðahverfið var metið árið 1703. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns kemur fram að Stóru Ásláksstaðir eigi hjáleiguna Atlagerði. Þar stendur einnig eftirfarandi:

Selstöðu á jörðin frí þar sem heita Knararness sel, og eru þar hagar í lakasta máta en vatnsbrestur til stórmeina. ...

Skóg til kolgjörðar brúkar jörðin í almenningum frí.¹⁴⁴

Í greinargerð sem var unnin um jarðir í Vatnsleysustrandarhreppi árið 1755 eru kaflar um bæði Stóru – og Minni – Ásláksstaði.

Um Stóru – Ásláksstaði segir m.a.:

... Selstade Følger Jorden som Aarlig kand forbruges, mens Græsgang og Fædrift til liden nytte, uden hvis som er at faae paa bemelte Selstade ...

Í kaflanum um Minni – Ásláksstaði stendur m.a.:

... Selstade til Malke Qvæg følger Jorden som Aarligen forbruges, Mens Græsgang eller Fædrivt icke meget andet end som paa Berörte Selstade og hvad der kand være i fælles. Fædrivten med Store Axlestade efter foranföerte,
...¹⁴⁵

Jörðin Ásláksstaðir hvarf úr eigu konungs þann 7. ágúst 1813.¹⁴⁶

Eitt af því sem sagt er um Innri – Ásláksstaði í Jarðamati 1849-1850 er:

Sumar og vetrarþeitt lítil í óskiptu landi.¹⁴⁷

Í Fasteignamati ársins 1849 segir um Ytri – Ásláksstaði:

Utangarða óskipt lóð.¹⁴⁸

¹⁴¹Skjöl nr. 11 (4-5).

¹⁴²Skjal nr. 4 (2).

¹⁴³Íslenskt fornbréfasafn, XII. b. 923-1932. S. 114 - 115.

¹⁴⁴Skjal nr. 4(14).

¹⁴⁵Skjal nr. 2 (52) a-b.

¹⁴⁶Skjal nr. 4 (34).

¹⁴⁷Skjal nr. 2 (50) a-b.

¹⁴⁸Skjal nr. 2 (50) a-b.

Í þeim köflum í fasteignamati 1916 – 1918 sem fjalla um jarðirnar í Ásláksstaðahverfinu, Ytri – og Innri Ásláksstaði og Sjónarhól, kemur fram að tún og matjurtagarðar þeirra séu úrskipt en að heiðarland og hagbeit séu í sameign jarðanna þriggja.¹⁴⁹

Landamerkjabréf Ásláksstaðahverfis var undirritað 31. desember 1921. Bréfið var fært í landamerkjabók Gullbringu- og Kjósarsýslu þann 7. mars 1922:

Landamerkjalysing þessi, innibindur Ásláksstaðahverfi en það eru þessar jarðir og býli: Sjónarhóll, Innri - Ásláksstaðir, Hallandi (Nýjibær), Ytri Ásláksstaðir og Móakot. Ásláksstaðahverfi, tilheyrir land alt, girt og ógirt á milli Hlöðunes-hverfis, að sunnan og Knarraness að innan, svo langt til heiðar eða fjalls, sem land Vatnsleysustrandarhrepps nær. Að sunnan, milli Hlöðuneshverfis annarsvegar og Ásláksstaðahverfis hinsvegar (að innan) eru þessi landamerki: Álfasund frá ós þeim sem lengst skerst uppí land, úr Álfasundi og ræður framhald á þeim ós einnig mörkum á milli hverfanna, alla leið til sjáfar fram um fjöru; í Álfshól beina stefnu í Hól, sem stendur fyrir sunnan Arnarbæli sunnan til við Ásláksstaðaholt í Hrafnshóla sunnan til við gamla Hlöðunes<sel> til fjalls. Að innan, milli (Sjónarhóls) Ásláksstaðahverfis að sunnan og Knarraness að innan, eru þessi landa- og fjöruamerki: úr ós upp eftir fjöru í klöpp er liggur í svonefndum girðingum hjer um bil til miðsvæðis ofan til við flæðarmál, þaðan sunnantil við svo nefnda Digruvörðu fyrir sunnan Hellur (bæinn) beint í Knarranessholt þaðan í Eldborgargreni, þaðan beint í Krísuvíkurland. Hversu sunnanhöll við markalínuna að Digruvarða og Knarranesholt eru sjest þegar bein lína er dregin frá Klöppinni í Eldborgargren. Austast í Ásláksstaðahverfi að Knarranesmörkum innan girðingar og fjöru liggur:

1. Sjónarhóll: Tún hans takmarkast af heiðargarði, alla leið frá túni Ytri Ásláksstaða og austur að garði þeim er liggur í norður, fyrir austurkanti Sjónarhóls-túns á milli þess og girðinga þeirra, er honum tilheyrir og eru þar heiðar og sjáfarmegin afgirtar með gördum og gaddavír og ná næstum, þó ekki alveg að mörkum Knarrarnes og Ásláksstaðahverfis. Austast í girðingum þessum er nýbýlið Garðhús með þurrabúðar útmæling; matjurtagarð á býli þetta fyrir neðan eða sjáfarmegin við girðingarnar og annan fyrir ofan þær, lóð býlis þessa er eign Sjónarhóls ásamt girðingunum. Að norðan liggur tún Sjónarhóls alt að sjó; að vestan takmarkast það af grjótgarði, sem er á milli Hallanda og Sjónarhólstúns og liggur hann að austurhorni á matjurtagarði þeim, sem er eign Ytri – Ásláksstaða, eftir garðsvegg þessum meðan hann nær yfir Traðargötu á milli bæanna eftir vírgirðingu, sem kemur dálítið vestar, en í beinni línu eftir þeim mörkum sem áður er lýst og liggur með dálitlum boga, út að

¹⁴⁹Skjal nr. 2 (41) a-b.

heiðargarði túnanna, í stóran stein merktan M. ...

... [Framhaldslýsingar eiga eingöngu við heimalönd innan garðs.]

...Utangarðs er heyðarland alt óskift og tilheyrir eftir hundraðshlutföllum innanhverfis. Þess skal loks getið að árið 1918 var selt með samningi útgefnum og þinglesnum það ár lóðarspilda undir vitanum og í kringum hann.¹⁵⁰

Þetta landamerkjabréf er vottað af bændunum á Knarrarnessbæjunum að áður sé lesið milli hverfa.

Í fasteignamati 1932 er að finna jarðalýsingar ábúenda Sjónarhóls, Ytri – Ásláksstaða, Nýjabæjar og Móakots.

Í skýrslunni um Sjónarhól kemur fram að beitiland býlisins sé frekar þröngt en skjólgott. Sjónarhóll hefur allt sitt upprekstrarland á heimalandi. Landamerki jarðarinnar eru óumdeild.

Í svörum ábúanda á Ytri – Ásláksstöðum kemur fram að landamerkin séu ekki vafalaus.

Í spurningalistanum sem ábúandi á Nýjabæ fyllti út kemur fram að beitiland Nýjabæjar sé víðlent og að landamerkjalyfing sé til.

Að sögn ábúanda í Móakoti eru landamerki ágreiningslaus.¹⁵¹

Í þinglýsingarvottorði frá 26. maí 2004 kemur fram að Sjónarhóll sé í eigu nokkurra aðila.¹⁵²

Þann 14. júní 2004 var gefið út þinglýsingarvottorð fyrir jörðina Ásláksstaði. Þar kemur fram að Ásláksstaðir séu í sameign allnokkurra aðila.¹⁵³

5.4.4. Knarrarnes

Þann 9. september 1447 seldi Viðeyjarklaustur fjórar jarðir. Kaupandinn greiddi fyrir þær með fjórum jörðum er voru í hans eigu. Ein þeirra jarða sem klaustrið eignaðist í þessum viðskiptum var Knarrarnes.¹⁵⁴

Samkvæmt fógetareikningum frá 1547 – 1548 var Stóra – og Minna – Knarrarnes í eigu Viðeyjarklausturs.¹⁵⁵

Lagt var mat á Knarrarnesjarðirnar árið 1703. Í Jarðabók Árna og Páls stendur eftirfarandi um Litla – Knarrarnes:

Selstöðu á jörðin þar sem heitir Knarrarnes sel, og eru þar hagar í lakasta máta, en vatnsból brestur til stórmeina. ...

¹⁵⁰Skjal nr. 2 (11) a-b.

¹⁵¹Skjal nr. 2 (51).

¹⁵²Skjal nr. 7 (2).

¹⁵³Skjal nr. 7 (3).

¹⁵⁴Skjal nr. 4 (13).

¹⁵⁵Skjal nr. 4 (14).

Skóg til kolgjörðar á jörðin frí í almenningum.

Í kaflanum um Stóra – Knarrarnes kemur eftirfarandi fram:

Selstaða þar sem heitir Knararness sel; eru hagar litlir mjög, en vatnsskortur til stórmeina, so að selstöðuna hafa menn næsta því forlátið, og kaupir bóndinn nokkrum sinnum selstöðu í fjarlægð.

Skóg til kolgjörðar brúkar jörðin í almenningum.¹⁵⁶

Eftirfarandi texta er að finna í mati sem unnið var um býlið Stóra – Knarrarnes árið 1755:

Selstade Følger som Aarlig forbruges, Mens Græsgang og Fædrift til liden nytte undtagen Bemeldte Selstade, Hvor udjnden der er største mangel paa Huusse og Høe Torv Skiæren uden giærde...¹⁵⁷

Í ritinu Jarðatal á Íslandi, eftir J. Johnsen, kemur fram að konungsjörðin Stærra – Knarrarnes hafi verið seld þann 19. apríl 1837.¹⁵⁸

Þann 13. júní 1838 hvarf jörðin Minna – Knarrarnes úr eigu konungs.¹⁵⁹

Í umfjölluninni um Stóra – Knarrarnes í Jarðamati 1849 - 1850 kemur m.a. fram að:

Hagbeit sumar og vetur rír í óskiptu landi utangarða. ...¹⁶⁰

Í kafla þeim sem helgaður er Litla – Knarrarnesi í Jarðamati 1849 - 1850 stendur m.a. að:

... Sumar og vetrarþeitt lítil í óskiptu landi utangarða. ...¹⁶¹

Landamerkjabréf Knarrarness var undirritað 11. júní 1886 og þinglesið fjórum dögum síðar:

Landamerkjalyýsing þessi innibindur jarðirnar Stóra - Knararnes og Minna - Knararnes og eru mörkin þessi:

1. Að austanverðu milli Stóra – Knararness að vestan og Breiðagerðis að austan: Frá Selskeri sem er lítið sker milli skerjanna Söðuls og Þríhyrnings, upp eptir maðkasandinum, í Duggusker, þannig, að tveir þriðjungar þess eru eign Stóra – Knararness; þaðan í neðri enda svo nefnds Merkjagarðs, er liggur fyrir austurenda Stóra – Knararnessstúns, og er garður þessi í mörkum það sem hann nær, upp að túngarði; þaðan í nyrðri (eystri) Geldingahól, þaðan um nyrðri Keilisbróður beint að landi Krísivíkur.

¹⁵⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3. b. 1923. S. 133 – 136.

¹⁵⁷ Skjal nr. 2 (52) a-b.

¹⁵⁸ Skjal nr. 4 (34).

¹⁵⁹ Skjal nr. 4 (34).

¹⁶⁰ Skjal nr. 2 (50) a-b.

¹⁶¹ Skjal nr. 2 (50) a-b.

Einungis frá þeim enda Merkjagarðs, er til heiðar snýr, er heiðin óskipt land, er eigendur Knararnesja eiga saman eptir jarðarhundraða tiltölu. En túnmörk eru:

a) milli austurparts og vesturparts Stóra – Knararness: Úr ós við Fjöruvatnsgranda austanverðan allt upp í Skeljavík; þaðan í tvær þúfur á Knararneshöfða er bera skulu hvora í aðra og þá eptir garðlagi og götu milli túnanna heim að bæ og um bæinn, eptir tröðinni út að túngarðahliði.

b) Milli Stóra – Knararness og Minna – Knararness. Úr syðra parti Vörðuskers (2/3 þess er eign Stóra – Knararness) beint eptir fjörunum í Markaklöpp; þaðan í Krosshóla í túni, og eptir garðlagi því, er þaðan liggur suður og upp tún út að túngarði.

2. Að vestanverðu milli Knararness og Ásláksstaða: Úr ós eptir fjöru í Klöpp, er liggur í svo nefndum girðingum hjer um bil miðsvæðis, ofan til við flæðarmál, þaðan sunnan til við svo nefnda Digruvörðu fyrir sunnan Hellur (bæinn) beint í Knararnesholt sunnanhalt, þaðan í Eldborgargren, þaðan beint í Krísuvíkurland.

Hversu sunnanhöll við markalínuna að Digravarða og Knararnesholt eru, sjest, þegar bein lína er dregin frá Klöppinni í Eldborgargren.¹⁶²

Bréfið var samþykkt af fjórum mönnum, eigendum Breiðagerðis og Innri Ásláksstaða.

Í lok bréfsins bæta eigendur vesturparts Stóra Knararness og ¾ Minna Knararness við athugasemd:

Við Sigurður Gíslason og Stefán Jónsson erum samþykkir mörkunum að sunnan, en ekki að innan.

Í kaflanum um Minna – Knararnes í Fasteignamati 1916 – 1918 koma fram upplýsingar um landamerki:

Landamerki milli Ásláksstaða og Knararnes eru við sjó er steinn á Klapparhorni við svonefndar girðingar í svokallaðan Markhól þaðan beina línu til heiðar í stóra hrút fyrir norðan Hagafell þaðan norður í litla Hrút, þaðan í innri geldingahól, þaðan niður í merkisgarð, þaðan í svonefndan Selastein í fjöru.

Í köflunum um Minna – Knararnes og hinar tvær jarðirnar í Knararneshverfinu, Stóra – Knararnes (tvær háflendur með sama nafni) í sama riti kemur fram að tún og matjurtagarðar séu úrskift en heiðarland og hagbeit séu í félagi jarðanna þriggja.¹⁶³

Í maí 1920 gáfu nokkrir aðilar út yfirlýsingu um afnot á hluta lands Knararness:

¹⁶²Skjal nr. 2 (12) a-b.

¹⁶³Skjal nr. 2 (41) a-b.

Vjer undirritaðir eigendur og ábúendur jarðanna: Knarrarnes, Breiðagerði, Auðnar, Landakot, Þórustaðir og Kálfatjörn, allar í Vatnsleysustrandarhreppi í Gullbringusýslu, lýsum því yfir með skjali þessu að vjer í samráði við hreppsnefnd Vatnsleysustrandarhrepps, fyrirbjóðum innbyggendum Grindavíkurhrepps, innan Gullbringusýslu, öll afnot af landi því, er, samkvæmt landamerkjalyásing fyrir Knarrarnesi, þinglesin á manntalsþingi Vatnsleysustrandar- og Grindavíkurhrepps 1887, sem eru:

„Þaðan sunnan til við svonefnda digruvörðu fyrir sunnan Hellur (bæinn) beint í Knarrarnesholt sunnanhalt, þaðan í Eldborgargren, þaðan beint í Krísuvíkurland. Hversu sunnahöll við markalínuna að Digurvarða og Knarrarnesholt eru, sjest, þegar bein lína er dregin frá klöppinni (í fjörunni) í Eldborgargren....”

Allt það land sem fyrir innan þessa línu er, eða er milli hennar og Krísivíkurlands, teljum vjer eign áðurnefndra jarða sbr. landamerkjalyásingar fyrir öllum áðurnefndum jörðum, þinglesnar á báðum stöðunum 1886 og 1887 og undirskrifaðar af Árna sál. Gíslasyni í Krísuvík 1891.¹⁶⁴

Undir þessa yfirlýsingu skrifa; Sæmundur Kr. Klemensson fyrir hönd skólanefndarinnar, eigendur Knarrarnesjanna, umboðsmaður alls Breiðagerðisins og viss hluta Auðnahverfis, Þórarinn Einarsson [Bergskoti], Benedikt Þorláksson [Höfða], eigandi nokkurs hluta Þórustaða og hreppsnefndaroddivitinn.

Þann 31. maí 1920 var haldið manntalsþingi í Grindavíkurhreppi. Á því þingi mótmælti Hafliði Magnússon, bóndi á Hrauni, landamerkjalyásingu fyrir Auðnahverfi í Vatnsleysustrandarhreppi, dagsettri 12. júní 1886, og yfirlýsingu um landamerki fyrir jarðirnar Knarrarnes, Breiðagerði, Auðna, Landakot, Þórustaði og Kálfatjörn sem gefin var út í maí 1920, en þessi skjöl voru þinglesin á manntalsþinginu. Hafliði greindi einnig frá því hver hann teldi landamerki Hrauns og Þórkötlustaða þar sem þau liggja að landi Strandahrepps eiga að vera:

Lína tekin úr Sogaselsdal beint vestur í Kálffell og þaðan beina línu í þúfuna á litla Skógfelli.

Fram kom í máli Hafliða að þessum landamerkjum hefði áður verið lýst á manntalsþingi í Grindavík hinn 12. október 1889.¹⁶⁵

Í fasteignamati 1932 er að finna jarðalyásingu ábúenda á eftirfarandi jörðum í Knarrarneshverfi; Stóra – Knarrarnes I, Stóra – Knarrarnes II (Austurbær) og Minna – Knarrarnes.

Að sögn ábúanda á Stóra – Knarrarnesi er beitalandið víðlent. Hann greinir einnig frá því að jörðin eigi sameiginlegt beitaland við háflenduna [Stóra –

¹⁶⁴Skjal nr. 2 (19) a-b.

¹⁶⁵Skjal nr. 2 (90).

Knarrarnes II] og Minna – Knarrarnes. Einnig nefnir hann að landamerki séu þinglesin og enginn ágreiningur sé um þau.

Samkvæmt upplýsingum ábúanda á Stóra – Knarrarnesi II (Austurbæ) er beutiland býlisins nægilegt. Einnig nefnir hann í skýrslu sinni að jörðin eigi rétt til upprekstrar í afrétt. Landamerki jarðarinnar eru ágreiningslaus.

Í svörum ábúanda á Minna – Knarrarnesi kemur fram að beutilandið sé fremur þröngt.¹⁶⁶

Af þinglýsingarvottorðum dagsettum 15. og 21. júní 2004 má ráða að í Knarrarnestorfunni séu; Minna – Knarrarnes, Stóra – Knarrarnes I og Stóra – Knarrarnes II. Fjölmargir eigendur eru að Stóra-Knarrarnesi I.¹⁶⁷

5.4.5. Breiðagerði

Þann 9. september 1447 seldi Viðeyjarklaustur fjórar jarðir. Kaupandinn greiddi fyrir þær með fjórum jörðum er voru í hans eigu. Ein þeirra jarða sem klaustrið eignaðist í þessum viðskiptum var jörðin Breiðagerði.¹⁶⁸

Þann 13. september árið 1500 áttu sér stað eigendaskipti á jörðinni Breiðagerði. Henni fylgdu öll gögn og gæði.¹⁶⁹

Viðeyjarklaustur eignaðist jörðina aftur 30. maí 1501.¹⁷⁰

Samkvæmt fógetareikningum frá 1547 – 1548 var Breiðagerði í eigu Viðeyjarklausturs.¹⁷¹

Árið 1703 var jörðin Breiðagerði metin. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir

Selstöðu brúkar jörðin þar sem kallað er Knarrarnes sel, eru þar hagar mjög litlir og vatnsbrestur til stórmeina. ...

Skóg til kolgjörðar brúkar jörðin frí í almenningum.¹⁷²

Í opinberri skýrslu sem gerð var um jarðir í Vatnsleysustrandarhreppi árið 1755 stendur eftirfarandi um býlið Breiðagerði:

... Selstade Fölger Jorden som aarlig forbruges, Mens Græsgang og Fædrift undtagen bemelte Selstade icke til nogen betydelig nytte, hvoraf flyder huse og Høe torves Mangel...¹⁷³

Í Jarðamatinu 1849 – 1850 segir m.a. um jörðina Breiðagerði:

Hagbeit sæmileg sumar og vetur í óskiptu landi utangarða. ...¹⁷⁴

¹⁶⁶Skjal nr. 2 (51).

¹⁶⁷Skjöl nr. 15 (3-4).

¹⁶⁸Skjal nr. 4 (5).

¹⁶⁹Skjal nr. 4 (6).

¹⁷⁰Íslenzkt fornbréfasafn, VII. b. 1903-1907. S. 560 - 561.

¹⁷¹Skjal nr. 4(14).

¹⁷²Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3. b. 1923. S. 136

J. Johnsen minnst á það í bók sinni, Jarðatal á Íslandi, að konungsjörðin Breiðagerði hafi verið seld þann 2. maí 1827.¹⁷⁵

Landamerkjabréf Breiðagerðis var undirritað 11. júní 1886 og þinglesið fjórum dögum síðar: Landamerkin eru þessi:

Breiðagerði tilheyrir land allt með gögnum og gæðum til lands og sjáfar milli Bergskots, Höfða og Auðna að norðanverðu og Stóra – Knararness að sunnanverðu. Landamerkin eru þessi

1. Milli Bergskots, Höfða og Auðna að norðanverðu og Breiðagerðis að sunnanverðu: Lendingarósinn, sem liggur út frá lendingum Bergskots og Breiðagerðis, sunnanvert við Bláklett, sem er hár klettur fyrir norðan og utan Bergskots-lendinguna. Frá flæðarmáli til heiðar liggja mörkin eptir beinni stefnu úr Blákletti, norðanvert við efri Sundvörðuna um Þúfuhól þann, er hún stendur á, skammt fyrir austan tómtúsið Hól; þaðan eptir vörðum upp heiðina, milli Auðna – Klofninga og Breiðagerðis – Skjólgarðs, spölkorn fyrir norðan nyrðri Keilisbróðir, allt að landi Krísuvíkur í Grindavíkurhreppi.
2. Milli Stóra – Knararness að sunnanverðu og Breiðagerðis að norðanverðu eru þessi landamerki: Selsker, sem er lítið sker milli skerjanna Söðuls og Þríhyrnings; þaðan upp eptir maðkasandinum í sprungu, sem er nokkru norðar en í miðju Dugguskeri, sem er stórt sker á sandinum milli Knararness og Breiðagerðis: - Stóra – Knararnesi tilheyrir því tveir þriðjungar af Dugguskeri, en Breiðagerði einn þriðjungur. Úr þessari sprungu liggja mörkin beint í litla klöpp, sem er í flæðarmáli við neðri enda merkjagarðsins, er liggur fyrir austurenda Stóra – Knararnesstúnsins frá sjó upp að túngarði, og eptir þessum merkjagarði meðan hann nær til, en frá efri enda hans liggja mörkin í nyrðri Geldingahól; þaðan í nyrðri Keilisbróðir og eptir þeirri stefnu alla leið að landi Krísuvíkur í Grindavíkurhreppi.¹⁷⁶

Landamerkin eru samþykkt af eigendum Auðnahverfis og umráðamanni Stóra - Knarrarness.

Í kaflanum um Breiðagerði í fsteignamati 1916 – 1918 stendur að heiðarland og hagbeit séu í félagi við nágranajarðir.¹⁷⁷

Að framan undir liðum 5.3.2. Hraun og 5.4.4. Knarrarnes er greint frá ágreiningi bænda á jörðum á Vatnsleysuströnd (frá Knarrarnesi að Kálfatjörn) og

¹⁷³Skjal nr. 2 (52).

¹⁷⁴Skjal nr. 2 (50) a-b.

¹⁷⁵Skjal nr. 4 (34).

¹⁷⁶Skjal nr. 2 (13) a-b.

¹⁷⁷Skjal nr. 2 (41) a-b.

bónnda á Hrauni í Grindavík varðandi landamerki, sem kom fram árið 1920. Vísast til þess en verður ekki endurtekið hér.

Í fasteignamati 1932 er að finna lýsingu ábúanda Breiðagerðis á jörðinni. Í henni kemur fram að tún eru girt af með grjótgarði og beitiland með gaddavír. Þar stendur einnig að jörðin eigi óskipt beitiland og að þar sé talsvert af grjóti sem nota megi sem byggingaefni. Landamerki Breiðagerðis eru ágreiningslaus. Jörðin fylgir Auðnum.¹⁷⁸

Þann 7. október 2002 var farið í vettvangsgöngu um land Breiðagerðis. Í göngunni voru fulltrúar Hitaveitu Suðurnesja (sem á Breiðagerði ofan Vatnsleysustrandarveggar) og Auðna. Þeir gengu frá mörkum Breiðagerðis og Auðna við sjóinn að Reykjanessbrautinni. Göngumenn staðsettu Bláklett, efri Sundvörðu, Þúfuhól og Breiðagerðis-Skjólgarða og ákveðið var að þessi kennileiti yrðu síðar mæld nákvæmlega með GPS staðsetningartæki. Göngumenn fundu nokkrar vörður og vörðubrot og munu nokkrar þeirra hafa verið betrubættar. Sumar þessara varða geta verið á landamörkum.¹⁷⁹

Vatnsleysustrandarhreppur seldi Hitaveitu Suðurnesja land ofan Vatnsleysustrandarveggar (gamla þjóðveggarins) sem tilheyrir hafði jörðinni Breiðagerði þann 1. september 2004. Landið afmarkaðist af Knarrarnesi til suðvesturs, Auðnahverfi til norðausturs, en heiðarmörk til suðausturs liggja móti landi Krísuvíkur.¹⁸⁰

5.4.6. Auðnahverfi

Samkvæmt fógetareikningum frá 1547 – 1548 voru Auðnir í eigu Viðeyjarklausturs.¹⁸¹

Auðnir voru metnar árið 1703. Þeim fylgdu hjáleigurnar Auðnahjáleiga, Lönd, Hjáleiga og Hólmsteinshús. Í Jarðabók Árna og Páls stendur eftirfarandi:

Selstöðu á jörðin og brúkar þar sem kallað er Auðnasel, þar eru hagar nýtandi, en vatnsskortur til stórmeina margoft. ...

Skóg til kolgjörðar brúkar jörðin í almenningum.

Í Jarðabókinni kemur fram að jörðin Landakot sé háflenda Auðna og er selstaða ekki nefnd við þá jörð.¹⁸²

Árið 1755 var lagt mat á jörðina Auðna. Í þeirri úttekt kom m.a. fram að:

Jorden følger Selstade sem Aarlige Forbruges, mens udmark meget slet hvoraf følger Torveskiærs Mangel at dække med Husse og Høe, hvis Aarssage Torvet er skaaren jnden Gierdes Tunet til Største Bedervelse...¹⁸³

¹⁷⁸Skjal nr. 2 (51).

¹⁷⁹Skjal nr. 4 (49).

¹⁸⁰Skjal nr. 8 (2).

¹⁸¹Skjal nr. 4(1).

¹⁸²Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3. b. 1923. S. 137 - 139.

Í jarðamati árið 1804 kemur fram að Auðnum fylgir hjáleigan Auðnakot.¹⁸⁴
Jörðin Auðnar hvarf úr eigu konungs þann 19. apríl 1837.¹⁸⁵

Í kaflanum um Auðna, með hjáleigunni Bergskoti, í Jarðamati 1849-1850 kemur m.a. eftirfarandi fram:

Nokkur hagbeit sumar og vetur í óskiptu landi utangarða.¹⁸⁶

Landamerkjabréf Auðnahverfis var undirritað 12. júní 1886 og þinglesið þremur dögum síðar:

Landamerkjalyásing þessi innibindur jarðirnar Auðna (norður- og suður-part heimajarðarinnar), Höfða og Bergskot. Eiga þessar jarðir land allt með gögnum og gæðum til lands og sjávar milli Landakots að norðanverðu og Breiðagerðis að sunnanverðu. Fjörinni er skipt í spildur með hverri jörð fyrir sig; sömuleiðis eru tún jarðanna aðgreind hvert frá öðru, ýmist með grjótgörðum eða járnþráðargirðingum, en heiðarland allt milli Landakots og Breiðagerðis tilheyrir þessum þrem jörðum sameiginlega og ber hverri jörð af því eptir hundraðatölu hennar.

1. Að norðanverðu milli Auðnahverfis og Landakots eru landamerki þessi: Fyrir neðan flæðarmál: Markaós, sem er austasti ósinn, er skerst inn úr aðalós þeim, er liggur inn á milli Landakotstanga og Sílalónsskers. Fyrir ofan flæðarmál eru mörkin við suðurenda stakkstæðis, sem Landakoti tilheyrir og um krók þann, er sjávangarðar Landakots og Auðna mynda, þar sem þeir mætast; þaðan eptir járnþráðargirðingu í syðsta horn á sjávarkálgarði Landakots, þaðan um Brunnhóla eptir grjótgarði; þaðan eptir gömlu torf-garðlagi og járnþráðargirðingu um sunnanverðan Landakotshól; þaðan út að túngarði eptir gömlu grjótgarðlagi og járnþráðargirðingu; þaðan um Skálholt sunnanvert og um sunnanverða Auðna – Klofninga yfir Stórhæð; þaðan í Klofa og eptir þeirri stefnu spölkorn fyrir sunnan Keilir allt að landi Krísivíkur í Grindavíkurhreppi.
2. Að sunnanverðu milli Auðnahverfis og Breiðagerðis eru þessi landamerki: Lendingarósinn sem liggur út frá lendingum Bergskots og Breiðagerðis fyrir sunnan Bláklett. Frá flæðarmáli liggja mörkin eptir beinni stefnu úr Blákletti í Þúfuhól þann, sem efri Sundvarðan stendur á, skammt fyrir austan tómtúsið „Hól“. Úr Þúfuhól þessum liggja mörkin beint eptir vörðum upp heiðina milli Auðna – Klofninga og Breiðagerðis – Skjólgarðs spölkorn fyrir norðan nyrðri Keilisbróðir (Litla hrút) alla leið að landi Krísivíkur í

¹⁸³Skjal nr. 2 (52).

¹⁸⁴Skjal nr. 2 (49).

¹⁸⁵Skjal nr. 4 (34).

¹⁸⁶Skjal nr. 2 (50) a-b.

Grindavíkurhreppi.¹⁸⁷

Þetta landamerkjabréf var samþykkt af eiganda Landakots.

Í fasteignamati 1916 – 1918 er greint frá landamerkjum Auðna:

Landamerki að sunnan við Auðnahverfi er norðan við Breiðagerði. Lendingarósinn sem liggur út frá lendingu Bergskots og Breiðagerðis, fyrir sunnan Bláklett. Frá flæðarmáli liggja mörkin eftir beinni stefnu úr Blákletti í Þúfuhól, þann sem efri sundvarðan stendur á, skamt fyrir austan tómtúsið Hól. Úr Þúfuhól þessum liggja mörkin beint eftir vörðum upp heiðina milli Auðnaklofninga og Breiðagerðis-skjólgarðs, spölkorn fyrir norðan nyrðri Keilisbróðir, Litla hrút alla leið að landi Krísivíkur í Grindavíkurhreppi.

Að norðanverðu við Auðnahverfi og milli Landakots eru mörkin þessi. Fyrir neðan flæðarmál Markaós, sem er austasti ósinn, skerst innúr aðalós þeim, er liggur á milli Landakotstanga og Sílalónsskers. Fyrir ofan flæðarmál eru mörkin við suðurenda stakkstæðis, sem Landakoti til heyrir og um Krók þann, er sjávargarður Landakots og Auðna mynda, þar sem þeir mætast. Þaðan eftir járnþráðargirðingu í syðsta horn á sjávarkálgarði Landakots; þaðan um Brunnhóla eftir grjótgarði; þaðan eftir gömlu torfgarðlagi og járnþráðargirðingu um sunnanverðan Landakotshól; þaðan út að túngarði eftir gömlu grjótgarðlagi og járnþráðargirðingu. Þaðan um Skálholt sunnanvert og um sunnanverða Auðnaklofninga yfir Stórhæð; þaðan í Klofa og eftir stefnu þeirri, spölkorn fyrir sunnan Keilir, alt að landi Krísuvíkur í Grindavíkurhreppi.

Í sama riti kemur fram að býlin í Auðnahverfi, Auðnir, Bergskot og Höfði, hafa sameiginlegt heiðarland og hagbeit.¹⁸⁸

Í köflum 5.3.2. um Hraun og 5.4.4. um Knarrarnes er greint frá ágreiningi bænda á jörðum á Vatnsleysuströnd (frá Knarrarnesi að Kálfatjörn) og bónda á Hrauni í Grindavík varðandi landamerki, sem kom fram árið 1920. Vísast til þess en verður ekki endurtekið hér.

Greinargerð í fasteignamati 1932 geymir jarðalýsingar ábúenda eftirfarandi jarða í Auðnahverfi: Bergskot, Höfði og Auðnar.

Í kaflanum um Bergskot kemur fram að glögg landamerkjalyfing sé til.

Í skýrslu þeirri sem fjallar um Höfða stendur að enginn ágreiningur sé um landamerki.

Samkvæmt ábúanda á Auðnum á jörðin óskipt heiðarland. Landamerki eru ágreiningslaus.¹⁸⁹

Í byrjun nóvember 1999, nánar tiltekið 8. dag mánaðarins, var farin vettvangsganga til þess að skoða merki milli Landakots annars vegar og Auðna,

¹⁸⁷Skjal nr. 2 (14) a-b.

¹⁸⁸Skjal nr. 2 (41) a-b.

¹⁸⁹Skjal nr. 2 (51).

Höfða og Bergskots hins vegar. Fulltrúar þessara fjögurra jarða tóku þátt í göngunni. Gengið var á landamerki frá sjó og upp að Vatnsleysustrandarvegi og voru merki ágreiningslaus. Ágreiningur var hins vegar um merki við Skálholt og náðust ekki sættir um þau.¹⁹⁰

Í kaupsamningi sem gerður var 1. nóvember 2001 var hluti Bergskots og Höfða í óskiptri sameign Auðnahverfis (Auðnir ekki aðilar samnings) seldur Hitaveitu Suðurnesja. Hið óskipta land markast af merkjum Landakots að norðan, Breiðagerðis að sunnan og Krísuvíkur að austanverðu (suðausturátt). Að vestanverðu af Reykjanesbraut.¹⁹¹

Þann 3. október 2002 fóru fulltrúar Hitaveitu Suðurnesja, Landakots og Auðna í vettvangsgöngu um mörk jarða Landakots og Auðna. Í henni kom m.a. fram að eigendur Landakots og Auðna voru sammála um að miða mörk frá Vatnsleysustrandarvegi við hornstaur á girðingu um Skálholt og þaðan í punkt sem fundinn yrði í Auðna-Klofningum. Eftir að hæll var rekinn niður við Auðna – Klofninga reyndu göngumenn að finna kennileitið Klofa.¹⁹²

Nokkrum dögum síðar eða þann 7. október var farið í vettvangsgöngu um land Breiðagerðis. Í göngunni voru fulltrúar Hitaveitu Suðurnesja (sem á Breiðagerði ofan Vatnsleysuvegar) og Auðna. Sagt er frá göngunni í kaflanum um Breiðagerði hér að framan.¹⁹³

Á uppdrátt frá Tækniþjónustu SÁ. ehf, sem dagsettur er 6. október 2003, eru dregin landamerki eftirtalinna jarða: Auðna, Landakots, Þórustaða, Kálfatjarnar, Flekkuvíkur, Stóru – og Minni – Vatnsleysu og spildu úr Hvassahrauni. Landamerkin voru dregin samkvæmt tilvísunum eigenda og ábúenda fyrstu sjö jarðanna sem nefndar eru hér að ofan.¹⁹⁴ ¹⁹⁵

Í þinglýsingarvottorði fyrir Auðna, dagsettu 15. júní 2004, kemur fram að úr landi Auðna hafa verið seldar eða leigðar lóðir undir loðdýrabú og sumarbústaði. Jörðin virðist að öðru leyti haldast.¹⁹⁶

¹⁹⁰Skjal nr. 4 (51).

¹⁹¹Skjal nr. 6 (1).

¹⁹²Skjal nr. 4 (49).

¹⁹³Skjal nr. 4 (49).

¹⁹⁴Landamerki milli Kálfatjarnar / Þórustaða annarsvegar og Kálfatjarnar / Flekkuvíkur hinsvegar eru tekin af uppdrætti frá verkfræðistofunni HNIT hf. teikning nr. 15-240/L-1 dags. 9.9.96

Vesturmörk Krísuvíkur eru dregin upp skv. GPS – mælingu á vörðu á Markhelluhól, þaðan dregin lína í Grænavatnseggiar skv. korti og þaðan dregin lína skv. GPS – mælingu í klettinn Dágon sem er í flæðarmálinu á Selatöngum.

Varðan á Markhelluhól var mæld á staðnum skv. landamerkjadómi Gullbringu- og Kjósarsýslu og Hafnarfjarðar frá 14. desember 1971, mál. nr. 329/1964.

¹⁹⁵Skjal nr. 5(6).

¹⁹⁶Skjal nr. 6 (6).

5.4.7. Landakot

Samkvæmt fógetareikningum frá 1547 – 1548 var Landakot í eigu Viðeyjarklausturs.¹⁹⁷

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir um Landakot árið 1703:

Landakot háflenda so kölluð, því hún hefur ekki fyrirvar, nema til helmings á móts við lögbýlisjarðir.¹⁹⁸

Árið 1755 voru jarðir í Vatnsleysustrandarhreppi metnar. Í skýrslunni um Landakot kom m.a. fram að:

Selstade følger Jorden som Aarlig Forbruges, Men Græsgang Gandske lidet andet end som haves udi berörte Selstade, Hvoraf flyder Huusse og Höe Torve Mangel ...¹⁹⁹

Í ritinu Jarðatal á Íslandi, eftir J. Johnsen, kemur fram að konungsjörðin Landakot hafi verið seld þann 13. júní 1838.²⁰⁰

Í Jarðamati 1849 – 1850 stendur m.a. um jörðina Landakot:

... Hagbeit sumar og vetur sæmileg í óskiptu landi utangarða. ...²⁰¹

Landamerkjabréf Landakots var undirritað 12. júní 1886 og þinglesið þremur dögum síðar:

Landakoti á Vatnsleysuströnd tilheyrir land allt með gögnum og gæðum milli Þórustaða að norðanverðu og Auðnahverfis-jarðanna Auðna, Höfða og Bergskots að sunnanverðu. - Landamerkin eru þessi:

1. Milli Þórustaða að norðanverðu og Landakots að sunnanverðu eru þessi landamerki:
Sundsker, sem tilheyrir báðum jörðunum að helmingi hvorri; þaðan um hinar svonefndu Markaflúðir, sem liggja á sandinum, beina stefnu í brunninn Djúpugröf; þaðan eptir eptir markasteinum og gömlu garðarlagi, sem aðskilur tún jarðanna, allt upp að túngarði; þaðan beina stefnu eptir vörðum upp eptir heiðinni sunnanvert í rætur Keilis alla leið að landi Krísivíkur í Grindavíkurhreppi.
2. Að sunnanverðu milli Landakots og Auðnahverfis (nefnl. Auðna, Höfða og Bergskots) eru landamerkin: fyrir neðan flæðarmál: Markaós, sem er austasti ósinn; er gengur inn úr aðalós þeim, sem liggur í milli Landakotstanga og Sílalónsskers. Fyrir ofan flæðarmál eru mörkin við suðurenda stakkstæðis, sem Landakoti tilheyrir, og um krók eða hlykk þann, er sjávargarðar Landakots og Auðna mynda, þar sem þeir mætast; þaðan eptir járnþráðargirðingu í syðsta horn á

¹⁹⁷Skjal nr. 4 (15).

¹⁹⁸Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3. b. 1923. S. 139

¹⁹⁹Skjal nr. 2 (52) a-b.

²⁰⁰Skjal nr. 4 (34).

²⁰¹Skjal nr. 2 (50) a-b.

sjávarkálgarði Landakots; þaðan um Brunnhóla sunnanverða eptir grjótgarði, sem þar er hlaðinn; þaðan eptir gömlu torfgarðlagi og járnbráðargirðingu um sunnanverðan Landakotshól; þaðan út að túngarði eptir gömlu grjótgarðlagi og járnbráðargirðingu, þaðan um Skálholt sunnanvert og um sunnanverða Auðnaklofninga yfir Stórhæð; þaðan í Klofa og eptir þeirri stefnu spölkorn fyrir sunnan Keilir, allt að landi Krísivíkur í Grindavíkurhreppi.²⁰²

Þetta landamerkjabréf var samþykkt af eigendum Auðnahverfis og eiganda hálfra Þórustaða.

Í kaflanum um Landakot í fasteignamati 1916 – 1918 er greint frá landamerkjum jarðarinnar:

að sunnan ræður landamerki Auðnaland. Að norðan í 2 flúðir í fjöru sem nefnast markafnúðir, þaðan uppeftir grjótgarði milli Þórustaða og Landakots, þaðan sjónhending eftir vörðum upp heiðina alt til fjalls.

Á öðrum stað í sama riti kemur fram að bærinn Tíðagerði, sem er í eigu eiganda Landakots, deili heiðarlandi og hagbeit með þeirri jörð.²⁰³

Í umfjöllun um Hraun og Knarrarnes er greint frá ágreiningi bænda á jörðum á Vatnsleysuströnd (frá Knarrarnesi að Kálfatjörn) og bónda á Hrauni í Grindavík varðandi landamerki, sem kom fram árið 1920. Vísast til þess en verður ekki endurtekið hér.

Í byrjun nóvember 1999 fóru fulltrúar jarðanna Þórustaða og Landakots auk aðila frá Hitaveitu Suðurnesja í vettvangsgöngu um téðar jarðir til þess að kynna sér landamerki á milli þeirra. Gengið var á landamerki milli jarðanna svo sem þeim er lýst í landamerkjabréfum frá 12. júní 1886 og 27. maí 1886, frá sjó og að Vatnsleysustrandarvegi. Ekki fundust neinar vörður ofan vegarins eins og lýst er í landamerkjabréfum. Í göngunni kom fram að Margrét Guðnadóttir, frá Landakoti, sem fædd er og uppalin þar, man ekki eftir að hafa séð neinar merkjavörður eða heyrt um þær talað. Göngumenn ráku hæla niður í garðlagið frá sjó og að Vatnsleysustrandarvegi.²⁰⁴

Önnur vettvangsganga var farin 8. nóvember 1999 til þess að skoða merki milli Landakots annars vegar og Auðna, Höfða og Bergskots hins vegar. Sagt er frá þessari göngu í kaflanum um Auðnahverfi hér að framan.²⁰⁵

Þann 2. október 2002 var farið í vettvangsgöngu um mörk jarða Landakots og Þórustaða. Fulltrúar beggja þessara jarða tóku þátt í göngunni. Tilgangur hennar var að leita að vörðum á landamerkjum Landakots og Þórustaða. Í göngunni kom fram að Margrét Guðnadóttir eigandi Landakots telur að þessar vörður eða vörðubrot séu

²⁰²Skjal nr. 2 (15) a-b.

²⁰³Skjal nr. 2 (41) a-b.

²⁰⁴Skjal nr. 4 (51).

²⁰⁵Skjal nr. 4 (51).

löngu horfnar. Hún kvaðst vera mjög kunnug á heiðinni en hún smalaði þar á yngri árum.²⁰⁶

Degi síðar eða 3. október fóru fulltrúar Hitaveitu Suðurnesja, Landakots og Auðna í vettvangsgöngu um mörk jarða Landakots og Auðna. Um þessa göngu er fjallað í kaflanum um Auðnahverfi hér að framan.²⁰⁷

Á uppdrátt frá Tækniþjónustu SÁ. ehf, sem dagsettur er 6. október 2003, eru dregin landamerki eftirtalinnna jarða: Auðna, Landakots, Þórustaða, Kálfatjarnar, Flekkuvíkur, Stóru – og Minni – Vatnsleysu og spildu úr Hvassahrauni. Landamerkin voru dregin samkvæmt tilvísunum eigenda og ábúenda fyrstu sjö jarðanna sem nefndar eru hér að ofan.^{208 209}

Lesi má úr þinglýsingarvottorði fyrir Landakot, frá 10. júní 2004, að jörðin virðist hafa verið allengi í eigu sömu fjölskyldu.²¹⁰

5.4.8. Þórustaðir

Samkvæmt fógetareikningum frá 1547 – 1548 voru Þórustaðir í eigu Viðeyjarklausturs.²¹¹

Samkvæmt Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns áttu Þórustaðir selstöðu á Fornuselshæðum í landi Kálfatjarnar:

Selstöðu á jörðin þar sem kallaðar eru Fornuselshæðir, þar eru hagar næsta að þrotum komnir, en vatnsból so lakt, að fyrir þann skort er selstaðan aflögð orðin, og hefur því bóndinn selstöðu að annara láni með miklum óhægðum og langt í burtu.

Þórustöðum fylgdu hjáleigurnar; Norðurhjáleiga og Suðurhjáleiga.²¹²

Árið 1755 voru jarðir í Vatnsleysustrandarhreppi metnar. Í matsgerðinni um Þórustaði stendur m.a.:

Selstade Fölger Jorden som Aarligen Forbruges, men anden Græsgang er meget liden...²¹³

Þann 19. apríl 1837 hvarf jörðin Þórustaðir úr eigu konungs.²¹⁴

²⁰⁶Skjal nr. 4 (49).

²⁰⁷Skjal nr. 4 (49).

²⁰⁸Landamerki milli Kálfatjarnar / Þórustaða annars vegar og Kálfatjarnar / Flekkuvíkur hinsvegar eru tekin af uppdrætti frá verkfræðistofunni HNIT hf. teikning nr. 15-240/L-1 dags. 9.9.96

Vesturmörk Krísuvíkur eru dregin upp skv. GPS – mælingu á vörðu á Markhelluhól, þaðan dregin lína í Grænavatnseggjar skv. korti og þaðan dregin lína skv. GPS – mælingu í klettinn Dágon sem er í flæðarmálinu á Selatöngum.

Varðan á Markhelluhól var mæld á staðnum skv. landamerkjadómi Gullbringu- og Kjósarsýslu og Hafnarfjarðar frá 14. desember 1971, mál. nr. 329/1964.

²⁰⁹Skjal nr. 5(6).

²¹⁰Skjal nr 16 (3).

²¹¹Skjal nr. 4(15).

²¹²Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3. b. 1923. S. 141, sbr. s. 142 varðandi Kálfatjörn.

²¹³Skjal nr. 2 (52).

²¹⁴Skjal nr. 4 (34).

Í Jarðamati 1849 – 1850 stendur m.a. um jörðina Þórustaði:

... Hagbeit sumar og vetur sæmileg í óskiptu landi utangarða.²¹⁵

Landamerkjabréf Þórustaða var undirritað 27. maí 1886. Bréfið var þinglesið 15. júní 1886. Samkvæmt því eru landamerki jarðarinnar eftirfarandi:

Þórustöðum tilheyrir land allt með gögnum og gæðum til lands og sjávar milli Kálfatjarnar – kirkjueignar að norðanverðu og Landakots að sunnanverðu. Landamerkin eru þessi:

1. Milli Kálfatjarnar að norðanverðu og Þórustaða að sunnanverðu: Markklettur, sem er hátt sker fyrir landi, er tilheyrir báðum jörðunum, að helmingi hvorri; þaðan eptir svonefndum Merkjagarði, er liggur sunnanvert við tún kirkjuháleigunnar Goðhóla, en norðanvert við móa þann, sem kallaður er Vatnagarður og tilheyrir Þórustöðum; þaðan í hólinn Þórustaðaborg, sem er hæsti hóllinn af hólum þeim, er standa norðanvert við gamalt stekkjartún, sem nefnt er Þórustaðaborg eptir hólnum. Þaðan í hólinn Stóra – Lynghól miðjan; þaðan í Sýrholt; þaðan í Hrafnafell, sem er lítið fell fyrir norðan Keilir; þaðan beina stefnu alla leið að landi Krísivíkur í Grindavíkurbreppi, eptir sjónhendingu úr Hrafnafelli í hæsta hnjúkinn á Grænavatnsengjum.
2. Milli Landakots að sunnanverðu og Þórustaða að norðanverðu eru landamerki þessi: Sundsker, sem tilheyrir báðum jörðunum, nefnilega að helmingi hvorri; þaðan um svonefndar Markaflúðir beina stefnu í brunninn Djúpugróf; (þaðan eptir marksteinum og gömlu garðlagi, sem aðskilur tún jarðanna, allt upp að túngarði; þaðan beina stefnu eptir vörðum upp eptir heiðinni sunnarvert við rætur Keilis alla leið að landi Krísivíkur í Grindavíkurbreppi.²¹⁶

Landamerkjabréfið er samþykkt af eiganda Landakots sem líka var eigandi hálfra Þórustaða. Einnig er skrifað uppá landamerkjabréfið af sóknarpresti fyrir hönd Kálfatjarnarkirkju. Prestur tekur fram að hann samþykki landamerkjabréfið að því leyti sem það er samhljóða landamerkjalyðingu Kálfatjarnarkirkju sem var þinglesin 1885.

Í kaflanum um Þórustaði í Fasteignamati 1916 – 1918 kemur fram að jörðin sé að hálfu í eigu eiganda Landakots. Í sama riti kemur einnig fram að jörðin Hellukot deili heiðarlandi og hagbeit við Þórustaði.²¹⁷

Í köflum 5.3.2. um Hraun og 5.4.4. um Knarrarnes er greint frá ágreiningi bænda á jörðum á Vatnsleysuströnd (frá Knarrarnesi að Kálfatjörn) og bónda á Hrauni

²¹⁵Skjal nr. 2 (50).

²¹⁶Skjal nr. 2 (17) a-b.

²¹⁷Skjal nr. 2 (41) a-b.

í Grindavík varðandi landamerki, sem kom fram árið 1920. Vísast til þess en verður ekki endurtekið hér.

Í fasteignamati því sem staðfest var árið 1932 er að finna jarðalýsingu ábúenda á eftirfarandi jörðum í Þórustaðahverfi: Norðurkot, Þórustaðir, Hellukot.

Að sögn ábúanda í Norðurkoti er landamerkjalyásing sé ekki til. Í skýrslunni er einnig minnst á býlið Tíðagerði.

Samkvæmt ábúanda á Þórustöðum er beutiland víðlent.

Í svörum ábúanda á Hellukoti kemur fram að beutilandið sé líkt og það sem Þórustaðir hafa. Hann greinir einnig frá því að landamerki jarðarinnar sé þau sömu og Þórustaða.²¹⁸

Þann 21. maí 1999 var land Þórustaða ofan Vatnsleysustrandarvegar selt Hitaveitu Suðurnesja 21. maí 1999.²¹⁹ Jörðin er að öðru leyti í einkaeign.²²⁰

Í byrjun nóvember 1999 fóru fulltrúar jarðanna Þórustaða og Landakots auk aðila frá Hitaveitu Suðurnesja í vettvangsgöngu um téðar jarðir til þess að kynna sér landamerki á milli þeirra. Sagt er frá þessari göngu í kaflanum um Landakot hér að framan.²²¹

Þann 2. október 2002 var farið í vettvangsgöngu um mörk jarða Landakots og Þórustaða. Frá þessari ferð er sagt í kaflanum um Landakot hér að framan.²²²

Á uppdrátt frá Tækniþjónustu SÁ. ehf, sem dagsettur er 6. október 2003, eru dregin landamerki eftirtalinna jarða: Auðna, Landakots, Þórustaða, Kálfatjarnar, Flekkuvíkur, Stóru – og Minni – Vatnsleysu og spildu úr Hvassahrauni. Landamerkin voru dregin samkvæmt tilvísunum eigenda og ábúenda fyrstu sjö jarðanna sem nefndar eru hér að ofan.²²³ ²²⁴

5.4.9. Kálfatjörn

Í kirknaskrá frá því um 1200 kemur fram að kirkja er á Kálfatjörn.²²⁵

Í máldaga Péturskirkju á Kálfatjörn frá 1379 er að finna upplýsingar um eignir kirkjunnar. Í honum stendur m.a. að:

²¹⁸Skjal nr. 2 (51).

²¹⁹Skjal nr. 19 (3).

²²⁰Skjal nr. 19 (4).

²²¹Skjal nr. 4 (51).

²²²Skjal nr. 4 (49).

²²³Landamerki milli Kálfatjarnar / Þórustaða annarsvegar og Kálfatjarnar / Flekkuvíkur hinsvegar eru tekin af uppdrætti frá verkfræðistofunni HNIT hf. teikning nr. 15-240/L-1 dags. 9.9.96

Vesturmörk Krísuvíkur eru dregin upp skv. GPS – mælingu á vörðu á Markhelluhól, þaðan dregin lína í Grænavatnseggjar skv. korti og þaðan dregin lína skv. GPS – mælingu í klettinn Dágon sem er í flæðarmálinu á Selatöngum.

Varðan á Markhelluhól var mæld á staðnum skv. landamerkjadómi Gullbringu- og Kjósarsýslu og Hafnarjarðar frá 14. desember 1971, mál. nr. 329/1964.

²²⁴Skjal nr. 5(6).

²²⁵Skjal nr. 4 (12).

Petr[s] kirkia aa kaalfatiornn. hvnn aa heima land alltt med gognvm ok gædvvm. hvn aa backa ok fleckv vik. hvnn aa allann reka j millvm Hravnes ok ranga giogvrs ok firr nefnd fleckv[v]ik aa allann þridivng j vatzleysv jord. j rekvm. skogi ok hagabeit. fra nýia gordvm ok in at gardi þeim er geingvr ofan vr Hravne fram at sia firir innann akvrgerdi. ...²²⁶

Árið 1397 lét Vilchin Skálholtsbiskup útbúa máldaga fyrir Péturskirkju á Kálfatjörn. Þar stendur m.a.:

Pieturskirkia ad Galmatiorn a Heimaland allt oc Backa oc Fleckuvijk²²⁷

Í tíð Brynjólfs Sveinssonar Skálholtsbiskups, nánar tiltekið árið 1642, var Kálfatjörn vísiteruð:

Peturskyrckia ad Kalfatiörn a heimaland allt mz gógnum og giædum, epter þeim mældaga sem vænst er ad sie ä dömkyrckiunni og Bessastodum Hun ä Backaland og fleckiuvük. ... vænist þpinn M. Brynjolfur Ss suornum landamerkiem i millum Kalfatiarnar og Skalholltsstadar dömkyrckiu²²⁸ sem vitni umm bera og afhenda vilia enn nu i dag mz suornum eidum, uppä hinar fyrri, og lögfestir Bp allt ad fyrr suordum takmarkum, lysandi öheimilld ä þvü aullu sem þadan mä flutt verid hafa og hann mä sauk [a] gefa h. Skalhollts kkiu vegna. ... fyrrnefnd fleckuvük ä allann þridjung i Vatsleysu jörd (epter brefinu ohandskrifudu sem liggur a kyrckunni og visitatiubok h. Gýsla J.s.) i rekum skögi og hagabeit, frá Nyagardum og Inn ad gardi þeim, er geingur ofan vr hrauninu og framm ad sjö, fyrer Innan Akurgierdi, ... Seigir fyrrnefnd visitatiu bök, Fleckuvük eigi allann þridjung i Vatsleisu Jordu, er liggur i Kalfatiarnarkkiu sókn, i rekum skögi hagabeit frá Nyagardum og Inn ad gardi þeim er geingur ofan ür hrauninu og framm ad siö fyrer Innan Akurgierdi....

Actum Kalfatiörn Anno 1642 Die ut supra.

(Undir þetta rita Ámundi Ormsson, Sumarliði Jónsson, Pétur Gissursson og Einar Oddsson).²²⁹

Þrjátíu og sex árum síðar stóð Þórður Þorláksson biskup í Skálholti fyrir vísitasíu á Kálfatjörn. Í vísitásiunni, sem fór fram 20. ágúst 1678, kom eftirfarandi fram:

visiterud Peturs kyrkia ad Kalfatiorn hun a efter maldaga heimaland allt med gognum og giædum Backa land og fleckuvük ... firr nefnd fleckuvük a allann þridiung i Vatzleisu jördu i rekum skogie og hagabeit fra nýugórdum og inn ad gardi þeim er geingur ofann ur hrauninu og framm ad siö fyrir innann Akurgierdj, Borgar Kot nu leigt fyrer iiij vættir er ei innfært i firri maldaga enn þo kyrkiunnar eign efter undirrietting Sr. Sigurdar Eyolfssonar.

²²⁶Skjal nr. 4 (3).

²²⁷Skjal nr. 4 (11).

²²⁸Yfirstrikað frá: Kalfatiarnar ... Á spássíu er ritað: Krisuvikur og isuskála fyrir hvorz ysuskala landj m... reki Kalfatiarnar liggur fra Langagiögri og austur efter.

(Undir þetta rita Sigurður Eyjólfsson, Einar Einarsson, Árni Gíslason, Bjarni Jónsson og Bjarni Sigurðsson).²³⁰

Kálfatjörn var tekin til mats árið 1703 skv. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Henni fylgdu hjáleigurnar; Naustakot, Móakot, Flóakot, Hólakot, Hátún, Árnahús og Borgarkot.

Í Jarðabókinni er eftirtektarverð umsögn um selstöður Kálfatjarnar:

Selstöðu á staðurinn þar sem kallað er Sogasel, og er í Stóru-Vatnsleysu landi; áður hefur hann og brúkað selstöðu þar sem staður á sjálfur land, þar sem heitir Fornuselshæði, þar er mein stórt að vatnsbresti og hagar naumir, en í Sogaseli skortir hvorki vatn nje gras, þó er þángað langt og erfitt að sækja.²³¹

Sömuleiðis segir um kirkjujörðina Bakka, sem síðar varð tómtús frá Kálfatjörn²³²:

Selstöðu brúkar jörðin ásamt staðarhaldaranum í Sogaseli í Stóru-Vatnsleysu landi.²³³

Á tíma Jóns Vídalíns Skálholtsbiskups var Kálfatjörn vísiteruð þann 10. ágúst 1703. Skýrslan sem unnin var í þessari eftirlitsferð er mjög svipuð þeirri sem var samin í kjölfar vísitasíunar 1678:

hun ä heimaland allt med gögnum og gjædum Backaland, og Fleckuvík, allann reka mille Hraunsnefz og Rängagiógurs / afast vid Krisevikur reka, reka millum Markskletts og nüugarda, kirkian ä efter mäldögum allann þridiung i Watnsleisu Jördu - i rekum sköge og haga, beit frá nüugördum og inn ad garde þeim Er geingur ofann ür hrauninu og framm ad siö fyrrer innann Akurgerde, Borgarkot nu leigt fyrrer iiii vætter ä kirkian.

(Undir þetta rita Ólafur Pétursson, Benedikt Einarsson, Oddur Árnason, Jón Halldórsson og Árni Gíslason).²³⁴

Jón Árnason Skálholtsbiskup vísiteraði Kálfatjörn þann 7. maí 1724. Fyrsti hluti greinargerðarinnar sem samin var í þessari vísitasíu þar sem eru þau atriði sem skipta helst máli hvað varðar þjóðlendumál, er nánast samhljóða skýrslunni sem útbúin var ír vísitasíunni árið 1703. Hér verður því vísað í hana.²³⁵

Ólafur Gíslason biskup í Skálholti vísiteraði á Kálfatjörn 17. júní árið 1751. Skýrslan sem samin var vegna vísitasíunnar er svipuð þeirri sem gerð var árið 1703 nema eftirfarandi texti:

²²⁹Skjal nr. 2 (76) a-b.

²³⁰Skjal nr. 2 (77) a-b.

²³¹Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3. b. 1923. S. 142 - 145.

²³²Skjal nr. 4(34).

²³³Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3. b. 1923. S. 145.

²³⁴Skjal nr. 2 (78) a-b.

²³⁵Skjal nr. 2 (79) a-b.

Borgar kot sem adur hefur vered leigt fyrir 4 vættr, er nu i eide og hefur leinge leiged, sókum siäfar ägangs, sosem Þyng vitned i kyrkiubókenu innfært, liösast hermer.

(Undir þetta rita Ólafur Gíslason, S. Jónsson, Sigurður Ólafsson, S. Sigurðsson).²³⁶

Þann 4. júní 1758 var Kálfatjörn vísiteruð af Finni Jónssyni Skálholtsbiskupi.. Greinargerðin sem útbúin var um þennan atburð er sambærileg þeirri frá 1751.²³⁷

Þann 28. maí 1790 skrifaði presturinn á Kálfatjörn undir svohljóðandi lögfestu fyrir staðinn:

Ég, Guðmundur Magnússon prestur til Kálfatjarnar, lögfesti hér með sama staðar kirkjuland til lands og vatns, nefnilega reka allan frá Markkletti og inntil Nýjugarða, þaðan og í Arnarvörðu, þaðan og í Flekkuvíkursel, svo og frá áðurnefndum Nýjugörðum þriðjung allan í Vatnsleysu jörðu í rekum, skógum og hagabeit, inn að garði þeim sem gengur inn úr hrauninu og fram að sjó fyrir innan Akurgerði. En á aðra síðu frá Markklett og upp eftir Vatnagarði milli Kálfatjarnar og Þórisstaða, í Þórisstaðaborg, þaðan og í Sýruholt.

Sömuleiðis lögfesti ég Kálfatjarnar selstöðu sunnanvert í Dyngjunni með öllum nærliggjandi Sogum að vestan og austan og ýrústu högum sem greindu Sogaseli að undanfögnu fylgt hafa, ítem reka allan millum Hraunsnefs og Rangagjögurs áfast við Krísivíkurreka.

Þetta allt undir sömu skilmálum með réttum lögum fyrirbýð ég einum og sérhverjum að fráteknum kirkjujarðanna Bakka og Flekkuvíkur ábúendum og heimajarðarinnar Kálfatjarnar hjáleigumönnum áðurnefnt Kálfatjarnarkirkju land, hollt og haga, lóð og allar landsnytjar, lyngnám og torfskurð að yrkja, vinna eður sér í nyt færa utan mitt leyfi.

Einnin fyrirbýð ég þessum sem öðrum áðursagðan kirkjunnar reka, hvort heldur í heima- eður Vatnsleysulandi uppdrífa kann, sér að nýta eður skipta án minnar vitundar og leyfis. ...²³⁸

Lögfestan var lesin upp í Kálfatjarnarkirkju á trinitatishátíð [þrenningarhátíð, fyrsti sunnudagur eftir hvítasunnu] sama ár.

Árið 1800, en þá var Geir Vídalín biskup, var Kálfatjörn vísiteruð. Í vísitasíubókinni stendur eftirfarandi:

Anno 1800 þann 6tta Julii, visiteradi Biskupinn Geir Vidalin ad endadri heilagri þíonustugiörd, Kirkiuna ad Kálfatiörn; hún á heimaland allt med gögnum og giædum, Backaland og Fleckuvík; ... hun á og eftir gömlum

²³⁶Skjal nr. 2 (80) a-b.

²³⁷Skjal nr. 2 (81) a-b.

²³⁸Skjal nr. 2 (36).

Máldögum, þridiung í Vatnsleysu jördu, í Rekum Skógi og haga, beit frá Níugörðum og inn að Gardi þeim, sem gengur innannur Hrauninu og framm að síð fyrir innann Akurgerði - it(em) Borgarkot, sem nú er eydilagt af Siáfargáangi; - allt þetta enn í dag óátalid. ...

(Undir skrifa: Geir Vidalin, G. Magnússon, Olafur Guðmundson, Magnus Guðmundsson, T. Jonsson).²³⁹

Í þeim hluta jarðamatsins frá árinu 1804 sem fjallar um jörðina Kálfatjörn kemur fram að henni fylgja hjáleigurnar: Naustakot, Móakot. Hátún og Fjósakot. Í lýsingu gæða Kálfatjarnar segir m.a.:

Her have Sætter Jorden tilhörende.²⁴⁰

Lagt var mat á Kálfatjarnarprestakall árið 1839:

Jtök eru: allur Reki fyrir heima- og Kirkiujardanna landi; ... Reka fyrir mesta hluta lands beggia Vatnsleysanna, einninn þridiungur beitar í sömu landegn, og líka Skógs, sem laungu síðann, er öldungis eydilagsdur; Selstada uppindir Fiöllum í svokölluðu Sogaseli; ...²⁴¹

Í kaflanum um Kálfatjörn og hjáleigur hennar, Naustakot, Móakot, Hátún og Fjósakot í Jarðamati 1849 – 1850 stendur m.a.:

Landrymi mikið. ... Kyrkjan á þriðjungi alls reka á Stóru og Minni – Vatnsleysu fjörum, einnig hagbeit fyrir geldinga í landi þessara jarða. ...²⁴²

Árið 1855 var Kálfatjarnarprestakall metið. Í skýrslunni stendur eftirfarandi:

Skýrsla um tekjur og útgjöld Kálfatjarnar prestakalls í Gullbrýngusýslu eptir 3 ára meðaltali 1851-1853.

... Utheyisslæur eru ingar. Fjöru beit er opt góð fyrir fénad á vetrum, en heidarbeit ordin lakari að sínu leyti, nema svo langt í burtu að ei verður til náð. ...

Kálfatjörn á selstöðu í svonefndu Sogaseli og hefur hún í margt ár ekki verið notud, því vegur er þangad svo langur og ógreidur að ekki væri til vinnandi, nema fyrir svo mikinn fénad, sem jörðin ber ekki, nema hún fengi því meiri endurbætur. Selstodur eru að sönnu nedar í heidini en þar fæst ekkert vatn handa fénadinum, þegar þessar ganga á sumrum. ...²⁴³

Enn var Kálfatjarnarprestakall metið árið 1867. Hluti skýrslunnar sem saminn var við þetta tækifæri fer hér á eftir:

Skýrsla um tekjur og útgjöld Kálfatjarnar prestakalls í Gullbringu og Kjósar prófastsdæmi eptir 5 ára meðaltali, frá fardögum 1862 til fardaga 1867.

²³⁹Skjal nr. 2 (82) a-b.

²⁴⁰Skjal nr. 2 (49).

²⁴¹Skjal nr. 2 (83) a-b.

²⁴²Skjal nr. 2 (50) a-b.

²⁴³Skjal nr. 2 (84) a-b.

... Selstada fylgir jördinni í svo nefndu Sogaseli, en er vart notandi sakir fjarlægðar og óvegs þangað. ...

... Kirkjujarðir ... Eydijörðin Bakki ... En með því land allt utan túns var óskipt milli þessarar jarðar og prestssetursins, hlýtur það nú að teljast með landi þess.

2. Tekjur af ískyldum, ítökum og hlynnindum, sem fylgja prestakallinu eptir máldögum eða öðrum skjölum:

a. Brúkuð af prestinum sjálfum:

Samkvæmt máldagabók Gísla biskups Jónssonar á kirkjujörðin „Flekkuvík þridjung í Vatnsleysujörðu í rekum, skógi, hagbeit“. En þetta hefur ávallt Beneficiarius notad, sem tilheyrandi prestakallinu, ... Skógur er nú enginn til í landi kirkjunnar eða Vatnsleysanna, og hagbeit í Vatnsleysulandi er arðlaus, (því þó kind og kind hafi slangrad þangad þá eru hagar heimajardarinnar full nógir og jafnvel betri en Vatnsleysanna). ...

Athugasemdir ...

... Þessa hjáleigu [Naustakot] lagdi eg undir heimajördina árið 1861; því sjórinn hafði þá brotid svo land að kotinu að áhætta var að hafa þar menn lengur, enda var ekki unnt að fá ábúanda að býlinu sem afl hafði á að bæta árlegar skemmdir sem hjáleigan beið af sjó; svo var og komið svo mikið undir sjó af túninu að það var vart fyrir kú. Síðan hefi ég þó ekki getað varið túnið svo að það hafi ekki horfið í sjó ad mun. ...²⁴⁴

Landamerkjabréf Kálfatjarnarkirkjueignar var undirritað 9. júní 1884 og þinglesið 15. júní 1885. Samkvæmt því eru landamerki jarðarinnar eftirfarandi:

Kirkjan á heimaland allt með gögnum gæðum til lands og sjávar, Bakkaland, Borgarkotsland (hvorttveggja nú eyðijarðir) og Flekkuvík sömuleiðis með öllum gögnum og gæðum til lands og sjávar. En landamerki eru þessi:

1. milli Þórustaða og Norðurkots að sunnanverðu og Kálfatjarnar hins vegar: Markklettur, sem er hátt sker fyrir landi, þaðan eftir svo nefndum merkjagarði er liggur fyrir túni Kálfatjarnarhjáleigunnar Goðhóla og hinsvegar fyrir túni Norðurkots, þaðan í Þórustaðaborg, þaðan í Lynghól, þaðan að landi Krýsivíkur í Grindavíkurhreppi beina stefnu um Sýrholt.
2. Milli Minni – Vatnsleysu og Stóru – Vatnsleysu og hinsvegar Kálfatjarnar: Klettur út við sjó, hjer um bil miðja vega milli Flekkuvíkur og Minni – Vatnsleysu, sá er Klukka er nefndur, þaðan í Hádegishóla, þaðan í Eystri – Hafnhól, þaðan um nyrðri Flekkuvíkurás, þaðan í Einiberjahól, þaðan um Kolhól beina stefnu að Krýsivíkurlandi.

Reka allan á kirkjan frá miðjum Markkletti og í Klukku áður nefnda. Hún á og þriðjung í Vatnsleysujörðu í rekum, skógi og haga, beit frá Klukku og inn

²⁴⁴Skjal nr. 2 (85) a-b.

að garði þeim er gengur innan úr hrauninu og fram að sjó fyrir innan Akurgerði.

Kirkjan á ennfremur „allan reka milli Hraunnefs og Rangagjögurs.” ... Loksins á og kirkjan selstöðu í Sogaseli.²⁴⁵

Landamerkjabréfið var samþykkt af eigendum Stóru – Vatnsleysu, eiganda Minni – Vatnsleysu og eiganda suðurhælmings Þórustaða. Eigandi norðurhælmings Þórustaða og eigandi Ísólfskála settu einnig nöfn sín undir landamerkjabréfið. Báðir aðilar skýrðu sínar undirskriftir. Sá fyrnefndi samþykkti landamerkin milli Norðurkots og Kálfatjarnar en hinn samþykkti rekamörk gagnvart Ísólfskála.

Í fasteignamati 1916 – 1918 er lýsing á landamerkjum og ítökum Kálfatjarnar:

Landamerki: að sunnan Markklettur í sjó, þaðan í Þórustaðaborg, þaðan beina línu í Línghól, þaðan að landi Krísivíkur, að norðan Keilisnes við sjó, þaðan beina línu í eystri Hafnhól, þaðan í Flekkuvíkuras, Einiberhóll, Kolhóll, þaðan beina stefnu að Krísuvíkurlandi.

Ennfremur 1/3 hluti í reka, skógi og haga í Vatnsleysujörðum, beit frá Klukku innfyrir Akurgerði. Reki milli Hraunsnefs og Dagón á Ísólfskálalandi. Selstaða í Sogaseli í Krísivíkurlandi. Rekinn hefur verið leigður fyrir mest Kr 10,00, en hinar aðrar ínytjar hafa ekki komið jörðinni að neinu gagni.

Í sama riti kemur fram að Kálfatjörn er kirkjujörð og henni fylgja þrjár hjáleigur; Goðhól, Fjósakot og Hátún og tvær erfðafestulóðir; Litlibær og Bakki.²⁴⁶

Í umfjöllun um Hraun í kafla 5.3.2. og Knarrarnes í kafla 5.4.4. er greint frá ágreiningi bænda á jörðum á Vatnsleysuströnd (frá Knarrarnesi að Kálfatjörn) og bónda á Hrauni í Grindavík varðandi landamerki, sem kom fram árið 1920. Vísast til þess en verður ekki endurtekið hér.

Landamerkjabréf Kálfatjarnar var undirritað 30. desember 1921 og samþykkt af hverfiseigendum Flekkuvíkur og Norðurkots og tveggja erfðafestulóða. Bréfið var þinglesið 14. júní 1922:

Kálfatjarnartorfunni tilheyrir alt það land er landamerkjalýsing frá 1884 tiltekur, að undanskildu landi Flekkuvíkur er selt hefur verið undan eigninni; jarðir þær og býli, sem tilheyra eignini eru því nú: „Hlið”, „Litlibær”, „Bakki”, „Goðhóll”, „Bjarg”, „Hátún”, „Fjósakot”, „Kálfatjörn” og „Móakot“.

Land Kálfatjarnartorfunnar takmarkast því nú á milli Flekkuvíkur að innan – og svo sem landamerkjalýsing frá 1884 tiltekur –, að Norðurkoti að sunnan. Á milli Flekkuvíkur annarsvegar og Kálfatjarnar hinsvegar eru þessi landamerki: „Keilisnes” (neskletturinn) en það er klettur sá sem næstur er sjó, nokkuð stór um sig og liggur sunnan undir honum næstum kringlótt kyr

²⁴⁵Skjöl nr. 2 (3) og nr. 2 (96) a-b.

²⁴⁶Skjal nr. 2 (41) a-b.

fullt af sjó (lón). Þaðan eru mörkin tekin í „Hermannsvörðu” sem er vörðubrot á hól spölkorn uppá Keilisnesi, sem ber austantil í Fagradalsfjall af Nesklettinum sjeð; þaðan beygjast mörkin nokkuð inn á við og í „Arnarvörðu”, þá í Flekkuvíkurselásinn vestri og í „Einiberjahól” en þar tekur við markalína sú á milli Kálfatjarnar og Vatnsleysu sem lýst er í landamerkjalyýsingu 1884.

1. Hlið, er þurrabýli, sem á lóð að Norðurkotslandi annarsvegar og Goðhóls, á tvo vegu hinnsvegar, ein hlið lóðarinnar er heiðargarður, öll er lóðin afgyrt með grjótgörðum. ...
2. Litlibær ...
3. Bakki ...
4. Goðhóll, á tún að heiðargarði þeim sem er áframhald af heiðargarði Hliðs og Kálfatjarnar og alt til sjáfar og liggur tún Goðhóls því á milli Kálfatjarnartúns að norðan og austan og Norðurkotsvatnagarðs að sunnan og vestan. ...
5. Bjarg ...
6. Hátún, tún þess liggur til heiðar á tvo vegu og takmarkast tún þess af grjótgörðum er til heiðar snýr að austan og sunnan en að vestan af traðargarði er liggur heim að Kálfatjörn; úr traðargarðinum liggur vírgirðing í norður að túnamörkum Hátúns og Fjósakots og tilheyrir Hátúni og sömuleiðis er vír á milli Hátúns- og Fjósakotstúns. ...
7. Fjósakot ...
8. Kálfatjörn, heimajörðin, hún á tún alt milli heiðargarðs og að sjáfargarði; að austan eru traðir er liggja út að heiðargarði undan suðurhorni grafreitsins, tilheyra þær einsog verið hefur Kálfatjörn einni og eru í mörkum á milli Hátúns að svo mikluleyti, sem það nær með tröðunum, að vestan er garður er liggur frá heiðargarði og alla leið að sjáfargarði hann er merkjagarður milli Goðhóls og Kálfatjarnar, þó bugðóttur sje. Að norðan og norðaustan liggur garður, bugðóttur mjög, alla leið frá sjáfargarði og að Fjósakotstúni, garður sá er í mörkum milli Kálfatjarnar og Móakots. Kálfatjörn á og girðingar þær er garður sá afmarkar er gengur frá þvergarði þeim í girðingunum er afmarkar Móakotspart af girðingunum; en garður sá er áframhald eða því sem næst af norðurtúngarði Móakots og stefnir í suðaustur út að ytri garði girðinganna. Kálfatjörn tilheyrir það sem fyrir norðan þennan garð er. Kálfatjörn tilheyrir einnig innangarðs alt hið forna Bakkaland að svo miklu leyti sem það hefur ekki verið selt á leigu og erfðafestu handa Bakka (nýja) Bjargi og Litlabæ. ...

9. Móakot...²⁴⁷

Staðfest af hreppstjóra [sem þá var orðinn umráðamaður Kálfatjarnar vegna Kirkjujarðasjóðs] og eigendum Flekkuvíkur, Norðurkots, Litlabæjar og Bakka.

Í fasteignamati 1932 er að finna jarðalýsingu ábúenda eftirfarandi jarða í Kálfatjarnarhverfi: Bakki, Litlibær, Kálfatjörn, Móakot, Fjósakot, Hátún og Goðhóll.

Að sögn ábúanda á Bakka er beitarland jarðarinnar víðlent. Það er girt að hluta með vír. Í skýrslunni kemur einnig fram að landamerki jarðarinnar séu ekki skýr sem stendur.

Í svörum ábúanda á Litlabæ kemur fram að býlið sé erfðafesta úr Kálfatjörn.

Samkvæmt ábúanda á Kálfatjörn er beitaland jarðarinnar nokkuð víðlent. Hann segir einnig að sauðfjárbætt sé til heiðar. Einnig nefnir hann að tún, og nokkuð af beitarlandi sé girt með grjótgörðum og vír. Í skýrslunni kemur einnig fram að jörðin á 1/3 í reka, skógi og beit í Vatnsleysujörðum. Þessi hlunnindi hafa lítið verið notuð að undanfögnu að sögn ábúandans. Hann minnst einnig á að ekki alls fyrir löngu hafi reki á Selatöngum verið tekinn undan jörðinni.

Ábúanda á Goðhóli nefnir að landamerki jarðarinnar séu þinglesin.²⁴⁸

Á uppdrátt frá Tækniþjónustu SÁ. ehf, sem dagsettur er 6. október 2003, eru dregin landamerki eftirtalinnna jarða: Auðna, Landakots, Þórustaða, Kálfatjarnar, Flekkuvíkur, Stóru – og Minni – Vatnsleysu og spildu úr Hvassahrauni. Landamerkin voru dregin samkvæmt tilvísunum eigenda og ábúenda fyrstu sjö jarðanna sem nefndar eru hér að ofan.²⁴⁹

Vatnsleysustrandarhreppur keypti Kálfatjörn af jarðadeild landbúnaðarráðuneytisins 27. ágúst 2001 með því skilyrði að niðurstaða óbyggðanefndar og/eða dómstóla varðandi landamerki og mörk gagnvart þjóðlendum yrði á ábyrgð kaupanda.²⁵⁰

Landið ofan Vatnsleysustrandarvegar var selt Hitaveitu Suðurnesja af Vatnsleysustrandarhreppi 28. desember 2001. Það land takmarkast að norðan af merkjum Flekkuvíkur að Einiberjahóli, en síðan Vatnsleysu, að austan af merkjum Krísuvíkur (suðausturátt), að sunnanverðu af mörkum Þórustaða, að vestanverðu af gamla Vatnsleysustrandarveginum.²⁵¹

5.4.10. Flekkuvík

Í máldaga Péturskirkju á Kálfatjörn frá 1379 er að finna upplýsingar um eignir kirkjunnar. Í honum stendur m.a. að:

²⁴⁷Skjal nr. 2 (4) a-b.

²⁴⁸Skjal nr. 2 (51).

²⁴⁹Skjal nr. 5(6).

²⁵⁰Skjal nr. 14 (3).

²⁵¹Skjal nr. 14 (41).

Petr[s] kirkia aa kaalfatiornn. hvnn aa heima land alltt med gognvm ok gædvvm. hvn aa backa ok fleckv vik. ...²⁵²

Árið 1397 lét Vilchin Skálholtsbiskup útbúa máldaga fyrir Péturskirkju á Kálfatjörn. Þar stendur m.a.:

Pieturskirkia ad Galmatiorn a Heimaland allt oc Backa oc Fleckuvijk²⁵³

Í Gíslamáldögum frá 1570 og síðar segir um Kálfatjarnarkirkju:

hun ä Fleckuvijk. ... fjirnnefnd Fleckuvijk ä allann thridiung i Vatzleijsu Jordu er liggur i Kálfatiarnar kirkiusokn. i rekum. sköge. Hagabeit. frá nijagördum. og Jnn ad garde theim er geingur ofann [eitt handrit segir: innan] vr hraunenu og fram ad siö fjirer Jnnan Akurgierde.²⁵⁴

Flekkuvík er ávallt talin meðal eigna Kálfatjarnarkirkju í visitasíum biskupa. Sjá Kálfatjörn hér næst á undan.

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir varðandi selstöðu Flekkuvíkur:

Selstöðu á jörðin og brúkar þar sem heitir Flekkuvíkursel, eru þar hagar viðsæmandi, en stórt mein að vatnsleysi, og báglegt eldiviðartak²⁵⁵

Ráðherra Íslands seldi Flekkuvík í tvennu lagi 31. ágúst 1909. Í virðingargerð frá 21. maí s.á. segir m.a.:

Utan túns land er talið að fylgi allri jörðinni frá landamerkjunum í milli Flekkuvíkur og Minni-Vatnsleysu að austan, vestur í hinn svo nefnda Keilisnesklett.²⁵⁶

Hins vegar er landamerkjunum lýst þannig í matsgerð austurhlutans sama dag sem er í sérstöku skjali:

Landamerki Flekkuvíkur eru frá MinniVatnsleysu landi að austanverðu, alt vestur í hinn svo nefnda Keilisnessklett, þaðá upp Neshólana um Arnarvörðu, um sunnanvert Flekkuvíkursel, beina stefnu til fjalls, alla leið að Krýsivíkurlandi., og tilheyra austurhelmingnum afnotin af nefndu utantúnslandi að hálfu í móti vesturhálfendunni.²⁵⁷

Landamerkjabréf Kálfatjarnar var undirritað 30. desember 1921 og samþykkt af hverfiseigendum Flekkuvíkur og Norðurkots og tveggja erfðafestulóða. Bréfið var þinglesið 14. júní 1922. Í því segir m.a. eftirfarandi:

Á milli Flekkuvíkur annarsvegar og Kálfatjarnar hinsvegar eru þessi landamerki: „Keilisnes” (neskletturinn) en það er klettur sá sem næstur er

²⁵²Skjal nr. 4 (3).

²⁵³Skjal nr. 4 (11).

²⁵⁴Íslenzkt fornbréfasafn, XV. b. Reykjavík 1947-1950. S. 638.

²⁵⁵Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3. b. 1923. S. 146-147.

²⁵⁶Skjal nr. 2 (57) 1 e-f.

sjó, nokkuð stór um sig og liggur sunnan undir honum næstum kringlótt kyr fullt af sjó (lón). Þaðan eru mörkin tekin í „Hermannsvörðu” sem er vörðubrot á hól spölkorn uppá Keilisnesi, sem ber austantil í Fagradalsfjall af Nesklettinum sjeð; þaðan beygjast mörkin nokkuð inn á við og í „Arnarvörðu”, þá í Flekkuvíkurselásinn vestri og í „Einiberjahól” en þar tekur við markalína sú á milli Kálfatjarnar og Vatnsleysu sem lýst er í landamerkjalyðingu 1884.²⁵⁸

Staðfest af hreppstjóra og eigendum Flekkuvíkur, Norðurkots, Litlabæjar og Bakka.²⁵⁹

Í þinglýsingarvottorðum sem gefin voru út 2. júní 2004 kemur fram að jörðin Flekkuvík sé komin í eigu Fjársýslu ríkisins.²⁶⁰

5.4.11. Stóra – og Minni – Vatnsleysa

Í máldaga Vatnsleysukirkju á Vatnsleysuströnd frá 1269 stendur eftirfarandi:

Allra heilagra kirkia a vatnslavsv a fimtan hvndrad j heima lande²⁶¹

Í máldaga Péturskirkju á Kálfatjörn frá 1379 er að finna upplýsingar um eignir kirkjunnar. Í honum stendur m.a. að:

Petvr[s] kirkia aa kaalfatiornn. ... hvn aa backa ok fleckv vik. ... firr nefnd fleckv[v]ik aa allann þridivng j vatzleysv jord. j rekvm. skogi ok hagabeit. fra nýia gordvm ok in at gardi þeim er geingvr ofan vr Hravne fram at sia firir innann akvrgerdi. ...²⁶²

Þann 28. apríl 1479 vottuðu tveir aðilar skriflega að þeir, ásamt öðrum, hefðu heyrt eiginkonu fyrrum eiganda jarðarinnar Vatnsleysu lýsa því yfir að:

... kirkian kryssvvik ætti þar j xc ...²⁶³

Árið 1525 ákvað Ögmundur Pálsson, biskup í Skálholti, að Krísuvíkurkirkja skyldi selja eignarhlut sinn í Vatnsleysulandi til Viðeyjarklausturs.²⁶⁴

Samkvæmt fógetareikningum frá 1547 – 1548 voru Stóra – og Minni – Vatnsleysa í eigu Viðeyjarklausturs.²⁶⁵

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns árið 1703 nefnir Sogasel í landi Stóru-Vatnsleysu, sem notað sé frá Kálfatjörn og kirkjujörðinni Bakka.²⁶⁶ Sömu leiðis

²⁵⁷Skjal nr 2 (57).

²⁵⁸[Skjal nr. 2(3).

²⁵⁹Skjal nr. 2 (4) a-b.

²⁶⁰Skjöl nr. 10 (3-4).

²⁶¹Skjal nr. 4 (16).

²⁶²Skjal nr. 4 (3).

²⁶³Skjal nr. 4 (31).

²⁶⁴Skjal nr. 4 (17).

²⁶⁵Skjal nr. 4(15).

²⁶⁶Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3. b. 1923. S. 142 og 145.

lögfestir Guðmundur Magnússon Sogasel árið 1790, sbr. lögfestu Kálfatjarnarkirkju hér að framan varðandi Kálfatjörn:

Sömuleiðis lögfesti ég Kálfatjarnar selstöðu sunnanvert í Dyngjunni með öllum nærliggjandi Sogum að vestan og austan og ýrtrustu högum sem greindu Sogaseli að undanfögnu fylgt hafa, ...²⁶⁷

Hins vegar áttu Vatnsleysurnar, Minni og Stóra, hvor sína selstöðuna samkvæmt Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns árið 1703:

Minni - Vatnsleysa:

Selstöðu segja menn jörðin eigi þar sem heitir Oddafell, og er þángað bæði langt og erfitt að sækja, eru þar hjálplegir hagar og vatn nægilegt.²⁶⁸

Stóra - Vatnsleysa:

Selstöðu á jörðin þar sem heitir Rauðhólssel, eru þar hagar viðsæmandi, en stórt mein á vatnsskort.²⁶⁹

Í Jarðabókinni kemur fram að Stóra Vatnsleysu fylgi hjáleigurnar Vatnsleysukot, Akurgerði og þrjár ónefndar hjáleigur.²⁷⁰

J. Johnsen minnst á það í bók sinni, Jarðatal á Íslandi, að konungsjarðirnar Stóra – og Minni Vatnsleysa hafi verið seldar þann 13. júní 1838.²⁷¹

Nokkur munur er á gæðum Stóru – og Minni – Vatnsleysu samkvæmt Jarðamati 1849 - 1850. Í kaflanum um Stóru – Vatnsleysu í Fasteignamati ársins 1849 stendur m.a. að landrými sé talsvert. Í þeim hluta Jarðamats 1849 sem fjallar um Litlu – Vatnsleysu stendur hinsvegar að landrými sé nokkurt.²⁷²

Í landamerkjabréfi Kálfatjarnar frá 9. júní 1884, sem eigendur Vatnsleysannasamþykktu er mörkum milli Kálfatjarnartorfu og Vatnsleysanna lýst þannig.

Milli Minni – Vatnsleysu og Stóru – Vatnsleysu og hinsvegar Kálfatjarnar: Klettur út við sjó, hjer um bil miðja vega milli Flekkuvíkur og Minni – Vatnsleysu, sá er Klukka er nefndur, þaðan í Hádegishóla, þaðan í Eystri – Hafnhól, þaðan um nyrðri Flekkuvíkurás, þaðan í Einiberjahól, þaðan um Kolhól beina stefnu að Krýsivíkurlandi.

Reka allan á kirkjan frá miðjum Markkletti og í Klukku áður nefnda. Hún á og þriðjung í Vatnsleysujörðu í rekum, skógi og haga, beit frá Klukku og inn að „garði þeim er gengur innan úr hrauninu og fram að sjó fyrir innan Akurgerði.”

²⁶⁷Skjal nr. 2 (36).

²⁶⁸Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3. b. 1923. S. 150.

²⁶⁹Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3. b. 1923. S. 152.

²⁷⁰Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3. b. 1923. S. 153 - 154.

²⁷¹Skjal nr. 4 (34).

²⁷²Skjal nr. 2 (50) a-b.

Kirkjan á ennfremur „allan reka milli Hraunnefs og Rangagiögurs.” ...
Loksins á og kirkjan selstöðu í Sogaseli.²⁷³

Landamerkjabréf varðandi landamerki milli Hvassahrauns og sameignarjarðanna Stóru – Vatnsleysu og Minni – Vatnsleysu var undirritað 15. júní 1889 og samþykkt af búendum Hvassahrauns. Bréfið var þinglesið 17. júní 1889:

Úr Innra hraunshorninu í Fögruvík, og þaðan í afstapapúfu, og þaðan beina stefnu í Snókafell, og úr Snókafelli beina stefnu í Krísuvíkurland.²⁷⁴

Samkvæmt fasteignamati 1916 – 1918 er þrjár jarðir á Vatnsleysulandi; Stóra – og Minni – Vatnsleysa og grasbýlið Miðengi. Jarðirnar deila með sér heiðarlandi og hagbeit. Í kaflanum um Stóru – Vatnsleysu er greint frá landamerkjum:

Landamerki eru milli Flekkuvíkur og Vatnsleysu úr Klukku við sjó, þaðan beint í litla Hafnhól um Vatnsleysuselás, þaðan í stóra Kolhól, þaðan í Hrafnafell, þaðan að Krísuvíkurlandi, þá norður með Krísuvíkurlandi. – Milli Hvassahrauns og Vatnsleysu er Klettur innan til við Fögruvík, þaðan í Afstapapúfu þaðan í Snókafell, þaðan að Krísuvíkurlandi.²⁷⁵

Í fasteignamati 1932 er að finna lýsingu ábúenda á jörðinni Stóru – og Minni Vatnsleysu. Í skýrslu ábúendanna á Stóru – Vatnsleysu kemur m.a. fram að beitarlandið sé mikið og gott alla leið frá bænum og upp að Krísuvíkurlandi. Þar kemur líka fram að túnið sé allt girt og að jörðin eigi rétt til upprekstrar í afrétt sem sé sveitareign. Einnig segir að landamerki sé skýr og þinglesin. Ábúendur jarðarinnar halda að á henni séu hverir.

Í greinargerð þeirra sem búa á Minni – Vatnsleysu stendur m.a. að beitarlandið sé víðlent. Þar kemur einnig fram að tún jarðarinnar sé girt með grjóti og vír og að jörðin eigi rétt til upprekstrar í afrétt sem sé sveitareign. Í skýrslunni stendur einnig að jörðin eigi hverir með Stóru – Vatnsleysu og að landamerki séu þinglesin og ágreiningslaus.²⁷⁶

Fyrsta dag ágústmánaðar 1996 fóru fulltrúar sýslumannsins í Keflavík, Stóru – Vatnsleysu og Hrauns í vettvangsgöngu til þess að skoða landamerki jarðanna Minni– og Stóru – Vatnsleysu, Hrauns og Krísuvíkur. Fulltrúi frá landbúnaðarráðuneytinu var einnig með í för vegna Krísuvíkur og Kálfatjarnar. Þessari vettvangsgöngu er lýst undir 6.9 Hrauni og verður því ekki endurtekin.

Eigandi Stóru-Vatnsleysu, Sæmundur Á. Þórðarson, skrifaði landbúnaðarráðuneytinu bréf 18. september 1996 þar sem hann gerði þá kröfu vegna Vatnsleysujarðanna að mörkum móti Krísuvík yrði breytt. Vildi hann að merkin „verði miðuð við línu dregna af Grænavatnseggjum beina stefnu í Markhelli, háan

²⁷³Skjöl nr. 2 (3) og nr. 2 (96) a-b.

²⁷⁴Skjal nr. 2 (5) a-b.

²⁷⁵Skjal nr. 2 (41) a-b.

²⁷⁶Skjal nr. 2 (51).

*steindrang við Búðavatnsstæði, sem jafnframt er hornmark Hvassahrauns, Óttastaða og Krýsuvíkur.*²⁷⁷

Bréfinu fylgdi „Greinargerð um Krýsuvíkurbréfið”, sem Sæmundur skrifaði 17. september 1996. Þar bar hann Krýsuvíkurbréfið saman við önnur landamerkjabréfi og fleiri heimildir og taldi hann Árna Gíslason í Krýsuvík hafa leikið á þá sem undirrituðu bréfin athugasemdalaust.²⁷⁸

Þann 9. október 2002 var farið í vettvangsgöngu um jarðirnar Hvassahraun og Vatnsleysu. Í þessari ferð voru fulltrúar Stóru – Vatnsleysu og Hitaveitu Suðurnesja en hún á land sem áður tilheyrði Hvassahrauni. Aðilar skoðuðu merki við Fögruvík, en ca. 100 m austan við hana er járnstöng í klöpp á hraunhorni, sem gengur út í sjó. Sæmundur Þórðarson, eigandi Stóru - Vatnsleysu greindi frá því að hann teldi þetta vera mörk Vatnsleysu og Hvassahrauns. Þegar hann var unglingur gætti hann reka og hittust hann og drengir frá Hvassahrauni við girðingu sem þarna var en þeir voru í sömu erindagjörðum. Sæmundur sagði einnig að Sigurður, fyrrverandi eigandi Hvassahrauns, hafi kveðið þetta vera mörkin og hafi þau ætíð verið þrætulaus. Í vettvangsferðinni var einnig gengið á Afstapaþúfu, sem e.t.v. má segja að hafi tvo toppa. Merki frá Landmælingum Íslands (nr. 7194-1984-08) var á milli toppanna og urðu menn sammála að miða mörkin við þennan punkt. Síðan var ekið inn að Höskuldavöllum. Settur var niður hæl á stað við Trölladyngju sem Sæmundur taldi vera mörk við Krýsuvík, en hælinn var settur niður við suðvesturrætur fjallsins.²⁷⁹

Á uppdrátt frá Tækniþjónustu SÁ. ehf, sem dagsettur er 6. október 2003, eru dregin landamerki eftirtalinna jarða: Auðna, Landakots, Þórustaða, Kálfatjarnar, Flekkuvíkur, Stóru – og Minni – Vatnsleysu og spildu úr Hvassahrauni. Landamerkin voru dregin samkvæmt tilvísunum eigenda og ábúenda fyrstu sjö jarðanna sem nefndar eru hér að ofan.²⁸⁰

Áður var minnst á bréf sem Sæmundur Þórðarson á Stóru – Vatnsleysu skrifaði landbúnaðarráðuneytinu þann 18. september 1996 varðandi landamerki Vatnsleysujarðanna og Krýsuvíkur. Sæmundur virðist hafa síðar skipt um skoðun því að í ódagsettri greinargerð um framkvæmdir á Stóru – Vatnsleysu [mun hafa verið skrifuð árið 2004] kemur Sæmundur með aðra ábendingu varðandi mörk Krýsuvíkur og Vatnsleysustrandarjarða: Í landamerkjabréfi Krýsuvíkur standi: „að vestan: sjónhending úr Dagon (= Raufarkletti), sem er klettur við flæðarmál á Selatöngum í Trölladyngjufjallsrætur að vestan sem er útbrunnið eldfjall ...”²⁸¹ Ef þarna stæði „í vesturrætur Grænadyngju” yrðu mörkin hárrétt, en Trölladyngja og Grænadyngja séu þarna hlið við hlið. E.t.v. hafi Krýsuvíkureigandi skrifað rangt örnefni sem öðrum hafi

²⁷⁷Skjal nr. 17 (6).

²⁷⁸Skjal nr. 17 (10).

²⁷⁹Skjal nr. 4 (49).

²⁸⁰Skjal nr. 5(6).

²⁸¹Tilvitnaður texti er tekinn eftir landamerkjabréfinu sjálfu. Sæmundur er ekki sjálfum sér samkvæmur um orðanotkun.

yfirsést að leiðrétta. Einnig segir Sæmundur varðandi merkjalýsingu Ísólfskála þar sem nefnd er „sama sjónhending austur Selsvallafjall að landamerkjum Krísuvíkur”, að það sanni að línar liggja upp á Selsvallafjall

enda eru gamlar heimildir um að hornmark strandajarða að suð-vestan hafi verið um Framfell, öðru nafni Vesturfell sem er inn á miðju Selsvallarfjalli þar sem það er breiðast, vestur af Vigdísarvöllum.

Samkvæmt þessari greinargerð Sæmundar hóf Stóru-Vatnsleysubóndi vegagerð til Höskuldavalla og Eldborgar (gjallgígs NA af Trölladyngju) árið 1947. Á sama tíma voru Höskuldavelli girtir af og var ræktað innan girðingar um 100 ha tún, en stórt bú var á Stóru-Vatnsleysu. Laxeldisstöð var byggð á Stóru-Vatnsleysu á árunum 1987-1990 og stóð til að virkja háhitasvæðið við Höskuldavelli, Eldborg og Sogin. Orkustofnun var fengin til þess að gera umfangsmiklar rannsóknir á Trölladyngjusvæðinu auk rannsókna á magni og gæðum grunnvatns í landi Vatnsleysugarða. Rannsóknirnar hafi að mestu verið greiddar af eigendum Vatnsleysugarða, en þeir hafi jafnframt átt 49% í laxeldisstöðinni sem greiddi nokkurn hluta rannsóknarkostnaðarins. Sæmundur nefnir nokkra aðila, sem tekið hafi jarðefni í landi Stóru-Vatnsleysu, en segir ekki hvar. Raunar segir hann að allt frá því vegagerðin að Höskuldavöllum hófst árið 1947 hafi verið tekið efni úr Eldborg ásamt bólstrabergi úr Rauðhólsfellunum.²⁸²

Í júní 2004 voru gefin út þinglýsingarvottorð fyrir jarðirnar Stóra – og Minni – Vatnsleysa. Þær virðast hafa verið allengi í eigu sömu fjölskyldu.²⁸³

5.4.12. Hvassahraun

Í máldagaskrá um eignir kirkju og staðar í Viðey sem ársett hefur verið til um 1234 segir:

Magnvs biskvp gaf til staðar hinn siavnda lvt hvalreka ov viðreka j Hvassarauns landi.²⁸⁴

Samkvæmt fógetareikningum frá 1547 – 1548 var hálf Hvassahraun í eigu Viðeyjarklausturs.²⁸⁵

Í jarðaskiptagjörningi sem Páll Stígsson hirðstjóri, fyrir hönd konungs, átti við Gísla biskup Jónsson, fyrir hönd Skálholtsstól, og fram fór að Bessastöðum 27. september 1563 eignaðist konungur hinn helming jarðarinnar sem sögð var 10 hundruð að dýrleika.²⁸⁶

²⁸²Skjal nr. 17 (7).

²⁸³Skjöl nr. 17 (3-4).

²⁸⁴Íslenskt fornbréfasafn, I. b. Kaupmannahöfn. S 507.

²⁸⁵Skjal nr. 4(15).

²⁸⁶Íslenskt fornbréfasafn, XIV. b. Reykjavík 1944-1949. s. 155 - 156.

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir m.a. um hlunnindi jarðarinnar árið 1703:

Selstöðu á jörðin þar sem heitir Hvassahraunssel; hagar eru þar sæmilegir en vatnsból brestur til stórmeina.

Rifhrís til kolgjörðar á jörðin í heimalandi, og líður hún á því hrísrifi stóran ágáng af Stærri og Minni Vatnsleysum, ábúendum og hjáleigumönnum. Annars brúkar jörðin þetta hrís til að fæða kvikfjenuð í heyskorti.

Hvassahrauni fylgja þá þrjár hjáleigur. Ein kallast Þoroddskot en hinar bera ekki nöfn.²⁸⁷

Í jarðamati árið 1804 kemur fram að hjáleigan Hvassahraunskot tilheyrir jörðinni Hvassahrauni.²⁸⁸

Jörðin Hvassahraun hvarf úr konungseigu þann 19. apríl 1837.²⁸⁹

Í Jarðamati 1849 – 1850 er kafli um Hvassahraun með Hvassahraunskoti og Sónghól. Í honum stendur m.a.:

Landrými mikið. Talsverður skógur.²⁹⁰

Landamerkjabréf milli Hvassahrauns og Lónakots var undirritað 7. júní 1890. Bréfið var þinglesið 16. júní 1890. Samkvæmt því eru landamerki jarðarinnar eftirfarandi:

Merkin byrja í svonefndum markakletti við sjóinn, austanvert við Hraunsnes, úr markakletti í Skógarhól, úr Skógarhól í Stóragrænhól, úr Stóragrænhól í hólbrunnsvörðu, úr hólbrunnsvörðu í Skorásvörðu, úr Skorásvörðu í Miðkrossstapa, sem er hornmark á Lónakotslandi.²⁹¹

Nokkrum dögum síðar eða 13. júní 1890 var landamerkjabréf milli Hvassahrauns, Lónakots og Óttarsstaða undirritað. Það var samþykkt af fulltrúum Óttarsstaða og Lónakots. Bréfið var þinglesið 16. júní 1890:

Merkin byrja í svonefndum markaklett við sjóinn austanvert við Hraunsnes úr markaklett í Skógarhól, úr Skógarhól í Stóragrænhól úr Stóragrænhól í Hólbrunnsvörðu úr hólbrunnsvörðu í Skorásvörðu úr Skorásvörðu í Miðkrossstapa, sem er hornmark á Lónakotslandi, svo heldur áfram sömu stefnu millum Hvassahrauns og Óttarsstaða úr Miðkrossstapa í Klofningsklett með vörðu hjá sunnanvert við Einirhól, úr Klofningsklett í búðarvatnsstæði úr búðarvatnsstæði í Markhelluhól, sem er hornmark frá Hvassahrauni, Óttarstöðum og Krísuvík með áklöppuðum stöfunum Hvass., Óttas. og Kr.vík.²⁹²

²⁸⁷ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3. b. 1923. S. 155 - 157.

²⁸⁸ Skjal nr. 2 (49).

²⁸⁹ Skjal nr. 4 (34).

²⁹⁰ Skjal nr. 2 (50).

²⁹¹ Skjal nr. 2 (1) a-b.

²⁹² Skjal nr. 2 (2) a-b.

Í kaflanum um Hvassahraun (austurbær) í fasteignamati 1916 – 1918 er greint frá landamerkjum jarðarinnar:

Landamerki að sunnan: sjá landamerki Vatnsleysu [Milli Hvassahrauns og Vatnsleysu er klettur innan til við Fögruvík, þaðan í Afstapapúfu þaðan í Snókafell, þaðan að Krísuvíkurlandi.]

Að norðan, Hraunsnesvarða við sjó, þaðan í marka vörðu, þaðan í vörðu á Krossstapa, þaðan sömu stefnu til Krísuvíkurlands.

Í sama riti kemur fram að Hvassahraunsbýlin, austur – og vesturbær, deila heiðalandi og hagbeit.²⁹³

Í þeim hluta fasteignamats 1932 sem fjallar um lýsingu ábúenda á jörðinni Hvassahrauni kemur fram að beutiland jarðarinnar sé víðlent og skjólgott. Þar kemur líka fram að jörðin þurfi ekkert upprekstrarland því hún hafi það sjálf.²⁹⁴

Framar hefur verið minnst á greinargerðir Sesselju Guðmundsdóttur varðandi landamerki Vatnsleysustrandarhrepps frá árunum 1992 og 1993. Meðal annars fjallar hún um Markhelli/Markhelluhól, hornmark Hvassahrauns, Óttarsstaða og Krísuvíkur. Er það tekið upp undir kafla 5.3.3. Krísuvík og því ekki endurtekið hér.

Landið ofan Vatnsleysustrandarvegar er í sameign Sauðafells hf. og Fjáreigendafélags Reykjavíkur, sem hafa stofnað sameignarfélagið Sauðafell sf. (kt. 590204-3150) til að gæta hagsmuna sinna. Hitaveita Suðurnesja á 755 m breiða landspildu á mörkum Stóru-Vatnsleysu skv. kaupsamningi 6. október 1997²⁹⁵ og afsali 30. október s.á.²⁹⁶

Þann 9. október 2002 var farið í vettvangsgöngu um jarðirnar Hvassahraun og Vatnsleysu. Frá þessari göngu er greint í kaflanum um Stóru – og Minni – Vatnsleysu hér á undan.²⁹⁷

Á uppdrátt frá Tækniþjónustu SÁ. ehf, sem dagsettur er 6. október 2003, eru dregin landamerki eftirtalinna jarða: Auðna, Landakots, Þórustaða, Kálfatjarnar, Flekkuvíkur, Stóru – og Minni – Vatnsleysu og spildu úr Hvassahrauni. Landamerkin voru dregin samkvæmt tilvísunum eigenda og ábúenda fyrstu sjö jarðanna sem nefndar eru hér að ofan.²⁹⁸

Af þinglýsingarvottorðum frá 10. júní 2004 og 1. febrúar 2005 má ráða að Sauðafell sf. sé skráður þinglýstur eigandi Hvassahraunlands.²⁹⁹

²⁹³Skjal nr. 2 (41) a-b.

²⁹⁴Skjal nr. 2 (51).

²⁹⁵Skjal nr. 12 (16).

²⁹⁶Skjal nr. 13 (2).

²⁹⁷Skjal nr. 4 (49).

²⁹⁸Skjal nr. 5(6).

²⁹⁹Skjöl nr. 12 (28) og 13 (3).

5.5. Seljabúskapur á Suðurnesjum

Hér að framan hefur verið rakið varðandi einstakar jarðir, hvað Jarðabók Árna Magnússonar segir um selstöður. Sömuleiðis það, sem kemur fram í skoðunargerð á konungsjörðum 1755.

Í lýsingu Skúla Magnússonar á Gullbringu- og Kjósarsýslu árið 1781 er í XI. kafla fjallað um hverja kirkjusókn fyrir sig og m.a. fjallað um tölu og ásigkomulag bújarða. Um Krísuvík segir m.a.:

„Bær þessi er tvær mílur frá lendingarstað sínum og telst því fremur sveitajörð en sjávar. Landrymi er mikið; ... Jörðin er vel fallin til sauðfjárræktar og til mikils sauðfjárbótábús með yfir 1000 sauðfjár.³⁰⁰

Um Staðarsókn í Grindavík segir Skúli Magnússon árið 1781:

Þarna eru býlin fast með ströndinni, og liggur ekkert engi eða slægjuland undir þau nema túnin ein, sem er eigi unnt að auka, ... En 2 mílur í norðaustur frá byggðarlaginu, inni á milli fjallanna, eru góðir hagar. Hafa menn þar selstöður. En eigi eru þar skilyrði fyrir nýbýli.³⁰¹

Skúli Magnússon tekur fram um Kirkjuvogssókn árið 1781 að selstöður séu 1 1/2 mílu norðaustur frá bæjunum, en engar selstöður séu í Hvalsness- og Útskálasóknum.³⁰² Hins vegar eru taldar selstöður í Njarðvíkursókn.³⁰³ Um Kálfatjarnarsókn segir Skúli:

Frá flestum bæjum eru selstöður uppi til fjalla. Í sókninni er hvergi hagfelldur staður til nýbýla, en eitthvert hið bezta land til sauðfjárræktar, það er ég hefi séð á Íslandi, á fjöggra mílna svæði samhliða bæjunum. Á breiddina nær það svæði 2 mílur frá sjónum upp að háfjöllunum, sem greina Gullbringusýslu frá Árnæssýslu. Þannig tekur svæði þetta yfir 8. fermílur.³⁰⁴

Geir Bachmann, prestur á Stað í Grindavík, samdi sóknalýsingu Staðarsóknar í Grindavík árin 1840-1841. Þar segir hann eftirfarandi um selstöðu Staðar:

Eftir jarðabókinni 1760 á Staður selstöðu á Selsvöllum, þó það nú sýnist orðið almennings selstaða úr allri Grindavík.³⁰⁵

Geir fjallar síðar nánar um selstöður í Staðarsókn í svari við 31. spurningu sóknarlýsinganna (selstöðum):

Þess er áður getið, að Staður eigi selstöðu á Selsvöllum. Selsvellir eru héðan í landnorður upp í fellum, og er Keilir, þegar í sel þetta er komið, rétt í útnorður. Stendur selið í Strandarmannalandi eður fyrir norðan Grindavíkur

³⁰⁰ *Landnám Ingólfs*. 1. b. Lýsing Gullbringu- og Kjósarsýslu. Verðlaunaritgerð eftir Skúla Magnússon landfógeta. Reykjavík 1935-1936. s. 109 - 110.

³⁰¹ *Landnám Ingólfs*. 1. b. 1935-1936. s. 112.

³⁰² *Landnám Ingólfs*. 1. b. 1935-1936. s. 114, 115, 118.

³⁰³ *Landnám Ingólfs*. 1. b. 1935-1936. s. 119.

³⁰⁴ *Landnám Ingólfs*. 1. b. 1935-1936. s. 121.

³⁰⁵ *Landnám Ingólfs*. 3. b. Sýslulýsingar og sóknalýsingar. Reykjavík 1937-1939. s. 134.

landamerki. Þar er all-grösugt, en bízt fljótt upp, því allir bæir í sókninni nema Hraun hafa þar í seli, og þó að engu goldið Staðarprestinum. Vilja menn hér gjöra þessa selstöðu almenning, og þyrfti þó ei að vera. Litlu vestar en Selsvellir er selstaða frá Hrauni; hér er árlega haft í seli frá bæ þessum, og eru landamerkin milli seljanna í svo kölluðum Þrengslum. Flestir bæir í Grindavík hafa haft í seli einhver staðar til fjalla; er mér sagt, að vatnsleysi olli því, að allar þær eru afræktar og getur vel verið sannleiki. Sú mun og orsök, að allir hafa þyrpt á Selsvelli, því þar er dálítill rennandi lækur rétt við selið. ... 32. Ekkert er hér afréttarland; allt fé ungt og og gamalt, lömb og sauðir er rekið í selið og þar smalað á hverju máli; lömbin eru kefluð. Þó eru réttir í Stóru-Vogum, sóttar af Ströndinni, Rosmhvalaness-, Hafna- og Grindavíkurhreppum.³⁰⁶

Síðar átti Geir eftir að kvarta undan ágengni nágranna sinna í sellandi eins og kemur fram í grein Guðrúnar Ólafsdóttur *Sel og selstöður í Grindavíkurhreppi* sem birtist í afmælisrit Ólafs Hanssonar *Söguslóðir* árið 1979. Þar segir:

Til enn frekari áréttingar um mikilvægi þessara hlunninda [þ.e. selstöðu Grindvíkinga] má tilfæra bréf frá árinu 1844 frá sr. Geir Bachmann til biskups, þar sem hann kvartar yfir því, að allir nágrannar sínir noti selstöðuna á Selsvöllum án þess að greiða honum leigu fyrir, þótt hún sé sannanlega eign prestssetursins samkvæmt jarðabókinni 1760. Telur hann, að bændurnir hafi komist upp á að nota selstöðuna, þegar fyrirrennarar hans í prestsembættinu hafi verið svo fénaðarfáir, að þeim hafi ekki þótt svara kostnaði og fyrirhöfn, að viðhalda selhúsum og hafa fólk yfir litlum fénaði og þess vegna leyft öðrum afnot af henni gegn leigu, sem síðan hafi fallið niður vegna hirðuleysis. Nú sé svo komið, að fyrir utan hann, sem hafi byrjað að nota selið 1837, þ. e. tveimur árum eftir að hann fékk brauðið, eigi sex búendur þar selhús og hafi þar allan sinn fénað og taki auk þess sumir fénað af öðrum til göngu og hirðingar. Telur hann, að sumarið áður hafi að minnsta kosti 500 fjár, ungt og gamalt, og 30 nautgripir auk inntökupenings gengið á völlum og geti menn getið sér þess nærri, að þvílíkur urmull af kúm og kindum geri „ærið usla og jarðnag í beitilands þrengslum“. Vegna hagleysis verði að reka allan fénað, sem tíðum sé kominn í selhagana löngu fyrir fráfærur í 7. viku sumars, heim á miðjum selvinnutímanum, ...³⁰⁷

Pétur Jónsson, prestur á Kálfatjörn, fjallar lítið um selstöður í lýsingu Njarðvíkur- og Kálfatjarnarsóknar árið 1840. Hann nefnir selstöðu frá Innri-Njarðvík, sem verið hafi við veginn frá Vogum að Grindavík, en síðar segir Pétur um Hvasshraun:

³⁰⁶ *Landnám Ingólfs*. 3. b. Sýslulýsingar og sóknalýsingar. 1937-1939. S. 143-144.

³⁰⁷ *Söguslóðir. Afmælisrit helgað Ólafi Hanssyni sjötugum*. Guðrún Ólafsdóttir: Um sel og selstöður í Grindavíkurhreppi. Reykjavík 1979. S. 137-138.

Hér hefir verið selstaða fyrrum eins og á öllum Strandarhrepps lögbýlum, en öll af lögð á seinni tímum; þau hafa öll eður flest vatnslaus verið og staðið hér um í miðri heiði, milli fjalls og fjöru.³⁰⁸

Árni Óla blaðamaður samdi bók sem fjallar um Vatnsleysuströnd og Voga, *Strönd og Vogar*, og kom út árið 1961. Árni vísar þar á tveimur stöðum að seljum á svæðinu en getur ekki heimilda nema hann vitnar í seinna skiptið til frásagnar Benjamíns Halldórssonar:

Um alla heiðina eru rústir af gömlum seljum, ... Flekkuvíkursel lagðist ekki niður fyrr en um 1870, en þá höfðu öll hin selin verið lögð niður fyrir löngu.
...³⁰⁹

Hér verða nú taldar seljarústirnar í Vogaheiði og Strandarheiði, og er aðallega stuðzt við frásögn Benjamíns Halldórssonar og lýsingar hans á staðháttum.

1. *Selholar* heita skammt fyrir ofan. Voga. ...
2. *Nýjasel* er við Snorrastaðatjarnir ofanverðar. ...
3. *Þórusel* er skammt austur af Vogum. ...
4. *Arahnúkssel* er hjá Stóru-Aragjá ... og er þangað röskur hálftrar stundar gangur frá Vogum. Í Arahnúksseli eru glöggar seltóftir og allstórt seltún þar umhverfis, ... Túnið var seinast slegið 1917.
5. *Gamla-Vogasel* er austast í svonefndu Vogaholti. Þar eru greinilegar seltóftir og nokkuð stórt seltún...
6. *Dalsel* er í Fagradal við samnefnt fjall. Þar hafa sézt seltóftir til skamms tíma, en Fagradalur er nú uppblásinn fyrir löngu. Dalselið mun hafa verið notað frá Grindavík (Járngerðarstöðum). ...
7. *Gjásel* er um 3/4 klukkustundargang frá Brunnastöðum. Þar eru glöggar seltóftir, en lítið seltún. ...
8. *Brunnastaðasel* er austur af Gamla-Vogaseli. Mitt á milli þessara selja er Markhóll, sem skiptir löndum milli Voga og Brunnastaða. Þarna eru margar og allglöggar seltóftir og allstórt seltún, en ekkert vatn. Þangað mun vera um klukkustundar gangur frá Brunnastöðum. ...
9. *Hlöðunessel* er austur af Brunnastaðaseli. Þar eru litlar og ógreinilegar seltóftir og lítið seltún. ...
10. *Knarranessel* er norðaustur af Hlöðunesseli, um stundar gang frá Knarrarnesi. ... Þarna er stórt seltún og allmikið vatn í nokkuð stóru leirflagi. Í miklum þurrkum hefir vatn þetta þornað, og svo var fyrir 1920, en þá var grafin niður í leirflagið nokkuð djúp hola. Komu menn þar niður á mó, er reyndist góður eldiviður, en mós væðið takmarkast á alla vegu af hraunklökkum og var mórinn því fljótt upp urinn. ...
11. *Auðnasel* er austur af Knarranesseli. Þar eru margar greinilegar seltóftir og allstórt seltún. ...

³⁰⁸ *Landnám Ingólfs*. 3. b. Sýslulýsingar og sóknalýsingar. 1937-1939. S. 193.

³⁰⁹ Árni Óla. *Strönd og Vogar*. Reykjavík. 1961 S. 205.

12. *Kolgrafaholt* heitir um hálftrar stundar gang frá Þórustöðum. ... [Árni Óla segir engar seltóftir sjást þarna en virðist giska á að þarna sé selstaða Þórustaða, Fornuselshæðir, sem Jarðabók Árna og Páls nefnir].

13. *Flekkuvíkursel* eru um 1/2 stundar gang frá Flekkuvík. Þar eru glöggar seltóftir, en ekki margar. eru þær við berghamar hjá Hrafnagjá, ... Í Flekkuvíkurseli er lítið seltún, en nokkrar grasi grónar *flatir* austur og vestur frá selinu, ...

14. *Rauðhólssel* átti Stóra-Vatnsleysa. Það er við hraunjaðarinn, sem liggur frá Kúagerði, en vestur af Snókafelli, sem er úti í hrauninu. Í Rauðhólsseli eru glöggar seltóftir og allstórt seltún, ...

15. *Oddafell* heitir milli Keilis og Trölladyngju. Þar átti Minni-Vatnsleysa selstöðu. ...

16. *Sogasel*. Það er uppi í Vesturhálsi og í landi Stóru Vatnsleysu, en þar höfðu Kálfatjörn og Bakki selstöðu. Er þangað um 2 1/2 klukkustundar gangur frá Kálfatjörn. ...

17. *Hvassahraunsel* var vestast í Almenningum. ...³¹⁰

Í áðurnefndri grein Guðrúnar Ólafsdóttur frá 1979 er gert ráð fyrir að selstöður, sem Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns nefnir og jarðir í Grindavíkurbænum nýttu, hafi verið innan marka hreppsins. Miðar Guðrún við kort Landmælinga Íslands, blað 27, Reykjavík, útgefið 1977, og blað 29, Krísuvík, gefið út 1969. Stangast það á við umsögn Geirs Bachmanns í sóknalýsingunni 1840-1841, sem segir Selsvelli í Strandamannalandi, og greinargerð Sesselju Guðmundsdóttur, sem oft hefur verið vitnað til hér að framan.

Guðrún telur hugsanlegt að ásókn Grindvíkinga í selstöðuna á Selsvöllum megi að einhverju leyti skýra með því að þeir höfðu ekki lengur haft innhlaup í selstöðurnar í Krísuvíkurlandi eins og var á 18. öld. Þrjú nýbýli hafi risið í Krísuvíkurlandi á 19. öld, öll í fyrri seljalöndum. Vigdísarvellir og Bali á Vigdísarvöllum og Fitjar í svonefndri Selöldu [sem er utan kröfusvæðis]. Telur hún ólíklegt að Krísuvíkurbændur hafi leigt út selstöður eftir að þessi býli byggðust.³¹¹

Guðrún Ólafsdóttir reynir að tímasetja hvenær selfarir í Grindavíkurbænum hafi hætt og vitnar til bókar Gísla Brynjólfssonar, „Mannfólk mikilla sæva. Staðhverfingabók” (útgefni 1973) og Ferðabókar Þorvalds Thoroddsens (útgefni 1913), en Þorvaldur kom að Hraunseli, Selsvöllum, Baðsvöllum og Vigdísarvöllum árið 1883. Samkvæmt því hefðu selfarir hætt milli 1850 og 1883. En í þjóðháttasöfnun árið 1976, hefði Magnús Hafliðason frá Hrauni (fæddur 1891) sagt foreldra sína haft í seli í Hraunseli og talið að því hefði verið hætt um 1890.³¹²

Svo virðist sem Grindvíkingar hafi enn haft í seli um 1870 ef dæma má af bréfum hreppstjóra Vatnsleysustrandarhrepps 15. og 21. janúar 1870, sem telur mann,

³¹⁰Árni Óla, 1961. S. 242-246.

³¹¹*Söguslóðir*. 1979. S. 138.

³¹²*Söguslóðir*. 1979. S. 138-140.

sem sýslumaður segir búsettan á Vigdísarvöllum, heimilisfastan á Vatnsleysuströnd, þó að hann flytji sig og fé sitt um sumartímann á Vigdísarvelli, líkt og þegar Grindavíkurmenn hafi í seli á Selsvöllum.³¹³

5.6. Afréttarnot í Grindavík og Vatnsleysustrandarhreppi

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns 1703 segir um Krísvík:

Afrjett fyrir jarðarinnar pening nægileg, en er þó öngvum burtu ljeð.³¹⁴

En Jarðabókin getur ekki annars staðar um afrétt í Grindavíkur- og Vatnsleysustrandarhreppum.

Um afrétt í Krísvík segir séra Jón Austmann í sóknarlýsingu sinni frá 1840:

„Afréttarlönd í Selvogi er Heiðin háa, en í Krísvík fjöllin þar umhverfis.“³¹⁵

Í lýsingu Staðarsóknar í Grindavík frá 1840-1841 segir Geir Bachmann prestur á Stað:

32. Ekkert er hér afréttarland; allt fé ungt og og gamalt, lömb og sauðir er rekið í selið og þar smalað á hverju máli; lömbin eru kefluð. Þó eru réttir í Stóru-Vogum, sóttar af Ströndinni, Rosmhvalaness-, Hafna- og Grindavíkurhreppum.³¹⁶

Áður hefur verið nefnd kvörtun Geirs undan ágengni nágretta sinna í sellandinu sem kemur fram í grein Guðrúnar Ólafsdóttur „Sel og selstöður í Grindavíkurhreppi“ sem birtist í afmælisriti Ólafs Hanssonar *Söguslóðir* árið 1979. Hér verður tekinn upp að nýju dálítili kafla.:

Til enn frekari áréttingar um mikilvægi þessara hlunninda [þ.e. selstöðu Grindavíkinga] má tilfæra bréf frá árinu 1844 frá sr. Geir Bachmann til biskups, þar sem hann kvartar yfir því, að allir nágretta sínir noti selstöðuna á Selsvöllum án þess að greiða honum leigu fyrir, þótt hún sé sannanlega eign prestssetursins samkvæmt jarðabókinni 1760. ... Nú sé svo komið, að fyrir utan hann, sem hafi byrjað að nota selið 1837, þ. e. tveimur árum eftir að hann fékk brauðið, eigi sex búendur þar selhús og hafi þar allan sinn fénað og taki auk þess sumir fénað af öðrum til göngu og hirðingar. Telur hann, að sumarið áður hafi að minnsta kosti 500 fjár, ungt og gamalt, og 30 nautgripir auk inntökupenings gengið á völlum og geti menn getið sér þess nærri, að þvílíkur urmull af kúm og kindum geri „ærið usla og jarðnag í beitolands þrengslum. Vegna hagleysis verði að reka allan fénað, sem tíðum sé kominn í

³¹³Skjal nr. 2 (98).

³¹⁴Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3. b. 1923. S. 3.

³¹⁵Landnám Ingólfs. 3. b. 1937-1939. S. 106.

³¹⁶Landnám Ingólfs. 3. b. Sýslulýsingar og sóknalýsingar. 1937-1939. S. 143-144.

selhagana löngu fyrir fráfarur í 7. viku sumars, heim á miðjum selvinnutímanum, ...³¹⁷

Pétur Jónsson prestur á Kálfatjörn minnst ekki á afréttarnot í lýsingu sinni á Njarðvíkur- og Kálfatjarnarsóknum árið 1840.

Í Jarðamati 1849-1850 er minnst á sumarreit við allar jarðir í Grindavíkur- og Vatnsleysustrandarhreppum, misjafnlega góða. Virðist yfirleitt miðað við að beitin sé í heimalöndum jarðanna, nema um Hraun í Grindavík segir:

Sumarreit góð í seli upp til fjalla ...³¹⁸

Til er upphaf fjallskilaseðils af Vatnsleysuströnd sem ekki verður tímasettur en er væntanlega í sambandi við fjárkláðaskoðun á síðari hluta 19. aldar þar sem fjáreigendum á Vatnsleysum og Flekkuvík er falið að smala Dyngjur og Fíflavallafjall og koma fénu á Selsvelli á fimmtudagskvöldi, þar sem fjáreigendur eiga að mæta það kvöld og smala næsta dag ofan fjallið og heiðina.³¹⁹ Ekki er víst að af þessum seðli megi draga nokkrar ályktanir um smalanir á þessu svæði af því tilefnið mun líklega hafa verið sérstakt eins og áður var nefnt, þ.e. fjárkláðaskoðun.

Framar, undir kafla 5.3.3 Krísuvík, er fjallað um kröfur Krísuvíkurmanna á hendur Grindvíkingum á árunum 1895 og 1911 varðandi hagatoll og greiðslu fyrir sumarreit. Verður það því ekki endurtekið hér

Samkvæmt lýsingum á fáeinum jörðum á Vatnsleysuströnd í fasteignamati 1932 mætti ætla að sveitin hafi þá orðið sér úti um afrétt. Segir um Stóra – Knarrarnes II að það eigi rétt til upprekstrar í afrétt og Stóra – og Minni – Vatnsleysa eiga rétt til upprekstrar í afrétt sem er sveitareign. Hins vegar átti Traðarkot í Brunnastaðalandi ekki afréttarland.³²⁰

Sveitarbækur Vatnsleysustrandarhrepps frá því um 1930 eru ekki tiltækar á Þjóðskjalasafni svo að ekki hefur verið hægt að ganga úr skugga um hvaða afréttarland geti verið um að ræða og raunar verður ekki séð af afsals- og veðmálabókum að þinglesinn hafi verið nokkur leigusamningur um afrétt á þessu svæði.

Árið 1941 keypti sýslunefnd Gullbringusýslu allt lítt ræktanlegt beiti-land Krísuvíkur og Stóra – Nýjabæjar sem sumarbeiti-land að undanskildu landi Hafnarfjarðarbæjar, sem bærinn hafði keypt fyrir á árinu 1941, öðrum afnotum landsins, ítökum, hlunnindum og náma- og hitaréttindum.³²¹

Elsta fjallskilareglugerð fyrir Kjósar- og Gullbringusýslu er frá árinu 1891. Þar segir í 1. grein:

³¹⁷ *Söguhlóðir*. 1979. S. 137-138.

³¹⁸ Skjal nr. 2 (47).

³¹⁹ Skjal nr. 2 (99).

³²⁰ Skjal nr. 2 (51).

³²¹ Skjal nr. 2 (54).

Hreppsnefnd hvers þess hrepps, er afrjett á, skal annast um, að geldur fjenaður (hross, naut og sauðfje sje rekinn til afrjetta á þeim tíma, sem hentast er, eptir árferði og öðrum kringumstæðum. Hreppsnefnd hvers þess hrepps, sem engan afrjett á, skal ef unnt er, og hún álitur þess þörf, útvega hreppsþúum sumarhaglendi fyrir geldfjenað þeirra móti hæfilegu endurgjaldi úr hreppssjóði. Skulu þeir fjáreigendur skyldir til að reka fjenað sinn á hið fengna haglendi, sem að álitu hreppsnefndar ekki hafa nægilegt haglendi fyrir fjenaðinn heima.³²²

Í 6. grein eru ákvæði um að högun gangna skuli boðin með fjallgangnaseðli 3 vikum fyrir fyrstu fjallgöngur.

Næsta fjallskilareglugerð, 1896, kveður svo á í 1. grein:

Að svo miklu leyti sem heimalönd að álitu hreppsnefndar eru eigi nægileg til sumarþeitar, ber öllum, sem geldfjenað eiga, að reka hann til afréttar þar sem hann er, að öðrum kosti koma fjenaði sínum til göngu yfir sumartímann hjá öðrum, sem land hafa. Verði hlutaðeigandi óánægður með ráðstöfum hreppsnefndar, skal hlíta ítölu í landið. Sama gildir um þá, sem fjenað taka, ef þeir ofsetja í land sitt. Hreppsnefndin sjer um, að þetta sje ekki vanrækt.³²³

Óbreytt ákvæði voru í fjallskilareglugerð frá árinu 1902 en Gullbringusýsla og Hafnarfjörður fengu eigin fjallskilareglugerð árið 1914. Þar segir í 2. grein:

Enginn má heimildarlaust reka sauðfjenað eða hross í land annars manns, nje heldur án leyfis hlutaðeigandi landráðanda eða hreppsnefndar ónáða fje á fjalli eða í annars manns landi.³²⁴

Hér virðist ekki gert ráð fyrir afréttum á viðkomandi svæði. Sama má segja um fjallskilareglugerð Gullbringusýslu og Hafnarfjarðarkaupstaðar frá árinu 1939, 4. grein

Skylt er öllum grasbýlismönnum og fjáreigendum að smala sjálfir heimalönd sín og koma fénaði þaðan til allra lögrétta.

Fjallskyldur er hver sá, sem fénað á eða hefir til umráða, hvort sem jörð hefir til afnota eða eigi. Hann er og skyldur að sækja fé til rétta innan sýslugirðingar eftir fyrirlagi hreppsnefndar eða bæjarstjórnar. ...³²⁵

Allnokkrar breytingar urðu í næstu fjallskilareglugerð Gullbringusýslu og Hafnarfjarðar árið 1965. Þá var fyrst tekið tillit til afréttarlands sýslunnar í Krísuvík:

„1. gr. Sýslunefnd hefur á hendi yfirstjórn allra afréttar- og fjallskilamála í Gullbringusýslu og Hafnarfirði. Sveitarstjórnir hafa á hendi stjórn og framkvæmd mála þessara hver í sínum hreppi eða í samvinnu tvær eða fleiri

³²²Skjal nr. 4 (39).

³²³Skjal nr. 4 (40).

³²⁴Skjal nr. 4 (41).

³²⁵Skjal nr. 4 (44).

saman, þar sem henta þykir. Heimilt er sveitarstjórnnum að fela öðrum framkvæmd fjallskilamála að einhverju eða öllu leyti.

2. gr. Eigi fleiri en eitt sveitarfélag sameiginlegt afréttarsvæði eða lönd innan sýslunnar þar sem fé þeirra gengur saman, skulu sveitarstjórnir þær, sem hlut eiga að máli, kjósa fjallskilanevnd til að sjá um fjallskil og vorsmalanir. ...

3. gr. Afréttarnevnd, skipuð einum manni úr hverjum hreppi, hefur með höndum niðurröðun á fjallskilum á afréttarlandi sýslunnar í Krýsuvík. Nevnd þessi skal, eigi síðar en í 20. viku sumars hafa lokið störfum og sent hverju sveitarfélagi eða eftir atvikum fjallskilanevnd tilkynningu um hvað hverju sveitarfélagi (upprekstarfélagi) beri að leggja til fjallskila á þessu svæði. ...³²⁶

Árið 1988 voru afréttar- og fjallskilamálefni Hafnarfjarðar aðskilin frá Gullbringusýslu með staðfestingu fjallskilasamþykktar fyrir Kjósarsýslu, Reykjavík, Seltjarnarnes, Kópavog, Garðabæ og Hafnarfjörð. Þar eru eftirfarandi ákvæði:

1. gr. Sýslunefnd Kjósarsýslu hefur á hendi yfirstjórn allra afréttar og fjallskilamála í Kjósarsýslu, Reykjavík, Seltjarnarnesi, Kópavogi, Hafnarfirði og Garðabæ.

Sveitarstjórnir hafa á hendi stjórn og alla framkvæmd fjallskilamála í sveitarfélögum og í samvinnu þegar fleiri sveitarfélög hafa upprekstur og réttarhald sameiginlega. Verði ágreiningur milli sveitarstjórna út af fjallskilamálum sker sýslunefnd úr.

Heimilt er sveitarstjórn að fela öðrum framkvæmd fjallskilamála.

2. gr. Eigi fleiri en eitt sveitarfélag sameiginlegt afréttarsvæði eða lönd innan sýslunnar þar sem fé þeirra gengur saman, skulu sveitarstjórnir þær, sem hlut eiga að máli kjósa fjallskilanevnd til að sjá um fjallskil og vorsmalanir. ...

3. gr. Öllum þeim sem jörð hafa til ábúðar eða umráða ber skylda til að smala land sitt á vorin eftir fyrirmælum sveitarstjórnar ...

4. gr. Hreppsnefndum er heimilt að greina allt land í hreppum í heimaland og upprekstrarland, ef ástæður þykja til. Telst þá upprekstrarland, þar sem búpeningur gengur á sumrin en notast lítt eða ekkert á veturnum sökum fjarlægðar frá byggð.

5. gr. Enginn má hafa til sérnota fyrir sig félagslegt upprekstrarland án leyfis sveitarstjórnar.³²⁷

Nú er í gildi fjallskilasamþykkt fyrir Landnám Ingólfs Arnarsonar frá árinu 1996:

1. gr. Samþykkt þessi tekur til allra afréttar- og fjallskilamála í Árnessýslu vestan vatna, Gullbringusýslu, Kjósarsýslu og öllum kaupstöðum í Kjalarnesþingi, þ.e. allra sveitarfélaga eða hluta sveitarfélaga vestan Ölfusár,

³²⁶Skjal nr. 4 (46).

³²⁷Skjal nr. 4 (47).

Sogs, Þingvallavatns, Þjóðgarðsgirðingar og varnarlína í Hvalfjörð (Landnámshólf).

2. gr. Hver sýsla er fjallskilaumdæmi sem skiptist í fjallskiladeildir eftir sveitarfélögum. Kaupstaður telst til fjallskilaumdæmis þeirrar sýslu sem kaupstaðarlandið hefur áður legið undir.

Héraðsnefndir hafa á hendi yfirstjórn allra afréttar- og fjallskilamála, hver á sínu svæði. Sveitarstjórnir annast stjórn og framkvæmd þessara mála, hver í sínu sveitarfélagi, eða í samvinnu tvær eða fleiri saman þar sem henta þykir. Heimilt er sveitarstjórnnum að fela öðrum, svo sem félögum sauðfjáreigenda, framkvæmd fjallskilamála, að einhverju eða öllu leyti.

3. gr. Eigi fleiri en eitt sveitarfélag sameiginlegt afréttarsvæði eða upprekstarlönd þar sem fé þeirra gengur saman, skulu viðkomandi sveitarstjórnir eða fulltrúar þeirra kjósa fjallskilanefnd til að sjá um lögboðin fjallskil ...

5. gr. Upprekstarlönd eru afréttir og þau heimalönd sem leituð eru félagslega samkvæmt ákvæðum um fjallskil, sbr. 11. og 12. gr. V. kafla þessarar samþykktar. Skulu þau eingöngu nýtt til sumarbeitar. ...

Enginn má hafa til sérnota fyrir sig félagslegt upprekstarland án leyfis sveitarstjórnar. ...³²⁸

Engin umfjöllun er um afréttarmálefni í Gullbringusýslu í bókinni *Göngur og réttir*.

Sigurður Gíslason á Hrauni í Grindavík lýsti smalamennskum í Grindavíkurhreppi (10. nóvember 2004):

Eftir að seljabúskap lauk voru lagðir til 20 menn í vorsmalamennsku í Krísvík, sem tók minnst þrjá daga og allt upp í viku. Fyrst hafi verið smalað á Vigdísarvöllum, Selsvalla- og Sveiflubergshálsar og Selsvellir teknir með frá Núpshlíðarhálsi, Dyngjurnar, Höskuldarvellir inn á Norðlingaháls þegar Höskuldarvellir voru með í smölun. Oft hafi komið tveir til þrír menn af Ströndinni (þ. e. Vatnsleysuströnd). Daginn eftir, ef vel hafði gengið, voru tjöldin flutt vestur yfir Selsvallaháls, menn dreift sér í smölun frá Sogum vestur með Driffelli, sunnan undir Keili, farið um Hemphól, vestasti maður farið fram Dalahraun og Beinavörðuhraun, þaðan um Bleikshól og þaðan austur að Borgarrétt. Í suður frá Sogum verið farið fram fyrir Hraunssel, syðsti maður sunnan við Méltunnuklif og Skála-Mælifell og réttað í Borgarhraunsrétt.

Haustsmölun hafi verið í 22. viku sumars. Á laugardegi var smalað í Krísvík og féð rekið til Þorkötlustaðaréttar á sunnudegi en þann dag smalað Hraunsland frá Selsvallahálsi og Ísólfsskála- og Þorkötlustaðalönd. Fjórir menn hafi farið að vestan um Skógfellin og Kálffellsheiði, innsti maður farið inn á Hemphól og beðið eftir þeim, sem komu að austan. Tuttugu manna

³²⁸Skjal nr. 4 (48).

hópur fór ríðandi inn Selsvelli, inn í Sog, í Kerid, þá riðið inn með Trölladyngju, þar var skipt. Fimm menn látnir smala Dyngjurnar, austasti maður fór fyrir austan Fíflavallafjall og gat þurft að fara austur að Hofmannaflöt ef fé sást þar. Aðrir fóru vestur yfir Oddafell að Keili og vestasti maður hitti þann, sem beið við Hemphól. Þaðan var haldið suður um Kálffell, Aura, Dalahraun og Beinavarðahraun [í lýsingunni er ýmist talað um Beinavörðu- eða Beinavarðahraun] fram Vatnsheiði til réttar. Austasti maður fór um Óbrennuhólma og þaðan um Miðreka og út um Selatanga, Mölvík til Ísólfskála og áfram til réttar. Fé hafi verið smalað til rúnings fram til ársins 1991 og menn haft stóð á fjalli, Ísólfskálabóndi fram til 1990.³²⁹

Lögð hefur verið fram lýsing Sæmundar Þórðarsonar á Stóru – Vatnsleysu á smalamenskum á Vatnsleysuströnd og Vogum sem stjórnað var af hreppsnefnd. Lýsingin er dagsett 27. október en án ártals. Segir hann bændur hafa smalað sjálfir heimalönd í Vatnsleysustrandarhreppi í sex einingum:

1. Hvassahraun (Hvassahraunsmenn smöluðu að Markhelli).
2. Vatnsleysubæir og Flekkuvík (í fyrstu rétt smalaðir Höskuldarvellir, farið upp Sog og vestur með Spákonuvatni og sigin norðan í Grænavatnseggjum og niður austan við Driffell og niður með Hrafnafelli, um Kolhól, Einiberjahól og Austari-Hrafnhól. Senda varð tvo menn til að smala tór sem liggja upp eftir Afstapahrauni, allt til Sóleyjarkrika. Með Flekkuvíkurmönnum var farið upp í Flekkuvíkursel og smalaður þríhyrningur, sem myndaðist milli Vatnsleysumanna og Kálfatjarnar- og Þórustaðamanna, milli Hafnhóla og Prestsborgar (Staðarborgar) og Keilisness. Þess hafi verið gætt að vera samsíða Kálfatjarnar-, Þórustaða-, Landakots og Auðnamönnum við smölun).
3. Kálfatjörn, Þórustaðir, Landakot og Auðnar (Sæmundur nefnir það Þórustaðaleit en ekki hve langt þeir hafi smalað).
4. Knarrarnes.
5. Hlöðunes og Brunnastaðahverfi.
6. Vogar. (Sæmundur nefnir ekki hvert menn á svæðum 4 - 6 hafi smalað). Eftir að bílfært varð á Höskuldarvelli og upp í Eldborg og Sog hafi smalar verið fluttir á bílum upp eftir, og hafi allir nýtt sér það nema Brunnastaða- og Vogamenn. Á síðari árum hafi Brunnastaðamenn farið á bílum frá Ísólfskála að Litlahrút og smalað þaðan til Brunnastaðaréttar. Smalamenskur í Krísuvík hafi verið samstarfsverkefni Vatnsleysustrandarmanna og Grindvíkinga, réttað á Vigdísarvöllum á sumrum en rekið til Grindavíkur á haustum. Höskuldarvellir og Sóleyjarkrika hafi verið lífæð beitar yfir sumartímann, jafnvel þótt stór hluti hafi verið í rækt og þar heyjað. Þar

³²⁹Skjal nr. 20 (23).

hafi alltaf verið rennandi vatn.³³⁰

Margrét Guðnadóttir frá Landakoti á Vatnsleysuströnd lýsir nýtingu heiðalandins í æsku sinni (8. maí 2004):

Fé hafi verið sleppt í heiðina löngu fyrir sauðburð og gengið þar afskiptalaust fram í júlíbyrjun þegar smalað var til þess að marka lömb og rýja ær. Smalar á Þórustöðum, Kálfatjörn og Landakoti hafi gengið Þórustaðastíg og heiðina langt upp fyrir Keili að hæð sem nefnist Melhól, þaðan sé ekki langt í Grænavatnseggjar á mörkum Þórustaða og Krísuvíkur. Smöluð hafi verið heiðin frá og með Kálfatjarnarlandi að Breiðagerðis- og Knarrarnesslöndum. Enginn fjárbóndi var á Auðnum en bændur á innströndinni máttu nýta þeirra hluta af heiðarlandinu. Margrét segir Krísuvík hafa verið komna í eyði þegar hún fór að muna eftir sér. Segir hún innstrandarbændur hafa á uppvaxtarárum sínum farið „í fjallið“ á hverju hausti og verið viku í þeirri ferð, smalað allt Krísuvíkurland og komist austur að Herdísarvík.³³¹

Lagt hefur verið fram skjal varðandi tófugreni sem Grindvíkingar hafa legið á um langan aldur eða unnið. Er þar sagt að Grindvíkingar hafi frá alda öðli legið á grenjum í Hraunsseli, Selsvöllum, vestur af Grænavatnseggjum og sunnan við Driffell.³³² Gera má ráð fyrir að grenjavinnsla í Krísuvíkurlandi hafi færst meir á hendur Grindvíkingum þegar byggð eyddist í Krísuvík og minni fyrirstaða varð af fé úr Krísuvík enda landið innan marka Grindavíkurhrepps fram yfir 1940. Hreppurinn hefur væntanlega borið ábyrgð á grenjavinnslu á svæðinu á meðan. Einnig má nefna að samkvæmt framkomnum upplýsingum nýttu Grindvíkingar Vigdísarvallaland til sumarbeitar og því meiri ástæða til þess að þeir legðu til menn til þess að liggja þar á grenjum.

5.7. Almenningar á Suðurnesjum

Í hinni prentuðu gerð Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns er aftan við umfjöllunina um Vatnsleysustrandarhrepp neðanmálgrein sem hefst á þessum orðum:

Í Jarðabókinni er seðill og á honum þetta, sem á hjer við:

Það sem Suðurnesjamenn kalla Almenníng tekur til suður við Hvassahrauns land og Trölladyngjur, gengur so norður eftir fyrir ofan lönd allra Hraunabæjanna og endast so norðan til, þar sem hann mætir Áslandi, ...³³³

Eftir orðanna hljóðan virðist sem Almenníngurinn takmarkist af landi Hvassahrauns og Trölladyngjum og sé því ekki innan Vatnsleysustrandarhrepps.

³³⁰Skjal nr. 17 (11).

³³¹Skjal nr. 16 (2).

³³²Skjal nr. 20 (26).

³³³Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3.b. 1923. S. 157.

Í greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands er vakin sérstök athygli á því hvaða jarðir á Suðurnesjum hafi átt rétt til kolgerðar í „almenníngi” eða „almenningum” og vísað til orðalags í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá árinu 1703. Í Grindavíkurreppi séu það Ísólfskáli, Hraun, Þorkötlustaðir, Hóp, Járngerðarstaðir, Þorkötlustaðir, Húsatóftir og Staður³³⁴, þ.e. allar jarðir í hreppnum, hvort sem þær töldust eign Skálholtsstóls eða konungs, nema Krísuvík, sem hafði eigin skóg en um það segir. :

Skógur lítill þó til kolagjörðar fyrir ábúendur og líka að nokkru leyti til eldiviðar. ...

Öll hlunnindi jarðarinnar, sem áður eru upptalin, mega hjáleigumenn allir nýta sjer hvör eftir efli og nauðsyn, nema reka einn; ...³³⁵

Í Hafnahreppi voru byggðar jarðir annað hvort í einkaeign eða eign Kirkjuvogskirkju. Engin þeirra átti rétt til kolagerðar. Í Rosmhvalanesshreppi voru langflestar jarðir í eigu konungs; í byggð voru: Stafnes, Hvalsnes, Bursthús, Lönd, Másbúðir, Fúlavík (nú Fuglavík), Býarsker, Fitjar, Þórustaðir, Kirkjuból, Hafurbjarnarstaðir, Kolbeinsstaðir, Lambastaðir, Miðhús, Gerðar, Skúlahús, Gauksstaðir, Skeggjastaðir, Brekka, Varir, Kothús, Ívarshús, Meiðastaðir, Gufuskálar, Litlihólmur, Hróðurnes, Stórihólmur og Keflavík. Þær eru allar taldar brúka eða hafa skóg í almenningum til kolagerðar, nema Bursthús, Fitjar, Lambastaðir og Skúlahús, þar sem slíkt er ekki nefnt. Hins vegar eru kolskógarréttindi ekki nefnd við þær jarðir sem voru í einkaeign og voru: Uppsali, Sandgerði, Flankastaðir, Krókur og Rafnkelsstaðir. Útskálar, sem voru staður (beneficium), eru ekki heldur með slík réttindi.

Konungur átti allar jarðir í Vatsleysustrandarhreppi, nema Kálfatjörn, Bakka og Flekkuvík, sem voru eign Kálfatjarnarkirkju. Allar jarðir í hreppnum brúkuðu skóg til kolgerðar í almenningi/almenningum nema Hvassahraun, sem átti skóg:

Rifhrís til kolgjörðar á jörðin í heimalandi, og líður hún á því hrísrifi stóran ágang af Stærri og Minni Vatsleysum, ábúendum og hjáleigumönnum. Annars brúkar jörðin þetta hrís til að fæða kvikfjenað í heyskort³³⁶

Raunar höfðu Stóruvogar átt skóg, sem þá var eyddur:

Skóg hefur jörðin átt til forna til kolgjörðar naumlega, nú er hann fyrir löngu so eyddur, að þar er valla rifhrís að fá, sem þjenu megi so styrkur heiti til eldiviðar. Og hefur hún að frjálsum kolgjörð í almenníngum.³³⁷

Jarðir þær, sem konungur átti á Suðurnesjum, höfðu áður verið í eigu Viðeyjarklausturs, sem konungur sló eign sinni á, eða Skálholtsstóls. Hafði

³³⁴ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3.b. 1923 .S. 8, 10 - 13, 20 og 23.

³³⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3.b. 1923. S. 5 og 9.

³³⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3. b. 1923. S. 155.

³³⁷ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3. b. 1923. S. 119.

Skálholtsbiskup verið látinn skipta á jörðum við konungsvaldið með hirðstjórabréfi 27. september 1563.³³⁸

Eins og áður var nefnt getur Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns þess ekki, að þær fáu jarðir, sem voru í einkaeign á Suðurnesjum, ættu rétt til kolagerðar í almenningi, ekki heldur Útskálar.

Í lýsingu Grindavíkursóknar 1840-1841 telur séra Geir Bachmann Almenning vera mjög víðtækan. Hann segir í lýsingu sinni á hraunum í Grindavík:

Það er að segja um öll þau hraun, sem finnast í Grindavík, að þau eru til samans tekin angar eða afleiðingar af þeim svo kallaða Almenningi fyrir sunnan Hafnarfjörð og ofan Vatnsleysuströnd.³³⁹

Síðar segir Geir:

Þess er áður getið, að *hraun* þau, sem í sókn þessari eru séu afleiðingar af Almenningnum. Hann liggur, sem kunnugt er, milli fjalls og sjóar, suður alla Vatnsleysuströnd, fyrir ofan Vogana, Vogastapa og Njarðvíkur. ... [Geir telur hraunin sem liggja vestur í Hafnir og suður í Grindavík til Almenningsins]. ... Þá er ennþá einn angi Almenningsins, sem skerst út úr fyrir sunnan Stóra-Skógfell, milli Svartsengis og Þorbjarnarfells að norðan, en Húsafells að sunnanverðu. Liggur sá armurinn fram í Þorkötlustaðanes.³⁴⁰

Ekki hefur fundist annar staður þar sem Almenningnum er svo lýst. Geir Bachmann var tiltölulega nýkominn til Staðarprestakalls, fékk kallið árið 1835, en hafði raunar dvalið í Keflavík frá árinu 1832.³⁴¹

Í kjölfar þess að stiftamtmaðurinn á Íslandi komst að þeirri niðurstöðu að Almenningsskógarnir á Álftanesi væri ennþá í eigu danska konungsins skipaði hann svo fyrir að farin yrði skoðunarferð um svæðið til þess að kanna hvað af almenningnum væri beitarland og hvað skógland þannig að ákvarða mætti hvaða hluta hans hægt væri að friða.³⁴²

Áreiðin fór fram 2. júní 1848. Samkvæmt henni voru mörk skógarlandsins:

ad nedan byrjar það nyrðst við Kolbeinshæd, gengur svo til vesturs niður ad Markhólum fyrir nordan Lónakotssel, hvar skógurinn endar mót sudri. Þó gengur skógartúnga þríhyrnt niður frá Alfaraveginum. Hennar botn eda breidd er ad ofan, og gengur frá Laungubrekkum til sudurs ad Markhólum.

³³⁸ *Íslenzkt fornbréfasafn* IV. b. 1897. S. 155-158.

³³⁹ *Landnám Ingólfs*. 3. b. Sýslulýsingar og sóknalýsingar. 1937-1939. S. 127.

³⁴⁰ *Landnám Ingólfs*. 3. b. Sýslulýsingar og sóknalýsingar. 1937-1939. S. 128-129.

³⁴¹ Páll Eggert Ólason. *Íslenzkar æviskrár*. II. bindi. Reykjavík 1949. S. 30.

³⁴² Bréf stiftamtmanns til sýslumanns í Gull. & Kjós. um rétt til Almenningsskógarins í Álftanesshreppi og ákvörðun marka hans, 3. desember 1847. (Stiftamts- og suðuramtsbréfabók Rosenörns 1847-1848, 3 desember 1847. Sta. I, 78, nr. 574).

Spordur skógarspildu þessarar endar í útnordri við Brunnhólavörðu skamt fyrir ofan Lónakot.

ad nordan. gengur skógarlandid frá Kolbeinshæd til Landsudurs lángs með Kapelluhrauni og brunanum upp ad Stórhöfðastíg, þadan

til sudurs í Fremstahöfða lángs með brunanum sudur ad „fjallinu eina” þadan til vesturs og útnordurs í krókum og hlikkjum alt nidur ad Markhólum.

Alt þetta land, sem álitst ad vera 1 ferhyrnings míla ad stærð, vidurkenna allir þeir, sem mætt hafa, ad kallad sé með adalnafni (Generelt) Almenníngur.

Landid er alt skógi vaxid, og er skógurinn ad nordann og ad ofan víða ílla högginn...

Gjörðarmannanna álit og meining er, ad sú nýnefnda skógarspilda upp frá Lónakoti ad alfaraveginum hljóti ad vera beitarland bædi vegna nærlægðar þess við Lónakot og Ottarstadi, og líka hins, ad þetta skógarland er í sjálfu sér lítilfjörlegt. Þarómóti finna þeir ei ástæðu til ad skipta hinu öðru hér ad framan tilgreinda skógarlandi í tvent, ... Land þad alt beri ad álíta sem skóg, er frida beri....

Eigendurnir af jörðunum Þorbjarnastöðum, Straumi, Ottarstöðum og Lónakoti samt af Hvassahrauni athugudu ad selstöður þeirra lægju í því ad framan tiltekna skógarlandi, og ad þar hefði verið frá alda öðli, þótt með millibilum, haft í seli frá teðum jörðum einsog þeir hefðu beitt fé sínu í þessu tilgreinda landi og yrkt þar skóg. Þeir geima ser því rett sinn í þessu tilliti um leid og þeir framleggja eitt bréf til Sýsslumannsins [í Gullbringu- og Kjósarsýslu] ...

Bréfið hefst á tilvísun í tilkynningu hans til eigenda Hraunajarða um áreiðina.

Síðan segir:

þar óckur eru ofann nemdar jarder seldar undann tekníngarlaust með öllum Herlogheitum gögnum og gjæðum til ytstu Landa merki, ljka Sagðar ockar kaupenda, fullkonnasta eign þadann í fra - undann fillum við því ecke hier underskrifader menn, ad begiöra af vidkomande Sýslumanne í sínu lögsagnar ummdæmi ad Seiga ockur enn Hrauna jarda landi Sem bruna Hraun Halda þad land kallast ad öðru nafne Almenníngur alt nidur ad sjó.

Einnig var framlagt bréf frá prestinum í Garðaprestakalli þar sem hann minnir á að nokkrum jörðum tengdum því sé í Jarðabókinni frá 1760 eignað skógarhögg í Almenníngnum.³⁴³

Nánar er fjallað um áreiðargjörðina í kafla 5.34.2. um Almenníng og Almenníngsskóga Álftaness í greinargerð Stór - Reykjavíkursvæðisins.

³⁴³Áreið á Almenníng Álftnesinga 2. júní 1848. (Gull. og Kjós. V, 8. Aukadómsmálabók 1844-1848), Yfirlýsing ábúenda í Hraunum 2. júní 1848. Yfirlýsing sóknarprests í Görðum, dags. 29.5.1848. Gull. & Kjós. VII 5 a (dómsskjöl 1840-1850)

Stuttu eftir að áreiðargjörðin fór fram voru tveir vitnisburðir um landamerki Hraunajarða skráðir niður.

Sá fyrri var saminn þann 5. júní 1848 að beiðni eigenda Hraunajarða en þeir vildu fá upplýsingar um hvað ákveðnir aðilar vissu um eignir Hraunajarða og notkun þeirra. Samkvæmt vitnunum var það land sem afmarkaðist af svokölluðu brunahrauni áður fyrr kallað Hrauna pláss eða Almennigur. Það land höfðu allar Hraunajarðir nýtt sér. Hver jörð hafði sitt svæði samkvæmt ákveðnum landamerkjum.

Seinni vitnisburðurinn var saminn degi seinna að undirlagi Guðmundar Guðmundssonar, bónda í Litla - Lambhaga, eiganda jarðarinnar Straums. Í honum greina vitni frá því hvað þeim hafi verið sagt varðandi landamerki jarðarinnar og notkun ábúenda á henni. Þessi lýsing fer hér á eftir:

Landa mörk höfum vid heirt ad væru þesse - ad nordann vid sio - úr Briniolfs skarde í Hádeigeshæd frá Straume ur Hadeig<is>hæd í þufu á austur enda midmunda hæd fra Þorbiarnarstöðum þadann beina stebnu uppa Hafurbiarnar Holt af þúfu á Hafurbiarnar Holte í Heimsta Höfda beint upp í bruna - ad sunnann - fra bruna firer ofann raud Hóla í nordasta Hraunhol beinastebnu í þufu á eiólfs hól sem er [sem er verður helzt lesið úr þessu orði] firer ofann steinhus þadann í nordur enda gvendarbrun<n>s Hædar So í nónhól af nonhól í Skip Hól þadann í markhól firer ofann vatna skier vid sjo.

Þann 7. júní samdi Guðmundur Guðmundsson bréf til sýslumannsins í Gullbringu– og Kjósarsýslu. Þar kemur fram að hann hafi haft samband við stiftamtmanninn sem hafi hvatt hann til þess að sýna sýslumanninum vitnisburðina tvo þannig að hann gæti kynnt sér þá áður en hann léti skoðunargerðina frá 2. júní frá sér fara. Í bréfinu kemur einnig fram að eigendur Hraunajarða telja sig eiga landsvæði það sem er afmarkað af brunahrauninu og að þeir vilji að skóglendi þeirra á landspildunni verði friðað.

Þremur dögum eftir að Guðmundur samdi bréfið til sýslumannsins, nánar tiltekið 10. júní, bað sá síðarnefndi stiftamtmanninn um að svara því hvort að fyrirhuguð friðlýsing almenningskóga Álftaness gæti haft áhrif á nýtingarmöguleika Hraunajarða á því landi sem eigendur þeirra teldu sig eiga þar.³⁴⁴

Þann 19. júní 1848 voru almenningskógar Álftaness gerðir að friðlýstu svæði og öðrum en ábúendum Hraunajarða bannað nýta landið. Með yfirlýsingunni fylgdi lýsing á mörkum hins friðlýsta svæðis:

að neðan frá Kolbeinshæð alt suður að Markhólum að norðan frá Kolbeinshæð með Kapelluhrauni og brunanum að Stórhöfðastíg, þaðan til suðurs – í Fremstahöfða langs með brunanum suður að Fjallinu eina, þaðan til vesturs og útnorðurs niður að Markhólum.³⁴⁵

³⁴⁴ Bréf sýslumanns í Gull. & Kjós. til stiftamtmanns 10. júní 1848 varðandi áreið á Almenningskóginn. Áreiðargerðin (útskrift úr dóma- og þingbók).

³⁴⁵ Friðlýsing Almenningskóga í Álftaneshreppi, dags. 19.6.1847.

Þann 21. júní 1849 samdi umsjónarmaður almennings Álftaness greinargerð um umsjónarsvæði sitt. Í henni var m.a. lýsing á þessu svæði:

Fyrst milli Garðakirkju fjall<l>lands, ur steinhusi suður í Markagil á Marraka eður undirhlíðum þaðan á Hæðstaholt, á Dauðadölum á annan veg ur Dauðadölum norður í Húsfell af Húsfelli upp á Þríhnjúka þaðan á suðurenda Blafells, á milli afrjetta Alptanes og se<l>tjarnarneshreppa. Á milli Gullbríngu og Arnessyslna af Bláfjöllum vestur á Kistufell. Á milli Alptaneshrepps og almennings og Krísivíkur lands af Kistufelli niður á syðra Horn á Fagradals-brún þaðan í Marrakagil, so í þúfu á fjallinu eina þaðan í Helguflöt norðaná Buðarhólum. Á milli jarðanna Heimalands og afrjettar af Buðarhólum eptir Buðarhólagjá, þaðan aptur í Steinhús. ...

Nánari upplýsingar um greinargerðina er að finna í kafla 5.34.2. um Almennung og Almennungsskóga Álftaness í greinargerð Stór - Reykjavíkursvæðisins.

Í yfirlýsingum dagsettum 12. og 24. júní 1865 kemur fram að umboðsmenn Hraunjarða hafi ákveðið að banna notkun á skógi þessara jarða. Samkvæmt yfirlýsingunni frá 24. júní liggur skógurinn fyrir neðan hinn svokallaða Almennung eftir þeim landamerkjum sem voru ákveðin við áreiðargjörð árið 1848.³⁴⁶ Yfirlýsingin frá 24. júní var þinglesin tveimur dögum síðar.³⁴⁷

Hinn 12. september 1874 var, að beiðni Árna bónda Hildibrandssonar í Hafnarfirði, gerð áreið á landamerki Hraunjarða og Almennungsskógana til að ákveða landamerki milli þessara staða. Áreiðarmenn urðu sammála um að:

bein stefna af kletti þeim, er liggur næst fyrir ofan Snókalönd, á Stórasteini, þaðan á Eyólfsbala og þaðan í Háholt sem liggur nálægt landamerkjum Hvassahrauns og Lónakots, [Yfirstrikun] væri sanngjarnlegust og réttust landamerki milli Almennungsskógar og Hraunjarða. Til glöggvari auðkenningar hlóðu áreiðarmenn vörðu á Eyólfsbala, og aðra ofaná Stórastein. En fremur eru [yfirstrikun] 2 vörður í beinni stefnu milli Stórasteins og klettsins hjá Snókalöndum, er áður var getið. Þá kom og áreiðarmönnum saman um, að bezt væri að hlaða vörðu á þennan stein hjá Snókalöndum, til þess að landamerki yrðu sem glöggvust og lofaði herra Árni Hildibrandsson að sjá um að það yrði gjört.³⁴⁸

³⁴⁶Í skjalinu, sem er að finna í Jarðaskjölum Gullbringu- og Kjósarsýslu og Afsals- og veðmálabók 1861 - 1868, stendur 1847. Þetta hlýtur að vera villa því í Aukadómismálabók Gullbringu- og Kjósarsýslu 1844 - 1848 sem er samtímaheimild, og jarðaskjalinu frá 12. júní, stendur 1848.

³⁴⁷Bann við notkun á skógi Hraunjarða, sem liggur fyrir neðan þann svokallaða Almennung, 24. júní 1865. (Gull. & Kjós. XIX, 4. Afs. og veðmál. D 1861-1868, nr. 225) og bann við hrísrifi í landi Hraunjarða, dags. 12.6.1865 og 24.6.1865 (jarðaskjöl).

³⁴⁸Áreið á landamerki Hraunjarða og Almennungsskóga, dags. 12.9.1874. (Gull. og Kjós. V, 14. Aukadómismálabók 1874-1877) og landamerki ákveðin, dags. 29.5.1875.

Þann 29. júní 1875 var áreiðargjörðin á landamerki Hraunajarða, sem farin var í september árið áður, þinglesin á manntalsþingi Álftanesshrepps.³⁴⁹

³⁴⁹Manntalsþing 29. júní 1875 fyrir Álftanesshrepp. Þinglesin áreiðargerð á landamerki *Hraunajarða*. Aukadómsmálabók Gull. & Kjós. V. 14, bls. 134.

6. NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR

6.1. Inngangur

Ágreiningur aðila máls þessa varðar eignarréttarlega stöðu landsvæða sem í kröfugerð íslenska ríkisins eru nefnd Suðurnesjaalmenningur, Selsvellir og Grindavíkuralmenningur, þ.e. hvort þar sé eignarland eða þjóðlenda.

Kröfum aðila er lýst í kafla 3 en hér skal þess getið að upphaflega var lýst eignarlandskröfum vegna jarða í Vogatorfu (Austurkots, Háabæjar, Minni-Voga, Nýjabæjar, Stóru-Voga, Suðurkots og Tumakots). Við 2. fyrirtöku málsins, 21. september 2004, var því hins vegar lýst yfir af hálfu jarðeigenda að við nánari athugun hafi komið í ljós að þeir eigi ekki hagsmuna að gæta í málinu. Þá var lögð fram kröfulýsing vegna jarðarinnar Flekkuvíkur, með eftirfarandi athugasemd: „Ríkið dregur ekki kröfulínu sína inn á þessa jörð, en umbjóðanda mínum þykir rétt, vegna rannsóknarreglu óbyggðanefndar að setja neðangreinda kröfulýsingu fram.“ Við endurupptöku málsins þann 11. maí 2006 var kröfulýsing vegna Flekkuvíkur afturkölluð. Jarðir í Vogatorfu og jörðin Flekkuvík koma því ekki til sérstakrar umfjöllunar í úrskurði þessum nema að því er varðar ákvörðun málskostnaðar.

Í þeim köflum sem hér fara á eftir verður gerð grein fyrir þeim sérstöku forsendum sem úrskurður óbyggðanefndar í máli þessu byggir á. Þar verður fyrst fjallað um landnám á því svæði sem hér er til umfjöllunar og því næst koma niðurstöður óbyggðanefndar um eignarréttarlega stöðu einstakra landsvæða, í staðfræðilegri röð frá vestri til austurs.³⁵⁰ Loks verður fjallað um ákvörðun málskostnaðar.

Umfjöllun þessi er í beinu samhengi og samræmi við „Almennar niðurstöður óbyggðanefndar“, ásamt viðauka við þær, í fyrri úrskurðum og vísar til þeirra.³⁵¹ Í hinum almennu niðurstöðum er gerð grein fyrir athugunum og niðurstöðum um nokkrar staðreyndir og lagaatriði sem almenna þýðingu geta haft við úrlausn þeirra mála sem undir nefndina heyra. Nánar tiltekið er gefið yfirlit um gróðurfar á Íslandi við landnám og þær breytingar sem á því hafa orðið síðan. Einnig er fjallað um landnám, hefð og lög sem stofnunarhætti eignarréttinda. Gerð er grein fyrir flokkun lands í *jarðir*, *almenninga* og *afrétti* og eignarréttarlegri þýðingu þessara hugtaka. Hugað er sérstaklega að ákveðnum tilvikum sem virðast á mörkum framangreindra flokka sem og eignarhaldi á og undir jökklum og mörk við jökul eða á. Þá er fjallað um

³⁵⁰ Umfjöllun um staðhætti og gróðurfar á svæðinu er byggð á skýrslu Ingva Þorsteinssonar, ráðgjafa óbyggðanefndar á sviði náttúrufræði, sbr. skjöl nr. 22(1) og 22(2), útgefnu kortum Landmælinga Íslands, örnefnaskrá frá Örnefnastofnun Íslands, athugunum í vettvangsferð, sbr. kafla 4.3., og almennum uppsláttarritum, svo sem árbókum Ferðafélags Íslands.

³⁵¹ Sjá kaflann *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* í málum nr. 1-7/2000 og *Viðauka við almennar niðurstöður óbyggðanefndar* í málum nr. 1-5/2001. Kaflar þessir voru felldir saman, með lítilsháttar breytingum, og fyrst birtir þannig sem viðauki með úrskurðum í málum nr. 1-9/2003. Sami viðauki fylgir hér.

það hvort og þá hvaða vísbendingar um eignarréttarlega stöðu lands megi draga af fyrirkomulagi fjallskila og tilvist ítaka til lands eða sjávar, hvaða réttur felist í fjörueign og hver séu merki sjávarjarða til hafsins. Því næst er fjallað um efni og gildi þeirra heimilda sem helst fjalla um eignarréttindi fyrr á tímum. Í því sambandi er gerð sérstök grein fyrir jarðamötum og jarðabókum, máldögum og vísitasíum, lögfestum, jarðabréfum og landamerkjabréfum, afsals- og veðmálabókum. Loks eru dregnar saman meginniðurstöður um þau atriði sem að framan hafa verið rakin. „Almennar niðurstöður óbyggðanefndar“ fylgja í viðauka með úrskurði þessum.

Þá hefur Hæstiréttur kveðið upp fyrstu dóma réttarins í þjóðlendumálum, varðandi úrskurð óbyggðanefndar í máli nr. 4/2000, Biskupstungnaafréttur og efstu lönd í Biskupstungnahreppi. Dómar þessir voru kveðnir upp 21. október 2004 í málum nr. 47 og 48/2004. Jafnframt liggja fyrir úrskurðir óbyggðanefndar í málum nr. 1-7/2000 í uppsveitum Árnassýslu (svæði 1), nr. 1-5/2001 í Austur-Skaftafellssýslu (svæði 2) og nr. 1-9/2003 í Vestur-Skaftafellssýslu og Rangárvallasýslu (svæði 3). Af þessum heimildum er einnig tekið mið, enda hafi einstakar niðurstöður almenna skírskotun.

Þess ber einnig að geta að óbyggðanefnd hefur í fyrri úrskurðum lagt til grundvallar að eðlismunur væri á þjóðlendu og eignarlandi, sbr. 1. gr. þjóðlendulaga nr. 58/1998. Þjóðlenda væri landsvæði utan eignarlanda og því yrði eignarland ekki gert að þjóðlendu með því að eigandi þess afsalaði sér eignarráðum sínum. Þannig hefur óbyggðanefnd talið að jarðir í eigu ríkisins væru eignarland enda þótt ríkið hafi ekki kallað eftir slíkum rétti vegna ósamrýmanlegrar kröfu sinnar um afmörkun aðliggjandi þjóðlendu. Á þetta reyndi í dómi Hæstaréttar 6. september 2005 í máli nr. 367/2005 (Íslenska ríkið gegn íslenska ríkinu vegna annars vegar Skaftafells I og III og hins vegar aðliggjandi þjóðlendu) en þar varð niðurstaðan sú að rannsóknarskylda óbyggðanefndar samkvæmt 5. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998 breytti engu um að málsaðilar færu með forræði á máli sínu fyrir nefndinni. Með vísan til þessa dóms beindi óbyggðanefnd þeirri fyrirspurn til fjármálaráðherra, sbr. bréf dags. 10. mars 2006, hvort skilja bæri þjóðlendukröfur þannig að land í eigu ríkisins væri lagt til þjóðlendu, í þeim tilvikum þegar nefndin teldi að land á kröfusvæði væri eignarland. Með bréfi ráðuneytisins, dags. 28. sama mánaðar, var erindinu svarað á þann veg að í þjóðlendukröfu ríkisins fælist ekki afsal á landi í eigu ríkisins og því ætti niðurstaða óbyggðanefndar gagnvart ríkisjörðum að ráðast af sömu atriðum og lögð væru til grundvallar um annað eignarland. Verður því við það miðað í úrskurðum óbyggðanefndar hér eftir.

Af framangreindum dómi Hæstaréttar frá 6. september 2005 í máli nr. 367/2005 verður þannig dregin sú ályktun að óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila, hvort heldur er íslenska ríkisins eða annarra, og verði að leysa úr máli á þeim grundvelli. Umfjöllun í úrskurðum óbyggðanefndar mun því einskorðast við þau landsvæði sem gerð hefur verið þjóðlendukrafa til en ekki gerð sérstök grein fyrir

landsvæðum sem liggja innan þess landsvæðis sem nefndin hefur upphaflega tekið til meðferðar en utan þjóðlendukröfusvæða íslenska ríkisins, svo sem verið hefur.

6.2. Landnám

Í kafla 5.2 hér að framan er rakið hvernig Landnámabók greinir frá landnámi á því svæði sem hér er til umfjöllunar. Getið er ýmissa manna og Ingólfur Arnarson þar fyrstur nefndur til sögunnar en landnám hans spannaði land „milli Ölfusár ok Hvalfjarðar fyrir útan Brynjudalsá, milli ok Öxarár, ok öll nes út.“ Þórir haustmyrkur nam Selvog og Krýsuvík og Molda-Gnúpur og synir hans, eru sagðir hafa sest að í Grindavík. Í Landnámabók er getið tveggja manna, sem námu Vatnsleysuströnd, Steinunnar gömlu, frændkonu Ingólfs Arnarsonar og Eyvindar frænda og fóstra Steinunnar. Loks er í Sturlubók og Hauksbók getið um Ásbjörn Özurarson, bróðurson Ingólfs Arnarsonar, sem numið hafi land milli Hraunholtslækjar og Hvassahrauns og allt Álftanes en það landsvæði tilheyrir máli 2/2004 hjá óbyggðanefnd.

Lýsing á landnámi Ingólfs veldur staðfræðilega litlum vafa. Mörk landnáma Þóris haustmyrkurs og Molda-Gnúpskona eru ekki nefnd í Landnámu. Landnám Molda-Gnúpskona er talið hafa náð til Reykjaness, en þar tók við landnám Herjólfss Bárðarsonar frænda og fóstbróður Ingólfs Arnarsonar. Sturlubók og Hauksbók ber saman um að landnám Steinunnar hafi náð til alls Romshvalaness fyrir utan Hvassahraun. Steinunn gaf Eyvindi frænda sínum og fóstra land á milli Kvíguvogabjarga, nú Vogastapa, og Hvassahrauns og er talið að landnám hans hafi náð inn til Hvassahrauns.

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt í málinu, sem og í öðrum málum á svæði 4, að landnám Ingólfs, svo sem því er lýst hér að framan, beri fremur brag af hertöku eða yfirráðatöku lands, en landnámi. Á þennan málatilbúnað ríkisins er ekki fallist af hálfu óbyggðanefndar. Þvert á móti hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að af lýsingum Landnámu, og rannsóknum þar að lútandi, verði ráðinn neinn slíkur munur á tilhögun og eðli landnáms Ingólfs annars vegar og öðrum landnámslýsingum hins vegar. Er þá ekki síst hafður samanburður af fyrstu landnámunum sem óumdeilanlega sýnast hafa verið verulega miklu stærri en síðari landnám. Sé tilgreining Landnámu þannig lögð óbreytt til grundvallar samkvæmt skýrum texta sínum má ráða að allt það landsvæði sem tekist er á um í þessu máli hafi í öndverðu verið numið.

Með vísan til framangreinds ber þess að geta að óbyggðanefnd hefur í fyrri úrskurðum sínum lagt til grundvallar að „skýrar frásagnir Landnámu hafi sönnunargildi um tilvist eignarréttar.“³⁵² Jafnframt hefur þó verið tekið fram að heimildargildi Landnámu sé „umdeilt og lýsingar hennar oft ónákvæmar. Úrskurður um eignarland eða þjóðlendu verður ekki byggður á þeim einum.“ Það er einnig

³⁵² Sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

almenn niðurstaða óbyggðanefndar að óvissa um aðferðir við landnám sé of mikil til þess að hægt sé að fullyrða um stærð landnáma á þeim grundvelli.

6.3. Hraun

Hér verður fjallað um landsvæði það sem lýst er í landamerkjabréfi fyrir Hraun, dags. 12. október 1889 og þingl. 20. júní 1890.

Að Hrauni liggja Þórkötlustaðir að vestan og Krýsuvík að austan. Til norðurs eru jarðir á Vatnsleysuströnd og til suðurs er Ísólfskáli.

Fjalllendi og heiðarlendi einkennir stóran hluta þess landsvæðis sem hér um ræðir. Uppfrá bæjarstæði Hrauns sem er syðst á jörðinni niður við sjó tekur land að rísa. Móbergsstapar og móbergshryggir eru einkennandi í landslaginu og má nefna Fagradalsfjall (390 m) sem rís hæst ásamt Kistufelli (336m) og Stórahрут (355 m). Í landi Hrauns er einnig að finna Fagradalsvatnsfell, Sandfell, Borgarfjall og Litla hrút.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá Fagradalsvatnsfelli í Hraunselvatnsfell og síðan til austurs í Selsvallafjall rétt norðan við Þrengslin. Samkvæmt þessari kröfugerð er nokkur hluti Hraunslands, eins og því er lýst af hálfu landeigenda, innan þjóðlendu. Innan þessa landssvæðis eru Selsvellir. Á móti hafa eigendur Hrauns lýst kröfu um beinan eignarrétt að sama landsvæði. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.14.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1B og 1B(8), er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Þá er á því byggt að landsvæði, sem nefnd hafa verið og talin almenningar frá fornu fari, teljist nú til þjóðlendna. Sama gildi um landsvæði, sem heimildir greina að hafi verið í almannanotum. Til forna hafi almenningar verið bæði hið efra og hið ytra, sem merki að þeir hafi bæði verið á hálendinu og niðri á láglandi. Heimildir bendi til þess að á Reykjanesi séu þrjú landsvæði, sem teljist til almenninga og þar af leiðandi til þjóðlendna, þ.e. Selsvellir, Suðurnesjaalmenningur og Grindavíkuralmenningur. Varðandi jörðina Hraun er sérstaklega tekið fram að heimildir bendi til þess í fyrsta lagi að Selsvellir séu ekki í Grindavík og þar af leiðandi ekki í landi Hrauns og í öðru lagi að þeir séu almenningur. Í sóknarlýsingu Grindavíkur frá 1840 séu mörk sóknarinnar sögð sjónhending úr Fagradalsfjalli austur landsuðurs í Hraunselvatnsfell, þaðan aftur í sömu átt í Framfell, sem kallað sé Vesturfell á Vigdísarvöllum, en norðan þess sé Strandarmannaland og svokallaður Almenningur. Ágreiningur sé um hvar Framfell (Vesturfell) sé, en mjög líklega sé það hæsta fjallið á hálsinum milli Vigdísarvalla og Þrengsla. Selsvellir séu norðan þess staðar. Á það er bent að í landamerkjalyýsingu Hrauns sé Selsvallafjall ranglega sagt upp af Sogaseldal, en í raun sé fjallið miklu sunnar. Með því að nota Sogaseldal sem mark fari stór þríhyrningur af landi undir Hraun og þar með Selsvellirnir. Einnig er á það bent að samkvæmt landamerkjabréfi Krýsuvíkur séu mörk jarðarinnar sjónhending úr Dágon í Trölladyngjufjallsrætur að vestan. Með því að draga beint strik milli

punktanna lendi markalínan um miðja Selsvelli og samkvæmt því ætti Krýsuvík, en ekki Hraun, að eiga landið næst fjallinu. Þá er bent á að samkvæmt landamerkjabréfi Þórustaða á Vatnsleysuströnd nái merki jarðarinnar til suðurs í hæsta hnjúkinn á Grænavatnseggjum, sem séu talsvert sunnan við Sog og Sogaselsdal. Loks er bent á að Hraun hafi ekki átt selsstöðu á Selsvöllum heldur „...langt í frá en þó sæmilega góða” í svokölluðu Hraunsseli í Þrengslum. Í sóknarlýsingum komi fram að landamörk á milli seljanna sé í svokölluðum Þrengslum.

Af hálfu eigenda Hrauns, sbr. skjöl nr. 20 og 20(18), er því haldið fram að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé og hafi verið undirorpið beinum eignarrétti allt frá landnámsöld. Kröfur eigenda Hrauns byggist á opinberum heimildum og sönnunargögnum. Fyrir hendi sé landamerkjalyking fyrir Hraun sem lesin hafi verið á manntalsþingi og innfærð í landamerkjabók. Lýsingu þessari beri að mestu saman við lýsingar á merkjum aðliggjandi jarða. Vera kunni að uppi sé ágreiningur um merki á milli lands Hrauns og nágrannajarða á einstaka stað, en það sé úrlausnarefni eigenda Hrauns og aðliggjandi jarða að leysa þann ágreining og óbyggðanefnd með öllu óviðkomandi. Umboðsmenn opinbers valds hafi hvorki fyrir né síðar dregið merkjalýsingu Hrauns í efa í orði eða verki. Þvert á móti hafi íslenska ríkið byggt samskipti sín við eigendur jarðarinnar á því að allt land innan þinglýstra merkja væri háð einkaeignarrétti eigenda. Íslenska ríkið hafi skattlagt jarðir með hliðsjón af þinglýstum landamerkjum og tekið veð í jörðum og látið bjóða þær upp miðað við sömu landamerki. Þá hafi íslenska ríkið sjálft eignast jarðir með slíkum landamerkjum og selt þær síðar án fyrirvara um landamerkin. Íslenska ríkið hafi í hvívetna í samskiptum sínum við eigendur jarða byggt á því að við hinum þinglýstu landamerkjum yrði ekki hreyft, a.m.k. ekki af þess hálfu.

Af hálfu eigenda Hrauns er því haldið fram að eignarréttindi bænda yfir jörðum sínum og afréttum verði ekki skert nema með setningu laga, sem heimili eignarnám gegn fullum bótum. Hér sé ekki um almennar eignarskerðingar að ræða heldur beinist eignarskerðingarkröfur íslenska ríkisins einungis að sumum jörðum, þ.e. þeim jörðum sem liggja inn til landsins. Um óheimila skattlagningu sé því að ræða, sem sé andstæð stjórnarskrá. Þá eru ítrekuð sjónarmið um réttmætar væntingar eigenda landsins, sem átt hafi og nýtt í marga mannsaldra land innan þinglýstra landamerkja, sem engum athugasemdum hafi sætt. Það sé almenn sönnunarregla að sá sem hafi athugasemdalaus þinglýsta eignarheimild að landi teljist eigandi þess gagnvart þriðja aðila. Vefengi þriðji aðili þá þinglýsingu þá hafi sá hinn sami sönnunarbyrðina fyrir því að landamerkjalykingin sé röng og að hann hafi lögvarða hagsmuni af því að fá henni breytt. Loks er á það bent að notkun hugtaksins almenningur sé mjög á reiki í fornum heimildum og að skilgreining íslenska ríkisins á því hugtaki eigi sér ekki stoð í heimildum. Af hálfu eigenda Hrauns er því haldið fram að fornar heimildir bendi til þess að Selsvellir hafi verið í einkaeigu en ekki almenningur eins og íslenska ríkið haldi fram. Sömu sögu megi segja um land það,

sem kallað hafi verið Suðurnesjaalmenningur, en augljóst sé að íslenska ríkið reyni að teygja mörk þess miklu lengra en heimildir bendi til.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Hrauns er rakin í kafla 5.5. Þar kemur fram að Hrauns er getið í heimildum allt frá því um 1270. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.³⁵³ Þá er vafalaust að samkvæmt lýsingum Landnámabókar náði landnám Ingólfs Arnarsonar m.a. yfir það landsvæði sem hér er til umfjöllunar, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Hrauns er lýst í fyrirbyggjandi heimildum. Athugun þessi tekur fyrst og fremst til merkja jarðarinnar til norðurs og norðanverðra austurmerkja, þ.e. merkja torfunnar að því leyti sem þau liggja innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Hrauns verður fjallað um eignarréttindi innan þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Landamerkjum Hrauns er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 12. október 1889 og þingl. 20. júní 1890. Þá er að finna lýsingu á merkjum jarðarinnar í Gerðarbók fasteignamats Gullbringusýslu 1916-1918.

Samkvæmt landamerkjabréfi Hrauns eru merki jarðarinnar til vesturs, gagnvart Þórkötlustöðum, miðuð við að í „...miðjum “marka-bás” í fjöru er mark á klöpp, er aðskilur land jarðarinnar frá landi jarðarinnar Þórkötlustaða, þaðan liggja mörkin til heiðar vestan til við “Húsafell” og yfir “Vatnsheiði”, þaðan sem sjónhending ræður að Vatnskötlu, fyrir norðan Fagradals-fjall.” Landamerkjabréfið er áritað vegna Þórkötlustaða. Landamerkjum Þórkötlustaða er lýst með sambærilegum hætti landamerkjabréfi þeirrar jarðar, dags. 12. október 1889 og þingl. 20. júní 1890. Bréfið er ekki áritað vegna Hrauns. Engar eldri heimildir liggja fyrir um merki Þórkötlustaða. Í gerðarbók fasteignamats Gullbringusýslu eru merki Hrauns að vestanverðu sögð „...svonefndur markabás á Slokatá þaðan beina línu vestan í vatnsheiði [fell yfirstrikað] í Kálffell, þaðan í vatns katla (steinker) fyrir norðan Fagradalsfjall” Er síðastnefnd lýsing í samræmi við landamerkjabréf jarðarinnar.

Samkvæmt landamerkjabréfi Hrauns eru merki jarðarinnar til norðurs, gagnvart jörðum í Vatnsleysu, miðuð við Vatnskatla fyrir norðan Fagradalsfjall og „...þaðan til austurs á Selsvallafjall, uppaf “Sogasels-dal” Í landamerkjabréfi Stóru og Minni Voga, dags. 23. maí 1890 og þingl. 16. júní 1890 er suðvesturmerkjum jarðarinnar lýst í Vatnskatla sem samrýmist landamerkjabréfinu. Austurmerkjum Stóru og Minni Voga er hins vegar einungis lýst „...sjónhending uppí fjall” Landamerkjabréfið er ekki áritað vegna Hrauns. Landamerkjabréf jarða í Vatnsleysu tilgreina að jafnaði ekki sérstök örnefni efst til suðurs. Merkjum jarðanna er þannig ekki lokað að sunnan. Í landamerkjabréfum Brunnastaðahverfis, Hlöðuneshverfis og Ásláksstaða er mörkum lýst svo langt sem land Vatnsleysustrandarhrepps er talið ná. Austurmerkjum Áslákstaða er hinsvegar lýst í land Krýsuvíkur. Landamerkjabréf

³⁵³ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Knarrarnes, Breiðagerðis, Auðnahverfis, Landakots, Þórustaða, Kálfatjarnarhverfis, Vatnsleysu og Hvassahrauns lýsa einnig merkjum í land Krýsuvíkur. Samkvæmt þessu virðast landamerkjabréf jarða á Vatnsleysuströnd, þ.e. frá Ásláksstaðahverfi og austur að Hvassahrauni, gera ráð fyrir að norðurmörk Hrauns liggi sunnar en þeim hefur verið lýst af hálfu eigenda Hrauns í máli þessu.

Lýsing á norðurmörkum Hrauns í gerðarbók fasteignamats Gullbringusýslu 1916-1918 er í samræmi við landamerkjabréf jarðarinnar. Segir þar að frá Vatnskötum fyrir norðan Fagradalsfjall liggi merkin „...að Sogaseli fyrir norðan Selsvelli í Selsvalla fjalli.” Á manntalsþingi í Grindavík þann 31. maí 1920 mótmælti Hafliði Magnússon eigandi Hrauns yfirlýsingu bænda í Vatnsleysu um suðurmerki Knarrarnes, Breiðagerðis, Auðna, Landakots, Þórustaða og Kálfatjarnar sem þinglýst hafði verið þann sama dag. Lýsti Hafliði því yfir að mörk Þórkötlustaða og Hrauns gagnvart landi í Strandarhreppi væru lína „...tekin úr Sogaseldal beint vestur í Kálffell og þaðan beina línu í þufuna á litla Skógfelli” Samkvæmt landamerkjabréfi Hrauns og yfirlýsingu Hafliða eru því Selsvellir innan merkja Hrauns. Framangreindar lýsingar eru í andstöðu við sóknarlýsingu Grindavíkursóknar frá 1840 en þar eru mörk sóknarinnar sögð „...sjónhending fjallasýn úr Fagradalshagafelli til austurs landsuðurs í enn eitt fell, Hraunselsvatnsfell, aftur í sömu átt þaðan í Framfell, en á Vigdísarvöllum Vesturfell kallað, og er þá að norðan og landnorðanverðu Strandamanna land.” Þá mælir það einnig gegn tilkalli Hrauns til Selsvalla að landamerkjabréf Ásláksstaða og jarða austan Ásláksstaða í Vatnsleysustrandarhreppi lýsa merkjum í Krýsuvík en ekki Hraun. Af framangreindum heimildum er því ljóst að lengi hafa staðið deilur um eignarhald á Selsvöllum en auk Hrauns gera Krýsuvík og jarðir á Vatnsleysu kröfu til svæðisins.

Samkvæmt landamerkjabréfi Hrauns eru merki jarðarinnar til austurs, gagnvart Ísólfskála og Krýsuvík, „...eptir Selsvalla-fjalli, til suðurs, samhliða landamerkjum jarðarinnar “Krýsuvíkur” þar til að mið suður-öxl á Borgarfjalli ber í merktan klett við götuna á “móklettum”, skal sú sjónhending ráða merkjum frá landi jarðarinnar “Ísólfskála”, þaðan til suðurs fram yfir festar-gnípu í fjöru.” Bréfið er áritað af hálfu Ísólfskála. Árni G. Gíslason eigandi Krýsuvíkur áritaði einnig bréfið en með eftirfarandi athugasemd: „Hinsvegar tilgreind landamerki jarðarinnar Hrauns í Grindavík samþykkjast hjermeð að því leyti sem þau ekki koma í bága við landamerkjalyýsingu Krýsuvíkur, sem naumast getur hugsast, þar sem allir þrír eigendur Hrauns hafa samþykkt og undirskrifað hana óbreytta.” Samkvæmt landamerkjabréfi Krýsuvíkur eru merki jarðarinnar til vesturs „...sjónhending úr Dagon (= Raufarkletti), sem er klettur við flæðarmál á Selatöngum í Trölladyngjujfallsrætur að vestan, sem er útbrunnið eldfjall norðanvert í Vesturhálsi; þaðan bein stefna í Markhelluhól háan steindranga við Búðarvatnsstaði.” Landamerkjabréf Krýsuvíkur er áritað vegna Hrauns. Landamerkjabréf Krýsuvíkur, dags. 14. maí og þingl. 20. júní 1890, getur samrýmst landamerkjabréfi Hrauns þó ágreiningur sé um

staðsetningu einstakra örnefna. Svo sem rakið er í kafla 5 hafa lengi staðið deilur um mörk jarða í Vatnsleysustrandarhreppi annars vegar og í Grindavík hins vegar. Kemur þar bæði til að landamerkjabréf jarða á mörkum sveitarfélaganna eru ónákvæm og ágreiningur er um staðsetningu einstakra örnefna. Óbyggðanefnd er ekki ætlað að leysa úr slíkum ágreiningi sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Hraun á einnig merki gagnvart Ísólfskála þegar sunnar dregur og er landamerkjabréf Hrauns áritað af hálfu Ísólfskála og gagnkvæmt. Merki þessi liggja utan við kröfuvæði íslenska ríkisins og þarfnist ekki nánari athugunar.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Hraun. Fyrirliggjandi gögn benda ekki til annars en að merkjum sé þar rétt lýst. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði liggur að sveitarfélagamörkum að norðan. Landamerkjabréf Hrauns er áritað af fyrirsvarsmönnum jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki torfunnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágretta, aðra en eigendur jarða í Vatnsleysu. Þetta bendir til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Hrauns hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst. Sá formgalli, sem á landamerkjabréfi Hrauns er að því leyti að áritun vantar vegna jarða í Vatnsleysu verður ekki talin hafa efnislega þýðingu hér.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Ekki eru heimildir um annað en að Hraun hafi verið byggt og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1889 hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Hraunlendi hefur þar ekki verið undanskilið, enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Að slepptum ágreiningi um sveitarfélagamörk á svæðinu verður ekki annað séð en þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Heimildir um svonefnda almenninga norðan jarða í Grindavík eru brotakenndar og óljósar. Þær skera ekki úr um landfræðilega afmörkun almenninga á svæðinu né heldur hver hafi verið eignarréttarleg staða þeirra sbr. kafla 6.16. Jafnframt mæla landamerkjabréf jarða í Vatnsleysustrandarhreppi því í mót að eigendalaus svæði hafi verið norðan jarða í Grindavík. Samkvæmt því telur óbyggðanefnd ekki að land Hrauns hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu. Staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar verða ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Einnig ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Grindavík, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 22(1). Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkjna Hrauns sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.³⁵⁴

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Hrauns, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.4. Krýsuvík

Hér verður fjallað um landsvæði það sem lýst er í landamerkjabréfi fyrir Krýsuvík, dags. 14. maí 1890 og þingl. 20. júní 1890. Hér ber þess að geta að árið 1941 afsalaði íslenska ríkið hluta jarðarinnar til Hafnarfjarðarkaupstaðar. Sama ár seldi ríkið sýslunefnd Gullbringusýslu f.h. sýslusjóðs allt lítt ræktanlegt beutiland Krýsuvíkurtorfunnar sem ekki hafði verið selt Hafnarfjarðarkaupstað. Var landið selt til upprekstrar en öll önnur afnot voru undanskilin. Í þeirri umfjöllun sem hér fer á eftir verður ekki tekið tillit til framangreindrar skiptingar.

Að Krýsuvík liggja að vestan Ísólfskáli og Hraun í Grindavík. Þá eru einnig aðliggjandi að norðvestan jarðir í Vatnsleysustrandarhreppi en samkvæmt kröfulýsingum eru það jarðirnar Knarrarnes, Breiðagerði, Auðnahverfi, Landakot, Þórustaðir, Kálfatjarnarhverfi, Vatnsleysa og Hvassahraun. Að austan er Herdísarvík í Árnassýslu og hluti landsvæðis sem nefnt hefur verið Almenningssskógar Álftanes. Að norðan eru jarðir í Hafnarfirði sem eru Óttarsstaðir, Straumur, Þorbjarnarstaðir og Hvaleyri. Þá tekur við Garðakirkjuland (hornmark) og fyrrnefndir Almenningssskógar Álftanes. Til suðurs liggur jörðin að sjó.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá Selsvallafjalli rétt norðan við Þrengslin að Trölladyngju, þá að punkti norðvestan við Fjallið eina, þaðan í Vatnsskarð og síðan austur í syðra horn á Fagradalsbrún, þá eftir línu, sem dregin er milli Lyngskjaldar og Breiðadals suður í Lyngskjöld. Frá Lyngskildi er dregin lína í skurðpunkt á sýslumörkum, þar sem lína dregin sjónhendingu úr Kistufelli í Kálfahvamm vestan í Geitafelli sker sýslumörkin. Samkvæmt þessari kröfugerð er mjó ræma á vesturmörkum jarðarinnar innan þjóðlendu, þ.e. allt frá Fjallinu eina að norðanverðu að Núpshlíðarhálsi skammt sunnan Selsvalla. Sama gildir um land jarðarinnar að austanverðu eftir línu dreginni frá Fjallinu eina að syðra horni á Fagradalsbrún og þaðan að Lyngskildi. Á móti hafa eigendur Krýsuvíkur lýst kröfu um beinan eignarrétt að sama landsvæði. Einnig hafa sveitarfélagið Garðabær, Hafnarfjarðarbær, Prestssetrasjóður og jarðir á Álftanesi lýst kröfu um beinan eignarrétt að landsvæðum innan merkja Krýsuvíkur að norðan. Þá hafa eigendur

³⁵⁴ Sbr. einnig lokakafli í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Selskarðs lýst kröfum um beitarrétt á norðausturhluta svæðisins. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum eigenda Krýsuvíkur í kafla 3.15. Kröfum Garðabæjar, Hafnarfjarðarbæjar, Prestssetrasjóðs, eigenda jarða á Álftanesi og eigenda Selskarðs er lýst í máli nr. 2/2004 fyrir óbyggðanefnd í köflum 3.4.-3.7.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1B og 1B(6), er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Þá er á því byggt að landsvæði, sem nefnd hafa verið og talin almenningar frá fornu fari, teljist nú til þjóðlendna. Sama gildi um landsvæði, sem heimildir greina að hafi verið í almannanotum. Til forna hafi almenningar verið bæði hið efra og hið ytra, sem merki að þeir hafi bæði verið á hálendinu og niðri á láglandi. Heimildir bendi til þess að á Reykjanesi séu þrjú landsvæði, sem teljist til almenninga og þar af leiðandi til þjóðlendna, þ.e. Selsvellir, svokallaður Suðurnesjaalmenningur og Grindavíkuralmenningur. Varðandi Krýsuvíkurland sérstaklega er tekið fram að heimildir bendi til þess í fyrsta lagi að Selsvellir séu ekki í Grindavík og þar af leiðandi ekki í landi Krýsuvíkur og í öðru lagi að þeir séu almenningur. Í sóknarlýsingu Grindavíkur frá 1840 séu mörk sóknarinnar sögð sjónhending úr Fagradalsfjalli austur landsuðurs í Hraunselsvatnsfell, þaðan aftur í sömu átt í Framfell, sem kallað sé Vesturfell á Vigdísarvöllum, en norðan þess sé Strandarmannaland og svokallaður Almenningur. Ágreiningur sé um hvar Framfell (Vesturfell) sé, en mjög líklega sé það hæsta fjallið á hálsinum milli Vigdísarvalla og Þrengsla. Selsvellir séu norðan þess staðar. Á það er bent að umboðsmaður jarðarinnar Staðar hafi samþykkt landamerkjabréf Krýsuvíkur með fyrirvara um lýsinguna „...úr Dágon í Trölladyngjufjallsrætur að vestan...” þar sem hann hefði aldrei heyrt annað frekar, en Krýsuvík ætti land úr Dágon eftir Núpshlíð og Vesturfjallgarði og áfram norðaustur eftir. Þá er bent á að samkvæmt landamerkjabréfi Þorustaða á Vatnsleysuströnd nái merki jarðarinnar til suðurs í hæsta hnjúkinn á Grænavatnseggjum. Þar sé þá kominn annar punktur á Vesturhálsinum, en hinn punkturinn sé Framfell (Vesturfell). Jafnframt er bent á að til séu vitnisburðir frá byrjun 17. aldar, sem beri saman um að merkin að vestanverðu séu frá Dyngju (Trölladyngju) fram eftir Selsvallahálsi (nú Núpshlíðar- eða Vesturháls) og suður í Dágon. Þetta bendi til þess að merki jarðarinnar að vestanverðu séu eftir Vesturhálsinum. Samkvæmt því séu Selsvellir ekki innan landamerkja Krýsuvíkur. Kröfulína íslenska ríkisins, sem liggur inn fyrir lýst landamerki jarðarinnar að norðan- og austanverðu, byggir á fyrrgreindum vitnisburðum frá byrjun 17. aldar og lýsingu Almenningsskóga Álftaneshrepps frá 1849. Þá er á því byggt að innan landamerkja jarðarinnar að austanverðu hafi verið almenningur í Grindavík. Loks er vísað til ódagsetts bréfs Garðabæjar til sýslumannsins í Keflavík. Í bréfinu séu færð rök fyrir því að mörk Krýsuvíkur samkvæmt dómi landamerkjadóms Gullbringu- og Kjósarsýslu og Hafnarfjarðar uppkveðnum 14. desember 1971 fái ekki staðist.

Af hálfu eiganda Krýsuvíkur, sbr. skjöl nr. 5 og 6(2), er því haldið fram að landsvæði það sem hér er til meðferðar sé og hafi verið undirorpið beinum eignarrétti allt frá landnámsöld. Kröfur eiganda Krýsuvíkur byggist á opinberum heimildum og sönnunargögnum. Fyrir hendi sé landamerkjalyásing fyrir Krýsuvík sem lesin hafi verið á manntalsþingi og innfærð í landamerkjabók. Þá hafi landamerkjadómur Gullbringu- og Kjósarsýslu og Hafnarfjarðar ákveðið norðurmörk jarðarinnar með dómi uppkveðnum 14. desember 1971. Íslenska ríkið hafi verið annar af tveimur sóknaraðilum málsins og hafi það ákveðið á sínum tíma að una dómnum. Dómurinn sé því bindandi fyrir íslenska ríkið. Merkjalyásingu jarðarinnar beri að mestu saman við lýsingar á merkjum aðliggjandi jarða. Vera kunni að uppi sé ágreiningur um merki á milli lands Krýsuvíkur og nágrennajarða á einstaka stað, en það sé úrlausnarefni eiganda Krýsuvíkur og aðliggjandi jarða að leysa þann ágreining og óbyggðanefnd með öllu óviðkomandi. Umboðsmenn opinbers valds hafi hvorki fyrir né síðar dregið merkjalýsingu Krýsuvíkur í efa í orði eða verki. Þvert á móti hafi íslenska ríkið byggt samskipti sín við eigendur jarðarinnar á því að allt land innan þinglýstra merkja væri háð einkaeignarrétti eiganda. Íslenska ríkið hafi skattlagt jarðir með hliðsjón af þinglýstum landamerkjum og tekið veð í jörðum og látið bjóða þær upp miðað við sömu landamerki. Þá hafi íslenska ríkið sjálft eignast jarðir með slíkum landamerkjum og selt þær síðar án fyrirvara um landamerkin. Hinn 29. september 1941 hafi íslenska ríkið afsalað jörðinni til sýslunefndar Gullbringusýslu og hafi sýslunefndin greitt fullt endurgjald fyrir jörðina samkvæmt eignarnámsmati á þeim tíma, að landi Hafnarfjarðar undanskildu. Íslenska ríkið hafi í hvítvetna í samskiptum sínum við eigendur jarða byggt á því að við hinum þinglýstu landamerkjum yrði ekki hreyft, a.m.k. ekki af þess hálfu. Af hálfu eigenda Krýsuvíkur er því haldið fram að eignarréttindi bænda yfir jörðum sínum og afréttum verði ekki skert nema með setningu laga, sem heimili eignarnám gegn fullum bótum. Hér sé ekki um almennar eignarskerðingar að ræða heldur beinist eignarskerðingarkröfur íslenska ríkisins einungis að sumum jörðum, þ.e. þeim jörðum sem liggja inn til landsins. Um óheimila skattlagningu sé því að ræða, sem sé andstæð stjórnarskrá. Þá eru ítrekuð sjónarmið um réttmætar væntingar eigenda landsins, sem átt hafi og nýtt í marga mannsaldra land innan þinglýstra landamerkja, sem engum athugasemdum hafi sætt. Það sé það almenn sönnunaregla að sá sem hafi athugasemdalaus þinglýsta eignarheimild að landi teljist eigandi þess gagnvart þriðja aðila. Vefengi þriðji aðili þá þinglýsingu þá hafi sá hinn sami sönnunarbyrðina fyrir því að landamerkjalyásingin sé röng og að hann hafi lögvarða hagsmuni af því að fá henni breytt. Loks er á það bent að notkun hugtaksins almenningur sé mjög á reiki í fornum heimildum og að skilgreining íslenska ríkisins á því hugtaki eigi sér ekki stoð í heimildum. Af hálfu eigenda Krýsuvíkur er því haldið fram að fornar heimildir bendi til þess að Selsvellir hafi verið í einkaeigu en ekki almenningur eins og íslenska ríkið haldi fram. Sömu sögu megi segja um land það, sem kallað hafi verið Suðurnesjaalmenningur, en augljóst sé

að íslenska ríkið reyni að teygja mörk þess miklu lengra en heimildir bendi til. Sjónarmiðum sveitarfélagsins Garðabæjar, Hafnarfjarðarbæjar, Prestssetrasjóðs, eigenda jarða á Álftanesi og eigenda Selskarðs er lýst í köflum 6.8. og 6.10. í máli nr. 2/2004 hjá óbyggðanefnd.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Krýsuvíkur er rakin í kafla 5.3.3. Þar kemur fram að Krýsuvíkur er getið í heimildum allt frá árinu 1200. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.³⁵⁵ Þá er vafalaust að samkvæmt lýsingum Landnámabókar náði landnám Ingólfs Arnarsonar m.a. yfir það landsvæði sem hér er til umfjöllunar, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Krýsuvíkur er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar og hvað ráðið verður af eldri heimildum um sama efni. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Krýsuvík. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Krýsuvíkur verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Landamerkjum Krýsuvíkur er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 14. maí 1890 og þingl. 20. júní 1890. Merkjum er einnig lýst í nokkrum vitnisburðum frá 1603 og 1604 og vitnisburði, dags. 26. júní 1790. Dæmt var um norðurmörk Krýsuvíkur í máli nr. 329/1964 fyrir landamerkjadómi Gullbringu- og Kjósarsýslu og Hafnarfjarðar uppkveðnu 14. desember 1971. Þá ber þess að geta í niðurstöðu sérstaks gerðardóms sem ákvarða átti eignarnámsbætur fyrir Krýsuvík árið 1936 var byggt á landamerkjabréfinu frá 1890 og merki sögð ágreiningslaus.

Samkvæmt landamerkjabréfi Krýsuvíkur eru merki jarðarinnar til vesturs, gagnvart Hrauni og Ísólfskála í Grindavík og jörðum í Vatnsleysustrandarhreppi, „...sjónhending úr Dagon (= Raufarkletti), sem er klettur við flæðarmál á Selatöngum í Trölladyngjufjallsrætur að vestan, sem er útbrunnið eldfjall norðanvert í Vesturhálsi; þaðan bein stefna í Markhelluhól háan steindranga við Búðarvatnsstæði.” Landamerkjabréfið er áritað vegna Hrauns og Ísólfskála í Grindavík og vegna Brunnastaða, Ásláksstaða, Knarrarness, Breiðagerðis, Auðnahverfis, Landakots, Þórustaða, Kálfatjarnarhverfis, Vatnsleysu og Hvassahrauns í Vatnsleysustrandarhreppi. Samkvæmt landamerkjabréfi Hrauns, dags. 12. október 1889 og þingl. 20. júní 1890, eru merkin, gagnvart Krýsuvík, „...uppaf “Sogaselsdal”, þá eptir Selsvalla-fjalli, til suðurs, samhliða landamerkjum jarðarinnar “Krýsuvíkur” þar til að mið suður-öxl á Borgarfjalli ber í merktan klett við götuna á “móklettum”. Landamerkjabréf Hrauns getur samrýmst landamerkjabréfi Krýsuvíkur þó ágreiningur sé um staðsetningu einstakra merkja. Landamerkjabréf Hrauns er áritað vegna Krýsuvíkur. Krýsuvík á einnig merki gagnvart Ísólfskála þegar sunnar dregur að vestanverðu. Merki þessi liggja utan við kröfusvæði íslenska ríkisins og þarfnist ekki nánari athugunar.

³⁵⁵ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Landamerkjabréf jarða í Vatnsleysustrandarhreppi, austan Ásláksstaða, lýsa merkjum í land Krýsuvíkur sbr. kafla nr. 6.7. til 6.15. Landamerkjabréf jarða í Vatnsleysustrandarhverfi eru ekki árituð af hálfu Krýsuvíkur. Þer þess þó að geta að í yfirlýsingu bænda í Vatnsleysustrandarhreppi, dags. í maí 1920 og þingl. 31. maí 1920, kemur fram að landamerkjalyásingar Knarrarnes, Breiðagerðis, Auðna, Landakots, Þórustaða og Kálfatjarnar hafi verið áritaðar 1891 af Árna Gíslasyni eiganda Krýsuvíkur. Yfirlýsingin var lesin á manntalsþingi Grindavíkurhrepps og var þeim þætti hennar ekki mótmælt af jarðeigendum í Grindavík. Þau landamerkjabréf sem liggja frammi í málinu bera þá áritun þó ekki með sér. Kunna þau eintök bréfanna að vera glötuð.

Í lýsingu tveggja vitna frá 26. desember 1603 kemur fram að vesturmerki Krýsuvíkur séu „...yfir Sliturin fyrir norðan Fjallið eina. Þaðan sjónhending og í Dyngju, úr Dyngju og fram eftir miðjum Selsvallahálsi, úr hálsinum og suður í Raufarklett við Selatanga.” Önnur vitni lýstu vesturmerkjum á efnislega sama veg árið 1604. Vitnisburðirnir fást samrýmst landamerkjabréfi Krýsuvíkur að öðru leyti en því að í þeim er merkjum ekki lýst í Markhelluhól heldur í „Sliturin” fyrir norðan Fjallið eina. Í vitnisburði, dags. 26. júní 1790, er vesturmörkum lýst úr „...Raufarklett á Selatöngum og í Trölladyngju, úr Trölladyngju og í Gráhellu, úr Gráhellu og í Markkrakkagil.” Ekki er vitað með vissu um staðsetningu Gráhellu en í greinargerð Magnúsar Más Lárussonar um merki Krýsuvíkurlands frá 1961 segir að líkur bendi til að Gráhella sé hin sama og nefnd er Markhella. Sé sú tilgáta rétt er vitnisburðurinn frá 1790 í samræmi við landamerkjabréfið að því er varðar merkin að vestan. Í niðurstöðu landamerkjadóms Gullbringu og Kjósarsýslu og Hafnarfjarðar frá árinu 1971 var landamerkjabréf Krýsuvíkur lagt til grundvallar að því er varðar norðurmörk jarðarinnar. Er því Markhelluhóll dæmt hornmark Krýsuvíkur gagnvart Hvassahrauni í Vatnsleysustrandarhreppi og Óttarsstöðum í Hafnarfirði.

Fyrir liggur að lengi hafa staðið deilur um mörk jarða í Vatnsleysustrandarhreppi annars vegar og í Grindavík hins vegar. Kemur þar bæði til að ágreiningur er um staðsetningu einstakra örnefna og að landamerkjabréf jarða í Vatnsleysustrandarhreppi tilgreina ekki ákveðin örnefni til suðurs. Óbyggðanefnd er ekki ætlað að leysa úr slíkum ágreiningi sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998. Nákvæm staðsetning vesturmarka Krýsuvíkur gagnvart jörðum í Grindavík og Vatnsleysustrandarhreppi verður ekki talin hafa þýðingu hér. Þá telur óbyggðanefnd að heimildir um svonefndan Almanning sunnan Vatnsleysustrandarjarða og vestan Krýsuvíkur séu óljósar. Þær skera ekki úr um landfræðilega afmörkun Almenningsins né heldur hver hafi verið eignarréttarleg staða hans, sbr. kafla 6.16.

Samkvæmt dómi landamerkjadóms Gullbringu- og Kjósarsýslu og Hafnarfjarðar sem fyrr er getið eru norðurmörk Krýsuvíkur, gagnvart Óttarsstöðum, Straumi, Þorbjarnarstöðum, Hvaleyri, fjalllendi Garðakirkju og landi sem er hluti af svonefndum Almanningsskógum Álftanes, „bein lína frá vörðu á Markhelluhól, hnit

X – 696.942,32, Y – 392.328,03, um punktinn M í Markkrakagili í Undirhlíðum, hnit ca. X – 692.830, Y - 392.030, að vesturmörkum Herdísarvíkur eða sýslumörkum Gullbringu- og Árnessýslu.”³⁵⁶ Niðurstaðan var reist á landamerkjabréfi Krýsuvíkur, dags. 14. maí 1890 og þingl. 20. júní 1890. Samkvæmt bréfinu eru norðurmerkin úr „...Markhelluhól sjónhending, norðanvert við Fjallið Eina, í Melrakkagil (= Markrakkagil) í Undirhlíðum og þaðan sama sjónhending að vesturmörkum Herdísarvíkur, eða sýslumörkum Gullbringu- og Árnessýslu.” Dómi þessum var ekki áfrýjað til Hæstaréttar og var Jarðeignadeild ríkisins meðal aðila málsins. Við meðferð málsins var gefin út opinber stefna og hverjum þeim stefnt sem teldi til réttar yfir landssvæði sem lægi að Krýsuvíkurlandi að norðan og landi Hafnarfjarðarkaupstaðar að austan og sunnan. Þá var nærliggjandi sveitarfélögum skriflega boðið að gæta réttar síns enda taldi dómurinn hugsanlegt að um afréttarland eða almenning væri að ræða. Viðkomandi sveitarfélög gerðust hins vegar ekki aðilar að málinu. Af forsendum dómsins er ljóst að verið er að afmarka eignarland Krýsuvíkur frá öðrum landsvæðum. Dómurinn er bindandi um úrslit sakarefnisins og hlaut að vekja réttmætar væntingar eigenda Krýsuvíkur um að norðurmörk jarðarinnar væru óumdeild.

Verður þá næst litið til austurmarka Krýsuvíkur. Samkvæmt landamerkjabréfi Krýsuvíkur eru austurmörk jarðarinnar, gagnvart Herdísarvík, „...sjónhending úr Kongsfelli sem er lág mosavaxin eldborg umhverfis djúpan gíg, á hægri hönd við þjóðveginn úr Selvogi til Hafnarfjarðar, örskammt frá veginum, í Seljabótarnef, klett við sjó fram.” Landamerkjabréf Herdísarvíkur, dags. 20. nóvember 1886 og þingl. 3. júní 1889, er í samræmi við landamerkjabréf Krýsuvíkur. Þegar landamerkjabréfin voru gerð voru báðar jarðirnar í eigu Árna Gíslasonar sem áritaði bæði bréfin. Í vitnisburði frá 1603 kemur fram að „...Krýsuvík ætti austur frá sér allt land að Skildi og þaðan sjónhending suður í sjó í þann stein sem stendur fyrir vestan þann hellir sem er framan í berginu við vatnsstæði eður leirtjörn, hvör leirtjörn þó uppþornar stundum, og aftur sjónhending úr Skildi í miðjan Breiðdal.” Magnús Már Lárusson telur í greinargerð sinni örnefnið Skjöld vera styttingu á örnefninu Lyngskildi. Samkvæmt örnefnaskrá Krýsuvíkur er Breiðdalur hins vegar dalurinn vestan Lönguhlíða en norðan Fagradals. Aðrir vitnisburðir frá þessum tíma eru efnislega á sama veg. Í vitnisburði frá 1790 segir að austurmörk Krýsuvíkur séu „...úr Markrakkagili og Mígandagröf á fjalli, úr Mígandagröf á fjalli og í stein á Herdísarvíkurfjalli, úr þeim steini og á Seljabótarnef við sjó.” Mígandagröf á fjalli er týnt örnefni en Magnús Már telur í greinargerð sinni að örnefnið geti átt við hraunfoss sem steypist ofan í Fagradal að sunnanverðu. Samkvæmt því er vitnisburðurinn frá 1790 í samræmi við framangreinda vitnisburði frá upphafi 16. aldar. Af framansögðu er ljóst að

³⁵⁶ Í dómnum segir að hnit séu samkvæmt hnitakerfi Íslands.

landamerkjabréf Krýsuvíkur lýsir mörkum jarðarinnar lengra til austurs en eldri heimildir segja til um.

Þann 21. júní 1849 afmarkaði umsjónarmaður Almenningssskóga Álftaness það landsvæði sem hann taldi vera „...almennings sameignar land gamlra lögbílisjarða í Alptaneshrepp” Lýsing umsjónarmannsins var þinglesin 22. júní 1849. Nær sú afmörkun á Almenningssskógunum inn fyrir merki Krýsuvíkur og eru sögð „...milli Gullbríngu og Arnessýslna af Bláfjöllum vestur á Kistufell. A milli Alptaneshrepps og almennings og Krísivíkur lands af Kistufelli niður á syðra Horn á Fagradals-brún þaðan í Marrakagil, so í þúfu á fjallinu eina í Helguflöt norðaná Buðarhólum.” Samkvæmt þessu gengur Almenningssskógurinn inn á norðaustur hluta Krýsuvíkur eins og jörðin er afmörkuð í landamerkjabréfinu frá 1890.

Afmörkunin á Almenningssskógunum getur hins vegar samrýmst eldri vitnisburðum um merki Krýsuvíkur. Við mat á lýsingu umsjónarmannsins telur óbyggðanefnd að ekki verði hjá því litið að um er að ræða einhliða lýsingu sem hefur ekki verið samþykkt eða staðfest af jarðeigendum. Í forsendum dómsins frá 1971 var byggt á því að í landamerkjabréfi Krýsuvíkur væri merkjum lýst lengra til austurs en ráða mætti af eldri heimildum. Niðurstaða dómsins var samt sem áður sú að leggja ætti landamerkjabréfið til grundvallar við ákvörðun á norðurmörkum Krýsuvíkur. Dómurinn hefur gildi fyrir austurmörkin að því leyti að hann ákvarðar norðausturmörk jarðarinnar.

Af forsendum dómsins er ljóst að verið var að afmarka eignarland Krýsuvíkur frá almenningi eða afrétti sem liggur norðan Krýsuvíkur en austan Markrakagils. Þann 16. febrúar 1980 var mörkum Árnassýslu og Gullbringusýslu breytt á þann veg að nú eru merkin „...bein lína úr hápunkti Litla Kóngsfells sunnan við Grindaskörð í Sýslustein undir Geitahlíðum og önnur bein lína úr Sýslusteini til sjávar um hraunstrýtu á Seljabótarnefi.” Mörkin eru jafnframt mörk Krýsuvíkur og Herdísarvíkur og sveitarfélagamörk Grindavíkur og Ölfushrepps. Breyting var gerð með samþykki allra hlutaðeigandi aðila þar á meðal landbúnaðarráðuneytisins f.h. íslenska ríkisins. Samkomulagið miðar austurmörkin við svokallaðan Sýslustein en er að öðru leyti í samræmi við landamerkjabréf Krýsuvíkur. Í framangreindi færslu á merkjum Krýsuvíkur og Herdísarvíkur felst ekki að merki jarðanna nái lengra í norður en samkvæmt dómnum frá 1971. Óbyggðanefnd telur því ljóst að eigendur jarðanna gátu samið um breytt merki sín á milli.

Samkomulagið frá 16. febrúar 1980 og landamerkjabréf Krýsuvíkur og Herdísarvíkur voru auk annarra gagna lögð til grundvallar niðurstöðu Hæstaréttar í dómi 10. október 1996 (Hrd. 1996/2848). Í dómnum var leyst úr ágreiningi um mörk lögsagnarumdæma sveitarfélaga á svæðinu. Með dómnum var hins vegar ekki skorið úr um eignarrétt að landi sem liggur að umdæmamörkum. Allt að einu verður ekki hjá því litið að í umræddum dómi Hæstaréttar var niðurstaðan sú að ekki væri fram komið að á síðari tímum hafi verið álitnið að mörk Gullbringusýslu og Árnassýslu væru önnur

en greinir í þinglýstum landamerkjabréfum frá ofanverði nítjándu öld. Verður dómurinn því talinn renna frekari stoðum undir landamerkjabréf jarða á þessu svæði og jafnframt draga úr vægi lýsingar Almenningskóga Álftnesinga sem fékk engu breytt um lyktir málsins.

Frá því dómur landamerkjadóms Gullbringu- og Kjósarsýslu og Hafnarfjarðar féll árið 1971 hefur samkvæmt framansögðu verið gert samkomulag um merki milli Herdísarvík og Krýsuvíkur, dags. 16. febrúar 1980. Þá hefur verið leyst úr ágreiningi um lögsagnarumdæmi sveitarfélaga í Gullbringusýslu annars vegar og í Árnassýslu annars vegar sbr. dóm Hæstaréttar frá 1996. Hér að framan var einnig rakið að samkvæmt dómi frá 1971 skulu norðurmörk Krýsuvíkur vera bein lína frá vörðu á Markhelluhól um punkt í Markragili í Undirhlíðum að vesturmörkum Herdísarvíkur eða sýslumörkum Gullbringu- og Kjósarsýslu. Lendir framangreind lína fyrir ofan Litla-Kóngsfell og þar með norðan við Herdísarvík og kemur ekki að hinum dæmdu sýslumörkum fyrr en norðaustan við Bláfjallahorn. Af forsendum dómsins frá 1971 er ljóst að ekki var ætlunin að færa mörk jarðarinnar svo langt til austurs. Á korti sem fylgdi dómnum er norðausturmark Krýsuvíkur staðsett í punkti sem liggur norðaustan við Litla – Kóngsfell. Er norðurmarkalína Krýsuvíkur dregin að skurðarpunkti við línu sem dregin er úr Litla-Kóngfelli í Stóra-Kóngsfell. Samkvæmt þeim kortum sem stuðst var 1971 var síðastnefnd línan jafnan merkt inn sem sýslumarkalína. Þykir verða að skýra dóminn frá 1971 til samræmis við forsendur hans og meðfylgjandi kort. Verður þannig norðausturmark Krýsuvíkur miðað við punkt norðaustan við Litla - Kóngsfell. Er sú niðurstaða í samræmi við kröfur eiganda Krýsuvíkur í máli þessu.

Að framangreindu virtu er það niðurstaða óbyggðanefndar að leggja samkomulagið, dags. 16. febrúar 1980, og dóm landamerkjadóms Gullbringu- og Kjósarsýslu og Hafnarfjarðar til grundvallar við ákvörðun á austurmerkjum Krýsuvíkur.

Í kjölfar þess að landamerkjälög taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Krýsuvík. Landamerkjabréfið er undirritað af fyrirvarsmönnum jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki hennar. Þetta bendir til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Krýsuvíkur hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Ekki eru heimildir um annað en að land Krýsuvíkur hafi verið byggt og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem hér er byggt á um landamerki hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt.

Ekki verður annað séð en eignarhald þetta hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan merkja Krýsuvíkur hafi

mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Einnig ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja á svæðinu, sem og Íslandi í heild, verið mun meiri víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal. nr. 22(1). Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkjna Krýsuvíkur sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.³⁵⁷

Af hálfu íslenska ríkisins er byggt á því að sýslusjóði Gullbringusýslu hafi einungis verið seldur beitarréttur árið 1941 en grunneignarréttur sé enn í höndum íslenska ríkisins. Hér ber þess að geta að í tilefni af dómi Hæstaréttar 6. september 2005, í málinu nr. 367/2005, hefur fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins lýst því yfir að í þjóðlendukröfum almennt felist ekki afsal á tilkalli til landsvæða sem óbyggðanefnd telur eignarland ríkisins. Miðar ríkið þannig við að sömu atriði verði lögð til grundvallar varðandi ríkisjarðir og um annað eignarland, sjá nánar í kafla 6.1. Úrlausn um það hvort umræddur hluti Krýsuvíkur er í eigu íslenska ríkisins eða sýslusjóðs Gullbringusýslu getur því enga þýðingu haft fyrir niðurstöðu óbyggðanefndar í máli þessu og engin afstaða til þess tekin hér.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Krýsuvíkur, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.5. Brunnastaðarhverfi

Brunnastaðarhverfi skiptist nú í Austurkot, Efri- og Neðri-Brunnastaði, Grund, Halakot, Naustakot, Skjaldarkot, Suðurkot og Traðarkot. Hér verður fjallað um landsvæði það sem lýst er í landamerkjabréfi fyrir Brunnastaðahverfi, dags. 22. maí 1890 og þingl. 16. júní 1890, án tillits til skiptingar lands innan þeirra merkja.

Að Brunnastaðahverfi liggja Vogar að vestan, Hraun í Grindavík að sunnan, Hlöðuneshverfi að austan, en til norðurs liggur jörðin að hafi.

Landsvæðið sem um ræðir er mjög flatt, láglent og einsleitt. Bæjarstæðin liggja nyrst á landsvæðinu nálægt hafi. Sunnan bæjarstæðanna tekur við hraunbreiða allt að suðurmörkum.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína gagnvart Grindavík úr Fagradalsvatnsfelli þaðan í Hraunsselsvatnsfell og síðan til austurs í Selsvallafjall rétt norðan við Þrengslin. Gagnvart Vatnsleysu hefur íslenska ríkið dregið kröfulínuna úr Fagradalsvatnsfelli þaðan beint í Keili. Samkvæmt þessari kröfugerð er nokkur hluti

³⁵⁷ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

svæðisins upp af Brunnastaðahverfi innan Þjóðlendu. Á móti hafa eigendur jarða í Brunnastaðahverfi lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggi innan merkja hverfisins. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.2.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1A og 1B (8) er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigandalasum svæðum fjölgað með tímanum. Þetta megi ráða af lögtöku nýbýlatilskipunar konungs 1776. Byggt er á því að landsvæði, sem nefnd hafa verið og talin almenningar frá fornu fari, teljist nú til Þjóðlendna. Sama gildi um landsvæði, sem heimildir greini að hafi verið í almannanotum. Til forna hafi almenningar verið bæði hið efra og hið ytra, sem merki að þeir hafi bæði verið á hálendinu og niðri á láglandi. Á Reykjanesi séu þrjú landsvæði, sem teljist til almenninga og þar af leiðandi Þjóðlendna, þ.e. Selsvellir, Suðurnesjaalmenningur og Grindavíkuralmenningur, en hinir tveir fyrstnefndu séu upp af jörðum í Vatnsleysustrandarhreppi. Samkvæmt jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns hafi jarðir á Vatnsleysuströnd átt frjálsa kolagjörð í almenningum. Slíkt hefði ekki komið til ef jarðirnar hefðu átt það land sem gerð er krafa um af hálfu ríkisins að sé Þjóðlenda. Þá er vísað til þess að engar heimildir séu til um nýtingu Selsvalla frá bæjum á Vatnsleysuströnd. Hraunbreiður fyrir ofan Strandarheiði og Vatnsleysuheiði hafi um aldir verið ófærar öllum og því litlar heimildir um landnot Strandarjarða innan Þjóðlendukröfusvæðis. Vísað er til þess að landamerkjabréf jarða í Vatnsleysustrandarhreppi séu ekki undirskrifuð af jarðeigendum í Grindavík og yfirleitt engin örnefni ofarlega í landinu tiltekin í landamerkjabréfunum.

Af hálfu eigenda jarða í Brunnastaðahverfi sbr. skjöl nr. 5, 9 og 19(5) er byggt á því að landið hafi verið numið í öndverðu. Þá er vísað til þess að eignarrétturinn sé friðhelgur sbr. 72. gr. stjórnarskrárinnar og 1. gr. sammingsviðauka nr. 1 við mannréttindasáttmála Evrópu. Einnig liggi fyrir að ríkisvaldið hafi margsinnis viðurkennt að land innan landamerkja jarða sé eignarland. Hefðarsjónarmið, venjuréttur og réttmætar væntingar landeiganda leiði til þess að allt land hverfisins teljist eignarland. Byggt er á að réttur til að reka í sel einstakra jarða sé ítaksréttur sem bendi til beins eignarréttar en ekki hins gagnstæða. Þá séu engar heimildir um að hluti hverfisins teljist afréttur í merkingu laga né heimildir um samnotaafrétt á svæðinu undir forræði sveitarfélagsins. Öll landgæði hafi verið nýtt af jarðeigendum og lögboðin gjöld greidd af öllu landinu. Nýting Strandarheiðar hafi verið jafn mikilvægur hluti af nýtingu jarðanna og nýting túna til sláttar og fjöru til vetrarþeitar. Einnig er vísað til þinglýstra eignarheimilda að jörðunum og þá sérstaklega til landamerkjabréfs fyrir Brunnastaðahverfi, dags. 22. maí 1890. Loks er vísað til þeirrar dómvenju að sá sem hefur í hendi þinglýsta eignarheimild teljist eiga tilsvarendi rétt yfir eigninni þar til annað sannist.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Brunnastaðahverfis er rakin í kafla 5.4.1. Þar kemur fram að Brunnastaðarhverfis er getið í heimildum allt frá árinu 1395. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.³⁵⁸ Þá er vafalaust að samkvæmt lýsingum Landnámabókar náði landnám Ingólfs Arnarsonar m.a. yfir það landsvæði sem hér er til umfjöllunar, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Brunnastaða er lýst í landamerkjabréfi hverfisins en eldri heimildir um merki hverfisins liggja ekki fyrir. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Brunnastaðahverfi. Athugun þessi tekur fyrst og fremst til suðurmerkja jarðarinnar og sunnanverðra vestur- og austurmerkja að því leyti sem þau liggja innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Brunnastaðahverfis verður fjallað um eignarréttindi innan þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Fyrstu lýsinguna á landamerkjum Brunnastaðahverfis er að finna í landamerkjabréfi hverfisins, dags. 22. maí 1890 og þingl. 16. júní 1890. Landamerkjum Brunnastaðahverfis er einnig lýst í landamerkjabréfi, dags. 20. desember 1921 og þingl. 7. mars 1922. Tekur síðarnefnda bréfið einungis til tún- og fjörumerkja milli einstakra jarða í hverfinu. Um merki milli hverfa vísar bréfið til landamerkjabréfsins frá 1890. Suðurmerkjum Brunnastaðahverfis er ekki lýst sérstaklega í landamerkjabréfinu frá 1890. Ástæða er því til að huga sérstaklega að því hversu langt suður merkjum er lýst að vestan og austan.

Samkvæmt landamerkjabréfi Brunnastaðahverfis frá 1890 eru merki jarðarinnar til vesturs, gagnvart Stóru- og Minni - Vogum, miðuð við dýpsta ós „...sem til sjáfar fellur í djúpavogi, uppí vörðu sem stendur fyrir sunnan presthóla, þaðan beina línu í vörðu sem stendur á Hrafnagjá og kölluð er leifur Þórður, þaðan í markhól og þaðan beina línu uppí fjall, svo langt sem Vatnsleysustrandarhreppsland er talið.” Bréfið er áritað vegna Stóru- og Minni - Voga og gagnkvæmt. Í landamerkjabréfi Stóru- og Minni Voga, dags. 23. maí 1890 og þingl. 16. júní 1890, segir að merkin séu að „...norðan og austan, úr Dípstaós í djúpavogi sjónhending í vörðu við almenningsveginn fyrir sunnan presthóla, þaðan í vörðu sem stendur á Hrafnagjábarmi og kölluð er leifur Þórður, þaðan í Markhól þaðan sjónhending uppí fjall.” Landamerkjabréf Stóru- og Minni – Voga er þannig samrýmanlegt landamerkjabréfi Brunnastaðahverfis þó að í hinu síðarnefnda sé ekki tiltekið að merki nái svo langt til suðurs sem Vatnsleysustrandarhreppsland er talið. Landamerkjabréfið Stóru- og Minni-Voga lýsir vesturmerkjum í Vatnskatla en þeir eru hornmark jarðarinnar við Þórkötlustaði og Hraun í Grindavík og þ.a.l. á hreppamörkum. Þá er landamerkjabréf Stóru- og Minni-Voga í samræmi við merkjalýsingu Jóns Daníelssonar eiganda jarðarinnar frá 1840.

³⁵⁸ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Samkvæmt landamerkjabréfi Brunnastaðahverfis eru merki jarðarinnar til austurs, gagnvart Hlöðuneshverfi, miðuð við Markaklett „...sem stendur ofarlega í fjöru fyrir innan Skjaldakot, uppá uppmjóa þúfu sem stendur á klöpp að innanverðu við túngarðinn í Skjaldakoti, þaðan beina línu í aðra þúfu líka hinni í laginu sem stendur nokkru ofar, þaðan beina línu norðanhallt við Brunnastaðasel og svo þaðan beina línu til fjalls, svo langt sem Vatnsleysustrandarhrepps er talið.” Bréfið er áritað vegna Hlöðuneshverfis og gagnkvæmt. Í landamerkjabréfi Hlöðuneshverfis, dags. 22. maí 1890 og þingl. 16. júní 1890, er nánast samhljóða lýsing á merkjum Brunnastaðahverfis og Hlöðuneshverfis og áður greindi. Engar eldri heimildir liggja fyrir um merki Hlöðuneshverfis sbr. kafla 6.7.

Óljóst orðalag landamerkjabréfsins varðandi mörk hverfisins til suðurs þarfnast frekari skoðunar. Landamerkjabréf Brunnastaðahverfis er ekki áritað af hálfu Hrauns né annarra jarða í sveitarfélaginu Grindavík. Syðsti hluti þess svæðis sem eigendur Brunnastaðahverfis gera kröfu um skarast á við kröfur eigenda Hrauns í máli þessu. Gera eigendur Hrauns kröfu um að mörkin liggi yfir Vatnsheiði þaðan sem sjónhending ræður að Vatnskötum fyrir norðan Fagradalsfjall, þaðan til austurs á Selsvallafjall upp af Sogaseldal. Er krafa Hrauns byggð á landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 12. október 1889 og þingl. 20. júní 1890, en þar segir að mörkin liggi frá Vatnsheiði að Vatnskötum, fyrir norðan Fagradalsfjall, þaðan til austurs á Selsvallafjall, uppaf Sogasels-dal. Bréf Hrauns er ekki áritað vegna Brunnastaðahverfis.

Óbyggðanefnd telur að landamerkjabréf Brunnastaðahverfis frá 1890 bendi til þess að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu að endimörkum Vatnsleysustrandarhrepps í suðri og þar með að Hrauni. Tekið er fram í lýsingum á vestur- og austurmerkjum að merki Brunnastaða nái svo langt sem Vatnsleysustrandarhreppsland var talið og þar á milli hafa sveitarfélagamörk ráðið. Svo sem rakið er í kafla 5 hafa lengi staðið deilur um mörk jarða í Vatnsleysustrandarhreppi annars vegar og í Grindavík hins vegar. Kemur þar bæði til að landamerkjabréf jarða á mörkum sveitarfélaganna eru ónákvæm og ágreiningur er um staðsetningu einstakra örnefna. Óbyggðanefnd er ekki ætlað að leysa úr slíkum ágreiningi sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Brunnastaðahverfi. Fyrirliggjandi gögn benda ekki til annars en að merkjum sé þar rétt lýst svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði liggur að sveitarfélagamörkum að sunnan. Landamerkjabréf Brunnastaðahverfis er áritað af fyrirsvarsmönnum hverfisins, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna, aðra en eigendur Hrauns. Þetta bendir til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Sá formgalli, sem á landamerkjabréfi

Brunnastaðahverfis er að því leyti að áritun vantar vegna jarða í Grindavík verður ekki talin hafa efnislega þýðingu hér. Jafnframt er ljóst að eigendur Brunnastaðahverfis hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Ekki eru heimildir um annað en að Brunnastaðahverfi hafi verið byggt og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1890 hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Heiðarlandið hefur þar ekki verið undanskilið, enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Að slepptum ágreiningi um sveitarfélagamörk á svæðinu verður ekki annað séð en eignarhald á jörðum í Brunnastaðahverfi hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Heimildir um svonefnda almenninga í Grindavík og Vatnsleysu eru óljósar. Þær skera ekki úr um landfræðilega afmörkun almenninga á svæðinu né heldur hver hafi verið eignarréttarleg staða þeirra sbr. kafla 6.16. Samkvæmt því telur óbyggðanefnd ekki að land Brunnastaðahverfis hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu. Staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar verða ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Einnig ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Vatnsleysustrandarhreppi, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 22(1). Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Brunnastaðahverfis sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.³⁵⁹

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Brunnastaðahverfis, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.6. Hlöðuneshverfi

Hlöðuneshverfi skiptist nú í Halldórsstaði, Hlöðunes og Narfakot. Hér verður fjallað um landsvæði það sem lýst er í landamerkjabréfi fyrir Hlöðuneshverfi, dags. 22. maí 1890 og þingl. 16. júní 1890, án þess að tekið sé tillit til skiptingar lands innan þeirra merkja.

³⁵⁹ Sbr. einnig lokakafli í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Að Hlöðuneshverfi liggur Brunnastaðahverfi til vesturs, hafið til norðurs og Ásláksstaðir til austurs. Að sunnan er landsvæði sem jörðin Hraun í Grindavík gerir tilkall til.

Landsvæðið sem um ræðir er mjög flatt, láglent og einsleitt. Bæjarstæðin liggja nyrst á landsvæðinu nálægt hafi. Sunnan bæjarstæðanna tekur við hraunbreiða allt að suðurmörkum. Litli-Hrútur og hluti Hraunsels-Vatnsfells (261 m) rísa upp úr hraunbreiðunni sunnan til. Frá hafi að Hraunsels-Vatnsfelli eru 13 km en aðeins 1,5 km frá austurmörkum að vesturmörkum við Suðurlandsveg þar sem land Hlöðuneshverfis er breiðast.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína gagnvart Grindavík úr Fagradalsvatnsfelli þaðan í Hraunsselsvatnsfell og síðan til austurs í Selsvallafjall rétt norðan við Þrengslin. Gagnvart Vatnsleysu hefur íslenska ríkið dregið kröfulínu sína úr Fagradalsvatnsfelli þaðan beint í Keili. Samkvæmt þessari kröfugerð er nokkur hluti svæðisins upp af Hlöðuneshverfi innan þjóðlendu. Á móti hafa eigendur jarða í Hlöðuneshverfi lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggi innan merkja hverfisins. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.3.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1A og 1B (8) er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigandalausum svæðum fjölgað með tímanum. Þetta megi ráða af lögtöku nýbýlatilskipunar konungs 1776. Byggt er á því að landsvæði, sem nefnd hafa verið og talin almenningar frá fornu fari, teljist nú þjóðlendna. Sama gildi um landsvæði, sem heimildir greini að hafi verið í almannanotum. Til forna hafi almenningar verið bæði hið efra og hið ytra, sem merki að þeir hafi bæði verið á hálendinu og niðri á láglandi. Heimildir bendi til þess að á Reykjanesi séu þrjú landsvæði, sem teljist til almenninga og þar af leiðandi til þjóðlenda, þ.e. Selsvellir, Suðurnesjaalmenningur og Grindavíkuralmenningur, en hinir tveir fyrstnefndu séu upp af jörðum í Vatnsleysustrandarhreppi. Samkvæmt jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns hafi jarðir á Vatnsleysuströnd átt frjálsa kolagjörð í almenningum. Slíkt hefði ekki komið til ef jarðirnar hefðu átt það land sem gerð er krafa um af hálfu ríkisins að sé þjóðlenda. Þá er vísað til þess að engar heimildir séu til um nýtingu Selsvalla frá bæjum á Vatnsleysuströnd. Hraunbreiður fyrir ofan Strandarheiði og Vatnsleysuheiði hafi um aldir verið ófærar öllum og því litlar heimildir um landnot Strandarjarða innan þjóðlendu-kröfusvæðis. Vísað er til þess að landamerkjabréf jarða í Vatnsleysustrandarhreppi séu ekki undirskrifuð af jarðeigendum í Grindavík og yfirleitt engin örnefni ofarlega í landinu tiltekin í landamerkjabréfunum.

Af hálfu eigenda Halldórsstaða, Hlöðuness og Narfakots sbr. skjöl nr. 5, 11, og 19(5) er byggt á því að landið hafi verið numið í öndverðu. Þá er vísað til þess að

eignarrétturinn sé friðhelgur sbr. 72. gr. stjórnarskrárinnar og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við mannréttindasáttmála Evrópu. Einnig liggja fyrir að ríkisvaldið hafi margsinnis viðurkennt að land innan landamerkjanna jarða sé eignarland. Hefðarsjónarmið, venjuréttur og réttmætar væntingar landeiganda leiði til þess að allt land hverfisins teljist eignarland. Byggt er á að réttur til að reka í sel einstakra jarða sé ítaksréttur sem bendi til beins eignarréttar en ekki hins gagnstæða. Þá séu engar heimildir um að hluti jarðanna teljist afréttur í merkingu laga né heimildir um samnotaafrétt á svæðinu undir forræði sveitarfélagsins. Öll landgæði hafi verið nýtt af jarðeigendum og lögboðin gjöld greidd af öllu landinu. Nýting Strandarheiðar hafi verið jafn mikilvægur hluti af nýtingu jarðanna og nýting túna til sláttar og fjöru til vetrararbeitar. Einnig er vísað til þinglýstra eignarheimilda að jörðunum og þá sérstaklega til landamerkjabréfs fyrir Hlöðuneshverfi, dags. 22. maí 1890. Loks er vísað til þeirrar dómvenju að sá sem hafi í hendi þinglýsta eignarheimild teljist eiga tilsvarendi rétt yfir eigninni þar til annað sannist.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Hlöðuneshverfis er rakin í kafla 5.4.2. Þar kemur fram að Hlöðuneshverfis er getið í heimildum allt frá því um miðja 15. öld. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.³⁶⁰ Þá er vafalaust að samkvæmt lýsingum Landnámabókar náði landnám Ingólfs Arnarsonar m.a. yfir það landsvæði sem hér er til umfjöllunar, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Hlöðuness er lýst í landamerkjabréfi hverfisins en eldri heimildir um merki liggja ekki fyrir. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Hlöðuneshverfi. Athugun þessi tekur fyrst og fremst til suðurmerkja torfunnar og sunnanverðra vestur- og austurmerkja að því leyti sem þau liggja innan kröfussvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Hlöðuneshverfis verður fjallað um eignarréttindi innan þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Landamerkjum Hlöðuneshverfis er lýst í landamerkjabréfi hverfisins, dags. 22. maí 1890 og þingl. 16. júní 1890. Landamerkjum hverfisins er einnig lýst í landamerkjabréfi, dags. 27. desember 1921 og þingl. 12. janúar 1922. Tekur síðarnefnda bréfið einungis til tún- og fjörumerkja milli jarða í hverfinu. Um merki milli hverfa vísar bréfið til fyrra landamerkjabréfs frá 1890. Suðurmerkjum Hlöðuneshverfis er ekki lýst sérstaklega í landamerkjabréfinu frá 1890. Ástæða er því til að huga sérstaklega að því hversu langt suður merkjum er lýst að vestan og austan.

Í landamerkjabréfi Hlöðuneshverfis frá 1890 eru merki hverfisins til vesturs, gagnvart Brunnastaðahverfi, lýst úr „...svokölluðum markakletti, sem stendur ofarlega í fjöru skammt fyrir innan Skjaldakot beina línu uppí uppmjóa þúfu er stendur á klöpp innan vert við túngarðinn í Skjaldakoti, þaðan beina línu í aðra þúfu líka hinni síðastnefndu í laginu, sem er nokkrum föðmum ofar og þaðan beina línu norðanvert

³⁶⁰ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

við Brunnastaðasel til fjalls svo langt, sem land Vatnsleysustrandarhrepps nær.” Merkjum er lýst með sambærilegum hætti í landamerkjabréfi Brunnastaðahverfis dags. 22. maí 1890 og þingl. 16. júní 1890. Landamerkjabréf Brunnastaðahverfis er áritað vegna Hlöðuneshverfis og gagnkvæmt. Engar eldri heimildir liggja fyrir um merki Brunnastaðahverfis sbr. kafla 5.4.1.

Samkvæmt landamerkjabréfi Hlöðuneshverfis frá 1890 eru merki jarðarinnar til austurs, gagnvart Ásláksstaðahverfi, miðuð við ós þann „...sem lengst skerst uppí land innúr svokölluðu Álfasundi, þaðan beina línu í svokallaðan Álfhól, þaðan beina línu í hól sem stendur fyrir sunnan Arnarbæli, þaðan beina línu sunnan til við Ásláksstaðaholt uppí Hrafnshóla og þaðan beina línu sunnan til við gamla Hlöðunes<s>el til fjalls svo langt sem land Vatnsleysustrandarhrepps nær.” Bréfið er áritað vegna Ásláksstaða. Landamerkjum Ásláksstaða er lýst með sambærilegum hætti í landamerkjabréfi þeirrar jarðar, dags. 31. desember 1921 og þingl. 7. mars 1922. Bréfið er áritað vegna Hlöðuneshverfis. Engar eldri heimildir liggja fyrir um merki Ásláksstaða sbr. kafla 5.4.3.

Óljóst orðalag landamerkjabréfsins varðandi mörk hverfisins til suðurs þarfnast frekari skoðunar. Landamerkjabréf Hlöðuneshverfis er ekki áritað af hálfu Hrauns né annarra jarða í sveitarfélaginu Grindavík. Syðsti hluti þess svæðis sem eigendur Hlöðuneshverfis gera kröfu um skarast á við kröfur eigenda Hrauns í máli þessu. Gera eigendur Hrauns kröfu um að mörkin liggi yfir Vatnsheiði þaðan sem sjónhending ræður að Vatnskötlum fyrir norðan Fagradalsfjall, þaðan til austurs á Selsvallafjall upp af Sogaseldal. Er krafa Hrauns byggð á landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 12. október 1889 og þingl. 20. júní 1890, en þar segir að mörkin liggi frá Vatnsheiði að Vatnskötlum, fyrir norðan Fagradalsfjall, þaðan til austurs á Selsvallafjall, uppaf Sogaseldal. Bréf Hrauns er ekki áritað vegna Hlöðuneshverfis.

Óbyggðanefnd telur að landamerkjabréf Hlöðuneshverfis frá 1890 bendi til þess að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu að endimörkum Vatnsleysustrandarhrepps í suðri og þar með að Hrauni. Tekið er fram í lýsingum á vestur- og austurmerkjum að merki Hlöðuness nái svo langt sem Vatnsleysustrandarhreppsland var talið en þar á milli hafa sveitarfélagamörk ráðið. Svo sem rakið er í kafla 5 hafa lengi staðið deilur um mörk jarða í Vatnsleysustrandarhreppi annars vegar og í Grindavík hins vegar. Kemur þar bæði til að landamerkjabréf jarða á mörkum sveitarfélaganna eru ónákvæm og ágreiningur er um staðsetningu einstakra örnefna. Óbyggðanefnd er ekki ætlað að leysa úr slíkum ágreiningi sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Hlöðuneshverfi. Fyrirliggjandi gögn benda ekki til annars en að merkjum sé þar rétt lýst svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði liggur að sveitarfélagamörkum að sunnan. Landamerkjabréf Hlöðuneshverfis er áritað af fyrirsvarsmönnum hverfisins, þinglesið, fært í

landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna, aðra en eigendur Hrauns. Þetta bendir til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Sá formgalli, sem á landamerkjabréfi Hlöðuneshverfis er að því leyti að áritun vantar vegna Hrauns verður ekki talin hafa efnislega þýðingu hér. Jafnframt er ljóst að eigendur Hlöðuneshverfis hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Ekki eru heimildir um annað en að Hlöðuneshverfi hafi verið byggt og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1890 hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Hraunlendið hefur þar ekki verið undanskilið, enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Að slepptum ágreiningi um sveitarfélagamörk á svæðinu verður ekki annað séð en eignarhald á jörðum í Hlöðuneshverfi hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Heimildir um svonefndan Almanning í Vatnsleysu eru óljósar. Þær skera ekki úr um landfræðilega afmörkun Almenningsins né heldur hver hafi verið eignarréttarleg staða hans sbr. kafla 6.16. Samkvæmt því telur óbyggðanefnd ekki að land Hlöðuneshverfis hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu. Staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar verða ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Einnig ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Vatnsleysustrandarhreppi, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 22 (1). Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Hlöðuneshverfis sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.³⁶¹

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Hlöðuneshverfis, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.7. Ásláksstaðarhverfi

Hér verður fjallað um landsvæði það sem lýst er í landamerkjabréfi fyrir Ásláksstaðahverfi, dags. 31. desember 1921 og þingl. 7. desember 1922, án þess að tekið sé tillit til skiptingar lands innan þeirra merkja.

³⁶¹ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Að Ásláksstaðahverfi liggur Hlöðuneshverfi til vesturs, hafið til norðurs og Knarrarnes til austurs. Að sunnan er landsvæði sem jörðin Hraun í Grindavík gerir tilkall til.

Landsvæðið sem um ræðir er mjög flatt, láglent og einsleitt. Bæjarstæðin liggja nyrst á landsvæðinu nálægt hafi. Sunnan bæjarstæðanna tekur við hraunbreiða allt að suðurmörkum. Syðst rís Hraunsels-Vatnsfell (261 m) um 13.5. km frá hafi. Aðeins hálfur kílómetri frá austurmörkum að vesturmörkum niður við sjó þar sem land Ásláksstaðahverfis er breiðast.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína gagnvart Grindavík úr Fagradalsvatnsfelli þaðan í Hraunsselsvatnsfell og síðan til austurs í Selsvallafjall rétt norðan við Þrengslin. Gagnvart Vatnsleysu hefur íslenska ríkið dregið kröfulínuna úr Fagradalsvatnsfelli þaðan beint í Keili. Samkvæmt þessari kröfugerð er nokkur hluti svæðisins upp af Ásláksstaðahverfi innan Þjóðlendu. Á móti hafa eigendur Ásláksstaða og Sjónarhóls í Ásláksstaðahverfi lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggi innan merkja hverfisins. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.4.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1A og 1B (8), er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigandalausum svæðum fjölgað með tímanum. Þetta megi ráða af lögtöku nýbýlatilskipunar konungs 1776. Byggt er á því að landsvæði, sem nefnd hafa verið og talin almenningar frá fornu fari, teljist nú til Þjóðlendna. Sama gildi um landsvæði, sem heimildir greini að hafi verið í almannanotum. Til forna hafi almenningar verið bæði hið efra og hið ytra, sem merki að þeir hafi bæði verið á hálendinu og niðri á láglandi. Heimildir bendi til þess að á Reykjanesi séu þrjú landsvæði, sem teljist til almenninga og þar af leiðandi til Þjóðlendna, þ.e. Selsvellir, Suðurnesjaalmenningur og Grindavíkuralmenningur, en hinir tveir fyrstnefndu séu upp af jörðum í Vatnsleysustrandarhreppi. Samkvæmt jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns hafi jarðir á Vatnsleysuströnd átt frjálsa kolagjörð í almenningum. Slíkt hefði ekki komið til ef jarðirnar hefðu átt það land sem gerð er krafa um af hálfu ríkisins að sé Þjóðlenda. Þá er vísað til þess að engar heimildir séu til um nýtingu Selsvalla frá bæjum á Vatnsleysuströnd. Hraunbreiður fyrir ofan Strandarheiði og Vatnsleysuheiði hafi um aldir verið ófærar öllum og því litlar heimildir um landnot Strandarjarða innan Þjóðlendukröfusvæðis. Vísað er til þess að landamerkjabréf jarða í Vatnsleysustrandarhreppi séu ekki undirskrifuð af jarðeigendum í Grindavík og yfirleitt engin örnefni ofarlega í landinu tiltekin í landamerkjabréfunum.

Af hálfu eigenda Ásláksstaða og Sjónarhóls, sbr. skjöl nr. 7 og 19(5), er byggt á því að landið hafi verið numið í öndverðu. Þá er vísað til þess að eignarrétturinn sé friðhelgur sbr. 72. gr. stjórnarskrárinnar og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við

mannréttindasáttmála Evrópu. Einnig liggi fyrir að ríkisvaldið hafi margsinnis viðurkennt að land innan landamerkja jarða sé eignarland. Hefðarsjónarmið, venjuréttur og réttmætar væntingar landeiganda leiði til þess að allt land jarðanna teljist eignarland. Byggt er á að réttur til að reka í sel einstakra jarða sé ítaksréttur sem bendi til beins eignarréttar en ekki hins gagnstæða. Þá séu engar heimildir um að hluti jarðanna teljist afréttur í merkingu laga né heimildir um samnotaafrétt á svæðinu undir forræði sveitarfélagsins. Öll landgæði hafi verið nýtt af jarðeigendum og lögboðin gjöld greidd af öllu landinu. Nýting Strandarheiðar hafi verið jafn mikilvægur hluti af nýtingu jarðarinnar og nýting túna til sláttar og fjöru til vetrarbeitar. Jafnframt er vísað til þinglýstra eignarheimilda að jörðunum og þá sérstaklega til landamerkjabréfs fyrir Ásláksstaði, dags. 7. mars 1922. Loks er vísað til þeirrar dómvenju að sá sem hafi í hendi þinglýsta eignarheimild teljist eiga tilsvarendi rétt yfir eigninni þar til annað sannist.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Ásláksstaðahverfis er rakin í kafla 5.4.3. Þar kemur fram að Ásláksstaðahverfis er getið í heimildum allt frá því um miðja 15. öld. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.³⁶² Þá er vafalaust að samkvæmt lýsingum Landnámabókar náði landnám Ingólfs Arnarsonar m.a. yfir það landsvæði sem hér er til umfjöllunar, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Ásláksstaða er lýst í landamerkjabréfi hverfisins en eldri heimildir um merki liggja ekki fyrir. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að hverfinu. Athugun þessi tekur fyrst og fremst til suðurmerkja hverfisins og sunnanverðra vestur- og austurmerkja að því leyti sem þau liggja innan kröfussvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Ásláksstaðahverfis verður fjallað um eignarréttindi innan þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Landamerkjum Ásláksstaðahverfis er lýst í landamerkjabréfi hverfisins, dags. 31. desember 1921 og þingl. 7. mars 1922. Suðurmerkjum Ásláksstaðahverfis er ekki lýst sérstaklega í landamerkjabréfinu. Ástæða er því til að huga sérstaklega að því hversu langt suður merkjum er lýst að vestan og austan.

Í landamerkjabréfi Ásláksstaðahverfis segir að jörðinni tilheyri land allt á milli Hlöðuneshverfis og Knarraness svo langt til heiðar eða fjalls sem land Vatnsleysustrandarhrepps náí. Um vesturmörkin, gagnvart Hlöðuneshverfi, segir að þau séu „...Álfasund frá ós þeim sem lengst skerst uppí land, úr Álfasundi og ræður framhald á þeim ós einnig mörkum á milli hverfanna, alla leið til sjáfar fram um fjöru; í Álfshól beina stefnu í Hól, sem stendur fyrir sunnan Arnarbæli sunnan til við Ásláksstaðaholt í Hrafnshóla sunnan til við gamla Hlöðunes<sel> til fjalls.” Landamerkjabréfið er ekki áritað vegna Hlöðuneshverfis. Merkjum er lýst með sambærilegum hætti í landamerkjabréfi Hlöðuneshverfis, dags. 22. maí 1890 og þingl.

³⁶² Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

16. júní 1890, en þar segir að mörkin séu „...frá ós þeim sem lengst skerst uppí land innúr svokölluðu Álfasundi, þaðan beina línu í svokallaðan Álfhól, þaðan beina línu í hól sem stendur fyrir sunnan Arnarbæli, þaðan beina línu sunnan til við Ásláksstaðaholt uppí Hrafnshóla og þaðan beina línu sunnan til við gamla Hlöðunesel til fjalls svo langt sem land Vatnsleysustrandarhrepps nær.” Bréfið er áritað vegna Ásláksstaða. Engar eldri heimildir liggja fyrir um merki Hlöðuness sbr. kafla 5.4.2.

Samkvæmt landamerkjabréfi Ásláksstaðahverfis eru merki jarðarinnar til austurs, gagnvart Knarrarnesi, sögð „...úr ós upp eftir fjöru í klöpp er liggur í svonefndum girðingum hjer um bil til miðsvæðis ofan til við flæðarmál, þaðan sunnantil við svo nefnda Digruvörðu fyrir sunnan Hellur (bæinn) beint í Knarranessholt þaðan í Eldborgargreni, þaðan beint í Krýsuvíkurland.” Bréfið er áritað vegna Knarrarnes. Í landamerkjabréfi Knarrarnes, dags. 11. maí 1890 og þingl. 16. júní 1890, er sambærileg lýsing á merkjum Hlöðuneshverfis og Ásláksstaðahverfis. Landamerkjabréf Knarrarnes var áritað vegna Innri-Ásláksstaða. Engar eldri heimildir liggja fyrir um merki Knarrarnes sbr. kafla 5.4.4.

Óljóst orðalag landamerkjabréfsins varðandi mörk hverfisins til suðurs þarfnast frekari skoðunar. Landamerkjabréf Ásláksstaðahverfis er ekki áritað af hálfu Hrauns eða Krýsuvíkur í Grindavík. Syðsti hluti þess svæðis sem eigendur Ásláksstaðahverfis gera kröfu um skarast á við kröfur Hrauns og Krýsuvíkur í málinu. Gera eigendur Hrauns kröfu um að mörkin liggi yfir Vatnsheiði þaðan sem sjónhending ræður að Vatnskötlum fyrir norðan Fagradalsfjall, þaðan til austurs á Selsvallafjall upp af Sogaseldal. Er krafa Hrauns í samræmi við landamerkjabréf jarðarinnar, dags. 12. október 1889 og þingl. 20. júní 1890. Bréf Hrauns er ekki áritað af hálfu Ásláksstaða. Eigendur Krýsuvíkur gera kröfu um að mörkin liggi sjónhendingu „... úr Dágon, sem er klettur við sjó á Selatöngum, og í rætur Trölladyngju að vestan og þaðan í Markhelluhól svonefndan við Búðarvatns stæði.” Byggjast kröfur eigenda Krýsuvíkur á landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 14. maí 1890 og þinglýst 20. júní 1890. Bréf Krýsuvíkur er áritað vegna Ásláksstaða.

Óbyggðanefnd telur að landamerkjabréf Ásláksstaða frá 1921 bendi ótvírætt til þess að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu að endimörkum Vatnsleysustrandarhrepps í suðri. Þetta er beinlínis tekið fram í bréfinu þar sem segir að jörðinni tilheyri land allt á milli Hlöðuneshverfis og Knarraness svo langt til heiðar eða fjalls sem land Vatnsleysustrandarhrepps nái. Samkvæmt því hafa sveitarfélagamörk ráðið mörkunum að sunnan. Svo sem rakið er í kafla 5 hafa lengi staðið deilur um mörk jarða í Vatnsleysustrandarhreppi annars vegar og í Grindavík hins vegar. Kemur þar bæði til að landamerkjabréf jarða á mörkum sveitarfélaganna eru ónákvæm og ágreiningur er um staðsetningu einstakra örnefna. Óbyggðanefnd er ekki ætlað að leysa úr slíkum ágreiningi sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Í kjölfar þess að ný landamerkjalog taka gildi 1919 er gert landamerkjabréf fyrir Ásláksstaðahverfi. Fyrirliggjandi gögn benda ekki til annars en að merkjum sé

þar rétt lýst svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði liggur að sveitarfélagamörkum að sunnan. Landamerkjabréf Ásláksstaða er áritað af fyrirvarsmönnum jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki torfunnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna, aðra en eigendur Hrauns og Krýsuvíkur. Þetta bendir til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Sá formgalli, sem á landamerkjabréfi Ásláksstaðahverfis er að því leyti að áritun vantar vegna Hlöðuneshverfis og jarða í Grindavík verður ekki talin hafa efnislega þýðingu hér. Jafnframt er ljóst að eigendur Ásláksstaðahverfis hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Ekki eru heimildir um annað en að Ásláksstaðahverfi hafi verið byggt og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1921 hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Hraunlendið hefur þar ekki verið undanskilið, enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Að slepptum ágreiningi um sveitarfélagamörk á svæðinu verður ekki annað séð en eignarhald á jörðum í Ásláksstaðahverfi hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Heimildir um svonefndan Almennig í Grindavík og Vatnsleysustrandarhreppi eru óljósar. Þær skera ekki úr um landfræðilega afmörkun Almenningsins né heldur hver hafi verið eignarréttarleg staða hans.

Brotakenndar lýsingar um Almennig í Vatnsleysustrandahreppi leiða ekki til að þess að óbyggðanefnd telji land Ásláksstaða hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu. Þá verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Einnig ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Vatnsleysustrandarhreppi, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 22(1). Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins hefur ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Ásláksstaðahverfis sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlenda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.³⁶³

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Ásláksstaða, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

³⁶³ Sbr. einnig lokakafli í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

6.8. Knarrarnes

Hér verður fjallað um landsvæði það sem lýst er í landamerkjabréfi fyrir Knarrarnes, dags. 11. júní 1886 og þingl. 15. júní 1886. Að Knarrarnesi liggur Ásláksstaðahverfi til vesturs, hafið til norðurs og Breiðagerði til austurs. Að sunnan er landsvæði sem jarðirnar Krýsuvík og Hraun í Grindavík gera tilkall til.

Landsvæðið sem um ræðir er mjög flatt, láglent og einsleitt. Bæjarstæðin liggja nyrst á landsvæðinu nálægt hafi. Sunnan bæjarstæðanna tekur við hraunbreiða allt að suðurmörkum. Frá hafi allt að Núpsstaðarhálsi eru 16,5 km en aðeins hálfur kílómetri frá austurmörkum að vesturmörkum niður við sjó þar sem land er breiðast.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína gagnvart Grindavík úr Fagradalsvatnsfelli þaðan í Hraunsselsvatnsfell og síðan til austurs í Selsvallafjall rétt norðan við Þrengslin. Gagnvart jörðum á Vatnsleysu hefur íslenska ríkið dregið kröfulínuna úr Fagradalsvatnsfelli þaðan beint í Keili. Samkvæmt þessari kröfugerð er nokkur hluti svæðisins upp af Knarrarnesi innan þjóðlendu. Á móti hafa eigendur Knarrarness lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggi innan merkja hverfisins. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.5.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1A og 1B(8) er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigendalausum svæðum fjölgað með tímanum. Þetta megi ráða af lögtöku nýbýlatilskipunar konungs 1776. Byggt er á því að landsvæði, sem nefnd hafa verið og talin almenningar frá fornu fari, teljist nú þjóðlendna. Sama gildi um landsvæði, sem heimildir greini að hafi verið í almannanotum. Til forna hafi almenningar verið bæði hið efra og hið ytra, sem merki að þeir hafi bæði verið á hálendinu og niðri á láglandi. Heimildir bendi til þess að á Reykjanesi séu þrjú landsvæði, sem teljist til almenninga og þar af leiðandi til þjóðlendna, þ.e. Selsvellir, Suðurnesjaalmenningur og Grindavíkuralmenningur, en hinir tveir fyrstnefndu séu upp af jörðum í Vatnsleysustrandarhreppi. Samkvæmt jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns hafi jarðir á Vatnsleysuströnd átt frjálsa kolagjörð í almenningum. Slíkt hefði ekki komið til ef jarðirnar hefðu átt það land sem gerð er krafa um af hálfu ríkisins að sé þjóðlenda. Þá er vísað til þess að engar heimildir séu til um nýtingu Selsvalla frá bæjum á Vatnsleysuströnd. Hraunbreiður fyrir ofan Strandarheiði og Vatnsleysuheiði hafi um aldir verið ófærar öllum og því litlar heimildir um landnot Strandarjarða innan þjóðlendukröfusvæðis. Vísað er til þess að landamerkjabréf jarða í Vatnsleysustrandarhreppi séu ekki undirskrifuð af jarðeigendum í Grindavík og yfirleitt engin örnefni ofarlega í landinu tiltekin í landamerkjabréfunum.

Af hálfu eigenda Knarrarnes sbr. skjöl nr. 5, 15 og 19(5) er byggt á því að landið hafi verið numið í öndverðu. Þá er vísað til þess að eignarrétturinn sé friðhelgur sbr. 72. gr. stjórnarskrárinnar og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við mannréttindasáttmála Evrópu. Einnig liggja fyrir að ríkisvaldið hafi margsinnis viðurkennt að land innan landamerkjara jarða sé eignarland. Hefðarsjónarmið, venjuréttur og réttmætar væntingar landeiganda leiði til þess að allt land jarðanna teljist eignarland. Byggt er á að réttur til að reka í sel einstakra jarða sé ítaksréttur sem bendi til beins eignarréttar en ekki hins gagnstæða. Þá séu engar heimildir um að hluti jarðanna teljist afréttur í merkingu laga né heimildir um samnotaafrétt á svæðinu undir forræði sveitarfélagsins. Öll landgæði hafi verið nýtt af jarðeigendum og lögboðin gjöld greidd af öllu landinu. Nýting Strandarheiðar hafi verið jafn mikilvægur hluti af nýtingu jarðarinnar og nýting túna til sláttar og fjöru til vetrarþeitar. Jafnframt vísa landeigendur til þinglýstra eignarheimilda að jörðinni og þá sérstaklega til landamerkjabréfs Knarrarnes, dags. 11. júní 1886. Loks er vísað til þeirrar dómvenju að sá sem hafi í hendi þinglýsta eignarheimild teljist eiga tilsvarendi rétt yfir eigninni þar til annað sannist.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Knarrarnes er rakin í kafla 5.4.4. Þar kemur fram að Knarrarnes er getið í heimildum allt frá því um miðja 15. öld. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.³⁶⁴ Þá er vafalaust að samkvæmt lýsingum Landnámabókar náði landnám Ingólfs Arnarsonar m.a. yfir það landsvæði sem hér er til umfjöllunar, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Knarrarness er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar en eldri heimildir um merki jarðarinnar liggja ekki fyrir. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að hverfinu. Athugun þessi tekur fyrst og fremst til suðurmerkja jarðarinnar og sunnanverðra vestur- og austurmerkja að því leyti sem þau liggja innan kröfussvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Knarrarnes verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Landamerkjum Knarrarnes er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 11. júní 1886 og þingl. 15. júní 1886. Suðurmerkjum Knarrarnes er ekki lýst sérstaklega í landamerkjabréfinu. Ástæða er því til að huga sérstaklega að því hversu langt suður merkjum er lýst að vestan og austan.

Í landamerkjabréfi Knarrarness eru vesturmörk jarðarinnar, gagnvart Ásláksstöðum, miðuð við „...ós eptir fjöru í Klöpp, er liggur í svo nefndum girðingum hjer um bil miðsvæðis, ofan til við flæðarmál, þaðan sunnan til við svo nefnda Digruvörðu fyrir sunnan Hellur (bæinn) beint í Knarannessholt sunnanhalt, þaðan í Eldborgargren, þaðan beint í Krísuvíkurland.” Landamerkjabréfið er áritað vegna Innri-Ásláksstaða. Landamerkjum Ásláksstaða er lýst með sambærilegum hætti

³⁶⁴ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

í landamerkjabréfi þeirrar jarðar, dags. 31. desember 1921 og þingl. 7. mars 1922. Bréfið er áritað vegna Knarrarness. Engar eldri heimildir liggja fyrir um merki Ásláksstaða sbr. kafla 5.4.3. Í landamerkjabréfi Knarrarnes er syðsta tilgreinda örnefnið, Eldborgargren, sem er suðsuðaustur af Knarrarnesseli en neðan við svokallaðar Brúnir. Í gerðarbók fasteignamats 1916-1918 eru vesturmerkin miðuð við “...steinn á Klapparhorni við svonefndar girðingar í svokallaðan Markhól þaðan beina línu til heiðar í stóra hrút fyrir norðan Hagafell.” Í síðastnefndu lýsingunni er merkjum ekki lýst í Krýsuvíkurland heldur eru tiltekin örnefni sem ná mun sunnar en þau sem greind eru í landamerkjalyýsingunni. Má þar nefna að nefnt Hagafell hefur verið talið í mörkum Vatnsleysustrandarhrepps og Grindavíkur og er því lýsingin í góðu samræmi við landamerkjabréfið. Í yfirlýsingu jarðeigenda í Vatnsleysustrandarhreppi, þingl. 31. maí 1920, er vísað til landamerkjabréfs Knarrarnes frá 1886 varðandi vesturmörk jarðarinnar.

Samkvæmt landamerkjabréfi Knarrarnes eru merki jarðarinnar til austurs, gagnvart Breiðagerði, miðuð við Selsker „...sem er lítið sker milli skerjanna Söðuls og Príhrynings, upp eptir maðkasandinum, í Duggusker, þannig, að tveir þriðjungar þess eru eign Stóra – Knarrarnes; þaðan í neðri enda svo nefnds Merkjagarðs, er liggur fyrir austurenda Stóra – Knarrarnesstúns, og er garður þessi í mörkum það sem hann nær, upp að túngarði; þaðan í nyrðri (eystri) Geldingahól, þaðan um nyrðri Keilisbróður beint að landi Krísivíkur.” Bréfið er áritað vegna Breiðagerðis. Í landamerkjabréfi Breiðagerðis, dags. 11. júní 1886 og þingl. 15. júní 1886, er sambærileg lýsing á merkjum Knarrarnes og Breiðagerðis. Landamerkjabréf Breiðagerðis er áritað vegna Knarrarnes. Engar eldri heimildir liggja fyrir um merki Breiðagerðis sbr. kafla 5.4.5. Syðsta örnefnið að austan sem nefnt er í landamerkjabréfi Knarrarnes er Nyrðri-Keilisbróðir. Samkvæmt bók Sesselju G. Guðmundsdóttur, *Örnefni og Gönguleiðir í Vatnsleysustrandarhreppi*, er Nyrðri-Keilisbróðir sagður 2 km suðvestur af Keili og er hann einnig nefndur Litli-Hrútur. Í gerðarbók fasteignamats 1916-1918 eru austurmerkin miðuð við „...stóra hrút fyrir norðan Hagafell þaðan norður í litla Hrút, þaðan í innri geldingahól, þaðan niður í merkisgarð, þaðan í svonefndan Selastein í fjöru.”

Óljóst orðalag landamerkjabréfsins varðandi mörk jarðarinnar til suðurs þarfnast frekari skoðunar. Landamerkjabréf Knarrarnes er ekki áritað vegna jarðanna Hrauns eða Krýsuvíkur í Grindavík. Syðsti hluti þess svæðis sem eigendur Knarrarnes gera kröfu um skarast á við kröfur Hrauns og Krýsuvíkur í málinu. Gera eigendur Hrauns kröfu um að mörkin liggi yfir Vatnsheiði þaðan sem sjónhending ræður að Vatnskötllum fyrir norðan Fagradalsfjall, þaðan til austurs á Selsvallafjall upp af Sogaseldal. Er krafa Hrauns í samræmi við landamerkjabréf jarðarinnar, dags. 12. október 1889 og þingl. 16. júní 1890, en þar segir að mörkin liggi frá Vatnsheiði að Vatnskötllum, fyrir norðan Fagradals-fjall, þaðan til austurs á Selsvallafjall, uppaf “Sogasels-dal. Bréf Hrauns er ekki áritað af hálfu Knarrarnes. Eigendur Krýsuvíkur

gera kröfu um að mörkin liggi sjónhendingu "... úr Dágon, sem er klettur við sjó á Selatöngum, og í rætur Trölladyngju að vestan og þaðan í Markhelluhól svonefndan við Búðarvatns stæði." Eru kröfur eigenda Krýsuvíkur í samræmi við landamerkjabréf jarðarinnar, dags. 14. maí 1890 og þingl. 20. júní 1890.

Óbyggðanefnd telur að landamerkjabréf Knarrarnes frá 1886 bendi ótvírætt til þess að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu að landi Krýsuvíkur. Þetta er skýrt tekið fram í lýsingum á vestur og austurmerkjum og þar á milli hafa merki Krýsuvíkur sem jafnframt eru sveitarfélagamörk ráðið. Áritun vegna Knarrarnes á landamerkjabréf Krýsuvíkur staðfestir þennan skilning. Þá ber þess að geta að í yfirlýsingu bænda í Vatnsleysustrandarhreppi, dags. 1. maí 1920 og þingl. 31. maí 1920, kemur fram að landamerkjalyðingar Knarrarnes, Breiðagerðis, Auðna, Landakots, Þórustaða og Kálfatjarnar hafi verið áritaðar 1891 af Árna Gíslasyni eiganda Krýsuvíkur. Yfirlýsingin var lesin á manntalsþingi Grindavíkurhrepps og var þessum þætti hennar ekki mótmælt af jarðeigendum í Grindavík. Þau landamerkjabréf sem liggja frammi í málinu bera þá áritun þó ekki með sér. Kunna þau eintök bréfanna að vera glötuð.

Í kafla 5 er rakið að lengi hafa staðið deilur um mörk jarða í Vatnsleysustrandarhreppi annars vegar og jarða í Grindavík hins vegar. Kemur þar bæði til að landamerkjabréf jarða á mörkum sveitarfélaganna eru ónákvæm og ágreiningur er um staðsetningu einstakra örnefna. Úr slíkum deilum er óbyggðanefnd ekki ætlað að leysa sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Í kjölfar þess að landamerkjalyög taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Knarrarnes. Fyrirliggjandi gögn benda ekki til annars en að merkjum sé þar rétt lýst svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði liggur að sveitarfélagamörkum að sunnan. Landamerkjabréf Knarrarnes er áritað af hálfu fyrirvarsmanna jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágretta, aðra en eigendur Hrauns og Krýsuvíkur. Þetta bendir til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Sá formgalli, sem á landamerkjabréfi Knarrarnes er að því leyti að áritun vantar vegna jarða í Grindavík verður ekki talin hafa efnislega þýðingu hér. Jafnframt er ljóst að eigendur Knarrarnes hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Ekki eru heimildir um annað en að Knarrarnes hafi verið byggt og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1886 hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggæringum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Hraunlendið hefur þar ekki verið undanskilið, enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Að slepptum ágreiningi um sveitarfélagamörk á svæðinu verður ekki annað séð en þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Heimildir um svonefndan Almennung í Vatnsleysu eru óljósar. Þær skera ekki úr um landfræðilega afmörkun Almenningsins né heldur hver hafi verið eignarréttarleg staða hans sbr. kafla 6.16. Samkvæmt því telur óbyggðanefnd ekki að land Knarrarness hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu. Staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar verða ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Einnig ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Vatnsleysustrandarhreppi, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 22(1), Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins hefur ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkjja Knarrarness sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.³⁶⁵

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Knarrarness, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.9. Breiðagerði

Hér verður fjallað um landsvæði það sem lýst er í landamerkjabréfi fyrir Breiðagerði dags. 11. júní 1886 og þingl. 15. júní 1886. Að Breiðagerði liggur Knarrarnes til vesturs, hafið til norðurs og Auðnahverfi til austurs. Að sunnan er landsvæði sem jarðirnar Krýsuvík og Hraun í Grindavík gera tilkall til.

Landsvæðið sem um ræðir er mjög flatt, lágrent og einsleitt. Bæjarstæðin liggja nyrst á landsvæðinu nálægt hafi. Sunnan bæjarstæðanna tekur við hraunbreiða allt að suðurmörkum. Innan við hálfan kílómeter er á milli austurmarka og vesturmarka Breiðagerðis en frá hafi að Vatnsfelli eru hinsvegar um 13 km í beinni loftlínu.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína gagnvart Grindavík úr Fagradalsvatnsfelli þaðan í Hraunsselsvatnsfell og síðan til austurs í Selsvallafjall rétt norðan við Þrengslin. Gagnvart jörðum á Vatnsleysu hefur íslenska ríkið dregið kröfulínuna úr Fagradalsvatnsfelli þaðan beint í Keili. Samkvæmt þessari kröfugerð er nokkur hluti svæðisins upp af Breiðagerði innan þjóðlendu. Á móti hafa eigendur Breiðagerðis lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggi innan merkja jarðarinnar. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.6.

³⁶⁵ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1A og 1B(8) er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigandalausum svæðum fjölgað með tímanum. Þetta megi ráða af lögtöku nýbýlatilskipunar konungs 1776. Byggt er á því að landsvæði, sem nefnd hafa verið og talin almenningar frá fornu fari, teljist nú þjóðlendna. Sama gildi um landsvæði, sem heimildir greini að hafi verið í almannanotum. Til forna hafi almenningar verið bæði hið efra og hið ytra, sem merki að þeir hafi bæði verið á hálendinu og niðri á láglandi. Heimildir bendi til þess að á Reykjanesi séu þrjú landsvæði, sem teljist til almenninga og þar af leiðandi til þjóðlendna, þ.e. Selsvellir, Suðurnesjaalmenningur og Grindavíkuralmenningur, en hinir tveir fyrstnefndu séu upp af jörðum í Vatnsleysustrandarhreppi. Samkvæmt jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns hafi jarðir á Vatnsleysuströnd átt frjálsa kolagjörð í almenningum. Slíkt hefði ekki komið til ef jarðirnar hefðu átt það land sem gerð er krafa um af hálfu ríkisins að sé þjóðlenda. Þá er vísað til þess að engar heimildir séu til um nýtingu Selsvalla frá bæjum á Vatnsleysuströnd. Hraunbreiður fyrir ofan Strandarheiði og Vatnsleysuheiði hafi um aldir verið ófærar öllum og því litlar heimildir um landnot Strandarjarða innan þjóðlendukröfusvæðis. Vísað er til þess að landamerkjabréf jarða í Vatnsleysustrandarhreppi séu ekki undirskrifuð af jarðeigendum í Grindavík og yfirleitt engin örnefni ofarlega í landinu tiltekin í landamerkjabréfunum.

Af hálfu eigenda Breiðagerðis sbr. skjöl nr. 5, 8 og 19(5) er byggt á því að landið hafi verið numið í öndverðu. Þá er vísað til þess að eignarrétturinn sé friðhelgur sbr. 72. gr. stjórnarskrárinnar og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við mannréttindasáttmála Evrópu. Einnig liggi fyrir að ríkisvaldið hafi margsinnis viðurkennt að land innan landamerkja jarða sé eignarland. Hefðarsjónarmið, venjuréttur og réttmætar væntingar landeiganda leiði til þess að allt land jarðanna teljist eignarland. Byggt er á að réttur til að reka í sel einstakra jarða sé ítaksréttur sem bendi til beins eignarréttar en ekki hins gagnstæða. Þá séu engar heimildir um að hluti jarðanna teljist afréttur í merkingu laga né heimildir um samnotaafrétt á svæðinu undir forræði sveitarfélagsins. Öll landgæði hafi verið nýtt af jarðeigendum og lögboðin gjöld greidd af öllu landinu. Nýting Strandarheiðar hafi verið jafn mikilvægur hluti af nýtingu jarðarinnar og nýting túna til sláttar og fjöru til vetrarbeitar. Jafnframt er vísað til þinglýstra eignarheimilda að jörðinni og þá sérstaklega til landamerkjabréfs Breiðagerðis frá 11. júní 1886. Loks er vísað til þeirrar dómvenju að sá sem hafi í hendi þinglýsta eignarheimild teljist eiga tilsvarendi rétt yfir eigninni þar til annað sannist.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Breiðagerðis er rakin í kafla 5.4.5. Þar kemur fram að Breiðagerðis er getið í heimildum allt frá því um miðja

15. öld. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.³⁶⁶ Þá er vafalaust að samkvæmt lýsingum Landnámabókar náði landnám Ingólfs Arnarsonar m.a. yfir það landsvæði sem hér er til umfjöllunar, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Breiðagerðis er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar en eldri heimildir um merki hennar liggja ekki fyrir. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að jörðinni. Athugun þessi tekur fyrst og fremst til suðurmerkja jarðarinnar og sunnanverðra vestur- og austurmerkja að því leyti sem þau liggja innan kröfufvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Breiðagerðis verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Landamerkjum Breiðagerðis er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 11. júní 1886 og þingl. 15. júní 1886. Suðurmerkjum jarðarinnar er ekki lýst sérstaklega í landamerkjabréfinu. Ástæða er því til að huga sérstaklega að því hversu langt suður merkjum er lýst til vestan og austan.

Samkvæmt landamerkjabréfi Breiðagerðis eru merki jarðarinnar til vesturs, gagnvart Knarrarnesi, miðuð við „...Selsker, sem er lítið sker milli skerjanna Söðuls og Þríhyrnings; þaðan upp eptir maðkasandinum í sprungu, sem er nokkru norðar en í miðju Dugguskeri, sem er stórt sker á sandinum milli Knaraness og Breiðagerðis: - Stóra – Knararnesi tilheyrir því tveir þriðjungar af Dugguskeri, en Breiðagerði einn þriðjungur. Úr þessari sprungu liggja mörkin beint í litla klöpp, sem er í flæðarmáli við neðri enda merkjararðsins, er liggur fyrir austurenda Stóra – Knararnesstúnsins frá sjó upp að túngarði, og eptir þessum merkjararði meðan hann nær til, en frá efri enda hans liggja mörkin í nyrðri Geldingahól; þaðan í nyrðri Keilisbróðir og eptir þeirri stefnu alla leið að landi Krísuvíkur í Grindavíkurhreppi.” Landamerkjabréfið er áritað vegna Stóra – Knararness og gagnkvæmt. Merkjum er lýst með sambærilegum hætti í landamerkjabréfi Knarrarness, dags. 11. júní 1886 og þingl. 15. júní 1886. Engar eldri heimildir liggja fyrir um merki Knarrarness sbr. kafla 5.4.4. Syðsta örnefnið sem nefnt er í landamerkjabréfunum er Nyrðri-Keilisbróðir en hann er staðsettur um 2 km. suðvestur af Keili samkvæmt bók Sesselju G. Guðmundsdóttur, *Örnefni og gönguleiðir í Vatnsleysustrandarhreppi*.

Samkvæmt landamerkjabréfi Breiðagerðis eru merki jarðarinnar til austurs, gagnvart Auðnahverfi, miðuð við flæðarmál „...til heiðar liggja mörkin eptir beinni stefnu úr Blákletti, norðanvert við efri Sundvörðuna um Þúfuhól þann, er hún stendur á, skammt fyrir austan tómtúsið Hól þaðan eptir vörðum upp heiðina, milli Auðna – Klofninga og Breiðagerðis – Skjólgarðs, spölkorn fyrir norðan nyrðri Keilisbróðir, allt að landi Krýsuvíkur í Grindavíkurhreppi.” Bréfið er áritað vegna Auðnahverfis. Landamerkjum Auðnahverfis er lýst með sambærilegum hætti í landamerkjabréfi þeirrar jarðar, dags. 12. júní 1886 og þingl. 15. júní 1886. Landamerkjabréfið er ekki

³⁶⁶ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

áritað vegna Breiðagerðis. Engar eldri heimildir liggja fyrir um merki Auðnahverfis sbr. kafla 5.4.6.

Óljóst orðalag landamerkjabréfsins varðandi mörk jarðarinnar til suðurs þarfnast frekari skoðunar. Landamerkjabréf Breiðagerðis er ekki áritað af hálfu Hrauns eða Krýsuvíkur í Grindavík. Syðsti hluti þess svæðis sem eigendur Breiðagerðis gera kröfu um skarast á við kröfur Hrauns og Krýsuvíkur í málinu. Gera eigendur Hrauns kröfu um að mörkin liggja yfir Vatnsheiði þaðan sem sjónhending ræður að Vatnskötllum fyrir norðan Fagradalsfjall, þaðan til austurs á Selsvallafjall upp af Sogaseldal. Er krafa Hrauns í samræmi við landamerkjabréf jarðarinnar, dags. 12. október 1889 og þingl. 20. júní 1890. Bréf Hrauns er ekki áritað af hálfu Breiðagerðis. Eigendur Krýsuvíkur gera kröfu um að mörkin liggja sjónhendingu „...úr Dágon, sem er klettur við sjó á Selatöngum, og í rætur Trölladyngju að vestan og þaðan í Markhelluhól svonefndan við Búðarvatns staði.“ Eru kröfur eigenda Krýsuvíkur í samræmi við landamerkjabréf jarðarinnar, dags. 14. maí 1890 og þingl. 20. júní 1890.

Óbyggðanefnd telur að landamerkjabréf Breiðagerðis frá 1886 bendi ótvírætt til þess að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu að landi Krýsuvíkur. Þetta er skýrt tekið fram í lýsingum á vestur- og austurmerkjum og þar á milli hafa merki Krýsuvíkur sem jafnframt eru sveitarfélagamörk ráðið. Áritun vegna Breiðagerðis á landamerkjabréf Krýsuvíkur staðfestir þennan skilning. Þá ber þess að geta að í yfirlýsingu bænda í Vatnsleysustrandarhreppi, dags. 1. maí 1920 og þingl. 31. maí 1920, kemur fram að landamerkjalyásingar Knarrarnes, Breiðagerðis, Auðna, Landakots, Þórustaða og Kálfatjarnar hafi verið áritaðar 1891 af Árna Gíslasyni eiganda Krýsuvíkur. Yfirlýsingin var lesin á manntalsþingi Grindavíkurhrepps og þeim hluta hennar var ekki mótmælt af jarðeigendum í Grindavík. Þau landamerkjabréf sem liggja frammi í málinu bera þá áritun þó ekki með sér. Kunna þau eintök bréfanna að vera glötuð.

Svo sem rakið er í kafla 5 hafa lengi staðið deilur um mörk jarða í Vatnsleysustrandarhreppi annars vegar og í Grindavík hins vegar. Kemur þar bæði til að landamerkjabréf jarða á mörkum sveitarfélaganna eru ónákvæm og ágreiningur er um staðsetningu einstakra örnefna. Óbyggðanefnd er ekki ætlað að leysa úr slíkum ágreiningi sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Í kjölfar þess að landamerkjalyög taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Breiðagerði. Fyrirliggjandi gögn benda ekki til annars en að merkjum sé þar rétt lýst svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði liggur að sveitarfélagamörkum að sunnan. Landamerkjabréf Breiðagerðis er áritað af fyrirsvarsmönnum jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágretta, aðra en eigendur Hrauns og Krýsuvíkur. Þetta bendir til þess að lýsing merkja hafi verið í

samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Breiðagerðis hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst. Sá formgalli, sem á landamerkjabréfi Breiðagerðis er að því leyti að áritun vantar vegna jarða í Grindavík verður ekki talin hafa efnislega þýðingu hér.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Ekki eru heimildir um annað en að Breiðagerði hafi verið byggt og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1886 hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Hraunið hefur þar ekki verið undanskilið, enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Að slepptum ágreiningi um sveitarfélagamörk á svæðinu verður ekki annað séð en þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Heimildir um Almennung í Vatnsleysustrandarhreppi eru óljósar. Þær skera ekki úr um landfræðilega afmörkun Almenningsins né heldur hver hafi verið eignarréttarleg staða hans sbr. kafla 6.16. Samkvæmt því telur óbyggðanefnd ekki að land Breiðagerðis hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu. Staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar verða ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Einnig ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Vatnsleysustrandarhreppi, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 22(2). Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Breiðagerðis sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.³⁶⁷

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Breiðagerðis, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.10. Auðnahverfi

Auðnahverfi skiptist nú í Auðna, Bergskot og Höfða. Hér verður fjallað um landsvæði það sem lýst er í landamerkjabréfi fyrir Auðnahverfi, dags. 12. júní 1886 og þingl. 15. júní 1886, án þess að tekið sé tillit til skiptingar lands innan þeirra merkja. Að Auðnahverfi liggur Breiðagerði til vesturs, hafið til norðurs og Landakot til austurs. Að sunnan er landsvæði sem jarðirnar Krýsuvík og Hraun í Grindavík gera tilkall til.

³⁶⁷ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Landsvæðið sem um ræðir er mjög flatt, láglent og einsleitt. Bæjarstæðin liggja nyrst á landsvæðinu nálægt hafi. Innan við 1 km er á milli austur- og vesturmarka Auðnahverfis við sjó. Frá hafi til suðurmarka landsvæðisins eru hinsvegar um 14,5 km í beinni loftlínu.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína gagnvart Grindavík úr Fagradalsvatnsfelli þaðan í Hraunsselsvatnsfell og síðan til austurs í Selsvallafjall rétt norðan við Þrengslin að Trölladyngju. Gagnvart jörðum á Vatnsleysu hefur íslenska ríkið dregið kröfulínuna úr Fagradalsvatnsfelli þaðan beint í Keili. Samkvæmt þessari kröfugerð er nokkur hluti svæðisins upp af Auðnahverfi innan Þjóðlendu. Á móti hafa eigendur Auðnahverfis lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggi innan merkja hverfisins. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.7.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1A og 1B(8), er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigandalausum svæðum fjölgað með tímanum. Þetta megi ráða af lögtöku nýbýlatilskipunar konungs 1776. Byggt er á því að landsvæði, sem nefnd hafa verið og talin almenningar frá fornu fari, teljist nú Þjóðlendna. Sama gildi um landsvæði, sem heimildir greini að hafi verið í almannanotum. Til forna hafi almenningar verið bæði hið efra og hið ytra, sem merki að þeir hafi bæði verið á hálendinu og niðri á láglandi. Heimildir bendi til þess að á Reykjanesi séu þrjú landsvæði, sem teljist til almenninga og þar af leiðandi til Þjóðlendna, þ.e. Selsvellir, Suðurnesjaalmenningur og Grindavíkuralmenningur, en hinir tveir fyrstnefndu séu upp af jörðum í Vatnsleysustrandarhreppi. Samkvæmt jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns hafi jarðir á Vatnsleysuströnd átt frjálsa kolagjörð í almenningum. Slíkt hefði ekki komið til ef jarðirnar hefðu átt það land sem gerð er krafa um af hálfu ríkisins að sé Þjóðlenda. Þá er vísað til þess að engar heimildir séu til um nýtingu Selsvalla frá bæjum á Vatnsleysuströnd. Hraunbreiður fyrir ofan Strandarheiði og Vatnsleysuheiði hafi um aldir verið ófærar öllum og því litlar heimildir um landnot Strandarjarða innan Þjóðlendukröfusvæðis. Vísað er til þess að landamerkjabréf jarða í Vatnsleysustrandarhreppi séu ekki undirskrifuð af jarðeigendum í Grindavík og yfirleitt engin örnefni ofarlega í landinu tiltekin í landamerkjabréfunum.

Af hálfu eigenda Auðnahverfis sbr. skjöl nr. 5, 6 og 19(5) er byggt á því að landið hafi verið numið í öndverðu. Þá er vísað til þess að eignarrétturinn sé friðhelgur sbr. 72. gr. stjórnarskrárinnar og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við mannréttindasáttmála Evrópu. Einnig liggi fyrir að ríkisvaldið hafi margsinnis viðurkennt að land innan landamerkja jarða sé eignarland. Hefðarsjónarmið, venjuréttur og réttmætar væntingar landeiganda leiði til þess að allt land jarðanna teljist eignarland. Byggt er á að réttur til að reka í sel einstakra jarða sé ítaksréttur sem

bendi til beins eignarréttar en ekki hins gagnstæða. Þá séu engar heimildir um að hluti jarðanna teljist afréttur í merkingu laga né heimildir um samnotaafrétt á svæðinu undir forræði sveitarfélagsins. Öll landgæði hafi verið nýtt af jarðeigendum og lögboðin gjöld greidd af öllu landinu. Nýting Strandarheiðar hafi verið jafn mikilvægur hluti af nýtingu jarðarinnar og nýting túna til sláttar og fjöru til vetrararbeitar. Jafnframt er vísað til þinglýstra eignarheimilda að jörðunum og þá sérstaklega til landamerkjabréfs Auðnahverfis, dags. 12. júní 1886. Loks er vísað til þeirrar dómvenju að sá sem hafi í hendi þinglýsta eignarheimild teljist eiga tilsvarendi rétt yfir eigninni þar til annað sannist.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Auðnahverfis er rakin í kafla 5.4.6. Þar kemur fram að Auðna er getið í heimildum allt frá því um miðja 15. öld. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.³⁶⁸ Þá er vafalaust að samkvæmt lýsingum Landnámabókar náði landnám Ingólfs Arnarsonar m.a. yfir það landsvæði sem hér er til umfjöllunar, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Auðnahverfis er lýst í landamerkjabréfi hverfisins en eldri heimildir um merki þess liggja ekki fyrir. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að hverfinu. Athugun þessi tekur fyrst og fremst til suðurmerkja jarðarinnar og sunnanverðra vestur- og austurmerkja að því leyti sem þau liggja innan kröfufsvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Auðnahverfis verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Landamerkjum Auðnahverfis er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 12. júní 1886 og þingl. 15. júní 1886. Suðurmerkjum jarðarinnar er ekki lýst sérstaklega í landamerkjabréfinu. Ástæða er því til að huga sérstaklega að því hversu langt suður merkjum er lýst að vestan og austan.

Í landamerkjabréfi Auðnahverfis er vesturmörkum jarðarinnar, gagnvart Breiðagerði, lýst þannig að frá flæðarmáli liggja „...mörkin eptir beinni stefnu úr Blákletti í Þúfuhól þann, sem efri Sundvarðan stendur á, skammt fyrir austan tómtúsið “Hól”. Úr Þúfuhól þessum liggja mörkin beint eptir vörðum upp heiðina milli Auðna – Klofninga og Breiðagerðis – Skjólgarðs spölkorn fyrir norðan nyrðri Keilisbróðir (Litla hrút) alla leið að landi Krísivíkur í Grindavíkurhreppi.” Landamerkjabréfið er ekki áritað vegna Breiðagerðis. Merkjum er lýst með sambærilegum hætti í landamerkjabréfi Breiðagerðis, dags. 11. júní 1886 og þingl. 15. júní 1886. Landamerkjabréf Breiðagerðis er áritað vegna Auðnahverfis. Engar eldri heimildir liggja fyrir um merki Breiðagerðis sbr. kafla 6.9.

Samkvæmt landamerkjabréfi Auðnahverfis eru merki jarðarinnar til austurs, gagnvart Landakoti, miðuð við „Markaós, sem er austasti ósinn, er skerst inn úr aðalós þeim, er liggur inn á milli Landakotstanga og Sílalónsskers. Fyrir ofan

³⁶⁸ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

flæðarmál eru mörkin við suðurenda stakkstæðis, sem Landakoti tilheyrir og um krók þann, er sjávargarðar Landakots og Auðna mynda, þar sem þeir mætast; þaðan eptir járnþráðargirðingu í syðsta horn á sjávarkálgarði Landakots, þaðan um Brunnhóla eptir grjótgarði; þaðan eptir gömlu torf-garðlagi og járnþráðargirðingu um sunnanverðan Landakotshól; þaðan út að túngarði eptir gömlu grjótgarðlagi og járnþráðargirðingu; þaðan um Skálholt sunnanvert og um sunnanverða Auðna – Klofninga yfir Stórhæð; þaðan í Klofa og eptir þeirri stefnu spölkorn fyrir sunnan Keilir allt að landi Krísivíkur í Grindavíkurbæ. Bréfið er áritað vegna Landakots og gagnkvæmt. Í landamerkjabréfi Landakots, dags. 12. júní 1886 og þingl. 15. júní 1886, er sambærileg lýsing á merkjum Auðnahverfis og Landakots. Engar eldri heimildir liggja fyrir um merki Landakots sbr. kafla 6.11.

Óljóst orðalag landamerkjabréfsins varðandi mörk hverfisins til suðurs þarfnast frekari skoðunar. Landamerkjabréf Auðnahverfis er ekki áritað af hálfu Hrauns eða Krýsuvíkur í Grindavík. Syðsti hluti þess svæðis sem eigendur Auðnahverfis gera kröfu um skarast á við kröfur Hrauns og Krýsuvíkur í málinu. Gera eigendur Hrauns kröfu um að mörkin liggi yfir Vatnsheiði þaðan sem sjónhending ræður að Vatnskötum fyrir norðan Fagradalsfjall, þaðan til austurs á Selsvallafjall upp af Sogaseldal. Er krafa Hrauns í samræmi við landamerkjabréf jarðarinnar, dags. 12. október 1889 og þingl. 20. júní 1890, en þar segir að mörkin liggi frá Vatnsheiði að Vatnskötum, fyrir norðan Fagradals-fjall, þaðan til austurs á Selsvallafjall, uppaf Sogasels-dal. Bréf Hrauns er ekki áritað af hálfu eiganda Auðnahverfis. Eigendur Krýsuvíkur gera kröfu um að mörkin liggi sjónhendingu „...úr Dágon, sem er klettur við sjó á Selatöngum, og í rætur Trölladyngju að vestan og þaðan í Markhelluhól svonefndan við Búðarvatns stæði.“ Eru kröfur eigenda Krýsuvíkur í samræmi við landamerkjabréf jarðarinnar, dags. 14. maí 1890 og þingl. 20. júní 1890.

Óbyggðanefnd telur að landamerkjabréf Auðnahverfis frá 1886 bendi ótvírætt til þess að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu að landi Krýsuvíkur. Þetta er skýrt tekið fram í lýsingum á vestur- og austurmerkjum og þar á milli hafa merki Krýsuvíkur sem jafnframt eru sveitarfélagamörk ráðið. Áritun vegna Breiðagerðis á landamerkjabréf Krýsuvíkur staðfestir þennan skilning. Þá ber þess að geta að í yfirlýsingu bænda í Vatnsleysustrandarhreppi, dags. 1. maí 1920 og þingl. 31. maí 1920, kemur fram að landamerkjalyýsingar Knarrarnes, Breiðagerðis, Auðna, Landakots, Þórustaða og Kálfatjarnar hafi verið áritaðar 1891 af Árna Gíslasyni eiganda Krýsuvíkur. Yfirlýsingin var lesin á manntalsþingi Grindavíkurbæ og þeim hluta hennar var ekki mótmælt af jarðeigendum í Grindavík. Þau landamerkjabréf sem liggja frammi í málinu bera þá áritun þó ekki með sér. Kunna þau eintök bréfanna að vera glötuð.

Svo sem rakið er í kafla 5 hafa lengi staðið deilur um mörk jarða í Vatnsleysustrandarhreppi annars vegar og í Grindavík hins vegar. Kemur þar bæði til að landamerkjabréf jarða á mörkum sveitarfélaganna eru ónákvæm og ágreiningur er

um staðsetningu einstakra örnefna. Óbyggðanefnd er ekki ætlað að leysa úr slíkum ágreiningi sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Auðnahverfi. Fyrirliggjandi gögn benda ekki til annars en að merkjum sé þar rétt lýst svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði liggur að sveitarfélagamörkum að sunnan. Landamerkjabréf áritað af fyrirsvarsmönnum jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki torfunnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna, aðra en eigendur Hrauns og Krýsuvíkur. Þetta bendir til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Auðnahverfis hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst. Sá formgalli, sem á landamerkjabréfi Auðnahverfis er að því leyti að áritun vantar vegna Breiðagerðis og jarða í Grindavík verður ekki talin hafa efnislega þýðingu hér.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Ekki eru heimildir um annað en að Auðnahverfi hafi verið byggt og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1886 hafa eigendur hverfisins farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Hraunið hefur þar ekki verið undanskilið, enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Heimildir um svonefndan Almennung í Grindavík og Vatnsleysu eru óljósar. Þær skera ekki úr um landfræðilega afmörkun Almennings á svæðinu né heldur hver hafi verið eignarréttarleg staða hans sbr. kafla 6.16. Samkvæmt því telur óbyggðanefnd ekki að land Auðnahverfis hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu. Staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar verða ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Einnig ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Vatnsleysustrandarhreppi, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 22(1). Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins hefur ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Auðnahverfis sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.³⁶⁹

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Auðnahverfis, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

³⁶⁹ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

6.11. Landakot

Hér verður fjallað um landsvæði það sem lýst er í landamerkjabréfi fyrir jörðina Landakot, dags. 12. júní 1886 og þingl. 15. júní 1886. Að Landakoti liggur Auðnahverfi til vesturs, hafið til norðurs og Þórustaðir til austurs. Að sunnan er landsvæði sem jarðirnar Krýsuvík og Hraun í Grindavík gera tilkall til.

Landsvæðið sem um ræðir er mjög flatt, láglent og einsleitt. Bæjarstæðin liggja nyrst á landsvæðinu nálægt hafi. Sunnan bæjarstæðanna tekur við hraunbreiða allt að suðurmörkum. Innan við 1 km er á milli austur- og vesturmarka Landakots við sjó. Frá hafi til suðurmarka landsvæðisins eru hinsvegar um 14 km í beinni loftlínu

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína gagnvart Grindavík úr Fagradalsvatnsfelli þaðan í Hraunsselsvatnsfell og síðan til austurs í Selsvallafjall rétt norðan við Þrengslin að Trölladyngju. Gagnvart jörðum á Vatnsleysu hefur íslenska ríkið dregið kröfulínuna úr Fagradalsvatnsfelli þaðan beint í Keili. Samkvæmt þessari kröfugerð er nokkur hluti svæðisins upp af Landakoti innan þjóðlendu. Á móti hafa eigendur Landakots lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggja innan merkja jarðarinnar. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.8.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1A og 1B(8), er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigandalasum svæðum fjölgað með tímanum. Þetta megi ráða af lögtöku nýbýlatilskipunar konungs 1776. Byggt er á því að landsvæði, sem nefnd hafa verið og talin almenningar frá fornu fari, teljist nú þjóðlendna. Sama gildi um landsvæði, sem heimildir greini að hafi verið í almannanotum. Til forna hafi almenningar verið bæði hið efra og hið ytra, sem merki að þeir hafi bæði verið á hálendinu og niðri á láglendi. Heimildir bendi til þess að á Reykjanesi séu þrjú landsvæði, sem teljist til almenninga og þar af leiðandi til þjóðlendra, þ.e. Selsvellir, Suðurnesjaalmenningur og Grindavíkuralmenningur, en hinir tveir fyrstnefndu séu upp af jörðum í Vatnsleysustrandarhreppi. Samkvæmt jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns hafi jarðir á Vatnsleysuströnd átt frjálsa kolagjörð í almenningum. Slíkt hefði ekki komið til ef jarðirnar hefðu átt það land sem gerð er krafa um af hálfu ríkisins að sé þjóðlenda. Þá er vísað til þess að engar heimildir séu til um nýtingu Selsvalla frá bæjum á Vatnsleysuströnd. Hraunbreiður fyrir ofan Strandarheiði og Vatnsleysuheiði hafi um aldir verið ófærar öllum og því litlar heimildir um landnot Strandarjarða innan þjóðlendu-kröfusvæðis. Vísað er til þess að landamerkjabréf jarða í Vatnsleysustrandarhreppi séu ekki undirskrifuð af jarðeigendum í Grindavík og yfirleitt engin örnefni ofarlega í landinu tiltekin í landamerkjabréfunum.

Af hálfu eigenda Landakots, sbr. skjöl nr. 5, 16 og 19(5), er byggt á því að landið hafi verið numið í öndverðu. Þá er vísað til þess að eignarrétturinn sé friðhelgur sbr. 72. gr. stjórnarskrárinnar og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við mannréttindasáttmála Evrópu. Einnig liggja fyrir að ríkisvaldið hafi margsinnis viðurkennt að land innan landamerkjanna jarða sé eignarland. Hefðarsjónarmið, venjuréttur og réttmætar væntingar landeiganda leiði til þess að allt land jarðanna teljist eignarland. Byggt er á að réttur til að reka í sel einstakra jarða sé ítaksréttur sem bendi til beins eignarréttar en ekki hins gagnstæða. Þá séu engar heimildir um að hluti jarðanna teljist afréttur í merkingu laga né heimildir um samnotaafrétt á svæðinu undir forræði sveitarfélagsins. Öll landgæði hafi verið nýtt af jarðeigendum og lögboðin gjöld greidd af öllu landinu. Nýting Strandarheiðar hafi verið jafn mikilvægur hluti af nýtingu jarðarinnar og nýting túna til sláttar og fjöru til vetrararbeitar. Jafnframt er vísað til þinglýstra eignarheimilda að jörðinni og þá sérstaklega til landamerkjabréfs Landakots frá 12. júní 1886. Loks er vísað til þeirrar dómvenju að sá sem hafi í hendi þinglýsta eignarheimild teljist eiga tilsvarendi rétt yfir eigninni þar til annað sannist.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Landakots er rakin í kafla 5.4.7. Þar kemur fram að Landakots er getið í heimildum allt frá því um miðja 15. öld. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.³⁷⁰ Þá er vafalaust að samkvæmt lýsingum Landnámabókar náði landnám Ingólfs Arnarsonar m.a. yfir það landsvæði sem hér er til umfjöllunar, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Landakots er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar en eldri heimildir um merki hennar liggja ekki fyrir. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að hverfinu. Athugun þessi tekur fyrst og fremst til suðurmerkja jarðarinnar og sunnanverðra vestur- og austurmerkja að því leyti sem þau liggja innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Landakots verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Landamerkjum Landakots er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 12. júní 1886 og þingl. 15. júní 1886. Suðurmerkjum jarðarinnar er ekki lýst sérstaklega í landamerkjabréfinu. Ástæða er því til að huga sérstaklega að því hversu langt suður merkjum er lýst til vesturs og austurs.

Samkvæmt landamerkjabréfi Landakots eru merki jarðarinnar til vesturs, gagnvart Auðnahverfi, miðuð við að fyrir ofan flæðarmál séu þau „...við suðurenda stakkstæðis, sem Landakoti tilheyrir, og um krók eða hlykk þann, er sjávargarðar Landakots og Auðna mynda, þar sem þeir mætast; þaðan eptir járnþráðargirðingu í syðsta horn á sjávarkálgarði Landakots; þaðan um Brunnhóla sunnanverða eptir grjótgarði, sem þar er hlaðinn; þaðan eptir gömlu torfgarðlagi og járnþráðargirðingu um sunnanverðan Landakotshól; þaðan út að túngarði eptir gömlu grjótgarðlagi og

³⁷⁰ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

járnþráðargirðingu, þaðan um Skálholt sunnanvert og um sunnanverða Auðnaklofninga yfir Stórhæð; þaðan í Klofa og eptir þeirri stefnu spölkorn fyrir sunnan Keilir, allt að landi Krísivíkur í Grindavíkurhreppi.” Landamerkjabréfið er áritað vegna Auðnahverfis og gagnkvæmt. Merkjum er lýst með sambærilegum hætti í landamerkjabréfi Auðnahverfis, dags. 12. júní 1886 og þingl. 15. júní 1886. Engar eldri heimildir liggja fyrir um merki Auðnahverfis sbr. kafla 6.10.

Samkvæmt landamerkjabréfi Landakots eru merki jarðarinnar til austurs, gagnvart Þórustöðum, miðuð við „...Sundsker, sem tilheyrir báðum jörðunum að helmingi hvorri; þaðan um hinar svonefndu Markaflúðir, sem liggja á sandinum, beina stefnu í brunninn Djúpugróf; þaðan eptir eptir markasteinum og gömlu garðarlagi, sem aðskilur tún jarðanna, allt upp að túngarði; þaðan beina stefnu eptir vörðum upp eptir heiðinni sunnanvert í rætur Keilis alla leið að landi Krísivíkur í Grindavíkurhreppi.” Í landamerkjabréfi Þórustaða, dags. 27. maí 1886 og þingl. 15. júní 1886 er sambærileg lýsing á merkjum Landakots og Þórustaða. Landamerkjabréf Þórustaða er áritað af hálfu Landakots og gagnkvæmt. Engar eldri heimildir liggja fyrir um merki Þórustaða sbr. kafla 6.12.

Óljóst orðalag landamerkjabréfsins varðandi mörk jarðarinnar til suðurs þarfnast frekari skoðunar. Landamerkjabréf Landakots er ekki áritað af hálfu Hrauns eða Krýsuvíkur í Grindavík. Syðsti hluti þess svæðis sem eigendur Landakots gera kröfu um skarast á við kröfur Hrauns og Krýsuvíkur í málinu. Gera eigendur Hrauns kröfu um að mörkin liggi yfir Vatnsheiði þaðan sem sjónhending ræður að Vatnskötllum fyrir norðan Fagradalsfjall, þaðan til austurs á Selsvallafjall upp af Sogaseldal. Er krafa Hrauns í samræmi við landamerkjabréf jarðarinnar, dags. 12. október 1889 og þingl. 20. júní 1890, en þar segir að mörkin liggi frá Vatnsheiði að Vatnskötllum, fyrir norðan Fagradals-fjall, þaðan til austurs á Selsvallafjall, uppaf Sogaseldal. Bréf Hrauns er ekki áritað af hálfu Breiðagerðis. Eigendur Krýsuvíkur gera kröfu um að mörkin liggi sjónhendingu „...úr Dágon, sem er klettur við sjó á Selatöngum, og í rætur Trölladyngju að vestan og þaðan í Markhelluhól svonefndan við Búðarvatns stæði.” Eru kröfur eigenda Krýsuvíkur í samræmi við landamerkjabréf jarðarinnar, dags. 14. maí 1890 og þingl. 20. júní 1890.

Óbyggðanefnd telur að landamerkjabréf Landakots frá 1886 bendi ótvírætt til þess að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu að landi Krýsuvíkur. Þetta er skýrt tekið fram í lýsingum á vestur- og austurmerkjum og þar á milli hafa merki Krýsuvíkur sem jafnframt eru sveitarfélagamörk ráðið. Áritun vegna Landakots á landamerkjabréf Krýsuvíkur styrkir þá niðurstöðu. Þá ber þess að geta að í yfirlýsingu bænda í Vatnsleysustrandarhreppi, dags. 1. maí 1920 og þingl. 31. maí 1920, kemur fram að landamerkjalyningar Knarrarnes, Breiðagerðis, Auðna, Landakots, Þórustaða og Kálfatjarnar hafi verið áritaðar 1891 af Árna Gíslasyni eiganda Krýsuvíkur. Yfirlýsingin var lesin á manntalsþingi Grindavíkurhrepps og þeim hluta hennar var ekki mótmælt af jarðeigendum í Grindavík. Þau

landamerkjabréf sem liggja frammi í málinu bera þá áritun þó ekki með sér. Kunna þau eintök bréfanna að vera glötuð.

Svo sem rakið er í kafla 5 hafa lengi staðið deilur um mörk jarða í Vatnsleysustrandarhreppi annars vegar og í Grindavík hins vegar. Kemur þar bæði til að landamerkjabréf jarða á mörkum sveitarfélaganna eru ónákvæm og ágreiningur er um staðsetningu einstakra örnefna. Óbyggðanefnd er ekki ætlað að leysa úr slíkum ágreiningi sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Landakot. Fyrirliggjandi gögn benda ekki til annars en að merkjum sé þar rétt lýst svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði liggur að sveitarfélagamörkum að sunnan. Landamerkjabréf Landakots er áritað af fyrirsvarsmönnum jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna, aðra en eigendur Hrauns og Krýsuvíkur. Þetta bendir til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Sá formgalli, sem á landamerkjabréfi Landakots er að því leyti að áritun vantar vegna jarða í Grindavík verður ekki talin hafa efnislega þýðingu hér. Jafnframt er ljóst að eigendur Landakots hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Ekki eru heimildir um annað en að Landakot hafi verið byggt og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1886 hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Hraunið hefur þar ekki verið undanskilið, enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Að slepptum ágreiningi um sveitarfélagamörk á svæðinu verður ekki annað séð en þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Heimildir um svonefndan Almenning í Vatnsleysustrandarhreppi eru óljósar. Þær skera ekki úr um landfræðilega afmörkun Almenningsins né heldur hver hafi verið eignarréttarleg staða hans sbr. kafla 6.16. Samkvæmt því telur óbyggðanefnd ekki að land Landskots hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu. Staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Einnig ber að geta þess að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Vatnsleysustrandarhreppi, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 22(1). Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Landakots sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða,

án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.³⁷¹

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Landakots, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.12. Þórustaðir

Hér verður fjallað um landsvæði það sem lýst er í landamerkjabréfi fyrir jörðina Þórustaði, dags. 27. maí 1886 og þingl. 15. júní 1886. Að Þórustöðum liggur Landakot til vesturs, hafið til norðurs og Kálfatjarnarhverfi til austurs. Að sunnan er landsvæði sem jarðirnar Krýsuvík og Hraun í Grindavík gera tilkall til.

Landsvæðið sem um ræðir er mjög flatt, láglent og einsleitt. Bæjarstæðin liggja nyrst á landsvæðinu nálægt hafi. Sunnan bæjarstæðanna tekur við hraunbreiða allt að suðurmörkum. Um 7,5 km suðaustan Reykjanesbrautar rís úr miðju hrauninu Keilir í 378 m yfir sjávarmáli en suðaustan hans rís Driffell í 252 m yfir sjávarmáli. Frá sjó að Driffelli eru 12,5 km en aðeins 1 km frá austurmörkum að vesturmörkum þar sem land er breiðast í Þórustaðalandi.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína gagnvart Grindavík úr Fagradalsvatnsfelli þaðan í Hraunsselsvatnsfell og síðan til austurs í Selsvallafjall rétt norðan við Þrengslin að Trölladyngju. Gagnvart Vatnsleysu hefur íslenska ríkið dregið kröfulínuna úr Fagradalsvatnsfelli þaðan beint í Keili þaðan í hornpunkt á mörkum Almennings milli Geldingahrauns og Afstapahrauns á vestari merkjalínu, sem liggur til norðurs á vesturhlið Hvassahraunslands. Samkvæmt þessari kröfugerð er nokkur hluti svæðisins upp af Þórustöðum innan þjóðlendu. Á móti hafa eigendur Þórustaða lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðisins sem þeir telja að liggi innan merkja jarðarinnar. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.9.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1A og 1B(8), er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigandalausum svæðum fjölgað með tímanum. Þetta megi ráða af lögtöku nýbýlatilskipunar konungs 1776. Byggt er á því að landsvæði, sem nefnd hafa verið og talin almenningar frá fornu fari, teljist nú til þjóðlendna. Sama gildi um landsvæði, sem heimildir greini að hafi verið í almannanotum. Til forna hafi almenningar verið bæði hið efra og hið ytra, sem merki að þeir hafi bæði verið á hálendinu og niðri á láglendi. Heimildir bendi til þess að á Reykjanesi séu þrjú landsvæði, sem teljist til almenninga og þar af leiðandi til þjóðlendna, þ.e. Selsvellir, Suðurnesjaalmenningur og Grindavíkuralmenningur, en

³⁷¹ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

hinir tveir fyrstnefndu séu upp af jörðum í Vatnsleysustrandarhreppi. Samkvæmt jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns hafi jarðir á Vatnsleysuströnd átt frjálsa kolagjörð í almenningum. Slíkt hefði ekki komið til ef jarðirnar hefðu átt það land sem gerð er krafa um af hálfu ríkisins að sé þjóðlenda. Þá er vísað til þess að engar heimildir séu til um nýtingu Selsvalla frá bæjum á Vatnsleysuströnd. Hraunbreiður fyrir ofan Strandarheiði og Vatnsleysuheiði hafi um aldir verið ófærar öllum og því litlar heimildir um landnot Strandarjarða innan þjóðlendukröfusvæðis. Vísað er til þess að landamerkjabréf jarða í Vatnsleysustrandarhreppi séu ekki undirskrifuð af jarðeigendum í Grindavík og yfirleitt engin örnefni ofarlega í landinu tiltekin í landamerkjabréfunum.

Af hálfu eigenda Þórustaða, sbr. skjöl nr. 1, 19 og 19(5), er byggt á því að landið hafi verið numið í öndverðu. Þá er vísað til þess að eignarrétturinn sé friðhelgur sbr. 72. gr. stjórnarskrárinnar og 1. gr. sammingsviðauka nr. 1 við mannréttindasáttmála Evrópu. Einnig liggi fyrir að ríkisvaldið hafi margsinnis viðurkennt að land innan landamerkja jarða sé eignarland. Hefðarsjónarmið, venjuréttur og réttmætar væntingar landeiganda leiði til þess að allt land jarðarinnar teljist eignarland. Byggt er á að réttur til að reka í sel einstakra jarða sé ítaksréttur sem bendi til beins eignarréttar en ekki hins gagnstæða. Þá séu engar heimildir um að hluti jarðarinnar teljist afréttur í merkingu laga né heimildir um samnotaafrétt á svæðinu undir forræði sveitarfélagsins. Öll landgæði hafi verið nýtt af jarðeigendum og lögboðin gjöld greidd af öllu landinu. Nýting Strandarheiðar hafi verið jafn mikilvægur hluti af nýtingu jarðarinnar og nýting túna til sláttar og fjöru til vetrararbeitar. Jafnframt er vísað til þinglýstra eignarheimilda að jörðinni og þá sérstaklega til landamerkjabréfs Þórustaða frá 27. maí 1886. Loks er vísað til þeirrar dómvenju að sá sem hafi í hendi þinglýsta eignarheimild teljist eiga tilsvarendi rétt yfir eigninni þar til annað sannist.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Þórustaða er rakin í kafla 5.4.8. Þar kemur fram að Þórustaða er getið í heimildum allt frá því um miðja 16. öld. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.³⁷² Þá er vafalaust að samkvæmt lýsingum Landnámabókar náði landnám Ingólfs Arnarsonar m.a. yfir það landsvæði sem hér er til umfjöllunar, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Þórustaða er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar en eldri heimildir um merki jarðarinnar liggja ekki fyrir. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að hverfinu. Athugun þessi tekur fyrst og fremst til suðurmerkja jarðarinnar og sunnanverðra vestur- og austurmerkja að því leyti sem þau liggja innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Þórustaða verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

³⁷² Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Landamerkjum Þórustaða er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 27. maí 1886 og þingl. 15. júní 1886. Suðurmerkjum jarðarinnar er ekki lýst sérstaklega í landamerkjabréfinu. Ástæða er því til að huga sérstaklega að því hversu langt suður merkjum er lýst að vestan og austan.

Samkvæmt landamerkjabréfi Þórustaða eru merki jarðarinnar til vesturs, gagnvart Landakoti, miðuð við Sundsker „...sem tilheyrir báðum jörðunum, nefnilega að helmingi hvorri; þaðan um svonefndar Markaflúðir beina stefnu í brunninn Djúpugróf; (þaðan eptir marksteinum og gömlu garðlagi, sem aðskilur tún jarðanna, allt upp að túngarði; þaðan beina stefnu eptir vörðum upp eptir heiðinni sunnanvert við rætur Keilis alla leið að landi Krísivíkur í Grindavíkurbreppi.” Landamerkjabréfið er áritað vegna Landakots og gagnkvæmt. Merkjum er lýst með sambærilegum hætti í landamerkjabréfi Landakots, dags. 12. júní 1886 og þingl. 15. júní 1886. Engar eldri heimildir liggja fyrir um merki Landakots sbr. kafla 6.9.

Samkvæmt landamerkjabréfi Þórustaða eru merki jarðarinnar til austurs, gagnvart Kálfatjarnarhverfi, miðuð við Markklett „...sem er hátt sker fyrir landi, er tilheyrir báðum jörðunum, að helmingi hvorri; þaðan eptir svonefndum Merkjararði, er liggur sunnanvert við tún kirkjuháleigunnar Goðhóla, en norðanvert við móa þann, sem kallaður er Vatnagarður og tilheyrir Þórustöðum; þaðan í hólinn Þórustaðaborg, sem er hæsti hóllinn af hólum þeim, er standa norðanvert við gamalt stekkjartún, sem nefnt er Þórustaðaborg eptir hólum. Þaðan í hólinn Stóra – Lynghól miðjan; þaðan í Sýrholt; þaðan í Hrafnafell, sem er lítið fell fyrir norðan Keilir; þaðan beina stefnu alla leið að landi Krísivíkur í Grindavíkurbreppi, eptir sjónhendingu úr Hrafnafelli í hæsta hnjúkinn á Grænavatnsengjum.” Bréfið er áritað vegna Kálfatjarnarkirkju og gagnkvæmt. Merkjum er lýst með sambærilegum hætti í landamerkjabréfi Kálfatjarnar, dags. 9. júlí 1884 og þingl. 15. júní 1885, en í bréfinu er þó tiltekin tvö örnefni milli Sýrhólts og Krýsuvíkur sem ekki er gert í bréfi Kálfatjarnar. Þar segir að frá Lynghól séu mörkin „...að landi Krýsivíkur í Grindavíkurbreppi beina stefnu um Sýrholt.” Samkvæmt því er landamerkjabréf Þórustaða nákvæmara að því er varðar merki til suðurs. Sýrholt er nokkru neðar en Grindavíkurgjá og norðaustan við Auðnasel. Hrafnafell er hins vegar ofar eða norðaustan undir Keili og hluti af svokölluðum Keilibörnum. Grænavatnsengjar eru ekki merktar inn á kortagrunn Landmælinga Íslands. Grænavatnsengjar eru hins vegar við Grænavatn suðvestur af Selsvallafjalli. Deilt er um hvort Grænavatnsengjar tilheyri Grindavík eða Vatnsleysustrandarhreppi.

Óljóst orðalag landamerkjabréfsins varðandi mörk jarðarinnar til suðurs þarfnast frekari skoðunar. Landamerkjabréf Þórustaða er ekki áritað af hálfu Hrauns eða Krýsuvíkur í Grindavík. Syðsti hluti þess svæðis sem eigendur Þórustaða gera kröfu um skarast á við kröfur Hrauns og Krýsuvíkur í málinu. Gera eigendur Hrauns kröfu um að mörkin liggi yfir Vatnsheiði þaðan sem sjónhending ræður að Vatnskötum fyrir norðan Fagradalsfjall, þaðan til austurs á Selsvallafjall upp af

Sogaselsdal. Er krafa Hrauns í samræmi við landamerkjabréf jarðarinnar, dags. 12. október 1889 og þingl. 20. júní 1890. Í bréfinu segir að mörkin liggi frá Vatnsheiði að Vatnskötlum, fyrir norðan Fagradals-fjall, þaðan til austurs á Selsvallafjall, uppaf Sogasels-dal. Bréf Hrauns er ekki áritað af vegna Þórustaða. Eigendur Krýsuvíkur gera kröfu um að mörkin liggi sjónhendingu „...úr Dágon, sem er klettur við sjó á Selatöngum, og í rætur Trölladyngju að vestan og þaðan í Markhelluhól svonefndan við Búðarvatns stæði.” Eru kröfur eigenda Krýsuvíkur í samræmi við landamerkjabréf jarðarinnar, dags. 14. maí 1890 og þingl. 20. júní 1890.

Óbyggðanefnd telur að landamerkjabréf Þórustaða frá 1886 bendi ótvírætt til þess að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu að landi Krýsuvíkur. Þetta er skýrt tekið fram í lýsingum á vestur- og austurmerkjum og þar á milli hafa merki Krýsuvíkur sem jafnframt eru sveitarfélagamörk ráðið. Áritun vegna Þórustaða á landamerkjabréf Krýsuvíkur styrkir þá niðurstöðu. Þá ber þess að geta að í yfirlýsingu bænda í Vatnsleysustrandarhreppi, dags. 1. maí 1920 og þingl. 31. maí 1920, kemur fram að landamerkjalyásingar Knarrarnes, Breiðagerðis, Auðna, Landakots, Þórustaða og Kálfatjarnar hafi verið áritaðar 1891 af Árna Gíslasyni eiganda Krýsuvíkur. Yfirlýsingin var lesin á manntalsþingi Grindavíkurhrepps og þeim hluta hennar var ekki mótmælt af jarðeigendum í Grindavík. Þau landamerkjabréf sem liggja frammi í málinu bera þá áritun þó ekki með sér. Kunna þau eintök bréfanna að vera glötuð.

Svo sem rakið er í kafla 5 hafa lengi staðið deilur um mörk jarða í Vatnsleysustrandarhreppi annars vegar og í Grindavík hins vegar. Kemur þar bæði til að landamerkjabréf jarða á mörkum sveitarfélaganna eru ónákvæm og ágreiningur er um staðsetningu einstakra örnefna. Óbyggðanefnd er ekki ætlað að leysa úr slíkum ágreiningi sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Í kjölfar þess að landamerkjalyög taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Þórustaði. Fyrirliggjandi gögn benda ekki til annars en að merkjum sé þar rétt lýst svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði liggur að sveitarfélagamörkum að sunnan. Landamerkjabréf Þórustaða er áritað af fyrirsvarsmönnum jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna, aðra en eigendur Hrauns og Krýsuvíkur. Þetta bendir til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Þórustaða hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst. Sá formgalli, sem á landamerkjabréfi Þórustaða er að því leyti að áritun vantar vegna jarða í Grindavík verður ekki talin hafa efnislega þýðingu hér.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Ekki eru heimildir um annað en að Þórustaðir hafi verið byggt og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1886 hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Hraunið hefur þar ekki verið undanskilið, enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Að slepptum ágreiningi um sveitarfélagamörk á svæðinu verður ekki annað séð en þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Heimildir um svonefndan Almennunga í Vatnsleysustrandarhreppi eru óljósar. Þær skera ekki úr um landfræðilega afmörkun Almenningsins né heldur hver hafi verið eignarréttarleg staða hans sbr. kafla 6.16. Samkvæmt því telur óbyggðanefnd ekki að land Þórustaða hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu. Staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar verða ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Einnig ber að geta þess að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Vatnsleysustrandarhreppi, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 22(1). Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkjna Þórustaða sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.³⁷³

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Þórustaða, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.13. Kálfatjörn

Hér verður fjallað um landsvæði það sem lýst er í landamerkjabréfi fyrir Kálfatjörn, dags. 27. maí 1886 og þingl. 15. júní 1886, án þess að tekið sé tillit til skiptingar lands innan þeirra merkja. Að Kálfatjörn liggja Þórustaðir til vesturs, hafið til norðurs og Vatnsleysa til austurs. Að sunnan er landsvæði sem jarðirnar Krýsuvík og Hraun í Grindavík gera tilkall til.

Landsvæðið sem um ræðir er mjög flatt, láglent og einsleitt. Bæjarstæðin liggja nyrst á landsvæðinu nálægt hafi. Sunnan bæjarstæðanna og túnanna tekur við hraunbreiða sem nær allt að suðurmörkum landsvæðisins. Tæpum 3 km sunnan Reykjanesbrautar er all löng Grindavíkurgjáin sem er með leguna norðaustur-suðvestur. Neðri bergveggur hennar snýr til fjalla og er víða 4-6 m hærri en sá neðri. Frá sjó að Oddafelli eru rúmir 12 km en aðeins um 2 km frá austurmörkum að vesturmörkum þar sem land er breiðast í Kálfatjarnarhverfi.

³⁷³ Sbr. einnig lokakafla í *Almenum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína gagnvart Grindavík úr Fagradalsvatnsfelli þaðan í Hraunsselsvatnsfell og síðan til austurs í Selsvallafjall rétt norðan við Þrengslin. Frá Selsvallarfjalli er dregin lína í Trölladyngju og þaðan yfir punkt n. v. við Fjallið Eina. Gagnvart jörðum í Vatnsleysu hefur íslenska ríkið dregið kröfulínuna úr Fagradalsvatnsfelli þaðan beint í Keili þaðan í hornpunkt á mörkum Almennings milli Geldingahrauns og Afstapahrauns á vestari merkjalínu, sem liggur til norðurs á vesturhlið Hvassahraunlands. Samkvæmt þessari kröfugerð er nokkur hluti svæðisins upp af Kálfatjörn innan Þjóðlendu. Á móti hafa eigendur Kálfatjarnar lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggi innan merkja hverfisins. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.10.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1A og 1B(8), er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigandalasum svæðum fjölgað með tímanum. Þetta megi ráða af lögtöku nýbýlatilskipunar konungs 1776. Byggt er á því að landsvæði, sem nefnd hafa verið og talin almenningar frá fornu fari, teljist nú til Þjóðlendna. Sama gildi um landsvæði, sem heimildir greini að hafi verið í almannanotum. Til forna hafi almenningar verið bæði hið efra og hið ytra, sem merki að þeir hafi bæði verið á hálendinu og niðri á láglandi. Heimildir bendi til þess að á Reykjanesi séu þrjú landsvæði, sem teljist til almenninga og þar af leiðandi til Þjóðlendna, þ.e. Selsvellir, Suðurnesjaalmenningur og Grindavíkuralmenningur, en hinir tveir síðastnefndu séu upp af jörðum í Vatnsleysustrandarhreppi. Samkvæmt jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns hafi jarðir á Vatnsleysuströnd átt frjálsa kolagjörð í almenningum. Slíkt hefði ekki komið til ef jarðirnar hefðu átt það land sem gerð er krafa um af hálfu ríkisins að sé Þjóðlenda. Þá er vísað til þess að engar heimildir séu til um nýtingu Selsvalla frá bæjum á Vatnsleysuströnd. Hraunbreiður fyrir ofan Strandarheiði og Vatnsleysuheiði hafi um aldir verið ófærar öllum og því litlar heimildir um landnot Strandarjarða innan Þjóðlendu-kröfusvæðis. Vísað er til þess að landamerkjabréf jarða í Vatnsleysustrandarhreppi séu ekki undirskrifuð af jarðeigendum í Grindavík og yfirleitt engin örnefni ofarlega í landinu tiltekin í landamerkjabréfunum.

Af hálfu eigenda Kálfatjarnarhverfis og Flekkuvíkur, sbr. skjöl nr. 5, 10, 14 og 19(5), er byggt á því að landið hafi verið numið í öndverðu. Þá er vísað til þess að eignarrétturinn sé friðhelgur sbr. 72. gr. stjórnarskrárinnar og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við mannréttindasáttmála Evrópu. Einnig liggi fyrir að ríkisvaldið hafi margsinnis viðurkennt að land innan landamerkja jarða sé eignarland. Hefðarsjónarmið, venjuréttur og réttmætar væntingar landeiganda leiði til þess að allt land jarðanna teljist eignarland. Byggt er á að réttur til að reka í sel einstakra jarða sé ítaksréttur sem bendi til beins eignarréttar en ekki hins gagnstæða. Þá séu engar

heimildir um að hluti jarðanna teljist afréttur í merkingu laga né heimildir um samnotafrétt á svæðinu undir forræði sveitarfélagsins. Öll landgæði hafi verið nýtt af jarðeigendum og lögboðin gjöld greidd af öllu landinu. Nýting Strandarheiðar hafi verið jafn mikilvægur hluti af nýtingu jarðarinnar og nýting túna til sláttar og fjöru til vetrararbeitar. Jafnframt er vísað til þinglýstra eignarheimilda að jörðunum og þá sérstaklega til landamerkjabréfa Kálfatjarnarhverfis, það fyrra dags. 9. júní 1884 og þingl. 15. júní 1885 og hið seinna dags. 30. desember 1921 og þingl. 14. júní 1922. Loks er vísað til þeirrar dómvenju að sá sem hafi í hendi þinglýsta eignarheimild teljist eiga tilsvarendi rétt yfir eigninni þar til annað sannist.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Kálfatjarnar er rakin í kafla 5.4.9. Þar kemur fram að Kálfatjarnar er getið í heimildum allt frá því um 1200. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.³⁷⁴ Þá er vafalaust að samkvæmt lýsingum Landnámabókar náði landnám Ingólfs Arnarsonar m.a. yfir það landsvæði sem hér er til umfjöllunar, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Kálfatjarnar er lýst í landamerkjabréfum hverfisins og hvað ráðið verður af eldri heimildum um sama efni. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að hverfinu. Athugun þessi tekur fyrst og fremst til suðurmerkja jarðarinnar og sunnanverðra vestur- og austurmerkja að því leyti sem þau liggja innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Kálfatjarnarhverfi verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Heildstæðustu lýsinguna á landamerkjum Kálfatjarnar er að finna í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 9. júní 1884 og þingl. 15. júní 1885. Þá er merkjum jarðarinnar einnig lýst í landamerkjabréfi, dags. 30. desember 1921 og þingl. 14. júní 1922, en þá hafði jörðin Flekkuvík verið seld undan Kálfatjörn. Suðurmerkjum jarðarinnar er þó ekki lýst sérstaklega í landamerkjabréfunum. Ástæða er því til að huga sérstaklega að því hversu langt til suðurs merkjum er lýst að vestan og sunnan.

Samkvæmt landamerkjabréfi Kálfatjarnar frá 1884 eru merki jarðarinnar til vesturs, gagnvart Þórustöðum, miðuð við Markklett „...sem er hátt sker fyrir landi, þaðan eftir svo nefndum merkjagarði er liggur fyrir túni Kálfatjarnarhjáleigunnar Goðhóla og hinsvegar fyrir túni Norðurkots, þaðan í Þórustaðaborg, þaðan í Lynghól, þaðan að landi Krýsivíkur í Grindavíkurhreppi beina stefnu um Sýrholt.” Bréfið er áritað vegna Þórustaða. Í landamerkjabréfi Þórustaða, dags. 12. júní 1886 og þingl. 15. júní 1886 er merkjum lýst samsvarandi hætti. Í bréfi Þórustaða eru tiltekinn fleiri örnefni til suðurs. Þar segir að mörkin séu frá Sýrholti „... þaðan í Hrafnafell, sem er lítið fell fyrir norðan Keilir; þaðan beina stefnu alla leið að landi Krýsivíkur í Grindavíkurhreppi, eptir sjónhendingu úr Hrafnafelli í hæsta hnjúkinn á

³⁷⁴ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Grænavatnsengjum.” Samkvæmt þessu tilgreinir landamerkjabréf Þórustaða tvö ornefni fyrir sunnan Sýrholt sem landamerkjabréf Kálfatjarnar gerir ekki. Að öðru leyti ber landamerkjabréfunum saman. Landamerkjabréf Þórustaða er áritað vegna Kálfatjarnar að því leyti sem það er samhljóða landamerkjabréfi Kálfatjarnar. Í lögfestu fyrir Kálfatjörn frá 1790 er merkjum jarðarinnar til vesturs einungis lýst í Sýrholt þ.e. frá Þórisstaðaborg og í Sýruholt. Í fasteignamati frá 1916-1918 er vesturmörkum hins vegar lýst „...í Þórustaðaborg, þaðan beina línu í Língból, þaðan að landi Krísivíkur.” Er lýsingin í fasteignamatinu því í samræmi við landamerkjabréf jarðarinnar.

Samkvæmt landamerkjabréfi Kálfatjarnar eru merki jarðarinnar til austurs, gagnvart Vatnsleysu, klettur „...út við sjó, hjer um bil miðja vega milli Flekkuvíkur og Minni – Vatnsleysu, sá er Klukka er nefndur, þaðan í Hádegishóla, þaðan í Eystri – Hafnhól, þaðan um nyrðri Flekkuvíkurás, þaðan í Einiberjahól, þaðan um Kolhól beina stefnu að Krýsivíkurlandi.” Bréfið er áritað vegna Vatnsleysujarða. Í landamerkjabréfi Kálfatjarnar frá 1921 er tilvísun til bréfsins frá 1884 varðandi mörkin milli Kálfatjarnar og Vatnsleysu. Staðsetning Kolhóls er þekkt en hann er 2 km norðan við Keili. Í lögfestu Kálfatjarnar frá 1790 eru merki jarðarinnar til austurs sögð frá Markasteini í Nýjugarða „...þaðan og í Arnarvörðu, þaðan og í Flekkuvíkursel.” Flekkuvíkursel er norðaustan Sýrhólts og neðan Einiberjahóls. Lýsir því lögfestan merkjum Kálfatjarnar mun skemur en gert er í landamerkjabréfinu. Í lýsing fasteignamats frá 1916-1918 segir að mörkin séu úr Keilisnesi „...þaðan beina línu í eystri Hafnhól, þaðan í Flekkuvíkurás, Einiberhóll, Kolhóll, þaðan beina stefnu að Krísuvíkurlandi.” Er sú lýsing í samræmi við landamerkjabréfið. Í skoðunar og matsgerð vegna Flekkuvíkur, dags. 21. maí 1909, eru merki Flekkuvíkur til austurs miðuð við Minni-Vatnsleysuland „...að austanverðu, alt vestur í hinn svo nefnda Keilisnessklett, þaðan upp Neshólana um Arnarvörðu, um sunnanvert Flekkuvíkursel, beina stefnu til fjalls, alla leið að Krýsivíkurlandi.”

Ekki er til landamerkjabréf fyrir Vatnsleysujarðir en í fasteignamati 1916-1918 er greint frá merkjum Vatnsleysu. Samkvæmt þeirri lýsingu eru merki til vesturs gagnvart Flekkuvík „...úr Klukku við sjó, þaðan beint í litla Hafnhól um Vatnsleysuselás, þaðan í stóra Kolhól, þaðan í Hrafnafell, þaðan að Krísuvíkurlandi, þá norður með Krísuvíkurlandi.” Miðað við núverandi skiptingu Flekkuvíkur og Kálfatjarnar er einnig um að ræða við mörk Vatnsleysu gagnvart Kálfatjörn. Þá er það í andstöðu við aðrar heimildir að mörkin liggi gegnum Hrafnafell enda er fellið í mörkum Kálfatjarnar og Þórustaða.

Óljóst orðalag landamerkjabréfsins varðandi mörk hverfisins til suðurs þarfnast frekari skoðunar. Athygli vekur að merkjum Kálfatjarnar er ekki lýst alla leið að Krýsuvíkurlandi fyrr en í landamerkjabréfinu 1884. Lýsing lögfestu Kálfatjarnar frá 1790 mælir landamerkjabréfinu þó ekki í mót, enda er suðurmerkjum ekki lýst að öðru leyti en því að tiltekin eru kennileiti til austurs og vesturs og merkjum þannig

ekki lokað að sunnanverðu. Landamerkjabréf Kálfatjarnar er ekki áritað af hálfu Hrauns eða Krýsuvíkur í Grindavík. Syðsti hluti þess svæðis sem eigendur Kálfatjarnar gera kröfu um skarast á við kröfur Hrauns og Krýsuvíkur í málinu. Gera eigendur Hrauns kröfu um að mörkin liggja yfir Vatnsheiði þaðan sem sjónhending ræður að Vatnskötum fyrir norðan Fagradalsfjall, þaðan til austurs á Selsvallafjall upp af Sogaseldal. Er krafa Hrauns í samræmi við landamerkjabréf jarðarinnar, dags. 12. október 1889 og þingl. 20. júní 1890, en þar segir að mörkin liggja frá Vatnsheiði að Vatnskötum, fyrir norðan Fagradals-fjall, þaðan til austurs á Selsvallafjall, uppaf Sogasels-dal. Bréf Hrauns er ekki áritað af hálfu Kálfatjarnarhverfis. Eigendur Krýsuvíkur gera kröfu um að mörkin liggja sjónhendingu “..úr Dágon, sem er klettur við sjó á Selatöngum, og í rætur Trölladyngju að vestan og þaðan í Markhelluhól svonefndan við Búðarvatns stæði.” eru kröfur eigenda Krýsuvíkur í samræmi við landamerkjabréf jarðarinnar, dags. 14. maí 1890 og þinglýst 20. júní 1890. Landamerkjabréf Krýsuvíkur er áritað vegna Kálfatjarnar. Þá ber þess að geta að landamerkjabréf Kálfatjarnar frá 1884 er áritað vegna Ísólfsskála í Grindavík.

Óbyggðanefnd telur að landamerkjabréf Kálfatjarnar frá 1884 bendi ótvírætt til þess að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu að landi Krýsuvíkur. Þetta er skýrt tekið fram í lýsingum á vestur- og austurmerkjum og þar á milli hafa merki Krýsuvíkur sem jafnframt eru sveitarfélagamörk ráðið. Áritun vegna Kálfatjarnar á landamerkjabréf Krýsuvíkur styður þá niðurstöðu. Þá ber þess að geta að í yfirlýsingu bænda í Vatnsleysustrandarhreppi, dags. 1. maí 1920 og þingl. 31. maí 1920, kemur fram að landamerkjalykingar Knarrarnes, Breiðagerðis, Auðna, Landakots, Þórustaða og Kálfatjarnar hafi verið áritaðar 1891 af Árna Gíslasyni eiganda Krýsuvíkur. Yfirlýsingin var lesin á manntalsþingi Grindavíkurhrepps og þeim hluta hennar var ekki mótmælt af jarðeigendum í Grindavík. Þau landamerkjabréf sem liggja frammi í málinu bera þá áritun þó ekki með sér. Kunna þau eintök bréfanna að vera glötuð. Svo sem rakið er í kafla 5 hafa lengi staðið deilur um mörk jarða í Vatnsleysustrandarhreppi annars vegar og í Grindavík hins vegar. Kemur þar bæði til að landamerkjabréf jarða á mörkum sveitarfélaganna eru ónákvæm og ágreiningur er um staðsetningu einstakra örnefna. Óbyggðanefnd er ekki ætlað að leysa úr slíkum ágreiningi sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Í kjölfar þess að landamerkjälög taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Kálfatjarnarhverfi. Óbyggðanefnd telur að líta verði til þess að land á þessu svæði liggur að sveitarfélagamörkum að sunnan. Landamerkjabréf Kálfatjarnar er áritað af fyrirvarsmönnum jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna, aðra en eigendur Hrauns og Krýsuvíkur. Þetta bendir til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Sá formgalli, sem á landamerkjabréfi Kálfatjarnarhverfi er að því leyti að áritun vantar vegna Krýsuvíkur verður ekki talin hafa efnislega þýðingu hér. Jafnframt er ljóst að

eigendur Kálfatjarnarhverfis hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Ekki eru heimildir um annað en að Kálfatjarnarhverfi hafi verið byggt og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1884 hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt.

Að slepptum ágreiningi um sveitarfélagamörk á svæðinu verður ekki annað séð en þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Heimildir um svonefndan Almenning í Vatnsleysuströnd eru óljósar. Þær skera ekki úr um landfræðilega afmörkun Almenningsins né heldur hver hafi verið eignarréttarleg staða hans sbr. kafla 6.16. Samkvæmt því telur óbyggðanefnd ekki að land Kálfatjarnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu. Staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar verða ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Einnig ber að geta þess að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Vatnsleysustrandarhreppi, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 22(1). Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að Kálfatjörn liggja landsvæði sem í máli þessu hafa verið úrskurðuð eignarlönd sbr. kaflar 6.3, 6.4, 6.12. og 6.14. Er þannig leitt í ljós að allt landsvæðið vestan, sunnan og austan merkja Kálfatjarnar er eignarland og samkvæmt framangreindu styðja gögn málsins þá niðurstöðu að sama máli gegni um Kálfatjörn.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins hefur ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Kálfatjarnar sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.³⁷⁵

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Kálfatjarnar, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.14. Vatnsleysa

Vatnsleysa skiptist nú í Stóru- og Minni Vatnsleysu. Hér verður fjallað um land innan merkja Vatnsleysu sem þau verða ráðinn af heimildum. Að Vatnsleysu liggur Flekkuvík og Kálfatjörn til vesturs, hafið til norðurs og Hvassahraun til austurs. Að sunnan er landsvæði sem jarðirnar Krýsuvík og Hraun í Grindavík gera tilkall til.

³⁷⁵ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Landsvæðið sem um ræðir mjög flatt, láglent og einsleitt og er þakið misgömlum hraunlögum. Bæjarstæðin eru nálægt hafi nyrst á landsvæðinu. Í hraunbreiðunum er nokkuð um dældir og skúta. Um 4 km suðvestan bæjarstæðanna er hóll sem stendur upp úr hraunbreiðunni og kallast hann Einiberjahóll. Syðst á landsvæðinu eða um 9 km suðvestur af bæjarstæðunum eru Höskuldarvellir sem er mikið flatt graslendi undir norðvestur hlíðum Trölladyngju. Trölladyngja er allhár fjallshryggur (37 m) sem rís tignarlega úr flatlendinu sem umlykur það. Skammt suðvestan Trölladyngju liggur Oddafell sem er tæplega 2 km langur gróðurlítill ávalur hryggur.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína gagnvart Grindavík úr Fagradalsvatnsfelli þaðan í Hraunsselsvatnsfell og síðan til austurs í Selsvallafjall rétt norðan við Þrengslin. Frá Selsvallarfjalli er dregin lína í Trölladyngju og þaðan yfir punkt norðan við Fjallið Eina. Gagnvart jörðum í Vatnsleysu hefur íslenska ríkið dregið kröfulínuna úr Fagradalsvatnsfelli þaðan beint í Keili þaðan í hornpunkt á mörkum Almennings milli Geldingahrauns og Afstapahrauns á vestari merkjalínu, sem liggur til norðurs á vesturhlið Hvassahraunlands. Samkvæmt þessari kröfugerð er suðurhluti Vatnsleysustrandarhrepps innan þjóðlendu. Á móti hafa eigendur Vatnsleysu lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggi innan merkja hverfisins. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.11.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1A og 1B(8) er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigandalasum svæðum fjölgað með tímanum. Þetta megi ráða af lögtöku nýbýlatilskipunar konungs 1776. Byggt er á því að landsvæði, sem nefnd hafa verið og talin almenningar frá fornu fari, teljist nú þjóðlendna. Sama gildi um landsvæði, sem heimildir greini að hafi verið í almannanotum. Til forna hafi almenningar verið bæði hið efra og hið ytra, sem merki að þeir hafi bæði verið á hálendinu og niðri á láglendi. Heimildir bendi til þess að á Reykjanesi séu þrjú landsvæði, sem teljist til almenninga og þar af leiðandi til þjóðlendna, þ.e. Selsvellir, Suðurnesjaalmenningur og Grindavíkuralmenningur, en hinir tveir fyrstnefndu séu upp af jörðum í Vatnsleysustrandarhreppi. Samkvæmt jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns hafi jarðir á Vatnsleysuströnd átt frjálsa kolagjörð í almenningum. Slíkt hefði ekki komið til ef jarðirnar hefðu átt það land sem gerð er krafa um af hálfu ríkisins að sé þjóðlenda. Þá er vísað til þess að engar heimildir séu til um nýtingu Selsvalla frá bæjum á Vatnsleysuströnd. Hraunbreiður fyrir ofan Strandarheiði og Vatnsleysuheiði hafi um aldir verið ófærar öllum og því litlar heimildir um landnot Strandarjarða innan þjóðlendukröfusvæðis. Vísað er til þess að landamerkjabréf jarða í Vatnsleysustrandarhreppi séu ekki undirskrifuð af

jarðeigendum í Grindavík og yfirleitt engin örnefni ofarlega í landinu tiltekin í landamerkjabréfunum.

Af hálfu eigenda Stóru og Minni Vatnsleysu, sbr. skjöl nr. 5, 17 og 19(5), er byggt á því að landið hafi verið numið í öndverðu. Þá er vísað til þess að eignarrétturinn sé friðhelgur sbr. 72. gr. stjórnarskrárinnar og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við mannréttindasáttmála Evrópu. Einnig liggi fyrir að ríkisvaldið hafi margsinnis viðurkennt að land innan landamerkja jarða sé eignarland. Hefðarsjónarmið, venjuréttur og réttmætar væntingar landeiganda leiði til þess að allt land jarðanna teljist eignarland. Byggt er á að réttur til að reka í sel einstakra jarða sé ítaksréttur sem bendi til beins eignarréttar en ekki hins gagnstæða. Þá séu engar heimildir um að hluti jarðanna teljist afréttur í merkingu laga né heimildir um samnotaafrétt á svæðinu undir forræði sveitarfélagsins. Öll landgæði hafi verið nýtt af jarðeigendum og lögboðin gjöld greidd af öllu landinu. Nýting Strandarheiðar hafi verið jafn mikilvægur hluti af nýtingu jarðarinnar og nýting túna til sláttar og fjöru til vetrararbeitar. Jafnframt er vísað til þinglýstra eignarheimilda að jörðinni og þá sérstaklega til landamerkjabréfa um merki hennar. Loks er vísað til þeirrar dómvenju að sá sem hafi í hendi þinglýsta eignarheimild teljist eiga tilsvarendi rétt yfir eigninni þar til annað sannist.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Vatnsleysujarða er rakin í kafla 5.4.11. Þar kemur fram að Vatnsleysu er getið í heimildum allt frá seinni hluta 13. aldar. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.³⁷⁶ Þá er vafalaust að samkvæmt lýsingum Landnámabókar náði landnám Ingólfs Arnarsonar m.a. yfir það landsvæði sem hér er til umfjöllunar, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvað ráðið verður af heimildum um merki Vatnsleysu. Athugun þessi tekur fyrst og fremst til suðurmerkja torfunnar, þ.e. merkja torfunnar að því leyti sem þau liggja innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Vatnsleysu verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Heildstæðustu lýsinguna á landamerkjum Vatnsleysu er að finna í landamerkjabréfi Kálfatjarnar, dags. 9. júní 1884 og þingl. 15. júní 1885, og landamerkjabréfi um mörk Hvassahrauns og sameignarjarðanna Stóru- og Minni-Vatnsleysu, dags. 15. júní 1889 og þingl. 17. júní 1889. Ekki er til landamerkjabréf sem tekur til suðurmerkja jarðarinnar. Ástæða er því til að huga sérstaklega að því hversu langt suður merkjum er lýst að vestan og austan.

Merki Vatnsleysu til vesturs má ráða af landamerkjabréfi Kálfatjarnar, dags. 9. júní 1884 og þingl. 15. júní 1885. Samkvæmt bréfinu eru merki milli jarðanna sögð klettur „...út við sjó, hjer um bil miðja vega milli Flekkuvíkur og Minni – Vatnsleysu, sá er Klukka er nefndur, þaðan í Hádegishóla, þaðan í Eystri – Hafnhól, þaðan um

³⁷⁶ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

nyrðri Flekkuvíkuras, þaðan í Einiberjahól, þaðan um Kolhól beina stefnu að Krýsivíkurlandi.” Bréfið er áritað vegna Vatnsleysujarða. Samkvæmt lýsingu fasteignamats 1916-1918 eru mörk Vatnsleysu gagnvart Kálfatjörn „...úr Klukku við sjó, þaðan beint í litla Hafnhól um Vatnsleysuselás, þaðan í stóra Kolhól, þaðan í Hrafnafell, þaðan að Krýsivíkurlandi, þá norður með Krýsivíkurlandi.” Síðastnefnd lýsing er ekki að fullu í samræmi við landamerkjabréf Kálfatjarnar. Meðal annars liggja mörkin í Hrafnafell en samkvæmt landamerkjabréfum Kálfatjarnar og Þórustaða er Hrafnafell í merkjum þeirra jarða. Í landamerkjabréfi Kálfatjarnar, dags. 30. desember og þingl. 14. júní 1922, er vísað til bréfsins frá 1884 varðandi merki gagnvart Vatnsleysu.

Samkvæmt landamerkjabréfi um mörk Hvasshrauns og Vatnsleysu, dags. 15. júní 1889 og þingl. 17. júní 1889, eru merki Vatnsleysu til austurs úr „...Inna hraunshorninu í Fögruvík, og þaðan í afstapaþúfu, og þaðan beina stefnu í Snókafell, og úr Snókafelli beina stefnu í Krýsivíkurland.” Bréfið er áritað vegna beggja jarðanna. Í gerðarbók fasteignamats 1916-1918 er merkjum lýst með sambærilegum hætti.

Verður þá litið til suðurmerkja Vatnsleysu. Syðsti hluti þess svæðis sem eigendur Vatnsleysu gera kröfu um skarast á við kröfur Hrauns og Krýsuvíkur í málinu. Gera eigendur Hrauns kröfu um að mörkin liggja yfir Vatnsheiði þaðan sem sjónhending ræður að Vatnskötum fyrir norðan Fagradalsfjall, þaðan til austurs á Selsvallafjall upp af Sogaseldal. Er krafa Hrauns í samræmi við landamerkjabréf jarðarinnar, dags. 12. október 1889 og þingl. 20. júní 1890. Bréf Hrauns er ekki áritað af hálfu Vatnsleysujarða. Eigendur Krýsuvíkur gera kröfu um að mörkin liggja sjónhendingu „...úr Dágon, sem er klettur við sjó á Selatöngum, og í rætur Trölladyngju að vestan og þaðan í Markhelluhól svonefndan við Búðarvatnsstaði.” Eru kröfur eigenda Krýsuvíkur í samræmi við landamerkjabréf jarðarinnar, dags. 14. maí 1890 og þinglýst 20. júní 1890. Landamerkjabréf Krýsuvíkur er áritað vegna Vatnsleysujarða.

Óbyggðanefnd telur landamerkjabréf Kálfatjarnar og landamerkjabréf um mörk Vatnsleysu og Hvasshraun, bæði undirrituð vegna Vatnsleysujarða, bendi ótvírætt til þess að eigendur Vatnsleysu hafi litið svo á að merki jarðanna næðu að landi Krýsuvíkur. Þetta er skýrt tekið fram í lýsingum á vestur- og austurmerkjum og þar á milli hafa merki Krýsuvíkur sem jafnframt eru sveitarfélagamörk ráðið. Áritun vegna Vatnsleysu á landamerkjabréf Krýsuvíkur styður þá niðurstöðu. Svo sem rakið er í kafla 5 hafa lengi staðið deilur um mörk jarða í Vatnsleysustrandarhreppi annars vegar og í Grindavík hins vegar. Kemur þar bæði til að landamerkjabréf jarða á mörkum sveitarfélaganna eru ónákvæm og ágreiningur er um staðsetningu einstakra örnefna. Óbyggðanefnd er ekki ætlað að leysa úr slíkum ágreiningi sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf um mörk milli Vatnsleysu og Hvassahrauns. Á sama tíma staðfesta fyrirvarsmenn Vatnsleysu merki jarðarinnar gagnvart öðrum aðliggjandi jörðum, þ.e. Kálfatjörn og Krýsuvík. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum Vatnsleysu sé þar rétt lýst. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði liggur að sveitarfélagamörkum að sunnan. Bréf þessi eru árituð af fyrirvarsmönnum jarðanna, þinglesin, færð í landamerkjabók og á þeim byggt síðan um merki jarðanna, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágretta, aðra en eigendur Krýsuvíkur. Þetta bendir til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Vatnsleysu hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Ekki eru heimildir um annað en að Vatnsleysa hafi verið byggt og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru í landamerkjabréfunum hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Heiðarlandið hefur þar ekki verið undanskilið, enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Að Vatnsleysu liggja landsvæði sem í máli þessu hafa verið úrskurðuð eignarlönd sbr. kaflar 6.4, 6.13. og 6.14. Er þannig leitt í ljós að allt landsvæðið vestan, sunnan og austan merkja Vatnsleysu er eignarland og samkvæmt framangreindu styðja gögn málsins þá niðurstöðu að sama máli gegni um Vatnsleysu.

Að slepptum ágreiningi um sveitarfélagamörk á svæðinu verður ekki annað séð en þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Heimildir um svonefndan Almenning í Vatnsleysustrandarhreppi eru óljósar. Þær skera ekki úr um landfræðilega afmörkun Almennings á svæðinu né heldur hver hafi verið eignarréttarleg staða hans sbr. kafla 6.16. Samkvæmt því telur óbyggðanefnd ekki að land Vatnsleysujarða hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu. Þá verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Einnig ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Vatnsleysustrandarhreppi, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 22(1). Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins hefur ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Vatnsleysu sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða,

án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.³⁷⁷

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Vatnsleysu, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.15. Hvassahraun

Hér verður fjallað um landsvæði það sem lýst er í landamerkjabréfum fyrir jörðina Hvassahraun án þess að tekið sé tillit til síðari skiptingar lands innan þeirra merkja. Merki milli Hvassahrauns og Vatnsleysu kom fram landamerkjabréfi jarðanna, dags. 15. júní 1889 og þingl. 17. júní 1889. Merki milli Hvassahraun og Lónakot koma fram í landamerkjabréfi, dags. 7. júní og þingl. 16. júní 1890. Þá er til landamerkjabréf um mörkin milli Hvassahrauns annars vegar og Lónakots og Óttarsstaða hins vegar, dags. 13. júní 1890 og þingl. 16. júní 1890.

Að Hvassahrauni liggur Vatnsleysa til vesturs, hafið til norðurs, Lónakot og Óttarsstaðir til austurs og Krýsuvík til suðurs.

Landsvæðið sem um ræðir er mjög flatt, láglent og einsleitt og er þakið misgömlum hraunlögum. Í hraunbreiðunum er nokkuð um dældir og skúta. Nyrst á landsvæðinu er mosavaxið Rjúpnadalshraun og liggur torfær Afstapahraunbreiðan vestan þess. Fyrir miðju landsvæðisins er Geldingahraun en þar fyrir sunnan er hraunbreiða sem kallast Dyngnahraun/Dyngjuhraun og er hún nokkuð úfin. Norðaustarlega á Dyngnahrauni er stórt og rennislétt mosasvæði með nokkrum hólum eða klettum sem standa upp úr því og kallast þetta svæði Mosar. Sunnan Mosa liggja Einihlíðar en það eru lágar, langar en gróðurrikar hlíðar. Lambafell eru tvö fell, Eystra-Lambafell (182 m) og Vestra-Lambafell (162 m) og standa þessi tvö fell upp úr hraunbreiðunni. Um 2 km norðan Vestra-Lambafells stendur ávallt og gróðurlítið Snókafellið (143 m).

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína gagnvart Grindavík úr Fagradalsvatnsfelli þaðan í Hraunsselsvatnsfell og síðan til austurs í Selsvallafjall rétt norðan við Þrengslin. Frá Selsvallarfjalli er dregin lína í Trölladyngju og þaðan yfir punkt norðan við Fjallið Eina. Gagnvart jörðum í Vatnsleysu hefur íslenska ríkið dregið kröfulínuna úr Fagradalsvatnsfelli þaðan beint í Keili þaðan í hornpunkt á mörkum Almennings milli Geldingahrauns og Afstapahrauns á vestari merkjalínu, sem liggur til norðurs á vesturhlið Hvassahraunlands. Samkvæmt þessari kröfugerð er nokkur hluti svæðisins innan þjóðlendu. Á móti hafa eigendur Hvassahrauns lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggi innan merkja jarðarinnar. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.12. og 3.13.

³⁷⁷ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1A og 1B(8), er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigandalausum svæðum fjölgað með tímanum. Þetta megi ráða af lögtöku nýbýlatilskipunar konungs 1776. Byggt er á því að landsvæði, sem nefnd hafa verið og talin almenningar frá fornu fari, teljist nú til þjóðlendna. Sama gildi um landsvæði, sem heimildir greini að hafi verið í almannanotum. Til forna hafi almenningar verið bæði hið efra og hið ytra, sem merki að þeir hafi bæði verið á hálendinu og niðri á láglandi. Heimildir bendi til þess að á Reykjanesi séu þrjú landsvæði, sem teljist til almenninga og þar af leiðandi til þjóðlendna, þ.e. Grindavíkuralmenningur, Selsvellir og Suðurnesjaalmenningur, en hinir tveir síðastnefndu séu upp af jörðum í Vatnsleysustrandarhreppi. Samkvæmt jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns hafi jarðir á Vatnsleysuströnd átt frjálsa kolagjörð í almenningum. Slíkt hefði ekki komið til ef jarðirnar hefðu átt það land sem gerð er krafa um af hálfu ríkisins að sé þjóðlenda. Þá er vísað til þess að engar heimildir séu til um nýtingu Selsvalla frá bæjum á Vatnsleysuströnd. Hraunbreiður fyrir ofan Strandarheiði og Vatnsleysuheiði hafi um aldir verið ófærar öllum og því litlar heimildir um landnot Strandarjarða innan þjóðlendukröfufsvæðis. Vísað er til þess að landamerkjabréf jarða í Vatnsleysustrandarhreppi séu ekki undirskrifuð af jarðeigendum í Grindavík og yfirleitt engin örnefni ofarlega í landinu tiltekin í landamerkjabréfunum.

Af hálfu eigenda Hvassahrauns sbr. skjöl nr. 5, 12, 13 og 19(5) er byggt á því að landið hafi verið numið í öndverðu. Þá er vísað til þess að eignarrétturinn sé friðhelgur sbr. 72. gr. stjórnarskrárinnar og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við mannréttindasáttmála Evrópu. Einnig liggi fyrir að ríkisvaldið hafi margsinnis viðurkennt að land innan landamerkja jarða sé eignarland. Hefðarsjónarmið, venjuréttur og réttmætar væntingar landeiganda leiði til þess að allt land jarðanna teljist eignarland. Byggt er á að réttur til að reka í sel einstakra jarða sé ítaksréttur sem bendi til beins eignarréttar en ekki hins gagnstæða. Þá séu engar heimildir um að hluti jarðanna teljist afréttur í merkingu laga né heimildir um samnotaafrétt á svæðinu undir forræði sveitarfélagsins. Öll landgæði hafi verið nýtt af jarðeigendum og lögboðin gjöld greidd af öllu landinu. Nýting Strandarheiðar hafi verið jafn mikilvægur hluti af nýtingu jarðarinnar og nýting túna til sláttar og fjöru til vetrarbeitar. Einnig er vísað til þinglýstra eignarheimilda að jörðinni og þá sérstaklega til landamerkjabréfs um merki Hvassahrauns og Vatnsleysu frá 15. júní 1889 og landamerkjabréfs um merki Hvassahrauns gagnvart Lónakoti og Óttarsstöðum frá 13. júní 1890. Loks er vísað til þeirrar dómvenju að sá sem hafi í hendi þinglýsta eignarheimild teljist eiga tilsvarendi rétt yfir eigninni þar til annað sannist.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Hvassahrauns er rakin í kafla 5.4.12. Þar kemur fram að Hvassahrauns er getið í heimildum allt frá fyrri hluta

13. aldar. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.³⁷⁸ Þá er vafalaust að samkvæmt lýsingum Landnámabókar náði landnám Ingólfs Arnarsonar m.a. yfir það landsvæði sem hér er til umfjöllunar, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Hvassahrauns er lýst í landamerkjabréfum jarðarinnar en eldri heimildir um merki jarðarinnar liggja ekki fyrir. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að hverfinu. Athugun þessi tekur fyrst og fremst til suðurmerkja jarðarinnar og sunnanverðra vestur- og austurmerkja að því leyti sem þau liggja innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Hvassahrauns verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Landamerkjum Hvassahrauns er lýst í fyrnefndum landamerkjabréfum. Suðurmerkjum jarðarinnar er þar ekki lýst sérstaklega. Ástæða er því til að huga sérstaklega að því hversu langt suður merkjum er lýst að vestan og austan.

Samkvæmt landamerkjabréfi Hvassahrauns og Vatnsleysu, dags. 15. júní 1889 og þingl. 17. júní 1889 eru merki Hvassahrauns til vesturs sögð frá „...Innra hraunshorninu í Fögruvík, og þaðan í afstapaþúfu, og þaðan beina stefnu í Snókafell, og úr Snókafelli beina stefnu í Krýsuvíkurland.” Landamerkjabréfið er áritað vegna Hvassahrauns og Vatnsleysu. Merkjum er lýst með sambærilegum hætti í gerðabók fasteignamats 1916-1918 og þar segir að merki milli Hvassahrauns og Vatnsleysu séu miðuð við „... Klettur innan til við Fögruvík, þaðan í Afstapaþúfu þaðan í Snókafell, það<an> að Krýsuvíkurl<andi>” Síðasta örnefnið sem er tiltekið áður en línan er dregin að Krýsuvíkurlandi er Snókafell. Fellið liggur fyrir norðan Eldborgarhraun og er því nokkru fyrir neðan mörk Krýsuvíkur.

Samkvæmt landamerkjabréfi Hvassahrauns, Lónakots og Óttarsstaða, dags. 13. júní 1890 og þingl. 16. júní 1889, eru merki Hvassahrauns til austurs miðuð við „... markaklett við sjóinn austanvert við Hraunnes úr markaklett í Skógarhól, úr Skógarhól í Stóragrænhól úr Stóragrænhól í Hólbrunnsvörðu úr hólbrunnsvörðu í Skorásvörðu úr Skorásvörðu í Miðkrossstapa, sem er hornmark á Lónakotslandi, svo heldur áfram sömu stefnu millum Hvassahrauns og Óttarstaða úr Miðkrossstapa í Klofningsklett með vörðu hjá sunnanvert við Einirhól, úr Klofningsklett í búðarvatnsstæði úr búðarvatnsstæði í Markhelluhól, sem er hornmark frá Hvassahrauni, Óttarstöðum og Krýsuvík með áklöppuðum stöfunum Hvass., Óttas. og Kr.vík.” Bréfið er áritað vegna Hvassahrauns, Lónakots og Óttarsstaða. Bréfið er orðrétt í samræmi við landamerkjabréf um mörk Lónakots og Hvassahrauns, dags. 7. júní 1890 og þingl. 16. júní 1890, um merkin upp að Miðkrossstapa. Í gerðarbók fasteignamats 1916-1918 eru merki Hvassahrauns til norðurs miðuð við Hraunnesvörðu „...þaðan í marka vörðu, þaðan í vörðu á Krossstapa, þaðan sömu stefnu til Krýsuvíkurland<s>.” Ljóst er að verið er að lýsa austurmörkum jarðarinnar.

³⁷⁸ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Í samræmi við málvenju á svæðinu er jafnan talað um norður þegar átt er við austur. Lýsingin í gerðabók fasteignamatsins getur samrýmst lýsingu í landamerkjabréfi þó færri örnefni séu þar tiltekin.

Samkvæmt landamerkjabréfi Krýsuvíkur, dags. 14. maí 1890 og þingl. 20. júní 1890, eru norðvesturmerki jarðarinnar gagnvart jörðum á Vatnsleysuströnd miðuð við „.....Dagon (= Raufarkletti), sem er klettur við flæðarmál á Selatöngum í Trölladyngjufjallsrætur að vestan, sem er útbrunnið eldfjall norðanvert í Vesturhálsi; þaðan bein stefna í Markhelluhól háan steindranga við Búðarvatnsstæði.” Bréfið er áritað vegna Hvassahrauns. Landamerkjabréf Krýsuvíkur er í samræmi við landamerkjabréf um mörk Hvassahrauns annars vegar og Lónakots og Óttarsstaða hins vegar. Miða bæði bréfin við að mörkin liggi í Markhelluhól. Í máli nr. 329/1964 fyrir landamerkjadómi Gullbringu og Kjósarsýslu og Hafnarfjarðar, uppkveðnum 14. desember 1971, var landamerkjabréf Krýsuvíkur lagt til grundvallar að því er varðar norðurmörk jarðarinnar. Er því Markhelluhóll dæmt hornmark Krýsuvíkur gagnvart Hvassahrauni í Vatnsleysu og Óttarsstöðum í Hafnarfirði.

Óbyggðanefnd telur að fyrrnefnd landamerkjabréf frá 1889 og 1890 bendi ótvírætt til þess að eigendur Hvassahrauns hafi litið svo á að merki jarðarinnar næðu að landi Krýsuvíkur. Þetta er skýrt tekið fram í lýsingum á vestur- og austurmerkjum jarðarinnar og þar á milli hafa merki Krýsuvíkur sem jafnframt eru sveitarfélagamörk ráðið. Áritun vegna Hvassahrauns á landamerkjabréf Krýsuvíkur styður þá niðurstöðu. Svo sem rakið er í kafla 5 hafa lengi staðið deilur um mörk jarða í Vatnsleysustrandarhreppi annars vegar og í Grindavík hins vegar. Kemur þar bæði til að landamerkjabréf jarða á mörkum sveitarfélaganna eru ónákvæm og ágreiningur er um staðsetningu einstakra örnefna. Óbyggðanefnd er ekki ætlað að leysa úr slíkum ágreiningi sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Í kjölfar þess að landamerkjalög taka gildi 1882 eru gerð þrjú landamerkjabréf sem taka til Hvassahrauns. Fyrirliggjandi gögn benda ekki til annars en að merkjum sé þar rétt lýst svo langt sem þær lýsingar ná. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði liggur að sveitarfélagamörkum að sunnan. Landamerkjabréf Hvassahrauns eru árituð af fyrirsvarsmönnum jarðarinnar, þinglesin, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna, aðra en eigendur Krýsuvíkur. Þetta bendir til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Hvassahrauns hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst. Sá formgalli, sem á landamerkjabréfum Hvassahrauns er að því leyti að áritun vantar vegna Krýsuvíkur verður ekki talin hafa efnislega þýðingu hér.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Ekki eru heimildir um annað en að Hvassahraun hafi verið byggt og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru í landamerkjabréfunum frá 1889 og 1890 hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Heiðarlandið hefur þar ekki verið undanskilið, enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Að slepptum ágreiningi um sveitarfélagamörk á svæðinu verður ekki annað séð en þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Heimildir um svonefndan Almennung í Vatnsleysustrandarhreppi eru óljósar. Þær skera ekki úr um landfræðilega afmörkun Almenningsins né heldur hver hafi verið eignarréttarleg staða þeirra sbr. kafla 6.16. Samkvæmt því telur óbyggðanefnd ekki að land Hvassahrauns hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu. Staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Einnig ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Vatnsleysustrandarhreppi, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 22(1). Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Hvassahrauns sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.³⁷⁹

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Hvassahrauns, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.16. Réttarstaða ætlaðra almenninga í Grindavík og Vatnsleysu

Svo sem lýst er í köflum 6.3.-6.15. um einstakar jarðir hér að framan er það niðurstaða óbyggðanefndar að allt þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins í máli þessu sé eignarland. Því til stuðnings er vísað til þeirrar umfjöllunar sem hér fer á eftir og tekur til ætlaðra almenninga í Grindavík og Vatnsleysu, þ.e. „Suðurnesjaalmennings“ og Selsvalla. Hér verður þannig gerð grein fyrir og tekin afstaða til þeirra röksemda sem íslenska ríkið hefur haldið fram kröfum sínum til stuðnings og varða landsvæði þessi sameiginlega. Þess skal getið að um þriðja landsvæðið sem gerð er þjóðlendukrafa til í máli þessu, þ.e. „Grindavíkuralmenning“, er fjallað í kafla 6.4. um Krýsuvík.

Þjóðlendukröfusvæði þessi liggja saman og eru nánar tiltekið afmörkuð svo: Gagnvart jörðum í Grindavík er kröfulína ríkisins dregin úr Fagradalsvatnsfelli þaðan

³⁷⁹ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

í Hraunsselsvatnsfell og síðan til austurs í Selsvallafjall rétt norðan við Þrengslin. Frá punktinum í Selsvallarfjalli er dregin lína í Trölladyngju og þaðan yfir punkt norðan við Fjallið Eina. Gagnvart jörðum í Vatnsleysu er dregin lína úr Fagradalsvatnsfelli í Keili og þaðan í hornpunkt á mörkum Almennings milli Geldingahrauns og Afstapahrauns á vestari merkjalínu, sem liggur til norðurs á vesturhlið Hvassahraunslands. Þaðan er fylgt teiknuðum jaðri Almenninga inn fyrir mörk Hafnarfjarðar.

Af hálfu eigenda jarða í Grindavík og Vatnsleysustrandarhreppi er því hins vegar haldið fram að landsvæðið sé að öllu leyti innan merkja jarða í Grindavík og Vatnsleysu og undirorpið beinum eignarrétti. Sjónarmiðum jarðeigenda er lýst í köflum 6.3- 6.15.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1A, 1B og 1B(8), er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Þá er byggt á því að landsvæði, sem nefnd hafa verið og talin almenningar frá fornu fari, teljist nú til þjóðlendna. Sama gildi um landsvæði, sem heimildir greini að hafi verið í almannanotum. Almenningar til forna hafi bæði verið hið efra og hið ytra, sem merki að þeir hafi bæði verið á hálendi og láglandi. Á Reykjanesi séu þrjú samliggjandi landsvæði, sem teljist til almenninga og þar af leiðandi til þjóðlendna, þ.e. Selsvellir, Suðurnesjaalmenningur og Grindavíkuralmenningur. Heimildir bendi til þess að upp af jörðum í Vatnsleysustrandarhreppi sé almenningur. Þannig séu engar heimildir um nýtingu Selsvalla frá bæjum á Vatnsleysuströnd. Samkvæmt jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns hafi jarðir á Vatnsleysuströnd átt frjálsa kolagjörð í almenningum. Slíkt hefði ekki komið til ef jarðirnar hefðu átt það land sem gerð er þjóðlendukrafa til. Hraunbreiður fyrir ofan Strandarheiði og Vatnsleysuheiði hafi um aldir verið ófærar öllum og því litlar heimildir um landnot Strandarjarða innan þjóðlendukröfusvæðis. Vísað er til þess að landamerkjabréf jarða í Vatnsleysustrandarhreppi séu ekki undirskrifuð af jarðeigendum í Grindavíkurkaupstað og yfirleitt engin örnefni ofarlega í landinu tiltekin í landamerkjabréfum.

Í köflum 6.3.-6.15. hér að framan er ítarlega rakið hvernig merkjum jarða í Grindavík og á Vatnsleysu er lýst í landamerkjabréfum og öðrum fyrirliggjandi heimildum. Komist er að þeirri niðurstöðu að landamerkjabréfin, gerð á árunum 1884-1921, taki til alls þess lands sem íslenska ríkið gerir þjóðlendukröfu til og hér er fjallað um, þ.e. „Suðurnesjaalmennings“ og Selsvalla. Þannig lýsa landamerkjabréf Vogatorfu, Brunnastaðahverfis og Hlöðuneshverfis merkjum til suðurs svo langt sem Vatnsleysustrandarhreppur nær. Landamerkjabréf Ásláksstaða, Knarrarness, Breiðagerðis, Auðnahverfis, Landakots, Þórustaða, Kálfatjarnar, Vatnsleysu og Hvassahrauns lýsa öll merkjum í land Krýsuvíkur í Grindavík. Samkvæmt kröfugerð eigenda Krýsuvíkur tilheyrir norðausturhluti þjóðlendukröfusvæðisins þeirri jörð. Landamerkjabréf Krýsuvíkur er áritað vegna allra jarða í Vatnsleysustrandarhreppi

austan Vogatorfu. Loks lýsa eigendur Hrauns kröfum inn á Þjóðlendukröfusvæðið að sunnan. Eldri heimildir um merki framangreindra jarða í Grindavík og Vatnsleysu eru ekki taldar mæla landamerkjabréfunum í mót að þessu leyti.

Samkvæmt framangreindu liggur landsvæði það sem íslenska ríkið nefnir „Suðurnesjaalmenningur“ og Selsvellir að öllu leyti innan merkja jarða á Vatnsleysu að norðanverðu og í Grindavík að sunnan- og suðaustanverðu. Til austurs við framangreint svæði er land í Hafnarfirði sem til umfjöllunar er í máli nr. 2/2004, Stór-Reykjavík.

Heimildir um merki jarða í Grindavík og Vatnsleysu mæla því þannig í mót að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé Þjóðlenda. Þá er vafalaust að samkvæmt lýsingum Landnámabókar náði landnám Ingólfs Arnarsonar m.a. yfir það landsvæði sem hér er til umfjöllunar, sbr. kafla 6.2. Jafnframt styðja staðhættir og fyrirliggjandi heimildir um gróðurfar á þessu svæði þá niðurstöðu að stofnað hafi verið til beins eignarréttar yfir svæðinu með námi.

Í kafla 5.7. hér að framan eru rakin þau gögn málsins sem fjalla um almenninga á Suðurnesjum. Gögn þessi eru afrakstur af skjalaframlagningu málsaðila, skýrslutökum við aðalmeðferð málsins og kerfisbundinni leit á vegum óbyggðanefndar að frumheimildum um merki, ráðstafanir að eignarrétti og nýtingu þessa landsvæðis. Þá er í kafla 5.6. fjallað almennt um afréttarnot í Grindavík og Vatnsleysustrandarhreppi.

Fyrsta heimildin sem gefur vísbendingu um afmörkun hinna svonefndu almenninga er í gögnum meðfylgjandi jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá árinu 1703 en þar segir: „...það sem Suðurnesjamenn kalla Almenníng tekur til suður við Hvassahrauns land og Trölladyngjur, gengur so norður eftir fyrir ofan lönd allra Hraunabæjanna og endast so norðan til, þar sem hann mætir Ásslandi.” Næst er almenningurinn afmarkaður í lýsingu Skúla Magnússonar á Gullbringu- og Kjósarsýslu frá árinu 1785. Segir þar að „milli Kálfatjarnarsóknar og Garðasóknar [...] [sé] hálent hraunsvæði, sem Almenníngur nefnist. Er það 2 mílur að breidd og 3 mílna langt frá sjónum upp að fjöllumum.” Almenníngnum er næst lýst í sóknarlýsingu Geirs Bachmann frá 1840. Segir í sóknarlýsingunni að almenningurinn nái „...milli fjalls og sjóar, suður alla Vatnsleysuströnd, fyrir ofan Vogana, Vogastapa og Njarðvíkur.” Þá nefnir Geir annan anga almenningsins sem „...skerst út úr fyrir sunnan Stóra-Skógfell, milli Svartsengis og Þorbjarnarfells að norðan, en Húsafells að sunnanverðu. Liggur sá armurinn fram í Þorkötlustaðanes.” Loks segir í bókinni Lýsing Íslands III eftir Þorvald Thoroddsen frá 1908 að á Reykjanesskaga séu hraunbreiður miklar sem kallaðar eru Almenníngar „...líklega af því fólk frá nálægum bæjum hafði sameiginlega beit og hrísrif.”

Ljóst er að framangreindar heimildir eru brotakenndar og misvísandi um stærð þess svæðis sem nefnt hefur verið Almenníngur. Af þeim verða ekki dregnar afdráttarlausar ályktanir um afmörkun almenninga í Grindavík og Vatnsleysu. Þá skal

Þess getið að afmörkun sú sem fram kemur í merkjalýsingu umsjónarmanns Almenningssskóga Álftaness frá 21. júní 1849, og vísað er til af hálfu íslenska ríkisins, tekur ekki til lands innan Vatnsleysustrandarhrepps en nær inn fyrir það landsvæði sem eigendur Krýsuvíkur í Grindavík gera kröfu um í málinu. Um svokallaða Almenningssskóga Álftaness vísast nánar til kafla 6.4. í máli þessu og kafla 6.8. og 6.10. í máli 2/2005, Stór-Reykjavík.

Að því er varðar eignarréttarlegt inntak hugtaksins almenningar, skal þess fyrst getið að í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar er komist að þeirri niðurstöðu að hugtakið hafi ekki mikið sjálfstætt gildi við mat á grunneignarrétti á landi. Hugtakið hafi margræða merkingu í löggjöf fyrr og síðar en hefðbundin greining geri ráð fyrir að almenningar séu á landi, hafi og í vötnum. Það hafi hins vegar allt eins verið notað um ítaksrétt, t.d. rétt til nytja af skógi og fjöru.³⁸⁰

Í umfjöllun um einstakar jarðir í jarðabókinni 1703 kemur fram að allar jarðir í Vatnsleysustrandarhreppi, að undanskildu Hvassahrauni, hafi átt skóg til kolagjörðar í almenningum. Þá áttu flestar jarðir í Grindavík samsvarandi rétt. Óbyggðanefnd telur að heimildir jarðabókar um rétt jarða til að brúka skóg í Almenninum verði að skoðast í því ljósi að nær allar jarðir í Grindavík og Vatnsleysu voru í eigu konungs þegar jarðabókin var skrifuð. Gæti nefndur Almenningsur því allt eins hafa verið landsvæði í eigu konungs sem ábúendur viðkomandi jarða höfðu sameiginleg afnot af. Þá gæti réttur jarðanna hafa verið hefðbundinn ítaksréttur. Slíkur réttur hefur verið skilgreindur þannig að hann veiti réttthafa tiltekin þröng umráð og takmörkuð not fasteignar sem er í eigu og umráðum annars eða annarra aðila.³⁸¹ Í jarðabókinni frá 1703 er sérstaklega tekið fram um nokkrar jarðir að þær brúki skóg til kolagjörðar í almenningum „frí“. Bendir það fremur til þess að svæðið hafi verið undirorpið beinum eignarrétti. Í því sambandi má benda á bréf Geirs Bachmann til biskups árið 1844 þar sem kemur fram að hann telji Selsvelli vera eign prestsetursins og beri því að fá greidda leigu vegna notkunar annarra jarðeigenda.

Heimildir um seljabúskap, sbr. kafla 5.5., leiða ekki heldur til afdráttarlausrar niðurstöðu um eignarréttarlega stöðu svæðisins. Af jarðabókinni 1703 er ljóst að jarðir gátu átt sel hvort heldur í eigin landi, landi annarrar jarðar eða almenningum. Í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar er rakið að á grundvelli nýlegra rannsókna hafi þeirri kenningu verið haldið fram að seljabúskapur hafi mjög snemma orðið mikilvægur þáttur í íslenskum landbúnaði. Í þeim rannsóknum hafi verið dregin sú ályktun að selstæði hafi í fyrstu verið í heimalöndum en snemma færst yfir á svæði sem öllum var heimilt að nýta. Þessi sameiginlegu sellönd hafi síðan komist í einkaeigu eða ábúendur einstakra jarða gert tilkall til þeirra.³⁸²

³⁸⁰ Sbr. umfjöllun um hugtakið almenningur í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

³⁸¹ Sbr. umfjöllun um hugtakið ítak í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

³⁸² Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Ekki eru heimildir um að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar hafi verið nýtt að staðaldri til sameiginlegrar sumarbeitar fyrir búfé og að það sé eða hafi nokkurn tíma verið afréttur. Þannig verður t.d. ekki séð að jarðir í Grindavík og Vatnsleysu hafi innt þar af hendi smölun og fjallskil.

Þá telur óbyggðanefnd að örnefnið Almennigur vísi allt eins til notkunar viðkomandi landsvæðis eins og eignarréttarlegrar stöðu þess.

Landamerkjabréf jarða í Vatnsleysustrandarhreppi og Grindavík mæla því í mót að þjóðlendu sé að finna á svæðinu enda taka bréfin til alls þess lands sem gerð er krafa um að hálfu ríkisins. Bréfin eru að jafnaði árituð af fyrirsvarsmönnum jarðanna, þinglesin, færð í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðanna, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda. Eldri heimildir um afmörkun jarðanna mæla landamerkjabréfunum ekki í mót.

Ljóst er þannig að heimildir um svokallaða Almenninga í Vatnsleysustrandarhreppi og Grindavík eru mjög óljósar. Þær skera hvorki úr um landfræðilega afmörkun né eignarréttarlega stöðu. Samkvæmt framangreindu og svo sem lýst er í köflum 6.3.-6.15. er það niðurstaða óbyggðanefndar að innan merkja jarða í Grindavík og Vatnsleysu sé ekki að finna þjóðlendu.

6.17. Um málskostnað

Í samræmi við 2. mgr. 17. gr. laga nr. 58/1998 hefur óbyggðanefnd lagt mat á það hvað telja megi nauðsynlegan kostnað vegna hagsmunagæslu fyrir nefndinni í máli þessu. Við það mat hefur nefndin m.a. litið til þess hvort aðilar, sem svipaðra hagsmuna eigi að gæta, hafi sameinast um aðstoð lögmanns og annarra sérfræðinga, enda rekist hagsmunir ekki á. Við mat á fjárhæð kostnaðar hefur nefndin enn fremur litið til þess hvað telja megi sanngjarnt og eðlilegt endurgjald fyrir hagsmunagæslu í máli þessu.

7. ÚRSKURÐARORÐ

Ekki eru þjóðlendum á landsvæði því sem fjallað hefur verið um í máli þessu.

Útlagður kostnaður málsaðila, annarra en fjármálaráðherra vegna íslenska ríkisins, utan þóknunar lögmanna, hefur þegar verið endurgreiddur úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998. Þóknun málflytjenda ákvarðast svo: Ólafur Björnsson hrl., kr. 1.900.000; Ragnar Aðalsteinsson hrl., kr. 1.000.000, en þóknun lögmanna greiðist úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998.

Kristján Torfason

Allan V. Magnússon

Ragnheiður Bragadóttir

II. Aðilaskrá

Þjóðlundur

Fjármálaráðuneytið f.h. íslenska ríkisins.

Auðnar

Jakob Árnason

Austurkot

Aðalsteinn Sigursteinsson

Austurkot

Ágúst Þór Guðbergsson

Austurkot

Berglind Jónsdóttir

Austurkot

Eignarhaldsfélagið Gullsjór ehf.

Austurkot

Guðmundur Óskarsson

Austurkot

Sólveig Bragadóttir

Austurkot

Stefán Árnason

Austurkot

Steinar S. Guðbergsson

Ásláksstaðir

Davíð Hafsteinsson

Ásláksstaðir

Ester Hafsteinsdóttir

Ásláksstaðir

Hafdís Hafsteinsdóttir

Ásláksstaðir

Haukur Hafsteinsson

Ásláksstaðir

Helga Hafsteinsdóttir

Ásláksstaðir

Helgi Davíðsson

Ásláksstaðir

Hermann Friðriksson

Ásláksstaðir

Marinó Davíðsson

Ásláksstaðir

Vilborg Hafsteinsdóttir

Ásláksstaðir

Þórir Davíðsson

Bergskot

Hitaveita Suðurnesja hf.

Breiðagerði

Hitaveita Suðurnesja hf.

Efri-Brunnastaðir

Dánarbú Þorkels Kristmundssonar

Efri-Brunnastaðir

Eggert Kristmundsson

Efri-Brunnastaðir

Elín Kristmundsdóttir

Efri-Brunnastaðir

Gísli Kristmundsson

Efri-Brunnastaðir

Lárus Kristmundsson

Halakot

Magnús Ágústsson

Halakot

Ragnar Ágústsson

Halldórsstaðir

Nesbúegg ehf.

Hlöðunes

Nesbúegg ehf.

Hraun	Heiðrún Lára Kristjánsdóttir
Hraun	Helga Elísabet Kristjánsdóttir
Hraun	Hrefna Birgitta Bjarnadóttir
Hraun	Ingibjörg Magnúsdóttir
Hraun	Laufey Katrín Kristjánsdóttir
Hraun	Sigrún Magnúsdóttir
Hraun	Sigurður Guðjón Gíslason
Hvassahraun I-II	Sauðafell sf.
Hvassahraun, spilda	Hitaveita Suðurnesja hf.
Höfði	Hitaveita Suðurnesja hf.
Kálfatjörn	Hitaveita Suðurnesja hf.
Krýsuvík	Héraðsnefnd Suðurnesja
Landakot	Margrét Guðnadóttir
Minna-Knarrarnes	Anna Rut Sverrisdóttir
Minna Knarrarnes	Birgir Þórarinsson
Minni-Vatnsleysa	Geirlaug Þorvaldsdóttir
Minni-Vatnsleysa	Katrín Þorvaldsdóttir
Minni-Vatnsleysa	Skúli Þorvaldsson
Narfakot	Hitaveita Suðurnesja hf.
Naustakot	Eiríkur Jónas Gíslason
Naustakot	Elín Björg Gísladóttir
Naustakot	Guðríður Gísladóttir
Naustakot	Hrefna Gísladóttir
Naustakot	Lóa Guðrún Gísladóttir
Naustakot	Þorgerður Þorleifsdóttir
Neðri-Brunnastaðir	Símon Kristjánsson
Sjónarhóll	Guðrún Vilmundardóttir
Sjónarhóll	Kristín Þorsteinsdóttir
Sjónarhóll	Ólafur Þorsteinsson
Sjónarhóll	Þórhallur Vilmundarson
Skjaldarkot	Eggert Kristmundsson
Skjaldarkot	Elín Kristmundsdóttir
Skjaldarkot	Lárus Kristmundsson
Stóra-Knarrarnes I	Ása Ingólfssdóttir

Stóra-Knarrarnes I	Áslaug Hulda Ólafsdóttir
Stóra-Knarrarnes I	Baldur Ellertsson
Stóra-Knarrarnes I	Bjarney Guðrún Ólafsdóttir
Stóra-Knarrarnes I	Bjarni Ástvaldsson
Stóra-Knarrarnes I	Ellert Ólafsson
Stóra-Knarrarnes I	Eyjólfur M. Guðmundsson
Stóra-Knarrarnes I	Eyjólfur Ólafsson
Stóra-Knarrarnes I	Fjóla Jóhannsdóttir
Stóra-Knarrarnes I	Guðbergur Ólafsson
Stóra-Knarrarnes I	Guðbjörn Elís Guðmundsson
Stóra-Knarrarnes I	Guðfinna Ólafsdóttir
Stóra-Knarrarnes I	Hrefna Ólafsdóttir
Stóra-Knarrarnes I	Hulda Ástvaldsdóttir
Stóra-Knarrarnes I	Hulda Klara Ingólfssdóttir
Stóra-Knarrarnes I	Klara Ólafsdóttir
Stóra-Knarrarnes I	Margrét O. Svendsen
Stóra-Knarrarnes I	Matthías Þór Hannesson
Stóra-Knarrarnes I	Ólafur Ástvaldsson
Stóra-Knarrarnes I	Ólafur Ellertsson
Stóra-Knarrarnes I	Ólafur Þór Jónsson
Stóra-Knarrarnes I	Sigríður Jónsdóttir
Stóra-Knarrarnes I	Þröstur Hlöðversson
Stóra-Knarrarnes II	Kemis ehf.
Stóra-Vatnsleysa	Sæmundur Ásgeir Þórðarson
Suðurkot	Anna Kristmundsdóttir
Suðurkot	Grétar I. Hannesson
Suðurkot I, Vogum	Ólafur Þór Jónsson
Suðurkot I, Vogum	Sigríður Jónsdóttir
Suðurkot I, Vogum	Særún Jónsdóttir
Suðurkot neðra	Vatnsleysustrandarhreppur
Traðarkot	Ólafur Karl Brynjarsson
Þórustaðir	Hitaveita Suðurnesja hf.

III. Skjalaskrá¹

Lagt fram af Ólafi Sigurgeirssyni hrl. f.h. fjármálaráðherra vegna Vatsleysustrandar:

- 1A Kröfulýsing, dags. 6.2.2004.
- 1A(1) Kort sem sýnir kröfulínu fjármálaráðherra á Vatsleysuströnd (mælikvarði 1:50.000).
- 1A(2) Skjalaskrá, dags. 15.2.2004.
- 1A(3) Tilvísanaskrá, dags. 15.2.2004.
- 1A(4) Bréf óbyggðanefndar til fjármálaráðherra, tilkynning um meðferð á svæði 4, dags. 27.10.2003.
- 1A(5) Yfirlit yfir jarðir í Vatsleysustrandarhreppi, unnið fyrir Hönnun hf. Reyðarfirði í janúar 2001.
- 1A(6) Uppdráttur af almenningi í Hafnarfirði (mælikvarði 1: 50.000), teiknað í júní 2004.

Lagt fram af Ólafi Sigurgeirssyni hrl. f.h. fjármálaráðherra vegna Grindavíkur:

- 1B Kröfulýsing, dags. 15.2.2004.
- 1B(1) Skjalaskrá, dags. 15.2.2004.
- 1B(2) Tilvísanaskrá, dags. 15.2.2004.
- 1B(3) Bréf óbyggðanefndar til fjármálaráðherra, tilkynning um meðferð á svæði 4, dags. 27.10.2004 (sjá skjal nr. 1A(4))
- 1B(4) Kort sem sýnir kröfulínu fjármálaráðherra í Grindavík (mælikvarði 1: 50.000).
- 1B(5) Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3. bindi. Bls. 3-4 (umfjöllun um Krísuvík).
- 1B(6) Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3. bindi. Bls. 157 (lýsing kóngslands).
- 1B(7) Samkomulag um merki Staðar og Kalmannstjarnar, dags. 16.1.1979 (frá sýslumanninum í Keflavík).
- 1B(8) Greinargerð fjármálaráðuneytisins fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 17.9.2004.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 2 Yfirlit Þjóðskjalasafns Íslands yfir heimildaleit í óprentuðum frumgögnum, dags. 13.9.2005
- Landamerkjabréf og önnur landamerkjaskjöl:*
- 2(1) Hvassahraun og Lónakot, dags. 7.6.1890, ásamt uppskrift frá sýslumanni.
a-b
- 2(2) Hvassahraun, Lónakot og Óttarsstaðir, dags. 13.6.1890, ásamt uppskrift frá sýslumanni.
a-b
- 2(3) Kálfatjörn, dags. 9.6.1884.
- 2(4) Kálfatjarnarhverfi, dags. 30.12.1921, ásamt uppskrift frá sýslumanni.
a-b
- 2(5) Stóra- og Minni-Vatsleysa, dags. 15.6.1889, ásamt uppskrift frá sýslumanni.
a-b
- 2(6) Vogatorfan, dags. 23.5.1890, ásamt uppskrift frá sýslumanni.
a-b
- 2(7) Brunnastaðahverfi, dags. 22.5.1890, ásamt uppskrift frá sýslumanni.
a-b

¹ Skjölum er raðað undir efnisflokka og þau því ekki í réttri númeraröð að öllu leyti. Sjá einnig í kafla 4.2.

-
- 2(8) Brunnastaðahverfi, dags. 20.12.1921, ásamt uppskrift frá sýslumanni.
a-b
- 2(9) Hlöðuneshverfi, dags. 22.5.1890, ásamt uppskrift frá sýslumanni.
a-b
- 2(10) Hlöðuneshverfi, dags. 27.12.1921, ásamt uppskrift frá sýslumanni.
a-b
- 2(11) Ásláksstaðahverfi, dags. 31.12.1921, ásamt uppskrift frá sýslumanni.
a-b
- 2(12) Knarrarnes, dags. 11.6.1886, ásamt uppskrift frá sýslumanni.
a-b
- 2(13) Breiðagerði, dags. 11.6.1886, ásamt uppskrift frá sýslumanni.
a-b
- 2(14) Auðnahverfi, dags. 12.6.1886, ásamt uppskrift frá sýslumanni.
a-b
- 2(15) Landakot, dags. 12.6.1886, ásamt uppskrift frá sýslumanni.
a-b
- 2(17) Þórustaðir, dags. 27.5.1886, ásamt uppskrift frá sýslumanni.
a-b
- 2(18) Stóru- og Minni-Vogar, dags. 20.8.1840, ásamt uppskrift frá sýslumanni.
a-b
- 2(19) Yfirlýsing vegna jarðanna Knarrarness, Breiðagerðis, Auðna, Landkots, Þórustaða og Kálfatjarnar, þar sem íbúum Grindavíkurhrepps eru bönnuð afnot af landi, sem lýst er í landamerkjalyðingu Knarrarness, dags. í maí 1940, ásamt uppskrift frá sýslumanni.
- 2(20) Minni-Vogar, Austurkot og Norðurkot, dags. 28.12.1921, ásamt uppskrift frá sýslumanni.
a-b
- 2(21) Hóþ, dags. 8.6.1889.
- 2(22) Hraun, dags. 17.6.1890.
- 2(23) Húsatóftir, dags. 5.2.1954.
- 2(24) Ísólfskáli, dags. 12.10.1889.
- 2(25) Krísuvík (Vigdísarvellir voru hjáleiga frá Krísuvík), dags. 14.5.1890, ásamt uppskrift.
a-b
- 2(26) Staður, dags. 11.6.1890.
- 2(27) Þórkötlustaðir, dags. 12.10.1889.
- 2(28) Húsatóftir, dags. 1.6.1889.
- 2(29) Járngerðarstaðir, dags. 19.10.1823.
- 2(43) Óttarsstaðir og Hvassahraun, dags. 26.5.1890, ásamt uppskrift frá sýslumanninum í Keflavík.
a-b
- 2(44) Norðurkot og Þórustaðir, dags. 30.5.1916, ásamt uppskrift frá sýslumanninum í Keflavík.
a-b
- 2(45) Flekkuvík, dags. 29.12.1921, ásamt uppskrift frá sýslumanninum í Keflavík.
a-b
- 2(103) Hvaleyri, dags. 7.6.1890.
- 2(104) Hvaleyri, dags. 9.6.1890.
- 2(105) Straumur, dags. 31.5.1890, ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum í Keflavík.
a-b
- 2(106) Þorbjarnarstaðir með Stóralambhaga, dags. 6.6.1890, ásamt óstaðfestri uppskrift frá sýslumanninum í Keflavík.
a-b
- 2(107) Garðakirkja, dags. 7.6.1890.
- Afsals- og veðmálabækur:*
- 2(30) Eigandi hálftrar Krísuvíkur leigir Jóni Hjaltalín námarétt og gefur byggingarleyfi 13. September 1851. Afsals- og veðmálabók Gullbringu- og Kjósarsýslu 1848-1862. (Gull. og Kjós. XIX, 3). Skjal nr. 422.

-
- 2(31) Eigendur Krísuvíkur selja Joseph William Busby esq. brennisteinsnámur í landi Krísuvíkurtorfu og Herdísarvíkur (þ.e. Krísuvíkurnámur og námur í Brennisteinsfjöllum) 30. september 1858. Afsals- og veðmálabók Gullbringu- og Kjósarsýslu 1848-1862. (Gull. og Kjós. XIX, 3). Skjal nr. 477.
- 2(32) Eigandi hálftrar Krísuvíkur og Herdísarvíkur heitir að selja Jóni Hjaltalín námaréttindi 4. September 1858. Afsals- og veðmálabók Gullbringu- og Kjósarsýslu 1848-1862. (Gull. og Kjós. XIX, 3). Skjal nr. 478.
- 2(33) Afsal Erlends Jónssonar á Brunnastöðum til P.C. Knudtzon, dags. 12.8.1838, á Krísuvík með sex hjáleigum, Stóra-Nýjabæ, Litla-Nýjabæ, Norðurkoti, Suðurkoti, Austurhúsum og Vesturhúsum, og tveimur nýlendum, Vigdísarvöllum og Garðshorni. (Afs. og veðm. Gull. & Kjós. A, nr. 97).
- 2(53) Landbúnaðarráðherra selur Hafnarfjarðarkaupstað hluta úr landi Krísuvíkur og Stóra-Nýjabæjar, dags. 20.2.1941.
- 2(54) Landbúnaðarráðherra selur sýslunefnd Gullbringusýslu allt lítt ræktanlegt beitiland Krísuvíkur og Stóra-Nýjabæjar sem sumarbeitiland, að undanskildu landi Hafnarfjarðarbæjar, öðrum afnotum landsins, ítökum, hlunnindum og náma- og hitaréttindum, dags. 29.9.1941.
- 2(55) Afsal fyrir Krísuvík ásamt hjáleigunum Stóra- og Litla-Nýjabæ, Norður- og Suðurkoti, Austur- og Vesturhúsum og nýbýlunum Vigdísarvöllum og Garðshorni, dags. 12.8.1833, ásamt uppskrift.

Landskiptabækur:

- 2(75) Landskipti milli Stóra-Knarrarness I og II og Minna-Knarrarness norðan Reykjanesbrautar, yfirlandskipti, dags. 1.7.1987.

Jarðaskjöl:

- 2(34) Landamerkjalyásing fyrir Kálfatjarnarhverfi frá 30.12.1921 (frumrit landamerkjabókar Gullbringu- og Kjósarsýslna).
- 2(35) Bann við afnotum á landi Knarrarness frá 1920 (afrit úr landamerkjabók Gullbringu- og Kjósarsýslna), landamerki Breiðagerðis í Vatnsleysustrandarhreppi frá 11.6.1886 (frumrit landamerkjabókar Gullbringu- og Kjósarsýslna), lýsing á Auðnahverfi á Vatnsleysuströnd frá 12.6.1886 (frumrit landamerkjabókar Gullbringu- og Kjósarsýslna), sala Hlöðuness í júní 1839 og Hlöðunesskots 1869.

Kirknaskjöl:

- 2(36) Kálfatjörn. Lögfesta 1790.
- 2(37) Kálfatjörn. Landamerkjalyásing 1884 (frumrit landamerkjabókar Gullbringu- og Kjósarsýslna).
- 2(38) Afrit af vitnisburðum um landamerki Krísuvíkur 1603, 1604 og máldaga kirkjunnar 1397.
- 2(39) Vitnisburður um landamerki Krísuvíkur frá 1790.
- 2(40) Staður í Grindavík. Landamerki Krísuvíkur 1629.

Visitásúbækur biskupa:

- 2(60) Visitasía að Krísuvík, ódags. 1642 (A.II, 9), ásamt uppskrift að hluta.
a-b
- 2(61) Visitasía að Krísuvík, dags. 28.8.1678 (A.II, 11), ásamt uppskrift að hluta.
a-b
- 2(62) Visitasía að Krísuvík, dags. 18.8.1703 (A.II, 14), ásamt uppskrift að hluta.
a-b
- 2(63) Visitasía að Krísuvík, dags. 8.5.1723 (A.II, 16), ásamt uppskrift að hluta.
a-b
- 2(64) Visitasía að Krísuvík, dags. 10.6.1751 (A.II, 29), ásamt uppskrift að hluta.
a-b
- 2(65) Visitasía að Krísuvík, dags. 28.5.1758 (A.II, 31), ásamt uppskrift að hluta.
a-b
- 2(66) Visitasía að Krísuvík, dags. 1.7.1800 (A.II, 24), ásamt uppskrift að hluta.
a-b

-
- 2(67) a-b Visitasía að Stað, ódags. 1642 (A.II, 9), ásamt uppskrift að hluta.
- 2(68) a-b Visitasía að Stað, dags. 27.8.1678 (A.II, 11), ásamt uppskrift að hluta.
- 2(69) a-b Visitasía að Stað, ódags. 1703 (A.II, 14), ásamt uppskrift að hluta.
- 2(70) a-b Visitasía að Stað, dags. 9.5.1723 (A.II, 16), ásamt uppskrift að hluta.
- 2(71) a-b Visitasía að Stað, dags. 11.6.1751 (A.II, 19), ásamt uppskrift að hluta.
- 2(72) a-b Visitasía að Stað, ódags. 1758 (A.II, 21), ásamt uppskrift að hluta.
- 2(73) a-b Visitasía að Stað, dags. 2.7.1800 (A.II, 24), ásamt uppskrift að hluta.
- 2(76) a-b Visitasía að Kálfatjörn, ódags. 1642 (A.II, 9), ásamt uppskrift að hluta.
- 2(77) a-b Visitasía að Kálfatjörn, dags. 20.8.1678 (A.II, 11), ásamt uppskrift að hluta.
- 2(78) a-b Visitasía að Kálfatjörn, dags. 10.8.1703 (A.II, 14), ásamt uppskrift að hluta.
- 2(79) a-b Visitasía að Kálfatjörn, dags. 7.5.1724 (A.II, 17), ásamt uppskrift að hluta.
- 2(80) a-b Visitasía að Kálfatjörn, dags. 17.6.1751 (A.II, 19), ásamt uppskrift að hluta.
- 2(81) a-b Visitasía að Kálfatjörn, dags. 4.6.1758 (A.II, 21), ásamt uppskrift að hluta.
- 2(82) a-b Visitasía að Kálfatjörn, dags. 6.7.1800 (A.II, 24), ásamt uppskrift að hluta.
- Fasteigna- og jarðamöt:*
- 2(41) a-b Fasteignamat 1916-1918 fyrir Vatnsleysustrandarhrepp, ásamt efnisyfirliti.
- 2(42) a-b Fasteignamat 1916-1918 fyrir Grindavíkurhrepp, ásamt efnisyfirliti.
- 2(46) Jarðamat 1804 fyrir Grindavíkurhrepp.
- 2(47) a-b Jarðamat 1849 fyrir Grindavíkurhrepp, ásamt uppskrift að hluta.
- 2(48) Fasteignamat 1932 fyrir Grindavíkurhrepp.
- 2(49) Jarðamat 1804 fyrir Vatnsleysustrandarhrepp.
- 2(50) a-b Jarðamat 1849 fyrir Vatnsleysustrandarhrepp, ásamt uppskrift að hluta.
- 2(51) Fasteignamat 1932 fyrir Vatnsleysustrandarhrepp (eingöngu lýsingar ábúenda).
- Gerðabækur sýslumanna:*
- 2(52) a-b Mat á jörðum í Vatnsleysustrandarhreppi 1755, ásamt uppskrift að hluta.
- Bréfabækur, bréfasöfn og gerðabækur sýslumanna, hreppa og sáttanefnda:*
- 2(56) Manntalsþing þann 20.6.1877, fyrir Grindavík og Vatnsleysustr.hr. Samningur milli eigenda Krísuvíkur og Herdísarvíkur og Patersons um námana frá 2.12.1871.
- 2(59) a-b Sátt vegna ábúðar á Bala við Vigdísarvelli árið 1840, ásamt uppskrift.
- 2(87) a-b Lögfesta fyrir *Ísólfsskála*, dags. 13.5.1797, ásamt uppskrift að hluta.
- 2(88) Þinglýsingar varðandi námarétt í Krísuvík, dags. 20.6.1849, ásamt uppskrift að hluta.

-
- 2(89) a-b Manntalsþing fyrir Grindavíkurhrepp, dags. 1.6.1900 „Bann, útg. í dag, af eigendum og ábúendum jarðarinnar Hrauns gegn allskonar landrifi í landareign jarðarinnar, að undanskildum mosa“.
- 2(90) Manntalsþing Grindavíkurhrepps, dags. 31.5.1920.
- 2(91) Hreppsnefnd Grindavíkurhrepps samþykkir, 9. marz 1895, að hafna kröfu eiganda og ábúanda Krísuvíkur um hagatoll. Sárfátt fé Grindvíkinga hafi beit í Krísuvíkurlandi og Grindvíkingar hafi nóg upprekstrarland.
- 2(92) Hreppsnefnd Grindavíkurhrepps neitar *kröfu Krísuvíkurbænda um greiðslu fyrir sumarbeit*, sem að öðrum kosti munu banna vorasmölun til rúnings í landi sínu, dags. 25.6.1911.
- 2(93) Sýslunefnd Gullbringusýslu hafnar, , beiðni um leyfi til stofnunar nýbýlis á Vigdísarvöllum, þar sem ekki væri fært að minnka landið, sem sýslunni væri ætlað til sauðfjárbeitar, úr Krísuvíkur- og Nýjabæjarlandi, dags. 15.5.1939.
- 2(94) a-b Manntalsþing fyrir Grindavíkur- og Vatnsleysustrandarhreppa, dags. 3.6.1823, ásamt uppskrift að hluta.
- 2(95) a-b Manntalsþing fyrir Hafna- og Rosmhvalaneshreppa, dags. 3.6.1823, ásamt uppskrift að hluta.
- 2(96) a-b Landamerkjaskrá Kálfatjarnar, dags. 15.6.1885, ásamt uppskrift að hluta.
- 2(97) Aukaréttur. Mál varðar Auðnir og að því er virðist land þess, dags. 5.3.1920.
- 2(98) Hreppstjóri Vatnsleysustrandarhrepps telur mann, sem sýslumaður segir settan á Vigdísarvöllum, heimilisfastan á Vatnsleysuströnd, þó hann flyti sig o fé sitt um sumartímann á Vigdísarvelli, líkt og þegar Grindavíkurmenn hafi í seli á Selsvöllum, dags. 15. og 21.1. 1870.
- 2(99) Upphaf fjallskilaseðils, væntanlega í sambandi við fjárkláðaskoðun (niðurlag með dag- og ársetningu vantar), þar sem fjáreigendum á Vatnsleysum og Flekkuvík er falið að smala Dyngjur og Fíflavallafjall og koma fénu á Selsvelli á fimmtudagskvöldi, þar sem fjáreigendur eiga að mæta það kvöld og smala næsta dag ofan fjallið og heiðina.
- Skjalasöfn Stjórnarráðs Íslands:*
- 2(57) Sala á Flekkuvík í tveimur hlutum, dags. 31.8.1909. Bent skal á landamerkjalýsingu austurhlutans í virðingargerð, dags. 21.5.1909.
- 2(58) Byggingarbréf fyrir Kálfatjörn, dags. 8.3.1920.
- 2(100) a-b Bréf Stjórnarráðs Íslands til allra sýslumanna, dags. 29.12.1919 þar sem beiðin er um skýrslu um svæði sem talin eru til almenninga eða afrétta.
- 2(101) Svarbréf Sýslumannsins í Gullbringu- og Kjósarsýslu, dags. 8.1.1920 til Stjórnarráðs Íslands varðandi svæði sem talin eru til almenninga eða afrétta.
- Bréfasöfn og bréfabækur biskupa:*
- 2(74) a-b Staðarprestakall. Brauðamat 1839, ásamt uppskrift að hluta.
- 2(83) a-b Kálfatjörn. Brauðamat 1839, ásamt uppskrift að hluta.
- 2(84) a-b Kálfatjörn Brauðamat 1855, ásamt uppskrift að hluta
- Önnur óprentuð frumgögn:*
- 2(85) a-b Kálfatjörn Brauðamat 1867, ásamt uppskrift að hluta.
- 2(86) a-b Staður Brauðamat 1867, ásamt uppskrift að hluta.
- 3 Bréf Bjarkar Ingimundardóttur um leit Þjóðskjalasafns Íslands í Bréfabókum biskupa, dags. 19.8.2004.
- 4 Yfirlit yfir heimildaleit óbygðanefndar í frumgögnum, dags. 16.8.2004.

Fasteigna- og jarðamöt:

- 4(34) Jarðatal Johnsens 1847 (Jarðatal á Íslandi. Gefið út af Johnsen. Kb. 1847). Bls. 84-91.
- 4(35) Ný jarðabók fyrir Ísland. Kb. 1861. Bls. 34-35, 37-38.
- 4(36) Fasteignabók 1921. Kb. 1921. Bls. 4-5, 10-12.
- 4(37) Fasteignabók 1932. Kb. 1932. Bls. 20, 22-23.
- 4(38) Fasteignabók 1938. Kb. 1942-1944. Bls. 77-81.

Fjallskilareglugerðir:

- 4(39) Reglugjörð fyrir Kjósar- og Gullbringusýslu um notkun afrjetta, fjallskil, fjárheimtur, rjettahöld, meðferð á óskilafjenaði og fl., nr. 103/1891. Stjórnartíðindi 1891, B-deild, bls. 109-112.
- 4(40) Reglugjörð fyrir Gullbringu- og Kjósarsýslu um notkun afrjetta, fjallskil, fjárheimtur, rjettahöld, meðferð á óskilafjenaði o.fl., nr. 154/1896. Stjórnartíðindi 1896, B-deild, bls. 211-216.
- 4(41) Reglugjörð fyrir Gullbringusýslu og Hafnarfjarðarkaupstað um fjallskil o.fl. nr. 92/1914. Stjórnartíðindi 1914, B-deild, bls. 162-166.
- 4(42) Reglugjörð um viðauka við reglugjörð 28. ágúst 1914 fyrir Gullbringusýslu og Hafnarfjarðarkaupstað um fjallskil o.fl., nr. 31/1918. Stjórnartíðindi 1918, B-deild, bls. 81.
- 4(43) Fjallskilamálareglugerð [fyrir Kjósarsýslu], nr. 76/1921. Stjórnartíðindi 1921, B-deild, bls. 165-176.
- 4(44) Fjallskilareglugerð Gullbringusýslu og Hafnarfjarðarkaupstaðar, nr. 215/1939. Stjórnartíðindi 1939, B-deild, bls. 345-348.
- 4(45) Fjallskilareglugerð fyrir Kjósarsýslu, nr. 101/1954. Stjórnartíðindi 1954, B-deild, bls. 213-217.
- 4(46) Fjallskilareglugerð fyrir Gullbringusýslu og Hafnarfjörð, nr. 121/1965. Stjórnartíðindi 1965, B-deild, bls. 251-259.
- 4(47) Fjallskilasamþykkt fyrir Kjósarsýslu, Reykjavík, Seltjarnarnes, Kópavog, Garðabæ og Hafnarfjörð, nr. 304/1988. Stjórnartíðindi 1988, B-deild, bls. 683-688.
- 4(48) Fjallskilasamþykkt fyrir Landnám Ingólfs Arnarsonar, nr. 401/1996. Stjórnartíðindi 1996, B-deild, bls. 1074-1080.

Máldagar o.fl. úr Íslenzku fornbréfasafni:

- 4(1) Auðnir. Leignareikningur 1547 (Í.f. XII. b., bls. 115).
- 4(2) Ásláksstaðir. Jarðakaup 1447 (Í.f. IV. b., bls. 707).
- 4(3) Bakki. Máldagi Kálfatjarnarkirkju 1379 (Í.f. III. b., bls. 340).
- 4(4) Bakki. Máldagi Kálfatjarnarkirkju 1397 (Í.f. IV. b., bls. 106).
- 4(5) Breiðagerði. Jarðakaup 1447 (Í.f. IV. b., bls. 707).
- 4(6) Breiðagerði. Jarðakaup 1500 (Í.f. VII. b. bls. 514).
- 4(7) Brunnastaðir. Jarðaskrá 1395 (Í.f. III. b., bls. 597).
- 4(8) Hlöðunes. Jarðakaup 1447 (Í.f. IV. b., bls. 707).
- 4(9) Kálfatjörn. Máldagi Vatnsleysukirkju 1269 (Í.f. II. b., bls. 65).
- 4(10) Kálfatjörn. Máldagi og vitnisburður 1379 (Í.f. III. b., bls. 340-341).
- 4(11) Kálfatjörn. Máldagi 1379 (Í.f. IV. b., bls. 106).
- 4(12) Kálfatjörn. Kirknaskrá 1200 (Í.f. XII. b., bls. 9).
- 4(13) Knarrarnes. Sala 1477 (Í.f. IV. b., bls. 707).
- 4(14) Knarrarnes. Leignareikningar 1547 (Í.f. XII. b., bls. 115).
- 4(15) Landakot. Leignareikningur 1547 (Í.f. XII. b., bls. 114).
- 4(16) Vatnsleysa. Máldagi 1260 (Í.f. II. b., bls. 85).
- 4(17) Vatnsleysa. Kaup 1525 (Í.f. IX. b., bls. 289).
- 4(18) Vogar. Landamerkjalyásing í rekaskrá 1270 (Í.f. II. b., bls. 76).
- 4(19) Vogar. Sala 1489 (Í.f. VI. b., bls. 686).
- 4(20) Vogar. Lýst merkjum við gjöf 1496 (Í.f. VII. b., bls. 299).
- 4(21) Grindavík. Dómur 1539; talað er um kirkjunnar lóð og biskupsins í Grindavík, hér gæti verið átt við Stað einvörðungu, þar eð þar var kirkjan;

-
- annars átti Skálholtsstóll allar jarðir í Grindavík nema Húsatóftir (Í.f. X. b., bls. 463).
- 4(22) Grindavík. Kirknaskrá 1200 (Í.f. XII. b., bls. 9).
- 4(23) Hraun. Rekaskrá um 1270 (Í.f. II. b., bls. 76).
- 4(24) Hraun. Vitnisburður um reka 1487 (Í.f. VI. b., bls. 608).
- 4(25) Ísólfskáli. Skipaskrá Skálholts 1544 (Í.f. XI. b., bls. 368).
- 4(26) Krísuvík. Rekaskrá Strandar 1275 (Í. f. II. b., bls. 124-125).
- 4(27) Krísuvík. Viðeyjarmáldagi 1284 (Í.f. II. b., bls. 247-248).
- 4(28) Krísuvík. Máldagi Krísuvíkur 1307 (Í.f. II. b., bls. 361).
- 4(29) Krísuvík. Viðeyjarmáldagi 1413 (Í.f. III. b., bls. 749-750).
- 4(30) Krísuvík. Máldagar Kaldaðarness og Krísuvíkur 1397 (Í.f. IV. b., bls. 54 og 101).
- 4(31) Krísuvík. Vitnisburður um ítök 1479 (Í.f. VI. b., bls. 186).
- 4(32) Krísuvík. Vitnisburður um kaup 1525 (Í.f. IX. b., bls. 289).
- 4(33) Krísuvík. Kirknaskrá 1200 (Í.f. XII. b., bls. 9).
- Afsals- og veðmálabækur:*
- 4(62) Ríkissjóður selur Hafnarfjarðarkaupstað hluta úr Krísuvík og Stóra-Nýjabæ, dags. 20.2.1941. Merkjum selda landsins lýst. Afs. og veðm. F2, nr. 270.
- 4(59) Ríkissjóður selur sýslunefnd Gullbringusýslu allt lítt ræktanlegt beitiland Krísuvíkur og Stóra-Nýjabæjar til sumarþegar, 29.9.1941. Merkjum lands lýst. Afs. og veðm. H2, nr. 33.
- 4(63) Hraun, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(64) Tumakot, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(65) Suðurkots hjáleiga, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(66) Minni Vatnsleysa, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(67) Kálfatjörn, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(68) Landakot, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(69) Bergskot, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(70) Breiðagerði, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(71) Minna Knarrarnes, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(72) Halakot, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(73) Suðurkot, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(74) Austurkot, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(75) Naustakot, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(76) Skjaldarkot, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(77) Traðarkot, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(78) Austurkot, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(79) Auðnar, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(80) Stóru-Vogar, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(81) Hlöðunes, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(82) Flekkuvík, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).

-
- 4(83) Krísuvík, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(84) Hvassahraun, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(85) Stóra-Vatnsleysa, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(86) Stóra-Knarrarnes, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(87) Innri Ásláksstaðir, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(88) Ytri-Ásláksstaðir, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(89) Brunnastaðir, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(90) Minni Vogar, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(91) Stóru Vogar, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(92) Flekkuvík, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(93) Innri Ásláksstaðir, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(94) Hlöðunes, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(95) Traðarkot, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(96) Naustakot, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(97) Suðurkot, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(98) Halakot, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(99) Efri Brunnastaðir, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(100) Norðurkot, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(101) Vogar, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(102) Stóru Vogar, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(103) Tumakot, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(104) Suðurkot (hjáleiga Vogum), síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(105) Hraun, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(106) Stóra Vatnsleysa, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(107) Stóra Knarrarnes, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(108) Breiðagerði, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(109) Bergskot, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(110) Auðnar, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(111) Minni Vatnsleysa, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(112) Kálfatjörn, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(113) Þórustaðir, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(114) Landakot, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(115) Hvassahraun (vestri hluti), síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(116) Spjald úr Afsals- og Veðmálabók Hafnarfjarðar fyrir Krísuvík.
- 4(120) Stóri-Nýibær, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(121) Litli-Nýibær, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(122) Þórustaðir, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu (elsta registrið).
- 4(123) Fasteignamatvottorð fyrir Ytri Ásláksstaði (landnr. 130825), dags. 23.6.2005.
- 4(124) Fasteignamatvottorð fyrir Krýsuvík (landnr. 123162, 123165, 121493), dags. a-c 23.6.2005.

-
- 4(125) Hraun, síður úr Afsals- og Veðmálabók Grindavíkurhrepps (fjórar síður).
a-d
- 4(126) Spjöld úr Afsals- og Veðmálabók Vatnsleysustrandahrepps fyrir Vogatorfu,
a-e þ.e. Stóru-Vogar, Minni-Vogar, Háþær, Suðurkot og Nýibær.
- 4(127) Spjald úr Afsals- og Veðmálabók Vatnsleysustrandahrepps fyrir
a-b Halldórsstaði og Narfakot.
- 4(128) Spjöld úr Afsals- og Veðmálabók Vatnsleysustrandahrepps fyrir
a-g Brunnastaðahverfi, þ.e. Efri-Brunnastaðir II, Traðarkot, Austurkot, Suðurkot
og Halakot (sjá skjöl 9(16-19).
- 4(129) Spjald úr Afsals- og Veðmálabók Vatnsleysustrandahrepps fyrir Sjónarhól.
- 4(130) Þinglýsingarvottorð fyrir Sjónarhól, dags. 27.5.2005.
- 4(131) Spjald úr Afsals- og Veðmálabók Vatnsleysustrandahrepps fyrir Stóra
a-b Knarranes I- II
- 4(132) Spjald úr Afsals- og Veðmálabók Vatnsleysustrandahrepps fyrir Breiðagerði.
- 4(133) Spjald úr Afsals- og Veðmálabók Vatnsleysustrandahrepps fyrir Landakot.
- 4(134) Spjald úr Afsals- og Veðmálabók Vatnsleysustrandahrepps fyrir Kálfatjörn
(kirkjujörð).
- 4(135) Þinglýsingarvottorð fyrir Kálfatjörn, dags. 27.5.2005.
- 4(136) Nýibær (Ásláksstaðahverfi) síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og
Kjósarsýslu.
- 4(137) Krísuvík, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(138) Nýibær, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(139) Tumakot (Vogatorfu), síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(140) Stóru-Vogar (Vogatorfu), síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(141) Nýibær (hluti úr Stóru-Vogum), síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og
Kjósarsýslu.
- 4(142) Halakot (Brunnastaðahverfi), síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og
Kjósarsýslu.
- 4(143) Narfakot (Hlöðuneshverfi), síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og
Kjósarsýslu.
- 4(144) Halldórsstaðir (Hlöðuneshverfi), síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og
Kjósarsýslu.
- 4(145) Ytri-Ásláksstaðir, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(146) Minna-Knarrarnes, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(147) Krísuvíkurnámur afbýli, síða úr veðmálaregistri Gullbringu- og Kjósarsýslu.
- 4(151) Krísuvík, síður úr Afsals- og Veðmálabók Hafnarfjarðarumdæmis. .
a-c

Fornleifaskráning (yfirlit):

- 4(117) Fornleifaskráning í Grindavík, 3. áfangi. Reykjavík 2004. bls. 19-81.
- 4(119) Fornleifaskráning í Vatnsleysustrandahreppi. 124 bls.

Landnáma:

- 4(61) Landnámabók (Íslensk fornrit I), Reykjavík 1986, bls. 42-47, 388-395.

Önnur óprentuð frumgögn:

- 4(49) Vettvangsgöngur 2.-9.10.2002 til að skýra merki eftirtalinna jarða:
Landakots, Þórustaða, Auðnahverfis, Breiðagerðis, Stóru-Vatnsleysu og
Hvassahrauns. Afrit úr merkjabók Gullbringusýslu.
- 4(50) Skoðun á landamerkjum Minni- og Stóru-Vatnsleysu og Hrauns og
Krísuvíkur í Grindavíkurkaupstað 1.8.1996. Endurrit úr landamerkjabók
Gullbringusýslu.
- 4(51) Skoðun á landamerkjum Þórustaða, Landakots, Auðna, Höfða og Bergskots
8.10.1999. Endurrit úr merkjadómsbók Gullbringusýslu.
- 4(52) Greinargerð um mörk milli Grindavíkur- og Vatnsleysustrandahreppa unnin
af Sesselju Guðmundsdóttur árið 1993, með fylgibréfi dags. 12.3.1993.

-
- 4(53) Upplýsingar um landamerki Krísvíkur og Grindavíkur- og Vatnsleysustrandarhreppa, unnar af Sesselju Guðmundsdóttur 1992, með fylgibréfi, dags. 15.10.1992.
- 4(54) Lýsing Gunnars á Kálfatjörn á landamerkjum Vatnsleysustrandarhrepps, dags. 10.11.1981.
- 4(55) Landamerkjabréf Herdísarvíkur og Krísvíkur (mörkin falla saman við mörk lögsagnarumdæma Árnassýslu og Grindavíkurkaupstaðar), dags. 25.1. og 16.2.1980.
- 4(56) Greinargerð vegna landamerkja Herdísarvíkur og Krísvíkur, 25.6.1979.
- 4(57) Krísvík. Endurrit úr landamerkjabók sýslumannsins í Keflavík varðandi skoðun á vesturmörkum jarðarinnar, 3.9.1996. Tvær ljósmyndir fylgja.
- 4(58) Krísvík. Athugasemd um mörk lögsagnarumdæmis sýslumannsins í Keflavík við norður- og austurmörk Krísvíkur eins og þau eru birt á korti Landmælinga Íslands 1989, Suðvesturland, í mælikvarðanum 1:100.000, dags. 1.9.1992, ásamt fylgiskjöllum (greinargerð um landamerki Garðabæjar og endurrit hluta dóms landamerkjadóms Gullbringu- og Kjósarsýslu og Hafnarfjarðar í málinu nr. 329/1964, uppdráttur fylgir. Allur dómurinn er lagður fram af óbyggðanefnd til hliðsjónar).
- 4(60) Greinargerð Magnúsar Más Lárussonar um merki Krýsvíkurlands, dags. í júní 1961.
- 4(118) Bréf Bæjarfógetans í Hafnarfirði til Tryggva Gunnarssonar, lögfr. varðandi afrétti í Kjósarsýslu, dags. 10.12.1985.
- 4(148) Bréf hreppsstjóra Selvogshrepp til Sýslumannsins í Árnassýslu, dags. 22.1.1920 varðandi fyrirspurn um almenninga eða afrétti
- 4(149) Sjá skjal nr. 27.
- 4(150) Sjá skjal nr. 27(1).
- 4(151) Greinargerð um örnefnið Marraka eftir Magnús Má Lárusson, dags. júlí 1961.
- 4(152) Greinargerð Magnúsar Más Lárussonar um Almennina upp af Hafnarfirði, dags. júní 1961.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna landeigenda í Vatnsleysuhreppi (almennur inngangur að eftirfarandi kröfulýsingum):

- 5 Kröfulýsing, dags. 3.6.2004.
- 5(1) Kort sem sýnir kröfulínur jarða í Vatnsleysustrandarhreppi (mælikvarði 1:40.000).
- 5(2) Landamerkjalyýsingar í sóknarlýsingum Grindavíkursóknar (1840-1841) og Krýsvíkursóknar (1840), ódags.
- 5(3) Bréf sveitarstjóra Vatnsleysustrandarhrepps til landeigenda um heimild til grenjaleitar, dags. 10.2.2005.
- 5(4) Kort (2 blöð) sem sýnir kröfulínur landeigenda í Vatnsleysustrandarhreppi og staðsetningu örnefna. Gert af Sigurgeiri Skúlasyni, landfr. (mælikvarði 1:25.000).
- 5(5) Hornpunktaskrá fyrir jarðir í Vatnsleysustrandarhreppi.
- 5(6) Yfirlitsuppdráttur jarðarmarka í Vatnsleysustrandarhreppi. Gert af Tækniþjónustunni SÁ ehf. (mælikvarði 1:40.000).
- 5(7) Kort sem sýnir breytingu á kröfum landeigenda í Vatnsleysustrandarhreppi. Gert af Sigurgeiri Skúlasyni, landfr. (mælikvarði 1:50.000), dags. 23.2.2005.
- 5(8) Svör Ólafs Björnssonar hrl. við athugasemdum óbyggðanefndar, dags. 7.3.2006.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Auðnahverfis (Auðnir, Bergskot og Höfði):

- 6 Kröfulýsing, dags. 3.6.2004. Greinargerð Ólafs Björnssonar f.h. landeigenda sjá skjal nr. 19(5).
- 6(1) Kaupsamningur og afsal. Eigendur Höfða og Bergskots selja Hitaveitu Suðurnesja hf. hluta úr óskiptu landi Auðnahverfis, dags. 1.11.2001.

-
- 6(2) Útþrentun af færslum fyrir Auðnir I af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
 - 6(3) Útþrentun af færslum fyrir Bergskot af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
 - 6(4) Útþrentun af færslum fyrir Höfða af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
 - 6(5) Þinglýsingarvottorð fyrir Höfða, dags. 15.6.2004.
 - 6(6) Þinglýsingarvottorð fyrir Auðna, dags. 15.6.2004.
 - 6(7) Þinglýsingarvottorð fyrir Bergskot, dags. 21.6.2004.
 - 6(8) Örnefnaskrá fyrir Auðnar og Höfða. Ódags.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Ásláksstaðahverfis (Ásláksstaðir og Sjónarhóll):

- 7 Kröfulýsing, dags. 3.6.2004. Greinargerð Ólafs Björnssonar f.h. landeigenda sjá skjal nr. 19(5).
- 7(1) Útþrentun af færslum fyrir Sjónarhól af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 7(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Sjónarhól, dags. 26.5.2004.
- 7(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Ásláksstaði, dags. 14.6.2004.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Breiðagerðis:

- 8 Kröfulýsing, dags. 3.6.2004.
- 8(1) Útþrentun af færslum fyrir Breiðagerði af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 8(2) Kaupsamningur og afsal. Vatnsleysustrandarhreppur selur Hitaveitu Suðurnesja jarðeignina Breiðagerði, dags. 1.9.2004. Greinargerð Ólafs Björnssonar f.h. landeigenda sjá skjal nr. 19(5).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Brunnastaðahverfis (Austurkot, Efri-Brunnastaðir, Halakot, Naustakot, Neðri-Brunnastaðir, Skjaldarkot, Suðurkot 1, Suðurkot 2 og Traðarkot):

- 9 Kröfulýsing, dags. 3.6.2004. Greinargerð Ólafs Björnssonar f.h. landeigenda sjá skjal nr. 19(5).
- 9(1) Útþrentun af færslum fyrir Austurkot af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 9(2) Útþrentun af færslum fyrir Efri-Brunnastaði I af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 9(3) Útþrentun af færslum fyrir Efri-Brunnastaði II af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 9(4) Útþrentun af færslum fyrir Halakot af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 9(5) Útþrentun af færslum fyrir Naustakot af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 9(6) Útþrentun af færslum fyrir Neðri-Brunnastaði af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 9(7) Útþrentun af færslum fyrir Skjaldarkot af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 9(8) Útþrentun af færslum fyrir Suðurkot af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 9(9) Útþrentun af færslum fyrir Suðurkot Efra I af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.3004.
- 9(10) Útþrentun af færslum fyrir Suðurkot Neðra III af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 9(11) Útþrentun af færslum fyrir Suðurkot I af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.

-
- 9(12) Útþrentun af færslum fyrir Traðarkot af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
 - 9(13) Þinglýsingarvottorð fyrir Halakot, dags. 2.6.2004.
 - 9(14) Þinglýsingarvottorð fyrir Efri-Brunnastaði, dags. 2.6.2004.
 - 9(15) Þinglýsingarvottorð fyrir Traðarkot dags. 2.6.2004.
 - 9(16) Þinglýsingarvottorð fyrir Neðri-Brunnastaði, dags. 2.6.2004.
 - 9(17) Þinglýsingarvottorð fyrir Efri-Brunnastaði, dags. 2.6.2004.
 - 9(18) Þinglýsingarvottorð fyrir Skjaldarkot, dags. 18.6.2004.
 - 9(19) Þinglýsingarvottorð fyrir Naustakot, dags. 18.6.2004.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Flekkuvíkur:

- 10 Kröfulýsing, dags. 3.6.2004. Greinargerð Ólafs Björnssonar f.h. landeigenda sjá skjal nr. 19(5).
- 10(1) Útþrentun af færslum fyrir Flekkuvík I, Austurbæ, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 10(2) Útþrentun af færslum fyrir Flekkuvík II, Vesturbæ, af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 10(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Flekkuvík I, dags. 2.6.2004.
- 10(4) Þinglýsingarvottorð fyrir Flekkuvík II, dags. 2.6.2004.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Hlöðuneshverfis (Halldórsstaðir, Hlöðunes og Narfakot):

- 11 Kröfulýsing, dags. 3.6.2004. Greinargerð Ólafs Björnssonar f.h. landeigenda sjá skjal nr. 19(5).
- 11(1) Útþrentun af færslum fyrir Halldórsstaði af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 11(2) Útþrentun af færslum fyrir Hlöðunes af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 11(3) Útþrentun af færslum fyrir Narfakot af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 11(4) Þinglýsingarvottorð fyrir Hlöðunes, dags. 15.6.2004.
- 11(5) Þinglýsingarvottorð fyrir Halldórsstaði, dags. 15.6.2004.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Hvassahrauns I og II:

- 12 Kröfulýsing, dags. 3.6.2004. Greinargerð Ólafs Björnssonar f.h. landeigenda sjá skjal nr. 19(5).
- 12(1) Þinglýsingarvottorð fyrir landspildu úr Hvassahrauni I og II, dags. 1.6.2004.
- 12(2) Útþrentun af færslum fyrir Hvassahraun (landnr. 130853) á heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 21.5.2004.
- 12(3) Útþrentun af færslum fyrir Hvassahraun (landnr. 130854) af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 21.5.2004.
- 12(4) Útþrentun af færslum fyrir Hvassahraun (landnr. 130856) af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 21.5.2004.
- 12(5) Útþrentun af færslum fyrir Hvassahraun (landnr. 130857) af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 21.5.2004.
- 12(6) Útþrentun af færslum fyrir Hvassahraun (landnr. 130858) af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 21.5.2004.
- 12(7) Útþrentun af færslum fyrir Hvassahraun (landnr. 131027) af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 21.5.2004.
- 12(8) Útþrentun af færslum fyrir Hvassahraun (landnr. 131030) af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 21.5.2004.
- 12(9) Útþrentun af færslum fyrir Hvassahraun (landnr. 131033) af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 21.5.2004.
- 12(10) Útþrentun af færslum fyrir Hvassahraun (landnr. 131037) af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 21.5.2004.

-
- 12(11) Útþrentun af færslum fyrir Hvassahraun (landnr. 131038) af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 21.5.2004.
 - 12(12) Útþrentun af færslum fyrir Hvassahraun (landnr. 131044) af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 21.5.2004.
 - 12(13) Útþrentun af færslum fyrir Hvassahraun II af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 21.5.2004.
 - 12(14) Afsal Þórodds E. Jónssonar til Þorkels Helgasonar á Hvassahrauni I og II að undanskilinni landspildu, dags. 11.5.1955.
 - 12(15) Afsal Þorkels Helgasonar til h/f Sauðafells á spildu úr landi Hvassahrauns I og II, dags. 11.8.1957.
 - 12(16) Kaupsamningur. Jón Þóroddsson selur Hitaveitu Suðurnesja spildu úr landi Hvassahrauns, dags. 6.10.1997.
 - 12(17) Endurrit úr merkjabók sýslumannsins í Keflavík, dags. 2.10.2004. Fjallað um merki Lónakots og Hvassahrauns og Hvassahrauns og Óttarsstaða.
 - 12(18) Ljósmynd af landamerkjastein á Markhelluhóli.
 - 12(19) Yfirlýsing til þinglýsingar. Óskipt sameign landspildu úr Hvassahrauni I og II þinglýst á félag Sauðafells sf., dags. 13.9.2004
 - 12(20) Félagaskrá eigenda Hvassahrauns I og II (Sauðafell sf.), dags. 13.9.2004.
 - 12(21) Fundargerð félagsfundar Sauðafells sf., dags. 27.5.2004.
 - 12(22) Endurrit úr landamerkjabók sýslumannsins í Keflavík vegna vettvangsgöngu á landamerki Óttarsstaða, Lónakots og Hvassahrauns, dags. 2.11.2004.
 - 12(23) Kort af landamerkjum Hvassahrauns. Gert af Tækniþjónustunni SÁ ehf. Tvo kort; annað í mælikv. 1:30.000 (a) og minnkað ljósrit af korti í mælikvarðanum 1:30.000 (b).
 - 12(24) Hnitaskrá Hvassahrauns, Lónakots og Óttarsstaða, ódags.
 - 12(25) Bréf Hitaveitu Suðurnesja til Kristjáns Guðmundssonar vegna uppgjors fyrir stauravirki, dags. 18.10.1993.
 - 12(26) Bréf Flugmálastjórnar til Fjáreigendafélags Reykjavíkur varðandi leyfi fyrir sjálfvirkri veðurathugunarstöð, dags. 9.4.2001.
 - 12(27) Tilkynning Fasteignamats ríkisins um fasteignamat og brunabótamat 31.12.2004 fyrir Hvassahraun, dags. jan. 2005.
 - 12(28) Þinglýsingarvottorð fyrir Hvassahraun, dags. 1.2.2005.
 - 12(29) Bréf stjórnar Fjáreigendafélags Reykjavíkur til Flugmálastjórnar varðandi leyfi til að setja upp vindmæli í landi Hvassahrauns, dags. 14.4.2001.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Hvassahraunsspildu:

- 13 Kröfulýsing, dags. 3.6.2004. Greinargerð Ólafs Björnssonar f.h. landeigenda sjá skjal nr. 19(5).
- 13(1) Útþrentun af færslum fyrir Hvassahraun-land (landnr. 199799) af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 21.5.2004.
- 13(2) Afsal Jóns Þóroddssonar til Hitaveitu Suðurnesja á spildu úr landi Hvassahrauns, dags. 30.10.1997.
- 13(3) Þinglýsingarvottorð fyrir landspildu úr Hvassahrauni I og II, dags. 10.6.2004.
- 13(4) Þinglýsingarvottorð fyrir spildu úr landi Hvassahrauns, dags. 10.6.2004.
- 13(5) Þinglýsingarvottorð fyrir spildu úr landi Hvassahrauns, dags. 10.6.2004.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Kálfatjarnar:

- 14 Kröfulýsing, dags. 3.6.2004. Greinargerð Ólafs Björnssonar f.h. landeigenda sjá skjal nr. 19(5).
- 14(1) Útþrentun af færslum fyrir Kálfatjörn af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 14(2) Útþrentun af færslum fyrir Kálfatjörn I af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.

-
- 14(3) Afsal landbúnaðarráðherra, f.h. jarðadeildar landbúnaðarráðuneytisins, til Vatnsleysustrandarhrepps á eignarhluta ríkisins í jörðinni Kálfatjörn, dags. 27.8.2001.
 - 14(4) Kaupsamningur og afsal. Vatnsleysustrandarhreppur selur Hitaveitu Suðurnesja hluta af jörðinni Kálfatjörn, dags. 28.12.2001.
 - 14(5) Yfirmat á söluverði ríkisjarðanna Kálfatjarnar, Goðhóls, Móakots I, Hátúns og Fjósakots, allar í Vatnsleysustrandarhreppi, dags. 2.12.1999.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Knarrarness:

- 15 Kröfulýsing, dags. 6. júní 2004. Greinargerð Ólafs Björnssonar f.h. landeigenda sjá skjal nr. 19(5).
- 15(1) Útprintun af færslum fyrir Minna-Knarrarnes af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 15(2) Útprintun af færslum fyrir Stóra-Knarrarnes I af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 15(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Knarrarnes Minna, dags. 21.6.2004.
- 15(4) Þinglýsingarvottorð fyrir Stóra Knarrarnes, dags. 15.6.2004.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Landakots:

- 16 Kröfulýsing dags. 3.6.2004. Greinargerð Ólafs Björnssonar f.h. landeigenda sjá skjal nr. 19(5).
- 16(1) Útprintun af færslum fyrir Landakot af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 16(2) Um búskap á Vatnsleysuströnd, greinargerð Margrétar Guðnadóttur, dags. 8.5.2004.
- 16(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Landakot, dags. 10.6.2004.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Stóru- og Minni-Vatnsleysu:

- 17 Kröfulýsing, dags. 3.6.2004. Greinargerð Ólafs Björnssonar f.h. landeigenda sjá skjal nr. 19(5).
- 17(1) Útprintun af færslum fyrir Stóru-Vatnsleysu af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 21.5.2004.
- 17(2) Útprintun af færslum fyrir Minni-Vatnsleysu af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 21.5.2004.
- 17(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Minni-Vatnsleysu, dags. 10.6.2004.
- 17(4) Þinglýsingarvottorð fyrir Stóru-Vatnsleysu, dags. 10.6.2004.
- 17(5) Þinglýsingarvottorð fyrir Stóru-Vatnsleysu 2B, dags. 15.6.2004.
- 17(6) Bréf Sæmundar Á. Þórðarsonar til Sveinbjarnar Dagfinnssonar með leiðréttingum á Greinargerð sinni um Krísuvíkurbréfið, dags. 18.9.1996.
- 17(7) Greinargerð Sæmundar Þórðarsonar um framkvæmdir við Stóru-Vatnsleysu, skrifað 2004.
- 17(8) Afsal Bergs Jónssonar til Þórðar Jónassonar 2/3 hluta úr jörðinni Stóru-Vatnsleysu, dags. 6.6.1932.
- 17(9) Afsal Bjarna Stefánssonar til Þórðar Jónassonar á 1/3 hluta úr Stóru-Vatnsleysu, dags. 24.6.1945.
- 17(10) Greinargerð Sæmundar Á. Þórðarsonar um Krísuvíkurbréfið, dags. 17.9.1996.
- 17(11) Greinargerð Sæmundar Þórðarsonar bónda á Stóru-Vatnsleysu varðandi smalamennsku ú Vatnsleysustrandarhreppi, dags. 27.10 án ártals.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Vogatorfunnar (Austurkot, Hábaer, Minni-Vogar, Nýibær, Stóru-Vogar, Suðurkot og Tumakot):

- 18 Kröfulýsing, dags. 24.5.2004. Greinargerð Ólafs Björnssonar f.h. landeigenda sjá skjal nr. 19(5).

-
- 18(1) Útþrentun af færslum fyrir Austurkot af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 18(2) Útþrentun af færslum fyrir Háþæ af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 18(3) Útþrentun af færslum fyrir Háþæ I af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 18(4) Útþrentun af færslum fyrir Minni-Voga af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 18(5) Útþrentun af færslum fyrir Stóru-Voga af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 18(6) Útþrentun af færslum fyrir Suðurkot af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 18(7) Útþrentun af færslum fyrir Suðurkot I af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 18(8) Útþrentun af færslum fyrir Suðurkot Efra I af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 18(9) Útþrentun af færslum fyrir Suðurkot Neðra III af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 18(10) Útþrentun af færslum fyrir Tumakot af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 18(11) Þinglýsingarvottorð fyrir Tumakot, dags. 26.5.2004.
- 18(12) Þinglýsingarvottorð fyrir Minni-Voga, dags. 21.6.2004.
- 18(13) Þinglýsingarvottorð fyrir Háþæ, dags. 9.6.2004.
- 18(14) Þinglýsingarvottorð fyrir Austurkot, dags. 14.6.2004.
- 18(15) Þinglýsingarvottorð fyrir Austurkot 1/2 jörðin, dags. 16.6.2004.
- 18(16) Þinglýsingarvottorð fyrir Austurkot, rishæð, dags. 18.6.2004.
- 18(17) Þinglýsingarvottorð fyrir Stóru-Voga, dags. 9.6.2004.
- 18(18) Þinglýsingarvottorð fyrir Austurkot, 1.hæð og 1/2 jörðin, dags. 16.6.2004.
- 18(19) Þinglýsingarvottorð fyrir Nýþabæ, dags. 10.6.2004.
- 18(20) Orðrétt extract-útskrift úr jarðabók Arna Magnússonar 1703 um Stóru-Voga, dags. 4.9.1903.
- 18(21) Um landamerki millum Voga og Grindavíkur, dags. 5.9.1903.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Þórustaða:

- 19 Kröfulýsing, dags. 3.6.2004.
- 19(1) Útþrentun af færslum fyrir Þórustaði af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 19(2) Útþrentun af færslum fyrir Þórustaði-land af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 30.5.2004.
- 19(3) Afsal Steinars Smára Guðbergssonar til Hitaveitu Suðurnesja á hluta úr jörðinni Þórustöðum, dags. 21.5.1999.
- 19(4) Þinglýsingarvottorð fyrir Þórustaði og Hellukot, dags. 14.6.2004.
- 19(5) Greinargerð Ólafs Björnssonar, hrl. f.h. landeigenda í Vatnsleysustrandarhreppi, dags. 19.10.2004.

Lagt fram af Ragnari Aðalsteinssyni hrl. vegna Hrauns:

- 20 Kröfulýsing, dags. 10.6.2004.
- 20(1) Kort sem sýnir kröfulínur Hrauns (mælikvarði 1:50.000).
- 20(2) Þinglýsingarvottorð fyrir ½ jörðina Hraun dags. 25.3.2004. Þingl. eig. Sigurður G. Gíslason.
- 20(3) Þinglýsingarvottorð fyrir ½ jörðina Hraun dags. 25.3.2004. Þingl. eig. Sigrún Magnúsdóttir o.fl.
- 20(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Hraun, dags. 4.6.2004.

-
- 20(5) Afsal Magnúsar Hafliðasonar til Þorvalds Gíslasonar á eignarhluta sínum í íbúðarhúsinu að Hrauni, dags. 22.12.1977.
- 20(6) Skiptayfirlýsing vegna skipta á búi Magnúsar Hafliðasonar, dags. 5.4.1984.
- 20(7) Yfirlýsing vegna skipta á dánarbúi Þorvalds Gíslasonar, dags. 22.11.1985.
- 20(8) Skiptayfirlýsing vegna skipta á dánarbúi Gíslínar Helgu Magnúsdóttur, dags. 22.11.1991. Umboð, dags. 20.11.1997, fylgir.
- 20(9) Yfirlýsing vegna afsals á hluta af landi Hrauns, ódags. Þingl. 5.12.1997.
- 20(10) Afsal Sigurðar G. Gíslasonar til Harðar Sigurðarsonar á hluta af landi Hrauns, dags. 14.11.1997, ásamt uppdrætti.
- 20(11) Leigusamningur milli varnarmálaskrifstofu utanríkisráðuneytisins og eigenda jarðarinnar Hrauns, dags. 28.6.1992, ásamt uppdrætti.
- 20(12) Samningur um ráðstöfun fullvirðisréttar, dags. 9.3.2004.
- 20(13) Örnefnaskrá fyrir Hraun. Heimildarmenn Gísli Hafliðason og að hluta Guðmundur Guðmundsson, ódags.
- 20(14) Örnefnaskrá fyrir Hraun. Höfundur Loftur Jónsson, dags. 21.10.1980
- 20(15) Örnefni í óbyggðinni vestur og norður frá Grindavík. Þorsteinn Bjarnason frá Háholti skráði, ódags.
- 20(16) Fornminjaskrá fyrir Hraun, dags. 25.10.1930
- 20(17) Yfirlýsing hreppstjórans í Grindavíkurhreppi vegna eignarréttar Gísla Hafliðasonar og Magnúsar Hafliðasonar að jörðinni Hrauni, dags. 26.4.1955.
- 20(18) Greinargerð Ragnars Aðalsteinssonar hrl. f.h. eigenda Hrauns, dags. 22.10.2004.
- 20(19) Skjalaskrá greinargerðar Ragnars Aðalsteinssonar hrl. f.h. eigenda Hrauns, dags. 25.10.2004.
- 20(20) Greinargerð um örnefni í landareign jarðarinnar Hraun í Grindavíkurhreppi, dags. febrúar 1953 og ágríp úr ævi Gísla Hafliðasonar til merkis um áreiðanleika hans, ódags.
- 20(21) Álit Hraunsmanna varðandi örnefnin Framfell og Vesturfell, ódags.
- 20(22) Mótmæli Hafliða Magnússonar, Hrauni, dags. 31.5.1920, við landamerkjalyásingum Auðnahverfis, dags. 12.6.1888, og fyrir jarðirnar Knarrarnes, Breiðagerði, Auðnar, Landakot, Þórustaði og Kálfatjörn, dags. í maí 1920.
- 20(23) Lýsing Sigurðar Gíslasonar á smalamennsku í landi Grindavíkur, dags. 10.11.2004.
- 20(24) Bréf Gísla G. Sigurðssonar um samning milli Hraunsbænda og þurrabúðarmanna þann 25.11.1936, bréfið er dags. 20.12.2004 (sjá skjal nr. 20(25)).
- 20(25) Samningur milli bænda á Hrauni um að leyfa þurrabúðarmönnum á Þorkötlustöðum beit fyrir fé sitt í landi Hrauns, dags. 25.11.1936.
- 20(26) Grenjavinnsla í Grindavík (listi yfir greni sem legið hefur verið á frá Grindavík). Yfirlýsing Sigurðar Guðjóns Gíslasonar, Ólafs Gamalíelssonar, Helga Th. Andersen, Helga Gamalíelssonar, Sigurðar Óla Sigurðssonar, Hermanns Ólafssonar, Harðar Sigurðssonar og Jóhannesar G. Vilbergssonar, dags. 12.12.2004.
- 20(27) Yfirlýsing Hraunsbænda um nýtingu Hraunlands, dags. 30.1.2005.

Lagt fram af Ragnari Aðalsteinssyni hrl. vegna Krýsuvíkur:

- 21 Kröfulýsing, dags. 10.6.2004.
- 21(1) Kort sem sýnir kröfulínur Krýsuvíkur (mælikvarði 1:50.000).
- 21(2) Lögbundið mat matsnefndar vegna eignarnáms á jörðunum Krýsuvík og Stóra-Nýjabæ, dags. 4.11.1936.
- 21(3) Greinargerð Ragnars Aðalsteinssonar hrl. f.h. eigenda Krýsuvíkur, dags. 25.10.2004.
- 21(4) Fundargerð matsnefndar Krýsuvíkur, dags. 1.5.1939, ásamt korti af Krýsuvík (mælikvarði 1:50.000).

-
- 21(5) Bréf Landmælinga Íslands til Grindavíkurbæjar varðandi Landamerki Grindavíkur og Hafnarfjarðar í Krísuvík, dags. 20.10.2003.
 - 21(6) Bréf Landmælinga Íslands til Félagsmálaráðuneytisins varðandi mörk Grindavíkur og Hafnarfjarðar, dags. 26.10.2003.
 - 21(7) Bréf Landmælinga Íslands til Hafnarfjarðarkaupstaðar varðandi mörk Grindavíkur og Hafnarfjarðar, dags. 11.5.2004.
 - 21(8) Bréf Landmælinga Íslands til Hafnarfjarðarkaupstaðar varðandi mörk Grindavíkur og Hafnarfjarðar, dags. 8.6.2004.
 - 21(9) Þinglýsingarvottorð fyrir Krísuvík, dags. 25.10.2004.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 22 22(1) Greinargerð Ingva Þorsteinssonar náttúrufræðings um staðhætti og gróðurfar í Grindavíkurhreppi, dags. 20.8.2004.
- 22(2) Greinargerð Ingva Þorsteinssonar náttúrufræðings um staðhætti og gróðurfar í Vatnsleysustrandarhreppi, dags. 20.8.2004.
- 23 Yfirlitskort – Mál nr. 1/2004 Grindavík og Vatnsleysuströnd. Tvö kort, annað í mælikvarða 1:50.000 og hitt í 1:100.000. Sbr. kröfulínukort einstakra málsaðila.
- 24 Greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands um sögu jarða og annarra landsvæða í Grindavík og á Vatnsleysuströnd. Dags. 11.5.2005.
- 25 25(1) Fundargerð 1. fyrirtöku, dags. 24.8.2004.
- 25(2) Fundargerð 2. fyrirtöku, dags. 21.9.2004.
- 25(3) Fundargerð 3. fyrirtöku, dags. 19.10.2004.
- 25(4) Fundargerð 4. fyrirtöku, dags. 17.2.2005.
- 25(5) Fundargerð aðalmeðferðar, dags. 21.2.2005.
- 26(6) Fundargerð endurupptöku, dags. 11.5.2006.
- 26 a-b Kort Kristjáns Sæmundssonar af sögulegum hraunum í Vatnsleysuhreppi og hluta Grindavíkur ásamt minnisblaði. Dags. 7.11.2005.
- 27 Bréf óbyggðanefndar til fjármálaráðherra, dags. 10.3.2006, varðandi þjóðlendukröfur fjármálaráðherra f.h. ríkisins og ríkisjarðir.
- 27(1) Svarbréf fjármálaráðherra við fyrirsöfnun óbyggðanefndar, dags. 28.3.2006, varðandi þjóðlendukröfur fjármálaráðherra f.h. ríkisins og ríkisjarðir.

Hliðsjónargögn

Lagt fram til hliðsjónar af Ólafi Sigurgeirssyni hrl. f.h. fjármálaráðherra vegna Vatnsleysustrandar og Grindavíkur:

- Ónr. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín, 3. bindi. Bls. 118-119, 122-155.
- Ónr. Lýsing Býjaskerspingsóknar og Kálfatjarnarþingsóknar úr Lýsingu Gullbringu- og Kjósarsýslu eftir Skúla Magnússon. Bls. 114-115, 121-123.
- Ónr. Landnám Ingólfs eftir Guðna Jónsson. Bls. 14-15.
- Ónr. Lýsing Íslands eftir Þorvald Thoroddsen. Bls. 188-189.
- Ónr. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3. bindi. Bls. 3-25.
- Ónr. Lýsing Selvogspinga 1840 eftir Jón Vestmann. Bls. 96-97, 106-107. Úr ritinu Landnám Ingólfs.
- Ónr. Lýsing Grindavíkursóknar 1840-1841 eftir síra Geir Bachmann. Bls. 123-147. Úr ritinu Landnám Ingólfs.
- Ónr. Landnám Ingólfs eftir Guðna Jónsson. Bls. 14-15.

Lagt fram til hliðsjónar af Ólafi Björnssyni hrl.:

- Ónr. Landnám Ingólfs – nýtt safn til sögu þess. Bls. 16-25, 98-123.
- Ónr. Mannfólk mikilla sæva. Staðhverfingabók. 1975. Bls. 176-185.

Lagt fram til hliðsjónar af Ragnari Aðalsteinssyni hrl.:

- Ónr. Krísuvík og Krísuvíkurland. Grein eftir Stefán Stefánsson í Tímanum 1967.
- Ónr. Meðferð þjóðlendumála. Grein eftir Jörund Gauksson í Morgunblaðinu 24.10.2004.
- Ónr. Söguslóðir. Afmælisrit helgað Ólafi Hanssyni. Sögufélag, Reykjavík, 1979. Bls. 131-143.
- Ónr. Ljósrit úr Lagasafni 1983. bls. 1511-1514.

Lagt fram til hliðsjónar af óbyggðanefnd:

- Ónr. Hæstaréttardómur 1925-29: 1, mál nr. 35/1924. Landamerki á milli Stafnesjarða í Miðneshreppi annars vegar og Kirkjuvogsjarða í Hafnahreppi hins vegar.
- Ónr. Hæstaréttardómur 1958: 683, mál nr. 168/1957. Stóru-Vogar.
- Ónr. Hæstaréttardómur 1993: 1061, mál nr. 43/1990. Knarrarnes.
- Ónr. Hæstaréttardómur 1996: 2848, mál nr. 256/1995. Mörk sveitarfélaga á Suðvesturlandi.
- Ónr. Hæstaréttardómur 1999: 2777, mál nr. 40/1999. Eignarnám. Landskipti. Krísuvík og Stóri-Nýibær.
- Ónr. Hæstaréttardómur mál nr. 355/2002. Stóra-Knarrarnes.
- Ónr. Dómur landamerkjadóms Gullbringu og Kjósarsýslu og Hafnarfjarðar í máli nr. 329/1964. Suðurmörk Hafnarfjarðar og norðurmörk Krísuvíkur.